

Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi

The Journal of Defence and Security Research

Millî Savunma
Üniversitesi

Alparslan Savunma
Bilimleri ve Millî
Güvenlik Enstitüsü

Fransa Dış Politikasında Koruma Sorumluluğu
Kavramının Yeri

Süheyl Yasir YILDIZ

Barış Operasyonlarının Dönüşümü: Kısa Bir Gözden
Geçirme

İlyas BOZKURT

Avrupa Birliği'nin Dini Motifli Terör Örgütleriyle
Mücadelesinde Arap Baharı'nın Etkileri

Doğançan BAY

Komuta Kontrol Fonksiyon Alanı Ve Türk Silahlı
Kuvvetleri İçin Öneriler

Mehmet KILIÇ

Yom Kippur Savaşı'nın İstihbarat Başarısızlığı Olarak
İncelenmesi

Yasin HELVACI

Kitap İncelemesi

Sibel KAVUNCU, ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer
Silahsızlanma Adımları (Astana Yayınları, 2022)

Hakan DUMLU

Cilt (Sayı) / 1 (2)

Eylül / September 2024

ISSN: 3023-5278

e-ISSN: 3023-7254

Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi

The Journal of Defence and Security
Research

Millî Savunma Üniversitesi
Alparslan Savunma Bilimleri ve
Millî Güvenlik Enstitüsü

Cilt (Sayı) / Volume (Issue): 1 (2)
Eylül / September 2024

BASKI

Kara Harp Okulu Basımevi

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Millî Savunma Üniversitesi
Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü
Kara Harp Okulu Yerleşkesi 06654 Bakanlıklar/ANKARA/TÜRKİYE
Telefon / Phone: +90 312 417 51 90 / 4904
E-posta / E-mail: saga@kho.msu.edu.tr
Web: https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/hakkimizda_guvenlik_dergi.html

MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ
VE MİLLÎ GÜVENLİK ENSTİTÜSÜ
SAVUNMA VE GÜVENLİK
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TURKISH NATIONAL DEFENCE
UNIVERSITY ALPARSLAN
DEFENCE SCIENCES AND
NATIONAL SECURITY INSTITUTE
THE JOURNAL OF DEFENCE AND
SECURITY RESEARCH

ISSN: 3023-5278

e-ISSN: 3023-7254

Dergi Sahibi- Baş Editör / Licensee – Editor in Chief

Prof. Dr. Hüsnü ÖZLÜ

Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hayati TABAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Dr.Arş.Gör. İzzet KONCAGÜL

Teknik Editör/Technical Editor

Dr.Arş.Gör. Merve ASİLOĞULLARI AYAN

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Öğr. Gör. Fikret BAYKALI

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Osman KÖSE

Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN

Prof. Dr. Memduh BEĞENİRBAŞ

Prof. Dr. Esra ÇALIK VAR

Dr. Öğr. Üyesi M. Hayati TABAN

Alanı / The Field

Askerî Tarih / Military History

Güvenlik Araştırmaları / Security Studies

Savunma Yönetimi /Defence Management

Askeri Eğitim Yönetimi/Military Education

İstihbarat Çalışmaları / Intelligence Studies

Türkçe Dil Editörleri /Turkish Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Metehan ŞAHİN

Dr.Öğr.Üyesi Utku IŞIK

İngilizce Dil Editörleri/English Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÜL

Yayın Türü / Journal Type

Yaygın Süreli Yayın / Vernacular Publication

Yayın Aralığı / Publication Schedule

Altı Ayda Bir (Mart – Eylül) / Semi Annually (March – September)

Yayın ve Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Erhan AFYONCU (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Talat CANBOLAT (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hüsni ÖZLÜ (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selçuk DUMAN (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Efdal AS (Millî Savunma Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aykut GÖKSEL (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Canan ATEŞ EKŞİ (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fatih YEŞİL (Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yunus KOÇ (Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Oktay TANRISEVER (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yunus GÖKMEN (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Serhat ÇAKIR (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR (Millî Savunma Üniversitesi)
- Doç. Dr. Serkan YENAL (Millî Savunma Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yücel ÖZTÜRK (Millî Savunma Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN (Millî Savunma Üniversitesi)
- Doç. Dr. Naci AKDEMİR (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)
- Doç. Dr. Mehmet KURUM (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)
- Dr. Öğr. Üyesi Ünsal BAŞAK (Millî Savunma Üniversitesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih BAŞ (Millî Savunma Üniversitesi)

Hakkında

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü tarafından hazırlanan Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır. Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisinin amacı, Savunma Yönetimi, Güvenlik Araştırmaları, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, Deniz Hukuku ve Güvenliği, İstihbarat Çalışmaları, Askerî Eğitim Yönetimi, Askerî Tarih bilimleri alanlarındaki bilimsel gelişmeleri takip etmek ve bu alanlardaki bilimsel araştırma ve uygulamalara yer vererek alana katkı sağlamaktır. Ayrıca araştırmacılar ve uygulamacılar arasındaki etkileşimi kurup destekleyerek savunma ve güvenlik bilimlerinin gelişmesine hizmet etmektedir. Dergi; Savunma Yönetimi, Güvenlik Araştırmaları, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, Deniz Hukuku ve Güvenliği, İstihbarat Çalışmaları, Askerî Eğitim Yönetimi, Askerî Tarih bilimleri alanlarındaki nitelikli araştırmaları Türkçe ve İngilizce olarak yayımlamaktadır. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler makale sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ile Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

About

The Journal of Defence and Security Research is a refereed journal that has been prepared and published by Alparslan Defence Sciences and National Security Institute. The Journal is published semiannually in March and September. The purpose of the Journal is to contribute to the literature by following scientific developments in defence and security sciences and creating a communication environment for scientific research and applications. It also facilitates interaction between researchers and practitioners in order to achieve progress in the field. The journal publishes refereed articles in both Turkish and English languages in the fields of defence management, international security and terrorism, maritime law and security, intelligence studies, military history, military education management. Submissions should be prepared in accordance with the instructions given under the section "Author Guideline" on the last page of the journal and website at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>.

Manuscripts submitted to the Journal should not have been published or submitted for publication review elsewhere. They could be a research report, a systematic literature review or an original opinion article discussing a new idea or model. The languages of the Journal are Turkish and English. All manuscripts should be prepared in accordance with the specifications of the APA 6 publication manual. Manuscripts submitted to the Journal are reviewed by two anonymous reviewers as well as the editor.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Fransa Dış Politikasında Koruma Sorumluluğunun Yeri The Place of the Concept of Responsibility to Protect in French Foreign Policy Süheyl Yasir YILDIZ	121
Barış Operasyonlarının Dönüşümü: Kısa Bir Gözden Geçirme Transformation of Peace Operations: A Short Overview İlyas BOZKURT	137
Avrupa Birliği'nin Dini Motifli Terör Örgütleriyle Mücadelesinde Arap Baharı'nın Etkileri The Effects of the Arab Spring in the European Union's Fight Against Religiously Motivated Terrorist Organizations Doğancan BAY	193
Komuta Kontrol Fonksiyon Alanı Ve Türk Silahlı Kuvvetleri İçin Öneriler Command And Control Function Space And Recommendations For The Turkish Armed Forces Mehmet KILIÇ	217
Yom Kippur Savaşı'nın İstihbarat Başarısızlığı Olarak İncelenmesi Examining the Yom Kippur War as An Intelligence Failure Yasin HELVACI	243
Kitap İncelemesi Sibel KAVUNCU, ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları (Astana Yayınları, 2022) Hakan DURLU	259

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Fransa Dış Politikasında Koruma Sorumluluğunun Yeri

The Place of the Concept of Responsibility to Protect in French Foreign Policy

Süheyl Yasin YILDIZ^{1*}

¹ Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü, Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

İnsani müdahale kavramı Soğuk Savaş'ın bitişini müteakip, uluslararası toplum gündemindeki öncelikli meselelerden biri haline gelmiştir. Bu kavramın insani krizler karşısında etkili bir şekilde düzenlenebilmesi için uluslararası hukukta gerekli düzenlemelerin yapılması adına Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde çeşitli adımlar atılmıştır. Son olarak koruma sorumluluğunun (R2P) hukuki zemininin oluşturulması söz konusu olmuştur. Fransa, bu minvalde atılan adımlara destek vermiştir. Verilen bu destek, mevcut yazında Fransa'nın yeni sömürgeci bir yaklaşım ile eski sömürgelerine müdahale etme hedefini güttüğü üzerine odaklanmıştır. Bu görüşün doğruluk payı olmakla birlikte insani müdahale kavramına destek vermesinin, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde düştüğü orta ölçekli güç konumundan çıkış hedefi ile olan bağlantısını ihmal ettiğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda makalenin amacı Fransa'nın dış politikasına tarihin her döneminde yön veren Fransa'nın istisnaiği ve büyüklüğü yaklaşımlarının, insani müdahale ve R2P kavramlarının sahiplenilmesindeki etkisini incelemektedir. Bunun için Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren Fransa dış politikasındaki dönüşüm, süreç takibi yöntemiyle incelenmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı tarafından dış politikadaki dönüşümlere ve yeni dış politika anlayışlarına işaret eden ifadeler, söylem analiziyle incelemeye tabi tutulmuştur. Sonuç olarak Fransa'nın istisnaiğine ilişkin algının, büyüklük arayışı ile bütünleşik bir şekilde Fransa'nın dış politikasına yön verdiği; insani müdahale kavramının ise Fransa dış politikasının somut nesnesi haline getirildiği savunulmuştur.

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 28.01.2024
Düzeltilme: 29.03.2024
Kabul: 06.05.2024

Keywords

Humanitarian intervention,
French exceptionalism,
Cold war,
Grandeur

Anahtar Kelimeler

İnsani müdahale,
Fransa'nın istisnaiği,
Soğuk savaş,
Büyüklik

Abstract

The concept of humanitarian intervention has become one of the priority issues on the agenda of the international community following the end of the Cold War. In order to regulate this concept effectively in the face of humanitarian crises, various steps have been taken by the United Nations (UN) to make the necessary regulations in international law. Finally, the legal basis for the responsibility to protect (R2P) has been established. France supported the steps taken in this regard. In the current literature this support is perceived as if France aims to intervene in its former colonies with a neo-colonial approach. Although it is correct to declare that to some extent, it neglects the connection with the France's goal of getting out of its mid-sized power position in international relations. In this context, the aim of the article is to examine the impact of France's exceptionalism and greatness approaches, which have guided France's foreign policy throughout the history, on the adoption of the concepts of humanitarian intervention and R2P. For this purpose, the transformation in French foreign policy since the end of the Cold War has been examined by process tracing method. Statements made by French Presidents that underline transformations in foreign policy and new foreign policy understandings were examined through discourse analysis. As a result, the perception of France's exceptionalism, integrated with the search for greatness, shapes France's foreign policy. And it has been argued that the concept of humanitarian intervention has become a concrete object of French foreign policy.

1. GİRİŞ

1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) kesin olarak dağılması sonrası, Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte uluslararası düzende köklü dönüşümler gerçekleşmiştir. İki kutuplu dünya düzeni son bulmuş; Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) hegemon konumunda olduğu tek kutuplu bir düzen inşa edilmiştir. SSCB’nin dağılması, ABD öncülüğündeki Atlantik İttifakı’nın temel güvenlik endişelerinin son bulmasına neden olmuştur. Ancak ortaya çıkan yeni tehditler, uluslararası toplumdaki aktörleri yeni dış politika çizgileri belirlemeye yönlendirmiştir. Fransa da dış politikasını yeni düzenin gerekliliklerine göre ulusal çıkarlarını maksimize edecek şekilde düzenleme gayreti içinde olmuştur.

Fransa’nın dış politika tercihleri her ne kadar Soğuk Savaş dönemine göre farklılık arz etse de kökenlerini ülkenin imparatorluk mirasında bulan sabit unsurların etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda makalenin amacı, Soğuk Savaş sonrasında dönüşen uluslararası düzende Fransa dış politikasının üzerine inşa edildiği temel anlayışları ve bu anlayışların Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl açığa çıktıklarını tespit etmektir. Bunun yanı sıra makalede ülkenin dış politikasında, Fransa’nın istisnailiği ve Fransa’nın büyüklüğü yaklaşımlarının, dış politika üzerindeki etkisini koruduğu tezi savunulacaktır.

Fransa dış politikasının uluslararası ilişkilere yansıtmaya çalıştığı ülke profili; insan haklarının anayurdu, istisnai bir ülke, medeniyetin doğum yeri ve büyük askerî güç olarak Fransa temaları etrafında oluşmaktadır. İnsan hakları söyleminin ise Soğuk Savaş sonrasında Fransa’nın dış politika tercihlerinde öne çıktığı ifade edilmelidir. Günümüzde insan haklarının en çok ihlal edildiği olaylar ise iç savaş ve kontrolsüz güç kullanan devletler tarafından tetiklenmektedir. Bunlara karşı ise koruma sorumluluğu (R2P) çerçevesinde önlem alınmaya çalışılmaktadır.

Araştırma sorusuna cevap verebilmek için konu iki ana başlıkta incelenmiştir. İlk başlık altında Fransa dış politikasının belirlenmesinde etkili olan temeller incelenmiştir. Bu noktada Soğuk Savaş’ın hemen ertesinde Fransa’nın küresel siyasette nerede durduğu, etkisinin ne olduğu ve hangi endişelerle dış politikasını belirlediği anlatılmıştır. Daha sonra ülkenin dış politikası üzerinde etkili olan Fransa’nın istisnailiği kavramının, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politikaya nasıl yansıtıldığı anlatılmıştır. İkinci bölümde ise öncelikle insani müdahale kavramının en güncel hali olan R2P’nin yakın tarihte geçirdiği dönüşümden bahsedilmiştir. Daha sonra Fransa’nın bu kavramı dış politika anlayışına nasıl entegre ettiği araştırılmıştır.

Çalışmada Fransa dış politikasının Soğuk Savaş’ın sonundan günümüze kadar olan süreçteki (1991-2023) dönüşümü incelenmiştir. Bu zaman sınırlamasının tercih nedeni, Soğuk Savaş’ın küresel düzende köklü dönüşümlere neden olması ve bu dönüşümlerin Fransa’nın dış politikasına da ciddi etkilerinin olmasıdır. Çalışmada ülkenin dış politikası, Fransa’nın istisnailiği ve Fransa’nın büyüklüğü kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kapsamda bahsedilen kavramların dış politikaya yansıtılmasında etkili olan Gaullist dış politika anlayışı da vurgulanmıştır. Diğer taraftan çalışmada Fransa dış politikasının

insani müdahale ve R2P kapsamında ele alınması tercih edilmiştir. Bunun nedeni de bu kavramların, Fransa'nın Soğuk Savaş'ın ardından günümüze kadar geçen süreçte en çok önem attığı iki kavram olmasıdır. Bu kavramlar etrafında Fransa'nın tutumunun anlaşılması, ülkenin dış politika tercihleri açısından geniş bir kavrayışa ulaşılmasına yardımcı olacaktır.

Türkçe yazında Fransa'nın dış politikasına yönelik ilginin kısıtlı kaldığı görülmektedir. Günümüzde Türkiye'de Fransa ile ilgili ortaya konan çalışmalar, daha çok güncel meseleleri merkeze alan ve kısa süreli haber değeri taşıyan yazılarla sınırlı kalmaktadır. Buna karşın Fransa'da dış politika yapım süreçlerinin hangi teorik ve ideolojik kaynaklardan beslendiği göz ardı edilmektedir. Fransa'nın dış politikası yakından incelendiğinde, belli başlı temeller üzerinde inşa edildiği dikkati çekmektedir. Bu açıdan Fransa'nın dış politikasını yalnızca kısa süreli eylemleri dikkate alarak anlamak mümkün değildir. İfade edildiği üzere dış politika çizgisinin ana hatları belirlendiğinde, Fransa'nın daha küçük ölçekli tutum ve davranışlarının kavranması da mümkün olacaktır.

2. YÖNTEM

Çalışmada Fransa'nın istisnailiği ve büyüklüğü kavramlarının, Soğuk Savaş sonrası dönemde insani müdahale kavramının sahiplenilmesiyle olan ilişkisi incelenmiştir. Bunun için öncelikle Fransa'nın istisnailiği görüşü incelenmiştir. Fransa'nın büyüklüğü kavramına ilişkin kavramsal çerçevenin sunulması amacıyla da bu kavramın neşet ettiği Gaullist politika yaklaşımı ele alınmıştır. Dış politikanın belirlenmesinde her dönemde etkili olan bu kavramlar incelendikten sonra, Fransa'nın Soğuk Savaş'ın ertesinde izlediği politikalar araştırılmıştır. Sonuçta insani müdahale ve R2P kavramlarının, Fransa dış politikasında öncelikli konumda olduğu anlaşılmıştır. Devamında bu kavramların hangi şartlar altında ve kim tarafından ortaya çıktığı incelenmiştir. Ardından Fransa Cumhurbaşkanlarının açıklamaları söylem analizine tabi tutulmak suretiyle Fransa'nın Soğuk Savaş'ın bitiminden günümüze kadar dış politikasını hangi hedefler ve konular etrafında şekillendirdiği incelenmiştir.

3. FRANSA DIŞ POLİTİKASININ TEMEL KAVRAMLARI

3.1 Fransa'nın İstisnailiği Görüşü

Fransa'nın istisnailiği söylemi; endüstriden yemek kültürüne, dilden ekonomiye, sinemadan teknolojiye çok çeşitli alanlarda öne çıkmaktadır. Günlük hayata ilişkin meseleler olması açısından bunlardan da bahsediliyor olsa da Fransa'nın istisnailiğine dair argümanlar arasında Fransa halkının yoğun bir devrimci tarihe sahip olduğu ve değişimlerin ülkesi olduğu da yer almaktadır. Fransa'nın devrimci tarafına ilişkin olarak birçok ünlü düşünürün dikkat çekici ifadeleri olmuştur. Bunlar arasında Karl Marx Fransa'yı Avrupa tarihinin sinir merkezi olarak tanımlarken Friedrich Engels de Fransa'nın tarihin her döneminde insanlık tarihi için önem arz eden sosyal dönüşümlerin merkezinde yer aldığını ifade etmektedir (Chafer ve Godin, 2005).

Fransa'nın istisnailiği görüşü özellikle General de Gaulle'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde milliyetçi nosyonlar barındıracak şekilde siyaset sahnesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Diğer taraftan milliyetçi nosyondan beslenen Fransa istisnailiği söylemi daha geniş kesimlere de yayılmıştır. Buna örnek olarak Fransız tarihçi Jules Michelet'nin Fransa'nın tarihini öğrenmenin insanlığın tarihini öğrenmek olacağı şeklindeki görüşünü vermek mümkündür. Michelet bu görüşünde Fransa'nın tarihini Roma'dan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğuna, Napolyon'dan günümüz Fransa'sına kadar geniş bir çerçevede ele almaktadır. Ayrıca Michelet Fransa'nın tarihinin eksiksiz ve kâmil bir tarih olduğunu iddia ederek kendi ulusuna özel bir konum bahsetmektedir (Chafer ve Godin, 2005).

Fransa'nın istisnailiği ifadesini kavramsal açıdan incelemek gerekmektedir. Buna göre ifadede yer alan istisnailik kelimesi bir karşılaştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır. İstisnailik durumu bir nesnenin kendine benzer nesnelere göre durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna göre Fransa da örneğin; Almanya ve Birleşik Krallık gibi bir devlettir. Ancak onlardan ayrı bir öz ortaya koymaktadır; bir başka deyişle Batı medeniyetini günümüzdeki hegemon konumuna ulaştıran Fransa'nın varlığıdır.

Batı medeniyetinin özünü teşkil etme meselesi Fransa'nın tarihinde kaydedilen siyasi süreçler açısından da geçerli bir meseledir. Buna göre Fransa, bir varlık olarak istisnai olmasının getirdiği artı özellikleri tarihi boyunca içinde bulunduğu siyasi sistemlerde hegemon olarak görünür kılmıştır. Fransız İhtilali ve Aydınlanma hareketi, Napolyon Bonaparte ve son Fransa İmparatoru III. Napolyon'un yayılmacı imparatorluk idareleri ve hatta Fransa Komünist Partisi'nin enternasyonal düzen fikirlerinin tamamı Fransa'nın dünya düzenindeki istisnai konumunu öne çıkarmak için siyasi mücadele ortaya koymuşlardır (Chafer ve Godin, 2005).

Fransa istisnailiğine vurgu yapan diğer hususlar arasında; Fransız İhtilalinin insan haklarının doğuşuna neden olması, sonrasında Fransa'nın dünyanın önde gelen demokrasilerinden biri olması ve bu ülkeden çıkan demokrasi ve insan haklarına ilişkin fikirlerin, günümüz dünyasına etkileri gibi birçok husus da yer almaktadır. Bunların yanı sıra Fransa'nın istisnailiği görüşü, Fransa'nın entelektüel birikimde öncü olması, modern kültürel ve sanatsal gelişmelerin merkezinde hep Fransa'nın olması iddiasından da beslenmiştir (Chafer ve Godin, 2005).

3.2 Gaullist Dış Politika

General de Gaulle İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya ile ateşkes imzalaması ve Vichy hükümeti altında Nazi Almanyasının vassal devleti olarak varlığını sürdürmesi karşılığında Londra'ya giderek Fransa'nın direniş hareketini başlatmıştır. 1944 yılının Eylül ayında, işgalden kurtarılan Fransa'nın başkenti Paris'e dönmüş ve 1946'ya kadar kurulan iki geçici hükümette başbakanlık yapmıştır. 1954'te Cezayir'de başlayan bağımsızlık hareketleri sürecinde de Gaulle, siyasetten uzak kalmıştır. Ancak dönemin Fransa hükümeti Cezayir'deki hareketi bastıramamış ve bağımsızlık yanlıları ile anlaşma yolunu tercih etmiştir. Ancak Fransa ordusu bu tercihe karşı çıkmış ve ülkenin iç savaşa sürüklendiği bir dönem başlamıştır. Ortaya çıkan bu karmaşa döneminde bir kurtarıcı olarak göreve çağrılan General de Gaulle 1958'de Fransa Cumhurbaşkanı olmuş ve Beşinci Cumhuriyeti ilan etmiştir.

Yarı başkanlık sisteminin getirildiği bu siyasi düzen içerisinde General de Gaulle Fransa dış politikasında; köklerini ülkenin tarihinde bulan, etkileri ise günümüze kadar devam eden değişiklikler yapmıştır (Birchall, 1973).

General de Gaulle'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde Fransa'nın dış politikasını yerleştirdiği çizginin üç kavram etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür. Bunlar: grandeur (büyüklük), ulusal bağımsızlık ve nükleer otonomidir. Büyüklük kavramı, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde düzen koyucu bir ülke olarak algılanmasını tarif ederken diğer kavramlar, bu algıyı mümkün kılacak araçlara işaret etmektedir. Gaullist ideoloji, bu üç temel kavram üzerinden dış politika inşa etmiş; bu politikaları iki siyasi ilkenin süzgecinden geçirerek uygulamaya koymuştur. Bu ilkeler güçlü devlet ve Fransa istisnailiği ilkeleridir (Birchall, 1973).

4. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA FRANSA'NIN İSTİSNAİLİĞİ GÖRÜŞÜ

4.1 Soğuk Savaş'ın Sonunda Fransa'nın Uluslararası Düzendeki Konumu

1990'lara kadar uluslararası düzende Soğuk Savaş şartlarında meydana gelen iki kutuplu dünya düzeni hâkim olmuştur. Bu süreçte Fransa'nın güvenlikle ilgili endişeleri, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında düşük seviyede kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde Fransa'nın güvenlik politikalarının merkezinde ulusal bağımsızlık ve caydırıcılık hedefleri yer almıştır (Lecoq, 2012). 1991'de SSCB'nin kesin olarak dağılması sonucunda, Birliğe bağlı 15 Cumhuriyet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunlardan biri olan Rusya Federasyonu ise SSCB'nin ardıl devleti olarak sınıflandırılarak BM Güvenlik Konseyi'ndeki (BMGK) daimî koltuğunu korumuştur. Rusya Federasyonu ile ABD arasında nükleer silahların sınırlandırılmasına yönelik anlaşmalar imzalanmıştır (Goldstein, 2015). Bu şekilde Rusya Federasyonu'nun sisteme dahil edilmesi için çabalanmıştır.

Uluslararası düzende nükleer silahların azaltılmasına yönelik çalışmalara Fransa da dahil olmuştur. Bu kapsamda Fransa 20 Ocak 1996'da nükleer test çalışmalarına kesin olarak son verdiğini ilan etmiştir. Paralel olarak 1998'de Birleşik Krallık ile birlikte Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Anlaşmasını imzalamıştır (france.gouv.fr, 2015). Bu gelişmeler göz önüne alındığında Fransa'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde nükleer caydırıcılık politikalarını geri plana attığını ifade etmek mümkündür.

Diğer taraftan uluslararası ilişkilerde ABD'nin karşısında onu dengeleyecek herhangi bir gücün kalmadığı ve tek kutuplu bir düzenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu düzende ABD ve AB iki büyük ekonomik güç olarak yer almışlardır. Avrupa'da genişleme ve derinleşme süreçlerinde mesafe katedilmiş; Almanya Avrupa'nın başat ekonomik gücü konumuna yükselmiştir (Viotti ve Kauppi, 2014). Soğuk Savaş'ın bitişi ile beraber Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi söz konusu olmuştur. Bu noktada SSCB'nin dağılması ve Devlet Başkanı Gorbaçov'un birleşmeye karşı çıkmaması, Fransa açısından rahatsız edici olmuştur. 1991'de Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, birleşen Almanya'nın, AB'nin merkezinde olduğu bir düzeni engellemek istemiştir. Bu kapsamda temel hedefleri Almanya'nın AB içinde sınırlanması ve Rusya Federasyonu ile iş birliğinin artırılması

olmuştur (Soutou, 2023). Soğuk Savaş sonrası Fransa'nın, uluslararası ilişkilerde bulunduğu konumda Almanya gibi rakiplerini kısıtlamaya ve sahip olduğu sert ve yumuşak güç unsurlarını devreye sokarak öne çıkmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Fransa ile NATO arasında daha sıkı ilişkilerin inşa edilmesi beklenirken NATO içinde ABD ve Birleşik Krallığın artan etkisi ve iş birliği nedeniyle böyle bir yakınlaşma gerçekleşmemiştir. Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Avrupa'da asker bulundurmaya devam etmesi gerektiği görüşü Fransa'da hakimdir. Ancak bahse konu dönemde Fransa'nın NATO ile ilgili endişeleri olmuştur. Fransa bu dönemde NATO için SSCB'nin artık tehdit olmadığını ve NATO'da entegrasyon yerine dönüşen tehditler karşısında daha esnek hareket edebilecek bir iş birliğinin oluşturulmasını savunmuştur. Bu noktada Fransa, gerektiğinde ortak hareket edecek ancak üye ülkelerin özerk hareket alanlarını entegrasyonla kısıtlamayacak bir yapı öngörmüştür. Fransa bu bağlamda NATO bünyesinde Mayıs 1991'de kurulması planlanan acil müdahale ekibine karşı çıkmıştır. Bu muhalefetin nedeni, ABD ve Birleşik Krallık güdümünde bir NATO istememesidir. Bu acil operasyon gücü, Avrupa'da ABD'den bağımsız ve Fransa'nın başrol olduğu bir güvenlik mimarisinin oluşumuna da engel olarak değerlendirilmiştir. İki ülkenin Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde Avrupa güvenliğinin merkezine yerleşmesi Fransa açısından Fransa'nın istisnailiği ve Fransa'nın büyüklüğü hedeflerinin başarısızlıkla sonuçlanması anlamına geleceği için istenmeyen bir durumdur. (Gordon, 1992)

Mayıs 1997'de Fransa, ABD ve Birleşik Krallık P-3 İnisiyatifini oluşturmuştur. Bu inisiyatifin amacı dünya genelinde barışı koruma operasyonlarının koordineli bir şekilde yapılmasını sağlamaktır. Bu durum göz önüne alındığında Fransa'nın NATO içinde ABD ve Birleşik Krallık'ın güdümünde politikalara eşlik etmektense kendi dış politika anlayışı çerçevesinde, bu aktörlerle iş birliği yapmayı tercih ettiğini söylemek mümkündür (Berman, 2002).

4.2 Soğuk Savaş Sonrası Düzendeki Fransa'nın İstisnailiği Görüşü

Gaullist bakış açısı Soğuk Savaş'ın ertesinde de Fransa'nın dış politika tercihlerinde etkili olmuştur. Bu bakış açısı ülke siyasetindeki bütün aktörlerin, dış politikada belirlemek istedikleri rotaya yön vermiştir. Dolayısıyla Fransa'da Gaullist ideoloji, siyasi görüşlerden bağımsız olarak dış politika yapım süreçlerine yön vererek ideolojik farklılıkların önüne geçmiştir. Bir başka deyişle Gaullist dış politika anlayışı, Fransa'daki bütün siyasi aktörlerce kabul gören bir anlayış olmuştur. Gaullist anlayışın öngördüğü, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde güçlü bir varlık ortaya koymasının hedefi, ülkenin Soğuk Savaş'ın ertesinde izolasyonist değil pro-aktif bir dış politika yürütmeyi tercih etmesini sağlamıştır. (Rathbun 2019)

Fransa'da "Cumhuriyet için Birlik Partisi" (CBP) Soğuk Savaş'ın ertesinde, dış politikada Gaullist yaklaşımın benimsenmesini savunan siyasi partilerin başında gelmiştir. Jacques Chirac liderliğinde CBP, 1993 yılındaki seçim programında Fransa'nın, orta ölçekli bir güç seviyesine düştüğünü ve ülkenin "kendi dehasını yeniden keşfederek" güçlü olabileceğini vurgulamıştır. Bu söylemlere ek olarak CBP, Fransa'nın istisnailiğini yeniden uluslararası ilişkilere yansıtacağı vaadini vermiştir. Soğuk Savaş

sonrası dönemde artan bir sıklıkla tecrübe edilen uluslararası krizlerde, Gaullist dış politika anlayışı kapsamında, Fransa'nın barışı sağlamak için aktif görev alması gerektiğini değerlendirmiştir. Bu noktada Fransa'nın demokrasi ve insan haklarının doğduğu yer olduğu ve uluslararası barışın anahtarı olan bu iki kavramı, doğal olarak Fransa'nın savunması gerektiğini savunmuştur. Bu açıdan Fransa'nın uluslararası krizlere doğrudan müdahil olmasının insanlık açısından da faydalı olduğu dile getirilmiştir. Gaullist bakış açısından hareketle Fransa'nın büyük bir güç olmasının dünya barışı için olmazsa olmaz bir şart olduğunu anlatmıştır (Rathbun, 2019).

Soğuk Savaş'ın ertesinde küresel gelişmeler ışığında, uluslararası toplumun insani krizlere çözüm bulmak görevini göz ardı edemeyeceği anlaşılmıştır. Fransa'da Gaullist bakış açısına sahip siyasetçiler açısından yükselişe geçen insani krizler ülkenin insani müdahalelerde öncü görev alarak istisnailiğini ve büyüklüğünü yeniden kanıtlamasına yardımcı olabilecek fırsatlar olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan SSCB tehdidinin ortadan kalktığı bir denklemde Fransa'nın nükleer gücünün caydırıcılığını kaybetmesi söz konusu olmuştur. Bu şartlar altında Fransa'nın insani müdahalelere öncü olarak uluslararası sistemde güçlü konumunu koruduğunun kanıtlanması hedeflenmiştir (Rathbun, 2019). Soğuk Savaş sonrası süreçte insani müdahalelerde aktif görev alan Fransa, 1992'de BM'nin dünya çapında 60.000 olan barış gücü askerlerinin 10.000'ini temin ederek katkı sağlamıştır (Tardy, 1999).

Soğuk Savaş'ın sonrasında Doğu Timor, Haiti, Somali, Ruanda, Kosova ve Bosna Hersek gibi bölgelerde insani krizler meydana gelmiştir (Kırdım, 2017). Bu kriz sahaları arasında özellikle Eski Yugoslavya coğrafyası ve Ruanda, Fransa açısından öne çıkmıştır. Diğer taraftan Ruanda'daki olayların Fransa açısından ayrıca önemli olduğunu ifade etmek mümkündür. Soğuk Savaş'ın bitişyle beraber Afrika'da iç savaşların sıklığı artmıştır. Afrika Kıtası'ndaki eski sömürge ülkelerde, demokrasi talepleri ile başlayıp iç karışıklıklara evrilen krizler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan SSCB'nin dağılması sonucu meydana gelen güç boşluğu, Eski Yugoslavya coğrafyasında iç siyasi çatışmaları tetiklemiştir (Sıradağ, 2014). Eski Yugoslavya ve Ruanda'da devletlerin, kendi vatandaşlarına karşı giriştiği soykırım, uluslararası ilişkilerde insani müdahalenin meşruiyeti açısından yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu süreçte insani müdahale kavramı Fransa'nın dış politikasında, önem atfedilen bir kavram olmuştur.

Fransa, Soğuk Savaş'ın ertesinde Afrika'da barışı koruma adına askerî operasyonlar düzenlemiştir. Ancak bu operasyonlar, her zaman Fransa'nın istisnailiğine ve büyüklük kavramına hizmet etmemiştir. Örneğin; Ruanda'da soykırım gerçekleştiren Hutu iktidarı, uzun süre Fransa'dan askerî ve ekonomik destek görmüştür (Jones et al., 1996). Bu durum Fransa'nın insan haklarını desteklemek için attığı adımların sorgulanmasına neden olmuştur. Sorgulamalar altında, bir meşruiyet krizi yaşamamak için 2000'lerden sonra insani müdahale adına gerçekleştirilen operasyonlar, uluslararası örgütlerin çatısı altında yürütülmüştür. Örneğin; Fransa AB bünyesinde 2003 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde askerî operasyon gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde 2008 ve 2009 yıllarında Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde AB şemsiyesi altında barışı koruma operasyonu (EUFOR Tchad/RCA)

gerçekleştirmiştir. Fransa ekonomik, askerî ve siyasi olarak bu operasyonun bel kemiğini oluşturmuştur (Sıradağ, 2014).

Soğuk Savaş ertesinde Fransa'nın dış politikasının, insani müdahale kavramı etrafında belirlenmesinde etkili olan bir diğer kriz sahası Eski Yugoslavya coğrafyasıdır. Bu kapsamda Fransa 1993'te Eski-Yugoslavya'da toplamda 4648 askerini insani yardım görevlerine tahsis etmiştir. O dönemde Fransa Cumhurbaşkanı olan François Mitterand ülkesinin Eski-Yugoslavya'daki varlığını, insan haklarının tehlike altında olduğu her yerde Fransa'nın bulunması gerektiği söylemiyle savunmuştur (Rathbun, 2019). Bu dönemde ülkedeki farklı siyasi görüşe sahip partilerin benzer müdahaleci tutumlar benimsediği görülmektedir. Buna göre Gaullist bakış açısını temsil eden Jacques Chirac liderliğindeki CBP, Bosna'ya gerçekleştirilen insani müdahalede Fransa'nın rolünün insani yardım temini ile sınırlandırılmamasını; askerî varlığın artırılarak devam etmesini savunmuştur. Kosova'daki insani kriz sürecinde de benzer bir tutum benimsenmiştir. Bu bağlamda kriz sürecinde Fransa Cumhurbaşkanı olan Jacques Chirac, Gaullist dış politika anlayışı çerçevesinde Fransa'nın Kosova'da daha güçlü bir askerî varlık göstermesi gerektiğini savunmuştur (Rathbun, 2019).

Soğuk Savaş sonrasında Fransa'nın BM çatısı altında gerçekleştirilen askerî operasyonlara katılımı artmıştır. Daha önce diplomatik ilişkilerde sahaya yansıtılmaya çalışılan Fransa'nın büyüklüğü ve istisnailiği, Soğuk Savaş sonrasında askerî varlık göstermek suretiyle de yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda insani müdahale kavramı, Fransa'nın uluslararası ilişkilerde güçlü konumunu, insan haklarının başat savunucusu profili çerçevesinde sağlamanın motivasyonu olarak sunulmuştur. Bu sayede Fransa'nın sahadaki askerî varlığı, insan haklarının gelişimine hizmet amacı ile meşrulaştırılmıştır (Guillot, 1994).

5. İNSANİ MÜDAHALENİN SOĞUK SAVAŞTAN GÜNÜMÜZE FRANSA DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

5.1 Bernard Kouchner'in Müdahale Ödevine İlişkin Görüşleri

Fransa Soğuk Savaş'ın ertesinde, bilinirliği ve tartışmalardaki ağırlığı artan insani müdahale kavramını sahiplenme gayreti içinde olmuştur. Dış politika yapıcıları, istisnailik anlayışı açısından insan haklarının doğum yerinin ve büyüklük anlayışı açısından, her uluslararası krizde çözümün merkezinin Fransa olduğu söylemleri etrafında, pro-aktif bir dış politika izlenmiştir. Fransa'nın insan haklarının küresel hamisi rolüne ilişkin fikirsel altyapının Soğuk Savaş'ın son döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Bernard Kouchner'in çalışmaları fikirsel alt yapının şekillenmesi açısından önemli olmuştur.

“Sınır Tanımayan Doktorlar” isimli organizasyon, Fransız gastroenteroloji uzmanı Bernard Kouchner tarafından 1971'de kurulmuştur. Bu organizasyonun kuruluşuna giden süreçte Kouchner, çeşitli çatışma bölgelerinde insani yardım faaliyetleri yürütmüştür. Bu süreçte savaşın siviller üzerindeki etkisine ilişkin sahada edindiği tecrübeler, müdahale ödevi kavramına ilişkin görüşlerini temellendirmiştir.

2007-2010 tarihlerinde Fransa'da dışişleri bakanı olduğu dönemde takip ettiği dış politika çizgisi, bu görüşlerinden etkilenmiştir.

Kouchner, Dışişleri bakanlığı görevinden önce 1980'lerde de insani krizlerle ilgilenen bakanlıklarda bulunmuştur. Geldiği konumlarda insani krizlerle boğuşan topluluklara yardım edilmesine yönelik siyasi iradenin ortaya koymasını teşvik etmiştir (Shampo ve Kyle, 2011). Bu kapsamda “müdahale ödevi” kavramı çerçevesinde bir adım olarak Birleşmiş Milletlerin 688 sayılı kararı kabul etmesi için çabalamıştır. 1999-2001 arasında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın özel temsilcisi olarak Kosova'da görev yapmıştır (Aurora Humanitarin Initiative, 2019).

Kouchner, insani faaliyetlerin görev bilinciyle değil; ahlaki bir sorumluluk olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun sonucunda da insani saiklerle gerçekleştirilen müdahalelerin meşru olması gerektiğini ifade etmiştir. Kouchner ulusal ve uluslararası platformlarda bu görüşlerini savunurken, söylemlerini Fransa'nın İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ortaya çıkartan ulus olduğu görüşü üzerine temellendirmiştir. 1988'de Sağlık Bakanlığı ve İnsani İşler Bakanlığı'nın başına geçtikten sonra, insani yardımlara ilişkin prensiplerin, BM nezdinde çıkartılacak kararlarla resmileştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda BM Genel Kurulu'nun, 43/131 ve 45/100 sayılı kararlarının çıkmasında öncü olmuştur. Kouchner'in görüşüne göre insani yardımlara ilişkin prensipler düzenlendikçe insani müdahale ve insani krizlerde askerî müdahalenin de meşru görülmesinin önü açılacaktır (Allen ve Styan, 2000).

Kısacası Bernard Kuchner, dünyanın farklı bölgelerindeki çatışma tecrübeleri sonrasında, savaşların sivillere de büyük zarar verdiğine kanaat getirerek, insani krizlerin aşılması için askerî müdahalenin bir görev olduğu düşüncesine ulaşmıştır. 1980'lerin sonunda bu fikirlerini bakanlık dahil siyasi platformlar aracılığıyla dile getirmeye başlamıştır. Bu dönemdeki söylemlerinde, kriz bölgelerine uluslararası askerî müdahalenin yapılması görüşünün olgunlaşmasında öncü bir pozisyonda olduğunu savunmuştur. Bu minvalde ortaya koyduğu aktivizmin dünyanın insani krizlere karşı tutumunu şekillendirdiğini iddia etmiştir (Allen ve Styan, 2000). Son olarak Kouchner siyasi görevler almaya başladıkça onun bu söylemleri Fransa devleti tarafından da sahiplenilmeye başlanmıştır. Özellikle Fransa Eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin Cumhurbaşkanlığı döneminde bu söylemler Fransa'nın istisnailiği zemininde Fransa dış politikasına yansımıştır.

Nicolas Sarkozy'nin Cumhurbaşkanlığı dönemi, Fransız istisnailiği kavramının, dönemin uluslararası siyasetinin şartları çerçevesinde yeniden öne çıktığı bir süreç olmuştur. Bu bağlamda Sarkozy'nin dış politika çizgisiyle eski Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün çizgisi arasında paralellikler tespit etmek mümkündür. Öncelikle ikisi de Fransa'nın devletlerarasında istisnai bir konuma sahip olduğu söylemini benimsemiş ve mevcut uluslararası düzenin sınırları içinde, Fransa'nın büyük devlet olmasını ve tam bağımsızlığını vurgulamışlardır. De Gaulle ile Sarkozy arasındaki farklılaşma uluslararası gündemin ortaya koyduğu zorunluluklardan ileri gelmiştir. Bu minvalde Sarkozy döneminde Fransa'nın istisnailik iddiaları uluslararası barışın korunması noktasında ortaya çıkmıştır. De Gaulle'den farklı olarak

Fransa'nın nükleer güce erişerek tekil bağımsızlığını temin etmek yerine, uluslararası düzene daha fazla entegre olmuş ve dünya barışı ile insan hakları için verilen küresel mücadelede öncü konuma sahip bir devlet profili tasarlanmıştır (Vaisse, 2008). Dolayısıyla daha önce değinildiği üzere aykırı bir Fransa yerine, insan hakları ve dünya barışı gibi konularda vazgeçilmez bir aktör olarak Fransa imajı güçlendirilmiştir.

Sarkozy, Fransa'nın istisnailiği bağlamında tıpkı de Gaulle'de olduğu gibi Fransa'nın büyüklüğü kavramından neşet eden bir dış politika izlemiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nde askerî üs açılması, Irak'ta savaş sonrası istikrarın sağlanması ve Filistin meselesi özelinde, barışın teminatı ve insan haklarının öncü savunucusu olma iddiasıyla hareket etmiştir. Bu kapsamda 2007-2010 arasında dışişleri bakanı olarak görev yapan Bernard Kouchner de Fransa'nın dünya barışının korunması ve insan hakları açısından istisnailiğini vurgulayan bir bakan olmuştur (Vaisse, 2008). Bu şekilde Kouchner'in yıllar içinde müdahale ödevine ilişkin sahiplendiği görüşler, Fransa dış politikasının temel ilkeleri haline gelmiştir.

5.2 Koruma Sorumluluğu Kavramının Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM düzeni ile birlikte devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanma tehdidine başvurulması yasaklanmıştır. Bu yasak BM Şartı'nın 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında tespit edilmiştir. İlgili madde Resmî Gazete'de yayınlandığı haliyle şu şekilde Türkçe'ye tercüme edilmiştir:

“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”(T.C. Resmî Gazete, 1945)

Bu hükme göre bir devlet başka bir devletin ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını kuvvet kullanımı yoluyla tehdit edemez ve bunlara zarar verecek eylemlerde bulunamaz. Bunlardan başka herhangi bir devlet, BM'nin Şart'ta ifade edilen amaçlarına zarar verecek bir kuvvet kullanma eylemine girişemez (Pazarcı, 2022).

Diğer taraftan BM Şartı'nda kuvvet kullanımı yasaklanmış olmasına rağmen çatışmalar, küresel ölçekte yaygınlık kazanmamakla beraber devam etmişlerdir. Bu noktada BM düzeninin uluslararası barışı koruma faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş boyunca bu faaliyetlerdeki amaç, çatışmaların tarafsız bir üçüncü askerî güç tarafından sonlandırılmasıdır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında barışı koruma anlayışı dönüşmüştür (Yalçınkaya, 2008). Son olarak 2001'de oluşturulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) raporu ile somutlaşan koruma sorumluluğu (R2P) kavramı ortaya çıkmıştır.

R2P kavramı uluslararası ilişkilerde, büyük ölçekli savaş suçlarının işlendiği durumlarda insan hakları ihlallerinin önlenmesi ihtiyacına binaen ortaya çıkan bir kavramdır. Bu bağlamda Somali ve Bosna'daki

olayların üzerine NATO'nun 1999'da Kosova'ya müdahalesi söz konusu olmuştur. Bu müdahale R2P'nin ortaya çıkışını tetiklemiştir (Seyedfarshi, 2015). R2P; kitlesel vahşet suçları karşısında, devlet egemenliği ilkesinin geçerliliğini koruduğu bir durumda, uluslararası toplumun harekete geçmesini sağlama adına inşa edilmiş bir normdur (Simeon, 2017). 1997-2006 arasında BM Genel Sekreterliği yapmış Kofi Annan'ın, BM'nin Milenyum Genel Kurulu'na yönelttiği soruda, kavram en üst düzeyde uluslararası toplumun gündemine getirilmiştir:

“Gerekli durumlarda insani müdahaleye başvurmak elbette ki egemenliğin ihlali anlamına gelecektir. Ancak Ruanda, Srebrenitsa veya insanlığın değerlerini ayaklar altına alan bir başka geniş çaplı insan hakları ihlalleri karşısında, nasıl bir tepki vermeliyiz?” (Putra ve Cangara, 2019)

R2P'nin ilkeleri ilk olarak 2001'de Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) tarafından metin haline getirilmiştir. Devlet egemenliği ilkesi, R2P'nin uluslararası genel kabul gören bir norm haline gelmesi önünde engel oluşturmaktadır (Stark, 2011). Bu bağlamda ICISS tarafından hazırlanan raporda egemenlik hakkı, devletin yönetimi altındaki halkı her türden insan hakkı ihlaline karşı koruyabilmesi şartına bağlanmaktadır. Devletin, vatandaşlarını korumayı başaramadığı veya bu sorumluluğunu bilinçli olarak göz ardı ettiği durumlarda, vatandaşları koruma sorumluluğunun uluslararası topluma aktarıldığı ifade edilmektedir (International Commission on Intervention and State Sovereignty, Evans, Sahnoun, ve International Development Research Centre (Canada), 2001). İnsani müdahale kavramı, uluslararası ilişkilerde güç kullanımına işaret etmesi açısından BM Şartı'nın 7'nci bölümü uyarınca ancak BM'nin onay verdiği durumda hayata geçirilebilmektedir (United Nations, 1945). Bu bağlamda R2P adına yapılan düzenlemeler ile egemenlik hakkının vatandaşları koruma sorumluluğunu beraberinde getirdiği tespit edilmiş ve insani müdahalenin hayata geçirilmesi önündeki en büyük engel, bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

İnsani müdahaleden farklı olarak R2P kapsamında gerçekleştirilen bir müdahale, üç ayrı sorumluluğu bünyesinde barındırmaktadır: Önleyici sorumluluk, reaksiyon sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu. Diğer taraftan insani müdahale kavramı ile *“bir devletin vatandaşlarını o devletin uyguladığı geniş çaplı insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla kuvvet kullanılması”* anlaşılmaktadır (Ertuğrul, 2016). Önceki başlıklarda incelendiği üzere Fransa'nın savunduğu “müdahale ödevi” kavramı insani müdahale kavramıyla eşleşmektedir. Müdahale ödevinde önleme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğundan söz edilmezken R2P bunları da bünyesine dahil etmiştir. Sonuç olarak R2P'nin mevcut uluslararası hukuk düzeni içindeki konumunun ne olacağı sorusu tartışmaları beraberinde getirmiştir.

R2P anlayışına göre bir devletin ülkesi üzerindeki egemenliği, bu devlete sorumluluk yüklemektedir. Bu sorumluluk esasında, R2P kavramı ortaya çıkmadan önce, halihazırda bir uluslararası hukuk kuralı niteliğini kazanmıştır. Bu noktada R2P kapsamında yürütülecek bir müdahaleyi tetikleyen şiddet eylemlerinin en üst düzeydeki örnekleri olarak soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları

zikredilmektedir. Bunlardan soykırım, 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile suç olarak kabul edilirken insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları Roma Statüsü ile uluslararası hukukta suç niteliğinde eylemler olarak tespit edilmiştir. Bu hususlar göz önüne alındığında R2P kapsamında müdahaleyi tetikleyecek bir devlet davranışı, R2P kavramı ortaya atılmadan önce de var olan uluslararası hukuk kurallarına aykırıdır. Bu kapsamda R2P kavramının meydana getirdiği yenilik, uluslararası hukuk kurallarına aykırılık teşkil eden durumlarda uluslararası topluma müdahale sorumluluğunun yüklenmesini tartışmaya açmasıdır (Bayılıoğlu, 2016).

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere uluslararası ilişkilerde meydana gelen bu dönüşüm sürecini yakından takip eden ülkelerden biri Fransa olmuştur. Fransa’da Bernard Kouchner öncülüğünde insani müdahale kavramı kamuoyunda tartışılmış; Fransa da bahse konu dönemde Fransa’nın insan haklarının doğum yeri olduğu söyleminden hareketle kavramın uluslararası alandaki sözcüsü olduğu iddiasını ortaya atmıştır. Ancak 2001’de gerçekleştirilen ICISS gibi toplantılara Fransa’nın katılmadığı görülmektedir (Jeangene-Vilmer, 2012). Bu açıdan Fransız düşünürler çeşitli vesilelerle koruma sorumluluğu kavramının özünde, kendi ürettikleri müdahale ödevi kavramının yumuşatılmış hali olduğunu iddia etmektedir. 19’uncu yüzyılda kullanılan insanlığın müdahalesi kavramını, Fransa’nın Osmanlı Devleti sınırları içindeki dinî azınlıkları korumak için ortaya koyduğu savunulmaktadır. 20’nci yüzyılda İngiltere’nin öncülüğünde insani müdahale kavramının öne çıktığı; Fransa tarafından ise müdahale ödevi kavramının kullanıldığı ifade edilmektedir (Jeangene-Vilmer, 2012).

Fransa’da Bernard Kouchner ve Nicolas Sarkozy gibi siyasetçiler, görevde oldukları dönemde koruma sorumluluğu kavramının içeriğinin Fransa’nın yıllardır süren mücadelesi sonucu ortaya çıktığını iddia etmektedir. Diğer taraftan koruma sorumluluğu kavramı, Fransa tarafından da benimsenmiştir. Fransa kavramın uygulama safhasına konacağı her platformda kavrama yüksek sesle sahip çıkmaktadır. Yöneticiler Fransa’yı, insan haklarının doğum yeri olarak konumlandırmak istemektedir. Bu bağlamda koruma sorumluluğu kavramını, Fransız ulusal kimliğinin bir parçası olarak sunmaktadır (Staunton, 2018). Bu noktada Sarkozy’nin halefi François Hollande’ın “*Ekonomisi, fikirleri, dili, diplomasisi, askerî kapasitesi ve BMGK’daki üyeliği ile Fransa, uluslararası arenada ulusal çıkarları ve değerlerini korumak için tam anlamıyla odaklanmıştır.*” sözleri değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Fransa’nın Macron dönemine kadar dış politikasında ulusal karakterini oluşturan iki unsur öne çıkarttığını söylemek mümkündür: insan hakları ve Fransa’nın büyüklüğü (Staunton, 2018).

Hollande’ın cumhurbaşkanlığı döneminde Fransa’nın koruma sorumluluğu kavramını güçlendirecek düzenlemelere gidilmesini teşvik ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Hollande 2013’te BMGK’ya toplu katliam, soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar ve geniş ölçekli savaş suçları söz konusu olduğunda, hiçbir daimî üyenin veto hakkını kullanmamayı taahhüt etmesini teklif etmiştir. Hangi suçların bahsi geçen suçlar içinde değerlendirilebileceğinin, 2005’teki World Summit Declaration, 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü’nün göz önüne alınarak tespit edilmesini önermiştir. Fransa’nın bu önerisine 1 Ocak 2023

tarihinde Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye, Avustralya, Endonezya, Kanada ve Brezilya gibi ülkeler destek verirken; ABD, Rusya, Çin ve İsrail destek vermemiştir (France Diplomacy, 2023). Toplamda 106 ülke Fransa'nın veto hakkı kullanımının sınırlandırılması önerisini desteklemiştir.

Fransa'nın BMGK üyeleri arasında veto kullanımının sınırlandırılmasına ilişkin teklifi, insani müdahalenin gerekli olduğu noktalarda küresel güçlerin harekete geçmesinin önündeki engelin kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu açıdan öneri, son yıllarda insani müdahalenin en revaçtaki versiyonu olan koruma sorumluluğunun uygulanmasını da kolaylaştıracak niteliktedir. Diğer taraftan Fransa'nın son yirmi beş yıl içinde veto yetkisini kullanmadığı dikkati çekmektedir. Aynı zamanda insanlığa karşı işlenen suçlar karşısında eyleme geçileceği zamanlarda veto hakkını hiçbir zaman kullanmamayı taahhüt etmektedir (Représentation permanente de la France, 2023). Bu açıdan Fransa'nın, koruma sorumluluğunun da kökenini oluşturan insani müdahale ve insan haklarının korunması noktasında kendisini diğer ülkelerden ayrı ve "istisnai" bir konumda gördüğünü ifade etmek mümkündür. Yine Fransa, ortaya koyduğu politik çizgi açısından da bu yönde örnek teşkil ettiğini gösterme gayretindedir.

6. SONUÇ

Çalışmada Fransa'nın dış politikasının Soğuk Savaş'ın bitişinden günümüze kadar nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün hangi ilkeler etrafında şekillendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için Fransa'da dış politika yapım süreçlerinde tartışmalara her zaman dahil olan Fransa'nın istisnailiği ve büyüklüğü kavramları incelenmiştir. İki kavramın kökenlerinin İkinci Dünya Savaşı'nda ülkenin yaşadığı büyük yıkıma bir tepki olarak ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Daha sonra Fransa'nın Soğuk Savaş'ın ortasında uluslararası ilişkilerde nasıl bir konumda olduğu tartışılmıştır. Bu süreçte Fransa'nın uluslararası alandaki etkinliğini, insan haklarının korunması kavramının savunucusu olma iddiasına dayandığı tespit edilmiştir.

Daha sonra insani müdahale ve onun 2001'deki ICISS raporu sonrasında ulaştığı en güncel formu olan R2P'nin, Fransa dış politikasındaki gelişimi, Bernard Kouchner'in fikirleri etrafında incelenmiştir. Kouchner'in insani müdahale ve R2P kavramlarını, Fransa'nın tek elinde gören söylemlerinin, Fransa'nın istisnailiği ve büyüklüğü kavramlarından beslendiği tespit edilmiştir. Fransa'nın, insan haklarının doğduğu ülke olması açısından istisnai bir konumda olduğunun dış politika yapımında etkili olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası dönemde, Fransa'nın askerî kapasitesini R2P ve insani müdahale girişimlerinde sergilemeye çalıştığı ve bu şekilde büyüklük peşinde koştuğu anlatılmıştır.

Sonuç olarak Fransa'nın dış politika tercihleri, Soğuk Savaş'ın bitişiyile ortaya çıkan dönüşümlerden etkilenmiştir. Ancak yeni dış politika tercihleri, Fransa'nın istisnailiği ve büyüklüğü kavramlarını merkeze alarak güncellenen şartlara uyumlu bir şekilde üretilmiştir. Bu kapsamda Fransa'nın istisnailiği ve büyüklüğü; insani müdahale ve R2P kavramları ile somutlaştırılmıştır.

KAYNAKLAR

- Allen, T., ve Styan, D. (2000). A Right to Interfere? Bernard Kouchner and new Humanitarianism. *Journal of International Development*, 825-842.
- Aurora Humanitarian Initiative. (2019). Bernard Kouchner. Erişim adresi: <https://auroraprize.com/en/bernard-kouchner>
- Bayılloğlu, U. (2016). *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu: Libya ve Suriye Örnek(Sizlik)leriyle*, Turhan Kitabevi.
- Berman, E. G. (2002). French, UK, and US Policies to Support Peacekeeping in Africa: Current Status and Future Prospects, *Norwegian Institute of International Affairs*, 622, 45.
- Birchall, I. H. (1973). Gaullism in Retrospect. *International Socialism*, 17-18.
- Chafer, T., ve Godin, E. (Eds.). (2005). *The French Exception*. Berghahn Books, 3-47.
- france.gouv.fr. (2015). *What France achieved, La France et le Traité sur la non-prolifération des armes nucléaires: De l'engagement aux actes*. Erişim adresi: [https://www.francetnp.gouv.fr/what-france-achieved?lang=fr#:~:text=France%20announced%20the%20definitive%20end,Treaty%20\(CTBT\)%20in%201998](https://www.francetnp.gouv.fr/what-france-achieved?lang=fr#:~:text=France%20announced%20the%20definitive%20end,Treaty%20(CTBT)%20in%201998).
- Ertuğrul, Ü. E. (2016). Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 441-470.
- France Diplomacy. (2023). Why France wishes to regulate use of the veto in the United Nations Security Council. France Diplomacy, Erişim adresi: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/france-and-the-united-nations/france-and-the-united-nations/france-and-the-united-nations-security-council/why-france-wishes-to-regulate-use-of-the-veto-in-the-united-nations-security-65315/#:~:text=>
- Goldstein, J. S. (2015). *Uluslararası İlişkiler*, BB101 Yayınları.
- Gordon, P. H. (1992). *French Security Policy After The Cold War: Continuity, Change, and Implications for The United States*. Rand.
- Guillot, P. (1994). France, Peacekeeping and Humanitarian Intervention, *International Peacekeeping*, 1(1), 30-43, <https://doi.org/10.1080/13533319408413490>
- Evans, G., Sahnoun, M. (Eds.). (2001). The responsibility to protect: report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Erişim adresi: <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/>
- Jeangene-Vilmer, J.-B. (2012). De la mythologie française du droit d'ingérence à la responsabilité de protéger: Une clarification terminologique, *AFRI XIII*, 81-100.
- Jones, B., Eriksson, J. R., Wohlgemuth, L., Knapp, C., Villumstad, S., Tardif-Douglin, D., (Eds.). (1996). The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from The Rwanda Experience. *Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda*. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/derec/unitedstates/50189764.pdf>
- Kırdım, Ş. E. (2017). A Neo-Realist Case Study of U.N.-Authorized Humanitarian Interventions in The Post-Cold War World. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 615-632.

- Lecoq, T. (2012). La France et sa défense depuis la fin de la Guerre froide: Éléments de réflexion sur la réforme comme chantier permanent, *Outre-Terre*, 33-34(3), 449–469. <https://doi.org/10.3917/oute.033.0449>
- Pazarcı, H. (2022). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi.
- Putra, B. A., ve Cangara, A. R. (2019). Invoking the Responsibility to Protect: The Derogation of Its Principles and Implementation. *Journal of Liberty and International Affairs*, 4(3), 56–65.
- Rathbun, B. C. (2019). Partisan Interventions: European Party Politics and Peace Enforcement in the Balkans. *Cornell University Press*. <https://doi.org/10.7591/9781501729621>
- Représentation permanente de la France auprès des Nations Unies à New York. (2023). *5 choses à savoir sur la France et le veto*. Erişim adresi <https://onu.delegfrance.org/5-choses-a-savoir-sur-la-france-et-le-veto>
- Seyedfarshi, A. (2015). French Interventionism in the Age of R2P: A Critical Examination of the Case of Mali. *Creighton International and Comparative Law Journal*, 7(1), 2–36.
- Shampo, M. A., ve Kyle, R. A. (2011). Bernard Kouchner-Founder of Doctors Without Borders. *Mayo Clinic Proceedings*. <https://doi.org/10.4065%2Fmcp.2010.0796>
- Simeon, J. C. (2017). A New Protection Orientation and Framework for Refugees and Other Forced Migrants. *Laws*, 6(4), 1–24.
- Siradağ, A. (2014). Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism. *Afro Eurasian Studies*, 3(1), 100–122.
- Soutou, G.-H. (2023). La fin de la guerre froide a laissé la France sans politique extérieure réellement cohérente. *LaCroix*. Erişim adresi: <https://www.la-croix.com/Debats/fin-guerre-froide-laisse-France-sans-politique-exterieure-reellement-coherente-2023-05-23-1201268509>
- Stark, A. (2011). The R2P: Challenges and Opportunities in Light of the Libyan Intervention, *e-International Relations*, 36-42. Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/publication/the-r2p-challenges-and-opportunities-in-light-of-the-libyan-intervention/>
- Staunton, E. (2018). France and the Responsibility to Protect: A Tale of Two Norms. *International Relations*, 32(3), 366–387. <https://doi.org/10.1177/0047117818773857>
- Tardy, T. (1999). French Policy Towards Peace Support Operations. *International Peacekeeping*, 6(1), 55–78. <https://doi.org/10.1080/13533319908413757>
- United Nations. (1945). *United Nations Charter (Full Text)*. United Nations. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
- Vaisse, J. (2008). A Gaullist By Any Other Name. *Survival*, 50(3), 5–10. <https://doi.org/10.1080/00396330802173040>
- Viotti, P. R., ve Kauppi, M. V. (2014). *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti = International relations and world politics*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Yalçınkaya, H. (2008). *Savaş Uluslararası İlişkilerde Kuvvet Kullanımı*, İmge Kitabevi.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Barış Operasyonlarının Dönüşümü: Kısa Bir Gözden Geçirme

Transformation of Peace Operations: A Short Overview

İlyas BOZKURT ^{1*}

¹ Bağımsız Araştırmacı

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 15.04.2024
Düzeltilme: 24.05.2024
Kabul: 12.08.2024

Keywords

Peace Operations,
Transformation,
Legal Framework,
Peacekeeping,
Peace Force

Anahtar Kelimeler

Barış Operasyonu,
Dönüşüm,
Hukuki Çerçeve,
Barış Koruma,
Barış Gücü

Özet

1948'de silahlı BM barış gözlemcileri ile başlayan barış operasyonları, günümüzde ihtiyaç duyulduğunda silah kullanma yetkisine sahip askerî birliklerin icra ettiği barışı zorlama harekâtlarına dönüşme eğilimine girmiştir. Başlangıçta ülkeler arası çatışmaları önlemek amacıyla tasarlanmış olan BM prensip ve usulleri, bugün yaygın olarak ülkelerin kendi içlerindeki sivil çatışmaların önlenmesinde kullanılmaktadır. Şimdiye kadar başlatılmış olan 71 BM barış operasyonundan, görev talimatlarında kendilerine verilen görevleri tamamlama açısından, başarısız olan pek çok operasyon bulunmaktadır. Bu incelemenin amacı; bütüncül bir yaklaşımla, BM'nin kuruluşundan bu yana icra edilen barış operasyonlarının dönüşümünü, yasal çerçevelerini de dikkate alarak, geleceğe ilişkin bazı çıkarımlar yapacak şekilde, kısaca gözden geçirmektir. Temel inceleme sorusu; "Tarihi süreç içerisindeki değişimler, yasal dayanakları, sahadaki mevcut durum ve karşılaşılan problem sahaları ışığında, BM barış operasyonlarının geleceğine yönelik ne tür çıkarımlar yapılabilir?" şeklinde belirlenmiştir. İncelemede, "nitel araştırma" tekniklerinden "doküman analizi" metodu kullanılmıştır. Bu çalışmada; uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında, BM barış operasyonlarının önemli vasıtalar olmaya devam edeceği, ancak başarılarının büyük ölçüde başta BM'nin veto yetkisine sahip beş daimî üyesi olmak üzere büyük ülkelerinin gösterecekleri iş birliği ve dayanışma ile olumlu birlik ve kaynak katkılarına bağlı olmaya devam edeceği savunulmaktadır.

Abstract

Since 1948, peace operations, which started with unarmed observers, have inclined to turn into peace enforcement conducted by military troops authorized to use weapons when needed. UN principles and procedures originally designed for conflict prevention between states are widely used to prevent domestic civilian conflicts today. Among 71 UN peace operations launched so far, quite a few of them have failed to fulfil their tasks given them by their mandates. This study aims at reviewing the transformation of peace operations since the establishment of the UN taking into account of also their legal basis so as to make some deductions regarding the future of them by adopting a holistic approach. The research question reads: "What deductions can be made regarding the future UN peace operations in the light of the changes occurred in the historical process, their legal basis, current situation in the field and problem areas identified?" During the study, "document analysis" method of "qualitative research" techniques has been adopted. This study argues that UN peace operations will continue to be important tools in maintaining international peace and security, but their success will rely largely on the cooperation and solidarity together with generous troop and resource contributions of big powers, especially the five permanent members of the UN with veto power.

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatının ilk “barışı koruma” (*peacekeeping*) operasyonu (barış operasyonu¹), Teşkilatın kuruluşundan üç yıl sonra 29 Mayıs 1948’de, BM Güvenlik Konseyinin (BMGK²) 50 sayılı kararı ile Kudüs’e görevlendirilen, BM Ateşkes Gözlem Organizasyonudur (*United Nations Truce Supervision Organization- UNTSO*) (UNSC Resolution 50, 1948). Aradan geçen 76 yılda toplam 71 BM barışı koruma operasyonu başlatılmıştır.

BM barış operasyonlarının başarıları arzu edilen seviyede olmamıştır.³ Halen devam eden BM barış operasyonlarından üçünün geçmişi 60-76 yıl arasındadır.⁴ Söz konusu operasyonlar kalıcı bir siyasi çözüm için önemli katkı sağlayamamalarına rağmen, icra edildikleri bölgelerin önemi nedeniyle sonlandırılmamışlardır. Değişik BM Genel Sekreterleri tarafından, operasyonların etkinliklerini artırmaya yönelik farklı inisiyatifler başlatılmıştır. Boutros-Ghali’nin 1992’deki “Barış İçin Bir Gündem” inisiyatifi (Boutros-Ghali, 1992), Ki-moon’un HIPPO’nun⁵ raporuna istinaden 2015’te başlattığı inisiyatif (UN Secretary-General, 2015) ve mevcut Genel Sekreter Guterres’in Temmuz 2023 ayında başlattığı “Barış İçin Yeni Bir Gündem” inisiyatifi (UN Secretary-General, 2023) bunların en önemlileri arasındadırlar. Barış operasyonlarının etkinliklerini artırmaya yönelik olarak, BM Teşkilatının, 1990’lı yılların başından beri ciddi bir arayış içerisinde olduğu, ancak iyileştirme yönünde henüz arzu edilen düzeyde bir gelişme sağlayamadığı söylenebilir.

Diğer taraftan 1948 yılından bu yana, BM barış operasyonlarının özelliklerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İlk operasyonlarda görevlendirilen BM gözlemcilerinin silah taşımalarına dahi izin verilmemiştir. 2013 yılına gelindiğinde ise Demokratik Kongo’da görevlendirilen MONUSCO’nun (Demokratik Kongo’da BM Örgütünün İstikrar Misyonu)⁶ direk komutasına, BMGK’nın 2098 (2013)

¹ Barışı koruma harekâtlarının dönüşümünü nedeniyle, bu harekâtlardan sorumlu BM Barışı Koruma Harekâtları Departmanı’nın (UN Department of Peace-Keeping Operations-DPKO) ismi BM Genel Kurulu’nun 5 Temmuz 2018 tarihli A/RES/72/262 C (Article III/4) sayılı kararıyla, Barış Harekâtları Departmanı (Department of Peace Operations-DPO) olarak değiştirilmiştir (UN General Assembly Resolution 262 C, 2018). Bu incelemede; sürdürülebilir bir barışı sağlamanın tüm yönlerini (çatışmaların önlenmesi, anlaşma sağlanması, barışın inşası vs.) kapsamayı açısından barışı koruma operasyonu yerine barış operasyonu terimi kullanılacaktır.

² BM Güvenlik Konseyi metinde BMGK şeklinde kısaltılmış olarak kullanılacaktır. BM Genel Kurulu ise kısaltma yapmadan yazılacaktır.

³ Stedman yaptığı incelemede, 1980-2000 yılları arasında, 12’si BM tarafından icra edilen toplam 16 barış operasyonundan; altısının başarılı, dördünün kısmen başarılı, altısının da başarısız olduğunu değerlendirmiştir (Stedman, 2001, s. 12).

⁴ 1948 yılında başlatılmış olan UNTSO’nun 76 yıllık, 1949 yılında Hindistan ve Pakistan sınırında başlatılmış olan UNMOGIP’in 75 yıllık ve 1964 yılında Kıbrıs’ta başlatılmış olan UNFICYP’in 60 yıllık bir geçmişi vardır (UN DPO, 2024c).

⁵ Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, 31 Ekim 2014’te bir Üst Düzey Bağımsız Panel (High-level Independent Panel on Peace Operations-HIPPO) teşkil ederek, BM barış operasyonlarının bugünkü durumuna ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilir hale nasıl getirilebileceğine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapması görevi vermiştir. HIPPO raporunu 16 Haziran 2015’te Genel Sekreter’e sunmuştur. Genel Sekreter de HIPPO raporunda yer alan tavsiyelerin uygulanmasına yönelik kendi raporunu 2 Eylül 2015’te BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyine sunmuştur (UN Secretary-General, 2015).

⁶ BMGK’nın 1279 sayılı kararı (UNSC Resolution 1279, 1999) ile Demokratik Kongo Cumhuriyetinde icrasına başlanan MONUC operasyonunun ismi, verilen yeni görevlerle uyumlu olarak, Konsey’in 1925 sayılı kararıyla MONUSCO olarak değiştirilmiştir (UNSC Resolution 1925, 2010).

sayılı kararı ile bir saldırı (*offensive*) birliği olan “müdahale tugayı (*intervention brigade*)” verilmiştir (UNSC Resolution 2098, 2013). Bu karar ile BMGK açıkça barış gücüne, görevini yapmasına engel olacak isyancı gruplara karşı silahlı saldırıya müsaade etmiştir.

Barış operasyonlarını inceleyen literatür, aşağıda detaylı açıklanacağı üzere, genellikle konunun belirli bir boyutunu (örneğin; teorik boyut, hukuki dayanak, operasyonların dönüşümü veya karşılaşılan problem sahaları vb.) veya barışı destekleme gayretlerinden herhangi birini (örneğin; çatışmaların önlenmesi, barışı koruma, barışı yapma veya barışı zorlama vs.) ele almış ve incelemiştir. Bir akademik çalışma kapsamında, barış operasyonları konusunun değişik boyutlarını bütüncül bir yaklaşımla (*holistic approach*) inceleyen literatürde bir kıtlık olduğu görölmüştür. Barış operasyonlarının geleceğine yönelik bir takım isabetli öngörülerde bulunabilmek için konunun farklı boyutlarının ve bunlar arasındaki etkileşimlerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının faydalı olacağı düşünölmektedir.

Bu incelemenin amacı; barış operasyonlarının geleceğine ilişkin bazı çıkarımlar yapacak şekilde, barış operasyonlarını kısaca gözden geçirmektir. Bu gözden geçirme yapılırken; tarihsel süreç içerisinde barış operasyonlarının karakterinde meydana gelen değişikliklerin tespiti, yasal dayanaklarının ortaya konulması, hâlihazırdaki durum ile başlıca problem sahalarının mercek altına alınması da hedeflenmektedir. Böylece temel inceleme sorusu; “Tarihi süreç içerisindeki değişimler, yasal dayanakları, sahadaki mevcut durum ve karşılaşılan problem sahaları ışığında, BM barış operasyonlarının geleceğine yönelik ne tür çıkarımlar yapılabilir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışma barış operasyonlarını bütüncül bir yaklaşımla çok boyutlu inceleyen literatür boşluğunu belirli ölçüde telafi etmiş olacaktır.

Bu incelemenin argümanı; uluslararası (UA) barış ve güvenliğin korunmasında, BM barış operasyonlarının önemli vasıtalar olmaya devam edeceği, ancak başarılarının büyük ölçüde; bir kurum olarak BM’nin kendi teşkilat etkinliğini artırmasına; başta BM’nin veto yetkisine sahip beş daimi üyesi olmak üzere büyük ölkelerinin gösterecekleri iş birliği ve dayanışmaya ve anılan ölkelerin olumlu birlik ve kaynak katkılarına bağlı olacağıdır. Gelecekteki muhtemel barış operasyonlarının etkinliklerini artırmaya yönelik olarak BM Genel Sekreterlerinin yukarıda işaret edilen inisiyatiflerine benzer gayretlerin de devam edeceği değerlendirilmektedir.

Barış operasyonları konusunda yaygın bir literatür mevcuttur. Birincil kaynak kategorisinde, BM Teşkilatı’nın Genel Ağ’daki (Internet) arşivinde, sona eren ve halen devam eden tüm operasyonların; hazırlık, icra ve gözden geçirme dönemlerine ilişkin BM Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul kararlarına; barış operasyonlarını iyileştirmek maksadıyla hazırlanmış ve BM Teşkilatı zemininde tartışılmış çeşitli raporlara ve devam eden operasyonlara ilişkin güncel bilgilere kolayca ulaşmak mümkündür. İkincil kaynak kategorisindeki akademik literatür kapsamında, barış operasyonlarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimi konusunda; Wiseman (Wiseman, 1987), Featherston (Featherston, 1994), Quinn (Quinn, 1994), Jett (Jett, 2019) ve Kenkel’in (Kenkel, 2013) çalışmaları yayımlandıkları

döneme kadar olan süreci kapsayacak şekilde, kronolojik sırayla, operasyonlar hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedirler. Sorenson ve Wood (Sorenson ve Wood , 2005) ile Latif (Latif, 2000) soğuk savaş sonrası dönem (2005 yılına kadar) barış operasyonlarını mercek altına almışlardır. Oğuz (Oğuz, 2016) ve Dorn'un (Dorn, 2011) çalışmaları ise barış operasyonlarının evrimi konusuna odaklanmıştır. Oğuz söz konusu evrimi BM Kosova misyonu çerçevesinde incelemiştir. Milante, Mueller ve Muggah (Milante, Mueller ve Muggah, 2021) 2030 yılına kadar olan dönemdeki muhtemel çatışma risklerini tahmin ederek bunların çatışmaların önlenmesine yönelik yaratacağı sonuçlar üzerinde durmuşlardır. Williams (Williams 2020), Lijn (Ljin, 2020) ve Day (Day, 2021) 2020-2030 dönemini kapsayacak şekilde muhtemel senaryoların analizlerini yapmışlardır. Galtung (Galtung, 1967), Rikhye (Rikhye, 1984, ss. 221, 234, 245), Featherston (Featherston, 1994a), Richmond (Richmond, 2016), Bellamy (Bellamy, 2004), Pough (Pough, 2013) ile Badmus ve Jenkins (Badmus ve Jenkins, 2019) barış operasyonlarının teorik temellerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle Galtung ve Featherston, barış çalışmalarının kendi özgün teorilerinin olması gerektiğini düşünmüşler ve bu yönde çalışmalar yapmışlardır. Bu kapsamda Galtung, 1964 yılında, şiddetin ve savaşın yokluğu olarak tanımladığı “olumsuz barış (*negative peace*)” ve insan toplumunun entegrasyonu olarak tanımladığı “olumlu barış (*positive peace*)” kavramlarını ortaya atmıştır (Galtung, 1964). İlerleyen dönemde; 1969 yılında, yapısal şiddet (*structural violence*) ve 1990 yılında da kültürel şiddet (*cultural violence*) kavramlarını geliştirmiştir. Bu kavramlar zamanla Galtung'un Barış Teorisi'nin birer konsepti hâline gelmiştir (Lawler, 2008). Featherston ise BM'nin silahlı çatışmalara “üçüncü taraf” rolü ile müdahil olarak; çatışma kontrolü, barışı koruma ve barışı inşa rolleri üstlenmesinin bir ihtiyaç haline geldiğini savunmuştur. Yazar barışı koruma gayretlerinin, kapsamlı bir barış sürecinin hem amacını hem de araçlarını dikkate alan, teorik bir çerçeveye dayandırılması gerektiğini savunmuştur. Featherston barış koruyucuların performansının artırılması amacına yönelik olarak “Çatışma Çözümünün Bir İhtiyati Modeli (*a contingency model of conflict resolution*)” adı altında kavramsal bir çerçeve de geliştirmiştir (Featherston, 1994a). Diğer taraftan Richmond (Richmond, 2016) ve Bellamy (Bellamy, 2004) barışı koruma gayretlerinin kavramsal çerçevesini UA İlişkilerin ana akım teorilerine ve özellikle eleştirel teorilere dayalı olarak çizmeye çalışmışlardır. Pough ise Cox (Cox, 1981) ve Duffield'in (Duffield, 2001) daha önceki çalışmalarına dayanarak, barış operasyonlarını eleştirel teori perspektifinde incelemiş ve bu operasyonların dar ve problem çözme amacına hizmet ettiklerini ileri sürmüştür (Pough, 2004). Badmus ve Jenkins'in çalışması; Liberal Barış Teorisi, Kozmopolitanist Teori, Global Kültür Teorisi ve Eleştirel Teoriye dayalı kavramsal çerçeveleri incelemiştir. Tek bir teori ile çağdaş barış operasyonlarının karmaşıklıklarını izah etmenin büyük ölçüde mümkün olamayacağını savunan yazarlar, barışı korumanın birkaç teorinin bir kombinasyonunun tatbiki ile en iyi şekilde açıklanabileceğini savunmuşlardır (Badmus ve Jenkins, 2019, s. 71).

Bu incelemede, “nitel araştırma” tekniklerinden “doküman analizi” metodu (Bowen, 2009, ss. 33-34) kullanılmıştır. Barış operasyonlarına kavramsal olarak yaklaşırken “barışı korumanın özelliklerine,

işlevlerine ve tiplerine dayalı yaklaşım” izlenmiştir.⁷ Bu incelemenin Soğuk Savaş dönemi (1948-1990) sadece BM barış operasyonlarını dikkate almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemi ise BM'nin yanı sıra, NATO, AB, AGİT ve Afrika Birliği'nin icra ettiği operasyonları da inceleme kapsamına almıştır.

İleride açıklanacağı üzere Soğuk Savaş döneminde, ABD-SSCB rekabeti yüzünden, BMGK'da çoğu zaman krizlere müdahale kararı alınamamıştır. Bu iki süper güç sık sık kendi ulusal menfaatlerini korumak veya küresel güç dengesini (*balance of power*) kendi lehlerine değiştirmek ya da muhtemel iç kamuoyu baskı ve beklentilerine karşılık vermek amaçlarıyla hareket etmişlerdir. Sayıları az da olsa kriz bölgelerine müdahale kararı alındığında bile barış güçlerinin görev talimatları her iki süper gücün taleplerini tatmin etmek amacıyla muğlak ifadelerle yazılmış, sahadaki kuvvet komutanının hareket sahası kısıtlanmış, birlik katkıları ve tahsis edilen mali kaynak, ihtiyacı karşılayacak seviyenin altında kalmıştır. Bu çalışmada adı geçen süper güçlerin menfaat ve rekabete dayalı tutumları dikkate alınarak, barış operasyonları ve bunlarla ilgili olarak devletlerin tutumları UA İlişkilerin Realist Teorisi'ne dayanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Realist teorisyenlerden Morgenthau'ya göre uluslararası siyaset, tüm siyaset gibi, güç için bir mücadeledir (Morgenthau, 1973, s. 27). Realist teoriye göre uluslararası sistemde daimi bir rekabet ve mücadele vardır (Ersoy, 2019, s. 167).

Bu incelemede; değişik barış operasyonlarının tanımlarını ve barış operasyonlarının hukuki çerçevesini kısaca belirlemeyi müteakip, geçmişteki barış operasyonları, benzer özellikleri yansıtan dönemler halinde özet olarak incelenmektedir. Ardından halen devam eden barış operasyonlarının durumlarına göz atılmakta ve barış operasyonlarında karşılaşılan problem sahaları tartışılmaktadır. Son olarak, bu problemler Demokratik Kongo Cumhuriyetinde halen icra edilen MONUSCO Operasyonu örneğinde somutlaştırılmakta ve barış operasyonlarının geleceğine ilişkin bazı çıkarımlarda bulunmaktadır.

2. TANIMLAR, SINIFLANDIRMA VE HUKUKİ ÇERÇEVE

2.1 Tanımlar

“Barışı koruma (*peacekeeping*)” terimi üzerinde mutabakat sağlanmış ortak bir tanım olduğunu söylemek zordur. Barışı koruma teriminin en kapsamlı tanımını BM barış gücü komutanlığı da yapmış Hindistanlı General Rikhye şu şekilde yapmıştır: “*Barışı yeniden tesis ve muhafaza etmek için, çok uluslu askerleri, polisleri ve sivilleri kullanarak, uluslararası olarak organize edilen ve yönlendirilen üçüncü taraf müdahalesi aracılığı ile devletler arasındaki veya içindeki düşmanlıkların önlenmesi, kontrol altında tutulması, yumuşatılması ve sona erdirilmesidir*” (Rikhye, 1974, s. 14). BM eski Genel Sekreterlerinden Boutros-Ghali'nin tanımında ise tarafların rızası ve bir BM varlığı hususları ön plana

⁷ Literatürde barışı koruma konusunda kavramsal olarak düşünmeye ilişkin üç ana yaklaşım göze çarpmaktadır. Birincisi “örnek olay” yaklaşımı olup, bir barış operasyonun tüm yönleri ile ele alınarak incelenmesini öngörür. İkinci yaklaşım olan “barışı korumanın özelliklerine, işlevlerine ve tiplerine dayalı yaklaşım”da; operasyonlar özelliklerine, işlevlerine ve tiplerine göre gruplandırılmakta, operasyon(lar) kapsamına girdiği gruba dayalı olarak incelenmektedir. Son yaklaşım “üçüncü taraf arabuluculuk” yaklaşımı olup, operasyonlar, BM'nin üçüncü bir taraf olarak; çatışma kontrolü, barışı koruma ve barışı inşa görevlerinde barışçı bir sonuca ulaşma yönünde üstlendiği role göre incelenmektedir (Featherston, 1994a, ss. 106-115).

çıkarılmıştır: “Normal olarak BM askerî ve/veya polis personel ile sık sık sivillerin katılımını da içeren, şimdiye kadar ilgili tüm tarafların rızası ile sahada bir BM varlığının (*presence*) konuşlandırılmasıdır” (Boutros-Ghali, 1992, s. 204). UN DPKO tarafından yayımlanan “İlkeler ve Rehber Bilgiler” dokümanında (*capstone document*) barışı korumanın tanımında yöntem ve amaç ön plana çıkarılmıştır: “Kırılğan olsa da çatışmanın durduğu yerde barışı muhafaza etmek ve barış yapıcılar tarafından gerçekleştirilen anlaşmaların uygulanmasına yardım etmek için tasarlanan bir yöntemdir” (UN DPO ve DFS, 2008, s. 18). NATO Standardization Office (NSO) tarafından yayınlanan AAP-6 Terimler ve Tanımlar Sözlüğünde de amaç ön plana çıkarılmıştır: “Bir ateşkes veya barış anlaşmasının uygulanmasına yardım etmek veya sürdürülebilir bir barışın temellerini atmaya yardımcı olmak için tasarlanan bir barışı destekleme gayretidir” (NSO, 2021, s. 99).

Bu incelemede; en yeni yapılmış tanım olması ve üçü BMGK daimî üyesi olmak üzere toplam 32 BM ve NATO üyesi ülkenin üzerinde uzlaştıkları tanımlar olması nedeniyle, AAP-6’daki tanımın kullanılması tercih edilmiştir. Bir çatı kavram olan “barış operasyonu” teriminin kapsadığı diğer barışı destekleme gayretlerinin tanımları da yine aynı sözlükten alınmıştır.⁸

“Çatışmaların önlenmesi (*conflict prevention*)”: Çatışmanın potansiyel sebeplerini belirlemek ve izlemek ve düşmanlıkların vuku bulmasını, tırmanmasını ve yeniden başlamasını önlemek için zamanında harekete geçmeye yönelik bir barışı destekleme gayretidir (NSO, 2021, s. 31).

“Barış yapma (*peacemaking*)”: Gerekliğinde doğrudan veya dolaylı askerî imkânların kullanımı ile desteklenen başlıca diplomatik eylemleri ihtiva eden, bir ateşkes veya barış anlaşmasını korumak için bir çatışma başladıktan sonra icra edilen bir barışı destekleme gayretidir (NSO, 2021, s. 99).

“Barışı zorlama (*peace enforcement*)”: Askerî gücün kullanılması dâhil, bir dizi zorlayıcı tedbirlerin uygulanması vasıtasıyla düşmanlıkları sona erdirmek için tasarlanan bir barışı destekleme gayretidir.” Barışı zorlama, çatışan ana tarafların bir kısmının veya hiç birinin rızası olmaksızın icra edilebilir (NSO, 2021, s. 99).

“Barış inşası (*peacebuilding*)”: Çatışmanın altında yatan nedenlere ve halkın uzun dönemdeki ihtiyaçlarına el atarak, çatışmanın tekrar başlama riskini azaltmak için tasarlanan bir barışı destekleme gayretidir. Barış inşası uzun vadeli bir taahhüt gerektirir ve diğer barışı destekleme gayretleri ile eş zamanlı olarak yürütülebilir (NSO, 2021, s. 99).

2.2 Sınıflandırma

Konu ile ilgili literatürde genel olarak barış operasyonları; harekât tiplerine göre, nesiller olarak veya kronolojik olarak sınıflandırılabilir. Harekât tiplerine göre tasnifi tercih edenlerden Boutros-Ghali barış operasyonlarını; önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma ve barış inşası olarak dört

⁸ NATO 2015’ten itibaren, değişik tipteki barış operasyonlarını içine alan “Barışı Destekleme Harekatı (*Peace Support Operation*)” terimi yerine, daha jenerik bir terim olan “Barışı Destekleme” gayreti (veya kuvveti) ifadesini kullanmaya başlamıştır (NSO, 2021, s. 2-P-3).

sınıfa ayırmıştır (Boutros-Ghali, 1992, s. 204). Butros-Ghali barışı zorlamayı bir barış operasyonu olarak değil askerî güç kullanımı olarak tanımlamıştır. Diehl, Druckman ve Wall ise barışı korumayı, bir seri farklı görevleri ihtiva eden geniş bir konsept olarak ele almışlar ve 12 sınıfa ayırmışlardır. Yazarlar, Boutros-Ghali'nin sınıflandırmasına; gözlem, seçimlere nezaret, insani yardım, yatıştırma, önleyici konuşlandırma, koruyucu hizmetler, silahların kontrolünün doğrulanması, demokrasiyi desteklemek için müdahale ve yaptırım uygulanması fonksiyonlarını ilave etmişlerdir (Diehl, Druckman ve Wall, 1998, ss. 39-40). Quinn barışı destekleme harekâtlarını; kuvvet kullanma ihtimalini dikkate alarak, barışı koruma, ağırlaştırılmış (*aggravated*) barışı koruma ve barışı zorlama harekâtları olarak üçlü bir tasnife tabi tutmuştur. Önleyici diplomasi konusunda ise önleyici bir BM birlik konuşlanması gerekiyorsa bunun bir barışı koruma operasyonu sayılacağını, gerekmiyorsa yani sadece diplomatik çabalar sarf edilecekse bunun bir diplomatik eylem (*diplomatic action*) veya önleyici diplomasi (*preventive diplomacy*) kategorisine gireceğini savunmaktadır (Quinn, 1994, ss. 20-22). Lewis beşli bir tasnifi tercih ederek söz konusu harekâtları; barış yapma, barışı koruma, barışı zorlama, barış inşası ve koruyucu angajman (*protective engagement*) olarak sınıflandırmıştır (Lewis, 1994, ss. 114-115). Son olarak Dorn insani yardımı da ilave ederek altılı bir tasnif yapmıştır: Çatışmaların önlenmesi, insani yardım, barış inşası, barışı zorlama, barış yapma ve barışı koruma (Dorn, 2018).

Barış operasyonlarının nesilleri genel olarak üç temel faktöre göre birbirinden ayrılmıştır. Bunlar; harekâtın askerî ayağında kullanılan kuvvetin seviyesi, harekâtın sivil ayağında icra edilen görevlerin tip ve derinliği ve BM'nin yerel organizasyonlarla artan yük paylaşımıdır (Kenkel, 2013, s. 125). BM Eski Genel Sekreter Yardımcısı Guéhenno; geleneksel (1'inci nesil), çok boyutlu (2'nci nesil) ve barışı zorlamayı da içeren barışı koruma (3'üncü nesil) olarak üçlü bir tasnif yapmıştır (UN DPI, 2008). Dorn ise gözlemci (1'inci nesil), ara bölgede tertiplenme (2'nci nesil), çok boyutlu (3'üncü nesil) ve geçiş yönetimi (4'üncü nesil) olarak dördü bir tasnif yapmıştır (Dorn, 2011). Dorn geçiş yönetimi ile BM'nin Bosna (1996-1998), Doğu Timor (1999-2002) ve Kosova'da (1998'den günümüze) icra ettiği türden, bölge/ülke yönetim sorumluluğunu üstlendiği operasyonları kastetmiştir. Kenkel barış operasyonlarını; geleneksel barışı koruma (1'inci nesil), geleneksel görevlere ilave sivil görevler (2'nci nesil), barışı zorlama (3'üncü nesil), barış inşası (4'üncü nesil) ve hibrid görevler (5'inci nesil) olarak beş nesil halinde tasnif etmiştir. Yazar hibrid görevler olarak, BM ve değişik bölgesel organizasyonların askerî birliklerinin, aynı misyonda fakat ayrı emir komuta zinciri içinde ve polis personeli ile karma bir komuta altında farklı görev talimatları (*mandate*) çerçevesinde kullanıldığı görevleri kastetmektedir (Kenkel, 2013, ss. 125-136).

Kronolojik safhalara ayıranlardan Sorenson ve Wood barış operasyonlarını kabaca üç safhada incelemişlerdir: 1945-1980'lerin ilk yarısı, 1980'lerin ikinci yarısı-1990 arası ve Soğuk Savaş sonrası (Sorenson ve Wood, 2005, s. 1). Wiseman ise 1946-1988 yılları arasındaki barış operasyonlarını beş safhaya bölerek incelemiştir (Wiseman, 1987, s. 264). Featherston, Wiseman'ın sınıflandırmasına uymuş ve 1988-1993 dönemini de ayrı bir safha olarak ilave etmiştir (Featherston, 1994a, s. 25). Jett de Wiseman ve Featherston'un safhalarını benimsemiş ve 1993-1999 ve 1999'dan günümüze kadar olan

dönemleri kapsayacak iki ayrı safha ilave etmiştir (Jett, 2019, ss. 50-55). Bu safhalar belirlenirken; operasyonların karakter ve özellikleri ile aktörlerinde önemli değişiklikler yaratan küresel gelişmeler dikkate alınmıştır. Bu incelemede bahse konu üç yazarın kronolojik safhaları esas alınarak, barış operasyonları toplam sekiz safhada incelenecektir.

2.3 Hukuki Çerçeve

Barış operasyonlarının hukuki dayanağının iki temel unsuru vardır. Birincisi, bazı barışı zorlama harekâtları hariç⁹, “ tarafların rızası”dır (Orakhelashvili, 2003, s. 486). “Tarafların rızası” aynı zamanda “kutsal üçlü (*holy trinity*)” olarak da adlandırılan (Bellamy, Williams ve Griffin, 2010, ss. 173-174) BM barışı koruma harekâtlarının geleneksel üç ana prensibinden¹⁰ birisidir. BM barış operasyonları çatışmanın ana taraflarının rızası ile gerçekleştirilmektedir. Bu tür bir tutumun hukuki nedeni; ev sahibi ülkenin, BM Şartı’nın 2’nci maddesi ile korunmuş olan, egemenliğine (Md. 2.1) ve toprak bütünlüğüne (Md. 2.4) duyulan saygıdır (Orakhelashvili, 2003, s. 521). Ayrıca Şart’ın 2.7’nci fıkrası, VII’nci bölüm kapsamında bir BMGK kararı olmaksızın bir devletin iç yargı yetkisine giren konularda BM müdahalesini yasaklamaktadır. Bu nedenle özellikle ev sahibi ülkenin rızası olmadan bir ülkede BM barış operasyonu başlatmak Şart’ın 2’nci maddesinin ihlali anlamına gelebilecektir.¹¹ “Tarafların rızası” ayrıca BM tarafından operasyonel bir başarı faktörü olarak görülmektedir. Rızaya dayanan operasyonlar barış gücüne hareket özgürlüğü sağlamakta, dayanmayanlar ise krizin tırmanmasına yol açabilmektedir (UN DPO ve DFS, 2008, ss. 31-32). “Tarafların rızası” ilkesine uymak, VII’nci Bölüm kapsamına girenler dâhil,¹² BM açısından bir gelenek haline gelmiştir denilebilir (Gray, 1996, s. 258).

Barış operasyonlarının hukuki dayanağının ikinci unsuru, BM organlarının bu operasyonları başlatma yetkilerinin olmasıdır. BM Şartı’nda ana organlar olarak BMGK, Genel Kurul ve Genel Sekreter

⁹ BMGK, çatışmanın UA barış ve güvenliğe tehdit teşkil ettiğine inandığı durumda, tarafların rızası olmadan, BM Şartı VII’nci Bölüm kapsamında yaptırım eylemine (*enforcement action*) başvurabilir. Bu bir barışı zorlama harekâtı olur (UN DPO ve DFS, 2008, s. 43). Bununla birlikte, bir barış operasyonu BM Şartı VII’nci Bölüm kapsamında yapılsa bile ev sahibi ülke rızasının gerekli olduğunu düşünen yazarlar da bulunmaktadır (Gray, 1996, s. 242; Higgins, 1978, s. 5).

¹⁰ Barışı koruma harekâtlarının üç temel prensibi; tarafların rızası (*consent*), tarafsızlık (*impartiality*) ve kuvvet kullanmaktan kaçınmadır (*non-use of force*). Öz savunma (*self-defense*) ve görev talimatını savunma (*defense of the mandate*) amacıyla güç kullanılması kuvvet kullanmaktan kaçınma ilkesinin istisnasını teşkil etmektedir (UN DPO ve DFS, 2008, s. 31). Günümüzde ana barışı koruma doktrinleri olarak kabul edilen, Boutros-Ghali’nin Barış İçin Bir Gündem dokümanı (Boutros-Ghali, 1992) ile Annan döneminde hazırlanan “Brahimi Raporu”nda bu prensipler teyit edilmiştir (Passmore, Karreth ve Tir, 2022, s. 48). Brahimi Raporu, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın, BM barış ve güvenlik faaliyetlerini gözden geçirmek amacıyla; 7 Mart 2000’de teşkil ettiği ve başkanlığını eski Cezayir Dışişleri Bakanı Lakhdar Brahimi’nin yaptığı üst düzeyli bir panelin hazırladığı rapordur. Rapor BM barış ve güvenlik faaliyetlerinin iyileştirilmesine yönelik bir dizi belirli tavsiyeleri içermekte olup, 21 Ağustos 2000’de Annan tarafından BMGK’ya ve Genel Kurul’a eş zamanlı olarak sunulmuştur (UN Secretary-General, 2000).

¹¹ Bununla birlikte BMGK, şartların gerektirmesi hâlinde, Şart’ın VII’nci Bölüm’ü kapsamında bir barış gücü oluşturabilir ve böylece Şart’ın 2.7’nci Fıkrası’ndaki kısıtlamadan kurtulabilir (Orakhelashvili, 2003, s. 497).

¹² BM Şartı’nın VII’nci Bölümü kapsamında başlatılan ve ev sahibi ülkenin rızasının alındığı operasyonlara birkaç örnek vermek gerekirse; UNPROFOR başlatılırken 1991 yılında eski Yugoslav Federal Cumhuriyeti’nin rızası alınmış (UN Doc. S/23240 (1991)), UNTAET başlatılırken 1999 yılında Endonezya’nın rızası alınmış (UN Doc. S/RES/1272 (1999)) ve KFOR başlatılırken 1999 yılında eski Yugoslav Federal Cumhuriyeti’nin rızası alınmıştır (UN Doc. (S/RES/1244 (1999)) (Gray, 1996, s. 246).

sayılmış ve bu organların UA barış ve güvenlikle ilgili yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Barış güçleri, kurumsal anlamda, Şart'ın 7, 22 ve 29'ncü maddeleri uyarınca, BM'nin birer "yardımcı organı (*subsidiary organs*)" sayılabilirler (Orakhelashvili, 2003, s. 487). Ancak barış güçlerinin bir BM yardımcı organı sayılması, operasyon başlatmak için yasal dayanak teşkil etmemekte, sadece harekâtın icra edildiği ev sahibi ülkede barış operasyonunun hukuki statüsünü belirlemektedir (Bothe, 2012, s. 1177).

BM Şartı'nda "barışı koruma" veya "barış operasyonu" terimleri açıkça yer almamaktadır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) da BM Şartı'nın hangi maddesinin barışı koruma operasyonlarına dayanak teşkil ettiğini belirtmekten kaçınmıştır (IJC, 1962, s. 177). Bazı yazarlar barış operasyonlarının yasal dayanağını, zımni yetkiler doktrini (*the doctrine of implied powers*) çerçevesinde, Şart'ın 1'inci maddesinde listelenmiş olan BM'nin amaçlarından 1'inci fıkradaki "uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması" amacının oluşturduğunu savunmaktadırlar (Chetail, 2004, ss. 85-86). Bununla birlikte BM organlarının hangi yetkilerinin barış operasyonu başlatmaya dayanak teşkil ettiği konusunda ortak bir anlayış bulunduğu da söylenemez.

BMGK'nın Yetkileri

BM Şartı'nın 24.1'inci maddesine göre BMGK, UA barış ve güvenliğin sürdürülmesi konusunda, birincil yetkiye sahiptir. Şart'ın V, VI ve VII'nci Bölümleri BMGK'nın bu yetkisinin çerçevesini belirlemiştir. Özellikle VI ve VII'nci Bölümlerin çeşitli hükümleri belirli bir barış operasyonunun yasal dayanağı olarak gösterilebilir.

BM Şartı'nın VI'nci bölümü "Anlaşmazlıkların Pasif Yöntemlerle Çözümü" başlığını taşımaktadır. Bu bölümün 33.1'inci maddesi "devam etmesi UA barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye atabilecek bir durum" ile ilişkilidir. Böyle bir durumda, tarafların aralarındaki anlaşmazlıklara öncelikle; görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluşlara ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla çözüm aramaları gerekmektedir. 33.2'nci madde ise BMGK'nın gerekli gördüğü hallerde, taraflara aralarındaki uyuşmazlıkları bu tür yollarla çözmeye çağırabileceği hükmünü ihtiva etmektedir. Şart'ın 36.1'inci maddesi BMGK'nın 33'üncü maddede belirtilen nitelikteki bir anlaşmazlığın ya da benzeri bir durumun herhangi bir evresinde, taraflara uygun düzeltme yöntem ya da yollarını tavsiye edebileceğini belirtmektedir. Bu hükümlerinin ışığı altında, Şart'ın VI'nci Bölümü'nün "barışı yapma" ve "barışı koruma" harekâtları için bir yasal dayanak oluşturduğu söylenebilir. VI'nci Bölüm kapsamında oluşturulan bir barışı koruma harekâtında, bazı durumlarda, güç kullanımına yetki verilebilmektedir. Devletlere karşı güç kullanımı sadece VII'nci Bölüm kapsamında mümkün iken, bir devletin içindeki bölücü ve ayrılıkçı oluşumlara karşı VI'nci bölüm kapsamında güç kullanılabilirliği belirtilmektedir (Orakhelashvili, 2003, ss. 491-492).¹³

¹³ Nitekim 1961 yılında, BM Şartı VI'nci bölüm kapsamında Kongo'da başlatılan ONU'ya (*UN Operations in the Congo*) VII'nci Bölüm'e referans verilmeden kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir (UNSC Resolution 161, 1961, Article 1).

BM Şartı'nın VII'nci Bölüm'ü "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Tedbirler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümün 39'ncü maddesi "UA barışı tehdit eden, barışı ihlal eden ya da bir saldırı eyleminin var olduğu bir durum" ile ilişkilidir. 39'ncü madde ile BMGK böyle bir durumun var olduğunu saptamak ve UA barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunmak veya 41 ve 42'nci maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırmakla yetkilendirilmiştir. Buna göre BMGK, UA barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için ya "tavsiyelerde" (*recommendations*) bulunabilir ya da "zorlayıcı tedbirler (*coercive measures*)" alabilir. 39'ncü maddede yer alan "tavsiyeler" hükmünün, tartışmasız bir şekilde, "barışı koruma" operasyonlarına yasal dayanak sağlayacağı söylenebilir (Orakhelashvili, 2003, ss. 492).

"Zorlayıcı tedbirlere" dayanak teşkil edenlerden 41'inci madde, BMGK'nın; kendi kararlarını yürütmek için alabileceği ve silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemleri¹⁴ belirler. 42'nci madde ise BMGK'ya kuvvet kullanma yetkisi verir. BMGK, 41'inci maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, UA barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir.¹⁵ Söz konusu iki madde "barışı zorlama" harekâtları için yasal dayanak teşkil etmektedir. UAD 1962 yılındaki "Belirli Harcamalar (*Certain Expenses*)" başlıklı tavsiye görüşünde "barışı koruma" operasyonlarının "zorlayıcı girişimler (*enforcement actions*)" olmadığını tespit etmiştir (ICJ, 1962, ss. 166,173). Diğer taraftan zorlayıcı girişimler sadece VII'nci Bölüm kapsamında alınabilmesine rağmen, bu bölüm uyarınca alınabilecek tedbirler sadece bu girişimlerle sınırlı bulunmamaktadır. BMGK'nın, Şart'ın 41 ve 42'nci maddelerine dayalı olarak aldığı bir karar, diğer tedbirlerin yanında, bir barışı koruma operasyonunun başlatılmasını da ihtiva edebilir (Orakhelashvili, 2003, s. 493). Diğer taraftan BMGK bir durumun, 39'ncü madde altında "barışa yönelik bir tehdit oluşturduğu" sonucuna varırsa, mevcut barışı koruma gücünün yetkilerine bazı yaptırım unsurları da ekleyebilir (Orakhelashvili, 2003, s. 494). Görev talimatının bu şekilde yaptırım unsurları ile genişletilmesi "barışı koruma" operasyonunu "barışı zorlama" harekâtına dönüştürebilmektedir. Böyle bir kararda VII'nci Bölüme resmen atıf yapılması gerektiği düşünülmektedir.¹⁶ Ancak böyle bir değişiklik için yeniden " tarafların rızasına" başvurmak gerekmediği değerlendirilmektedir (Orakhelashvili, 2003, ss. 494-495).

"Geçici tedbirlerin" düzenlendiği Şart'ın 40'ncü maddesi "barışı koruma" operasyonları için en uygun yasal dayanak olabilir (Öncü, 2006, s. 16). Barışı koruma, en basit haliyle, çatışmanın durdurulmasını amaçlayan geçici bir tedbir olup anlaşmazlığı ortaya çıkaran temel problemi çözmez (McCoubrey ve White, 1996, ss. 2-3, 11-12). BMGK, 39'ncü madde uyarınca tavsiyelerde bulunmadan ya da 41 ve

¹⁴ Bu önlemler; ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını ve diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir (BM Şartı Mad. 39).

¹⁵ Bu girişimler; gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak diğer operasyonları ihtiva edebilir (BM Şartı Mad. 42).

¹⁶ BMGK'nın 1993 yılında; Yugoslavya'daki UNPROFOR (UNSC Resolution 836, 1993) ve Somali'deki UNUSOM (UNSC Resolution 837, 1993) misyonlarına ilişkin aldığı kararlar bu şekilde görev talimatını genişleten niteliktedir. Bu kararlarla görev talimatları genişletilirken VII'nci Bölüme referans verilmiştir.

42'nci maddeler kapsamında alınacak önlemleri kararlaştırmadan önce, anlaşmazlığın derinleşmesini önlemek üzere, tarafları gerekli ya da uygun gördüğü “geçici önlemlere” uymaya çağırabilir. Bu önlemlerden birisi “barışı koruma” operasyonu başlatmak olabilir. Böyle bir yöntem için 42'nci madde kapsamında alınacak önlemleri kararlaştırmadan önce, anlaşmazlığın derinleşmesini önlemek üzere, tarafları gerekli ya da uygun gördüğü “geçici önlemlere” uymaya çağırabilir. Bu önlemlerden birisi “barışı koruma” operasyonu başlatmak olabilir. Böyle bir yöntem için BMGK'nın öncelikle Şart'ın 39'ncü maddesine göre, “barışa yönelik bir tehdit olduğunu” belirlemesi gerekmektedir (Frowein ve Krisch, 2002, s. 731).

BM Genel Kurulunun Yetkileri

BM Genel Kurulunun UA güvenlik ve barışın korunmasına ilişkin yetkileri genellikle tavsiye niteliğinde veya ikincil nitelikte ve artık (*residual*) yetkiler olarak görülmektedir (Orakhelashvili, 2003, s. 505). Bu yetkilerin çerçevesi, Şart'ın 10, 11, 12 ve 14'üncü maddeleri ile belirlenmiştir. Şart'ın 10'ncü maddesine göre; Genel Kurul, Şart'ın kapsamına giren ya da BM organlarından herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin “bütün sorunları” ya da “işleri” görüşebilir, 12'nci madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, BM üyelerine ve/veya Güvenlik Konseyine “tavsiyelerde” bulunabilir.¹⁷ Şart'ın 11'inci maddesi Genel Kurula daha belirgin yetkiler vermiştir. Genel Kurul, UA barış ve güvenliğin korunması için yapılacak işbirliğinin genel ilkelerini (silahsızlanma ve silahlanmanın düzenlenmesine hâkim olan ilkeler dâhil) inceleyebilir ve söz konusu ilkeler konusunda örgüt üyelerine ve/veya BMGK'ya tavsiyelerde bulunabilir (Mad.11.1). Genel Kurul ayrıca herhangi bir BM üyesi veya BMGK ya da 35.2'nci madde uyarınca üye olmayan bir devlet tarafından kendisine sunulan ve UA barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olan bütün sorunları görüşebilir ve 12'nci madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bütün bu tür sorunlar konusunda BMGK'ya ve/veya ilgili devlet ya da devletlere tavsiyelerde bulunabilir. Bir eylem gerektiren bu tür sorunların tamamını, görüşmeden önce ya da sonra, Güvenlik Konseyi'ne gönderir (Mad.11.2). Son olarak Genel Kurul, UA barış ve güvenliği tehlikeye sokması muhtemel durumlara Güvenlik Konseyinin dikkatini çekebilir (Mad.11.3). 14'üncü maddeye göre ise Genel Kurul; 12'nci madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, BM'nin Amaç ve İlkeleri'ni oluşturan Şart hükümlerinin ihlalden kaynaklanan durumlar da dâhil olmak üzere, uluslararasıdaki genel refahı ve dostane ilişkileri tehlikeye sokacak nitelikte gördüğü herhangi bir durumun, kökenine bakılmaksızın barışçı yollarla düzeltilmesi için gerekli önlemleri tavsiye edebilir. 10, 11 ve 14'üncü maddelerde istisna olarak getirilen 12'nci maddeye göre; BMGK herhangi bir anlaşmazlık veya durumla ilgili olarak Şart'ın kendisine yüklediği görevleri yerine getirirken, Genel Kurul, Konsey kendisinden talep etmedikçe, bu uyuşmazlık ya da durum konusunda herhangi bir tavsiyede bulunmayacaktır. Genel Kurulun barış

¹⁷ BM Şartının maddelerinin tercümesinde büyük ölçüde, BM Ankara ofisinin hazırladığı, *Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü* isimli dokümandan istifade edilmiştir. Erişim adresi: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/ankara_charter_turkish.pdf

operasyonları ile ilgili yetkilerinin belirlenmesinde 12.1'inci maddedeki bu kısıtlamanın dikkate alınması gerekmektedir.

BM Genel Kurulunun barış operasyonları ile ilgili yetkileri bağlamında, Kurulun 1950 yılında Kore için aldığı 377 sayılı “Barış için Birlik Olma (*Uniting for Peace*)” kararı tarihi önemlidir (UN General Assembly Resolution 377 (V), 1950). Karar'ın Bölüm A'sında; “Güvenlik Konseyi, daimi üyelerin oy birliğinin sağlanamaması nedeniyle, birincil görevini yerine getiremezse uluslararası barış ve güvenliğin korunması sorumluluğu... Genel Kurul; barışın ihlali veya saldırı eylemi durumunda, gerektiğinde silahlı kuvvet kullanılması da dâhil olmak üzere, üyelere ortak önlemler konusunda uygun tavsiyelerde bulunmak amacıyla konuyu derhal değerlendirecektir” hükmü yer almaktadır. Bu kararda barış ve güvenlik konusunda birincil yetkinin BMGK'da olduğuna ve bu yetkinin anılan kurul tarafından kullanmasının engellendiği durumda, Genel Kurulun devreye gireceğine işaret edilmiştir. Genel Kurulun kullandığı bu yetkinin “artık bir yetki” olduğu ve aldığı kararın da üye ülkeleri bağlayıcı olmayıp, tavsiye niteliğinde olduğu zira bağlayıcı karar alma yetkisinin sadece BMGK'na ait olduğu düşünölmektedir (Orakhelashvili, 2003, s. 505).

Diğer taraftan UAD'nı, şart'ın 11.2'nci maddesinin, BM Genel Kuruluna, ilgili devletlerin talebi ve rızası üzerine, tavsiyeler yöntemiyle, “barışı koruma” operasyonları başlatma yetkisi verdiğini açıkça belirtmiştir (ICJ, 1962, s. 164). Divan ayrıca, BM Genel Kurulunun şart'ın 11.2'nci veya 14'üncü maddesine dayanarak barışı koruma operasyonları başlatabileceğine de işaret etmiştir (ICJ, 1962, s. 172). şart'ın 11.2'nci ve 14'üncü maddeleri ile Genel Kurula verilen bu yetkilerin, ikincil ve artık bir yetki olma dışında, 36.1'inci madde ile BMGK'ya verilen yetkiler ile benzeştiğini söylemek mümkündür (Orakhelashvili, 2003, ss. 490-1). Bu noktada şart'ın 14'üncü maddesinin Genel Kurula sadece barışçıl (*peaceful*) karakterdeki tedbirleri tavsiye yetkisi verirken 10 ve 11.2'nci maddelerin zorlayıcı tedbirler hariç diğer bütün tedbirleri tavsiyeye olanak sağladığı düşünölmektedir. Zorlayıcı tedbirleri almayı gerektiren sorunların ise BMGK'ya havale edilmesi gerekmektedir. Bazı hukukçular, UAD'nın “Belirli Harcamalar” kararını (ICJ, 1962, s. 177); Genel Kurulun devletlere karşı kuvvet kullanma tedbirini tavsiye edememesine karşılık, devlet-dışı ayrılıkçı ve bölücü unsurlara karşı kuvvet kullanımını tavsiye edebileceği şeklinde yorumlamaktadırlar. Ancak Genel Kurulun böyle bir kararı ise sadece şart'ın 11.2'nci maddesine dayanarak verebileceği belirtilmektedir (Orakhelashvili, 2003, s. 506).

BM Genel Sekreterinin Yetkileri

BM'nin bir organı olarak Genel Sekreter, şart'ın 99'ncü maddesine göre, UA barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebileceğini düşündüğu bir konuyu BMGK'nın dikkatine sunar.¹⁸ şart'ın

---

¹⁸ BM Genel Sekreteri ilk defa, 13 Temmuz 1960'da, Kongo hükümetinin başvurusu üzerine, bağımsızlığına yeni kavuşmuş genç devletin kamu düzenini sağlamasına yardımcı olmak için BM şartı'nın 99'ncü maddesine atıfta bulunarak Güvenlik Konseyini toplantıya çağırmiştır (UN Secretary-General, 1960; UNSC Official Records, 1960).

12'nci maddesi kapsamında ise UA barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin olup BMGK tarafından ele alınmış bulunan işleri, Güvenlik Konseyinin onayı ile her toplantıda Genel Kurulun bilgisine sunar. BMGK, bazı durumlarda, kendi yetkisindeki bir konu ile ilgili aldığı kararda, aynı konuda ihtiyaç duyulacak ilave bazı kararların alınması yetkisini Genel Sekretere devredebilmektedir.¹⁹ Uygulamada Genel Sekreter barış güçleri ile ilgili imzalanan antlaşmalarda BM'yi temsil etmektedir. Ancak bu temsilin BMGK veya Genel Kurul tarafından alınmış bir karar ile oluşturulan barış gücünün ev sahibi ülkedeki statü ve diğer faaliyetlerini düzenlemek için hazırlanan bir anlaşmayı imzalamak biçiminde gerçekleştiği açıktır.

Bölgesel Teşkilatların Yetkileri

Son yıllarda Afrika Birliği, AB ve NATO gibi bölgesel teşkilatların BM Şartı'nın VIII'nci bölümü (Mad. 52-54) uyarınca başlattıkları barışı koruma operasyonlarında önemli artış eğilimi görülmüştür. Şart'ın 52'nci maddesi uyarınca, bölgesel teşkilatlar, kuvvet kullanmayı ve zorlayıcı tedbirleri gerektirmeyen "barışı koruma" operasyonlarını BM'den onay almadan başlatabilirler. Esasen bu tür anlaşmazlık ve durumların çözümünde bölgesel teşkilatlar birincil yetkiye sahiptirler. Bölgesel teşkilatların kuvvet kullanmayı ve zorlayıcı tedbirleri gerektiren barış operasyonları için Şart'ın 53'üncü maddesi gereği BMGK tarafından yetkilendirmesi gerekmektedir. Bölgesel teşkilatlar tarafından başlatılan barış operasyonlarında BMGK artık yetkiye (*residual competence*) sahip olup, bu durum bölgesel teşkilatın BM'ye karşı sorumlu olmasının (*accountability*) yolunu açmaktadır (Orakhelashvili, 2003, s. 515).

3. BARIŞ OPERASYONLARININ GELİŞİMİ

3.1. Soğuk Savaş Dönemi Barış Operasyonları

Soğuk Savaş döneminde barış operasyonları birkaç belirgin safha geçirmiştir. Safhalardan birisinde önemli miktarda operasyon başlatılırken, peşinden gelen diğer safhada hiçbir veya daha az operasyon başlatıldığı görülmektedir. Wiseman, 1987'de, Soğuk Savaş dönemi barış operasyonlarını aşağıdaki beş farklı safhada incelemiştir (Wiseman, 1987, s. 264):

(a) "1946-1956 Yeni Doğu Safhası (*Nascent Period*)": Bu safhada dört barış misyonu başlatılmış olup ikisi araştırma komitesi tipinde, diğer ikisi de gözlemci tipindedir. Araştırma komitesi tipinde olanlar; 1946'da Yunanistan'ın kuzey sınırında başlatılan BM Özel Komitesi (UNSCO) ile 1947'de Endonezya'nın bağımsızlığı öncesi başlatılan Özel Komisyonudur. Gözlemci tipi olanlardan birincisi 1948'de Filistin'de başlatılan BM Ateşkes Nezaret Kuruluşudur (UNTSO). İkincisi ise 1949'da

¹⁹ BMGK, 24 Kasım 1961 tarihinde aldığı 169 sayılı kararının 4'üncü maddesinde, Genel Sekretere, Kongo'daki BM komutası altında olmayan tüm yabancı askerî ve milis personelin, yabancı askerî danışmanların ve misyonerlerin derhal yakalanması, gözaltına alınması ve/veya sınır dışı edilmesi için ihtiyaç halinde gerekli askerî kuvvet kullanma dâhil zorlayıcı tedbirlere başvurma yetkisi vermiştir (UNSC Resolution 169, 1961). Bu durumda BMGK, sadece kendisinde olan zorlayıcı tedbirlere karar verme yetkisini devretmiş gözükmemektedir.

Hindistan ve Pakistan sınırında başlatılan BM Askerî Gözlemci Grubu'dur (UNMOGIP). UNTSO ve UNMOGIP bugün hâlâ devam etmektedir (UN DPO, 2024c).

(b) “1956-1967 İddialı Safha (*Assertive Period*)”: Sömürge döneminin sonuna denk gelen bu safhada; operasyon sayısında bir sıçrama yaşanmış, üçü gözlemci görevi, dördü tam ölçekte barış gücü ve birisi temsilci olmak üzere toplam sekiz barış misyonu/görevi başlatılmıştır. Gözlemci görevleri; 1958'de Lübnan'da (UNOGIL), 1963'te Yemen'de (UNYOM) ve 1965'te Hindistan-Pakistan sınırında (UNIPOM) başlatılmıştır. Tam ölçekteki barış gücü operasyonları; 1956'da Süveyş Kanalı bölgesinde (UNEF I), 1960'da Kongo'da (ONUC), 1962'de Batı Yeni Gine'de (*West Irian*) (UNTEA/UNSF) ve 1964'te Kıbrıs'ta başlatılmışlardır (UNFICYP). 1965'te de Dominik Cumhuriyeti'ne BM Genel Sekreteri'nin temsilcisi gönderilmiştir (DOMREP).

1956'da Süveyş Kanalı bölgesinde başlatılan UNEF I ilk kuvvet seviyesi barışı koruma operasyonu olup, daha sonraki operasyonlara temel teşkil edecek bir dizi prensip ve standartların geliştirilmesine imkân sağlamıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Hammarskjöld ile Kanadalı diplomat Pearson'ın fikir babalığını yaptığı ve UNEF I için hazırlanan “kılavuz doküman” barış operasyonlarının icrasında gözetilecek beş temel prensibe yer vermiştir (Urquharti, 1987, s. 133). Bunlar; taraflarının rızası, öz savunma (*self-defence*) dışında güç kullanmama, barış gücünü küçük ve tarafsız (*neutral*) ülkelerin birliklerinden oluşturma, yansızlık (*impartiality*) ve çatışmaya girmeme ile operasyonunun günlük kontrolünün BM Genel Sekreterince icra edilmesidir. 1960'da Kongo'da başlatılan ONUC operasyonu, yetersiz UA destek veya planlama ve muğlak görev talimatı (*mandate*) nedeniyle arzu edilen başarıyı sağlayamamıştır.²⁰ UNEF I ve ONUC operasyonları, kriz bölgesi jeopolitik açıdan veya doğal kaynakların zenginliği nedeniyle büyük güçleri karşı karşıya getirecek kadar önemli olduğunda, BMGK'nın daha kolay barış operasyonu başlatma kararı alabileceği algısına sebep olmuştur (Annan, 1998, s. 173).

(c) “1967-1973 Uykudaki Safha (*Dormant Period*)”: Bu safhada dünyanın çeşitli bölgelerinde 21 çatışma meydana gelmesine rağmen yeni bir barış operasyonu başlatılmamıştır. Wiesman bunu üç muhtemel sebebe dayandırmıştır: Birincisi, çatışmaların barış ve güvenliği tehdit edecek kadar kritik bir seviyeye ulaşmamış olmasıdır. İkincisi, yeni kurulmuş olan Afrika Birliği'nin kendi bölgesel güvenlik tedbirlerini kullanıma sokmaya çalışmasıdır. Son olarak, ABD ile Sovyetler birliği arasındaki rekabetin, kendi nüfuz bölgelerinde, BM faaliyetlerini engellemiş bulunmasıdır (Wiseman, 1987, ss. 288-289).

(ç) “1973-1978 Yeniden Diriliş Safhası (*Resurgent Period*)”: Bu safhada, tamamı Ortadoğu'da, üç yeni barış operasyonu başlatılmıştır.²¹ Bunlar; 1973'te Sina'da (UNEF II), 1974'te Suriye Golan

²⁰ ONUC Operasyonu hakkında ileride 6'nci maddede Vaka Analizi başlığı altında detaylı bilgi verilmektedir.

²¹ 1965-1988 arasındaki dönemde Orta Doğu dışında herhangi bir yerde BM barış gücü operasyonu başlatılmamıştır (UN DPO, 2020, s. 1). Orta Doğu'daki çatışmaların genişlemesi, bölgede ABD ve Sovyetler Birliğini karşı karşıya getirme potansiyeli taşıdığından, BMGK sadece bu bölgedeki barışı koruma operasyonlarına yeşil ışık yakmıştır.

Tepelerinde (UNDOF) ve 1978'de Lübnan'da (UNIFIL) görevlendirilen barış gücü operasyonlarıdır. UNDOF ve UNIFIL operasyonları günümüzde hâlâ devam etmektedir (UN DPO, 2024c).

(d) “1978-1988 Muhafaza Safhası (*Maintenance Period*)”: Bu safhada yeni bir barış operasyonu başlatılmamıştır. Bunun sebebi olarak dönemin ABD Başkanı Reagan'ın BM'yi küçümser tavrı ve Sovyetler Birliği'ni “şeytan imparatorluğu” olarak görmesi gösterilmektedir (Sherry, 1990, ss. 7-10). ABD-SSCB çekişmesi BMGK'dan yeni barış operasyonu kararı çıkmasını önlemekteydi. 1967-1973 ve 1978-1988 dönemlerinde hiçbir yeni barış operasyonu başlatılamamasının en önemli sebeplerinden birisinin iki büyük gücün çekişmesi olmuştur denilebilir. Bu çekişmenin 1980'lerin sonuna doğru azalmaya başlaması, bir barışçıl çözüm tekniği olarak barışı korumanın potansiyelini önemli ölçüde genişletmiştir (Featherston, 1994a, s. 19).

Soğuk Savaş dönemi barış harekâtları genel olarak savaşın/çatışmanın dönüşümünden etkilenmiştir. İkinci dünya savaşına kadar savaşlar devletler arasında yapılmış ve BM Şartı da devletler arasındaki savaşları önlemeye yönelik bir anlayışla hazırlanmıştır. İlk barış gücü görevleri olan UNTSO, UNMOGIP ve UNEF I devletler arasındaki çatışmaların önlenmesinin (*conflict management*) bir aracı olarak kullanılmıştır. Ancak 1950'lerden itibaren sömürge rejimlerinin yerine kurulan devletlerin farklı etnik ve dini kökene sahip halklardan ve aşiretlerden oluşmaları nedeniyle ulus inşaları uzun süre gerçekleşmemiştir. Bu devletlerde baş gösteren iç çatışmaların UA barış ve güvenliği tehlikeye düşürebilecek şekilde büyük boyutlara ulaşması nedeniyle, ülke içi çatışmaları önlemek üzere BM barış gücü görevlendirilmiştir.²² Muhafaza safhasındaki operasyonlar genellikle; rıza, yansızlık ve kuvvet kullanmama ilkelerine büyük ölçüde uyularak başlatılan klasik barışı koruma görevleridir.

Eski BM Genel Sekreterlerinden Hammarskjöld (1953-1961), barışı koruma görevlerini, BM Şartı'nın anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesini esas alan altıncı bölümü (Chapter VI) ile kuvvet kullanarak çözülmesine imkân sağlayan yedinci bölümü (Chapter VII) arasına yerleştirmiş ve 6,5'ncü bölüm (Chapter VI and a half) operasyonları olarak tasvir etmiştir (Latif, 2000, s. 29). Soğuk Savaş dönemi BM barış operasyonlarının çoğunluğu tek boyutlu ve tek fonksiyonlu olmuştur. Barışı koruma ile barışı zorlama arasındaki ayrım genellikle kesin çizgilerle belirli olmuştur. 1988'den önce başlatılan 13 BM barış operasyonundan sadece dördü çok boyutlu²³ görevlerdi.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Barışı Operasyonları

²² Kongo'da ONU (1960-1964), Kıbrıs'ta UNFCYIP (1964-Devam), Yemen'de UNYOM (1963-1964) ve Dominik Cumhuriyeti'nde DOMREP (1965-1966) ülke içi huzur ve güvenliği sağlamak amacıyla başlatılan operasyonlardır (UN DPO, 2024b; UN DPO, 2024c).

²³ Söz konusu çok boyutlu operasyonlar; Suveyş'te UNEF I (1956-1967) ve UNEF II (1973-1979), Batı Yeni Gine'de UNSF (1962-1963) ve Lübnan'da UNIFIL'dir (1978-Devam). Tek boyuttan kasıt, operasyonda sadece üniformalı personel görevlendirilmesi ve sivil unsurlar bulunmamasıdır. Tek fonksiyonlu operasyon ise görev talimatında sadece bir operasyon tipine (önleyici diplomasi, barışı koruma, barışı yapma, barışı zorlama gibi) veya barış görevine (gözlemci, ara bölgede tertiplenme, savaşan milislerin silahsızlandırılması vs.) yer verilmesidir. Çok boyuttan kasıt; bir operasyonun kuvvet seviyesinde olması, geniş bir sivil unsur ihtiva etmesi ve görev talimatında açıkça çatışmanın sosyo-politik ve/veya insani yönlerine el atılmasının ifade edilmiş olmasıdır (Featherston, 1994a, ss. 23-24).

(a) “1988-1993 Genişleme Safhası (*Expansion Period*)”: Featherston, 1988-1993 arasını Genişleme Safhası olarak adlandırmıştır (Featherston, 1994a, s. 16). Bu safhanın 1988’den başlatılmasının sebebi, eski Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çekilme kararı alması ve BMGK’da daha uzlaşmacı bir tavır izlemesidir. Bu safhada toplam 20 yeni barış operasyonu başlatılmıştır.²⁴ 1988’de sahada 8000 kadar BM Barış Gücü personeli görev yaparken 1993’de bu sayı 80.000’e yükselmiştir. Dönemin iki büyük gücünün BMGK’daki uzlaşmacı tavrı, özellikle etnik motivasyonlu sivil çatışmaların yoğun olarak yaşanması ve “CNN etkisi” diyebileceğimiz, haber ve mesajların süratle kamuoyuna aktarılması sonucu insani acıların önlenmesi konusunda hükümetlere uygulanan kamuoyu baskısı bu dönemde operasyon sayısının artmasına neden olmuştur (Jett, 2019, ss. 45-49). Bu safhada devletler arası veya ülke içi çatışma ayrımı anlamını kaybetmeye başlamış ve ülke içi çatışma faktörünün BM açısından sınırlayıcılığı (iç işlerine karışmama) azalmaya başlamıştır. BMGK; Kuveyt, Irak ve Somali’de tarafların rızasını aramadan, VII’nci Bölüm kapsamında, çatışmaya müdahil olmama (*non-interference*) dâhil geleneksel barışı koruma prensiplerinin sınırlarını zorlayan operasyonlar başlatmıştır. BM, geleneksel çatışma yönetimiyle (*conflict management*) çözülememiş anlaşmazlık bölgelerinde barış operasyonu başlatma yoluna daha sık başvurmuştur. Barışı koruma görevleri genişlemiş, barış güçlerine verilen görev tipleri artmış, bu yeni görevler için barış güçlerine siviller de ilave edilmiş ve barış gücü görevleri çok boyutlu (*multi-dimensional*) hale gelmiştir. Barışı koruma görevlerinde bile güç kullanılmaya başlanmış, barışı koruma ile barışı zorlama arasındaki sınır belirsizleşmeye (*blurring*) başlamıştır. Namibya’da UNTAG (1989); ateşkes gözleminin yanında, seçimlere nezaret, savaşan milislerin silahsızlandırılması, Güney Afrika askerî birliklerinin ülkeden ayrılmasına nezaret ve yeni demokratik bir yönetimin kurulmasını izleme gibi “barış yapma” görevleri de icra etmiştir. El Salvador’da FMLN isyancıları ile henüz ateşkes sağlanmadan ONUSAL (1991-1995) misyonu başlatılmış ve tarafların insan hakları ihlallerini doğrulamak (*verification*) için görevlendirilmiştir. Liberya’da 1993’te başlatılan UNOMIL gözlem misyonu aynı ülkede daha önce başlatılmış bölgesel bir barışı koruma harekâtı (ECOMOG) ile işbirliği yapacak şekilde görevlendirilmiştir (Featherston, 1994a, ss. 26-9, 64-71). BM, 1991 Körfez Savaşının ardından ilk defa çatışmaların insani yönleriyle ilgilenmek zorunda kalmıştır. Irak yönetiminin baskı yaptığı ülke içi gruplar için BM insani müdahale sorumluluğu üstlenmiş ve mülteciler için güvenli sığınma bölgeleri (*safe haven*) sağlamıştır (Latif, 2000, ss. 37-38). Somali’de UNOSOM I ve Bosna’da UNPROFOR II’nin görev talimatlarında barış güçlerine insani yardım dağıtımını destekleme ve yardım konvoylarının emniyetini sağlama görevi verilmiştir (UN DPI, 1996).

Beş yıl gibi nispeten kısa bir sürede gerçekleşen tüm bu değişiklik ve durumlar, barışı koruma konsepti ve pratiği üzerinde önemli sonuçlar yaratmıştır (Featherston, 1994b, s. 25). BM Teşkilatının temel

²⁴ Bu operasyonlar: UNGOMAP (Afganistan ve Pakistan); UNIIMOG (İran ve Irak); UNAVEM -I ve II (Angola); UNTAG (Namibya); ONUCA (Orta America); UNIKOM (Irak ve Kuveyt); MINURSO (Batı Sahara); ONUSAL (El Salvador); UNAMIC (Kamboçya); UNPROFOR (Eski Yugoslavya); UNTAC (Kamboçya); UNOSOM I (Somali); ONOMUZ (Mozambik); UNOSOM II (Somali); UNOMUR (Uganda ve Ruanda); UNOMIG (Gürcistan); UNOMIL (Liberya); UNMIH (Haiti) ve UNAMIR’dır (Ruanda) (UN DPO, 2024b).

prensip ve uygulamaları, barış operasyonlarının başlatılması ve icra edilmesi sürecine esas olacak şekilde yeniden gözden geçirilmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali Güvenlik Konseyinin görevlendirmesiyle, BM'in önleyici diplomasi, barışı koruma ve barış yapma konularındaki kapasitesini iyileştirmek için gerekli yöntemleri tavsiye eden "Barış için Bir Gündem (*An Agenda for Peace*)" başlıklı raporunu Haziran 1992'de Konseye sunmuştur. Rapor güvenliğin yeni boyutlarına ve barış ve güvenlik alanında BM'nin genişleyen rolüne vurgu yapmış, aynı zamanda egemen devletin UA siyasetin temel aktörü olduğunu tekrar teyit etmiş ve müdahale etmeme (*non-intervention*) prensibi ile çelişebilecek ifadelerden kaçınmıştır (Featherston, 1994b, s. 26).

(b) "1993–1999 Daralma Safhası (*Contraction Period*)": Çalışmasını Wiesmann ve Featherston'un safhalarının üzerine inşa eden Jett, 1993-1999 arasını Daralma Safhası, 1999 ve sonrasını da Gerçekçi Olmayan Beklentiler Dönemi olarak isimlendirmiştir (Jett, 2019, ss. 50-54). Daralma Safhasında toplam 16 yeni barış operasyonu başlatılmıştır.²⁵ Bu safhanın ilk yıllarında başlatılan barış operasyonlarının çoğu küçük ve kısa süreli gözlemci görevleri olmuştur. Sadece üç barış operasyonunun personel sayısı 1000'ün üzerine çıkmıştır.²⁶ Bu safhada Afganistan, Mozambik, Orta Amerika, Kamboçya, Somali, İran/İrak, Ruanda ve eski Yugoslavya'nın bazı parçalarında görev süresini tamamlayan veya başarı şansı kalmayan birçok misyon ya kapatılmış ya da personel mevcudu azaltılmıştır. BM Arnavutluk misyonunun görevi insani yardım dağıtımını sağlamak olmasına rağmen ülkedeki güvenlik durumu nedeniyle şart'ın VII'nci Bölümü'nün angajman kuralları verilmiştir. Operasyonun masrafları harekâta katılan ülkelerce karşılanmıştır (Jett, 2019, ss. 51-52). Bu safhada eski Yugoslavya ve Angola'da daha önce başlatılmış ve başarısız olmuş operasyonların tekrarı niteliğinde yeni operasyonlar da başlatılmıştır. Eski Yugoslavya'daki UNPROFOR görevi, Bosna (UNMIBH); Hırvatistan (UNCRO ve UNMOP), Makedonya (UNPREDEP) ve Slovenya'yı (UNTAES) kapsayacak şekilde birkaç göreve bölünmüştür. Angola'da UNAVEM II'nin başarısız olmasından sonra UNAVEM III başlatılmış, bu görev de 1997'de MONUA'ya dönüşmüştür (Jett, 2019, s. 53).

(c) "1999 ve Sonrası Gerçekçi Olmayan Beklentiler Dönemi (*The Era of Unrealistic Expectations*)": Bu dönemde; Afrika'da 15, Amerika kıtasında iki, Asya'da üç, Orta Doğu ve Avrupa'da da birer operasyon

²⁵ Bu operasyonlar: UNMOT (Tacikistan), UNASOG (Aouzou Strip/Çad), MINUGUA (Guatemala), UNOMSIL (Sierra Leone), UNSMIH (1997'de UNTMIH'e dönüşmüştür) (Haiti), 1997 BM Arnavutluk Misyonu, MINURCA (Orta Afrika Cumhuriyeti), UNMIBH (Bosna), UNCRO, UNMOP ve UNCPSG (Hırvatistan), UNPREDEP (Makedonya), UNTAES (Doğu Slovenya), ve UNAVEM III'tür (1997'de MONUA'ya dönüşmüştür) (Angola) (UN DPO, 2024b).

²⁶ Kuvvet mevcudu 1000'in üzerine çıkan barış operasyonları: (i) Haiti'de 1996'da başlatılan UNSMIH (1997'den itibaren UNTMIH), (ii) Arnavutluk'ta 1997'de icra edilen BM Arnavutluk misyonu ve (iii) Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 1998'de icra edilen MINURCA'dır. UNSMIH'e ABD, Arnavutluk Misyonuna ise İtalya "lider ülke" görevi yapmıştır (Jett, 2019, ss. 50-51).

başlatılmıştır.²⁷ Bunlardan Avrupa'daki UNMIK (Kosova) ve Afrika'daki beş operasyon²⁸ hariç diğeri sona ermiştir. Kosova'da 1999 yılında başlatılan UNMIK çok boyutlu ve örneği daha önce hiç görülmemiş karmaşıklık ve kapsamda bir operasyon olup, BM misyonu; yasama yürütme erkleri ile yargının idaresi dâhil Kosova'nın geçici yönetimini üstlenmiştir (UNMIK, 2024). 1999'da East Timor'da başlatılan UNTAET'in görev talimatı ile UNMIK'in talimatı arasında benzer özellikler vardır. UNTAET de bir nevi geçici yönetim sağlamıştır. Bu dönemde başlatılan operasyonlardan UNMEE (Etiyopya ve Eritre) hariç diğeri ülke içi çatışmalara müdahale amacıyla başlatılmış VII'nci bölüm operasyonlarıdır.

4. MEVCUT BARIŞ OPERASYONLARININ ÖZELLİKLERİ VE DURUMLARI

Halen devam eden toplam 11 BM barış operasyonunda, 31 Mart 2024 itibarıyla, 121 ülkeden; 62.519'u üniformalı, 7792'si sivil ve 1.106'sı gönüllü olmak üzere toplam 71.417 personel görev yapmaktadır (UN DPO, 2024a). Altısı BM Şartı VI'nci Bölüm (barışı koruma) ve beşi de VII'nci Bölüm (barışı zorlama) kapsamında icra edilen bu operasyonlara ait bazı temel bilgiler Tablo 1'dedir.

BM tarafından 2014 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti'nde başlatılan MINUSCA'dan sonra yeni bir barış operasyonu başlatılmamıştır. Mali'de icra edilen MINUSMA, 30 Haziran 2023'te ve Sudan'da görev yapan UNITAMS, 1 Aralık 2023'te sona erdirilmiştir. Mali'de ev sahibi ülke yönetimi ile operasyon makamları arasındaki ilişkiler bozulmuş, bazı BM personeli sınır dışı edilmiş, yeni katılanların bir kısmı da Mali makamları tarafından geçici olarak gözaltına alınmıştır. Ayrıca Rus Özel Askerî Şirketi Wagner Grup'un Aralık 2021'den sonraki faaliyetleri MINUSMA ile ev sahibi ülke yönetimi arasındaki ilişkileri iyice germiştir. Yüksek zayıt oranları birlik katkısında bulunan ülkeleri birlik gönderme konusunda çekimserliğe sevk etmiştir. Operasyonun sonlandırılması talebi ev sahibi ülkeden gelmiştir (Cruz ve Lijn, 2024).

Devam eden "barışı koruma" tipindeki operasyonlardan UNTSO (Kudüs), UNMOGIP (Jammu-Keşmir), UNFICYP (Kıbrıs) ve UNDOF'un (Golan Tepeleri) yarım asırdan daha fazla geçmişleri olmasına rağmen kalıcı bir siyasi çözüm için önemli katkı sağlayamamışlardır. Klasik barışı koruma prensiplerinin uygulandığı bu operasyonlar icra edildikleri bölgelerin önemi nedeniyle sonlandırılmamışlardır. Belirtilen operasyonlar, genellikle gözlemci görevi icra eden veya çatışan taraflar arasında ara (tampon) bölge oluşturan tek boyutlu operasyonlardır. Lübnan'da 1978 yılında

²⁷ Bu dönemde Afrika'da; UNAMSIL (Sierra Leone), UNMEE (Etiyopya ve Eritre), MINUCI (2004'te UNOCI'ye dönüşmüştür) (Fil Dişi), UNMIL (Liberya), ONUB (Burundi), UNMIS (Sudan), UNAMID (Darfur/Sudan), MINURCAT (Çad), MINUSMA (Mali), MONUC (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) (2010'da MONUSCO'ya dönüşmüştür), UNISFA (Abyei/Sudan), UNMISS (Güney Sudan) ve MINUSCA (Orta Afrika Cumhuriyeti) başlatılmıştır. Asya'da; UNTAET (East Timor) (2002'den sonra UNMISSET'e dönüşmüştür) ve UNMIT (Leste/TIMOR), Orta Doğu'da UNISMIS (Suriye) ve Haiti'de MINUSTAH (daha sonra MINUJUSTH'a dönüşmüştür) başlatılmıştır (UN DPO, 2024b; UN DPO 2024c).

²⁸ Afrika'da halen devam eden BM operasyonları; MINURSO (Batı Sahara), MINUSCA (Orta Afrika Cumhuriyeti), MONUSCO (Demokratik Kongo Cumhuriyeti), UNISFA (Abyei/ Sudan güneyi) ve UNMISS'dir (Güney Sudan) (UN DPO, 2024c).

Tablo 1: Devam Eden BM Barış Operasyonları (Nisan 2024 itibarıyla).

Adı	Ülke	Tipi	İcra Edilen Barış Görevleri	Başlama Tarihi	Önceki Adı	Personel Sayısı
UNTSO	Kudüs/ Orta Doğu	VI'ncı Bölüm (Barışı Koruma)	Ateşkesi izlemek (askerî gözlemci), ateşkes anlaşmasının denetimi, münferit olayları önleme.	Mayıs 1948	-	998
UNMOGIP	Hindistan/ Pakistan Sınırı	VI'ncı Bölüm	Jammu ve Keşmir bölgesinde ateşkes denetimi (askerî gözlemci).	Ocak 1949	-	308
UNFICYP	Kıbrıs	VI'ncı Bölüm	Çatışmaları önleme, ateşkes hattını denetleme, ara (tampon) bölgeyi koruma, insani faaliyetler yürütme ve BM iyi niyet misyonunu destekleme.	Mart 1964	-	1.011
UNDOF	Golan Tepeleri İsrail/Suriye	VI'ncı Bölüm	Ateşkes denetimi (askerî gözlemci), çatışan tarafların geri çekilmesinin denetimi.	Mayıs 1974	-	1.273
UNIFIL	Lübnan	VI'ncı Bölüm	İsrail'in çekilmesini doğrulama, UA barış ve güvenliği yeniden sağlama, Lübnan hükümetine etkili otorite sağlamada yardım ve insani yardım.	Mart 1978	-	10.537
MINURSO	Batı Sahra	VI'ncı Bölüm	Batı Sahra'nın kendi geleceğini tayin hakkını belirlemeye yönelik referandum yapılması.	Nisan 1991	-	1.178
UNMIK	Kosova	VII'nci Bölüm (Barışı Zorlama)	Başlangıçta Kosova'da geçici UA yönetim (yasama, yürütme, yargı) sağlama. Bağımsızlık sonrası güvenliğin, istikrarın ve insan haklarına saygının desteklenmesi.	Haziran 1999	-	353
MONUSCO	Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC)	VII'nci Bölüm	Sivillerin, insani yardım personelinin ve insan hakları savunucularının korunması, DRC hükümetinin istikrar ve barışı güçlendirme çabalarını destekleme.	Temmuz 2010	MONUC	17.761
UNISFA	Abyei/Sudan	VII'nci Bölüm	Kuzey ve Güney Sudan arasındaki tartışmalı Abyei bölgesinde barışı izleme, askersizleştirme, insani yardım dağıtımını kolaylaştırma, sivilleri ve insani yardım çalışanlarını koruma.	Haziran 2011	UNISFA	3.400
UNMISS	Güney Sudan	VII'nci Bölüm	Sivillerin korunması, insan hakları ihlallerinin denetimi, insani yardımın dağıtımına ve düşmanlıkların sona erdirilmesini anlaşmasının uygulanmasına destek sağlama.	Temmuz 2011	-	18.125
MINUSCA	Orta Afrika Cumhuriyeti	VII'nci Bölüm	Sivillerin korunması, geçiş sürecini destekleme, insani yardımı kolaylaştırma, insan haklarının korunması ve yükseltilmesi, adalet ve hukukun üstünlüğünün desteklenmesi, silahsızlandırma, terhis, yeniden kazandırma.	Nisan 2014	MISCA (Afrika öncülüğün- de)	22.523

(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanırken Genel Ağ'daki (Internet) BM sitesinin Barışı Koruma Operasyonları (*Peacekeeping Operations*) sayfasındaki (<https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>) ve her bir operasyonun kendi sayfalarındaki bilgilerden istifade edilmiştir. Personel sayıları 31 Mart 2024 tarihi itibarıyla günceldir.)

başlamış olan UNIFIL operasyonu ise İsrail birliklerinin bu ülkeden çekilmesini doğrulamak, UA barış ve güvenliği yeniden sağlamak ve ev sahibi ülke hükümetine etkili otorite sağlamada yardım etmek görevleri ile yükümlü kılındığı için başlangıçtan itibaren çok boyutlu bir görev olarak tasarlanmıştır.

UNIFIL 46 yıllık geçmişine rağmen, Lübnan'daki istikrarsızlık nedeniyle, ne amacına ulaşabilmiş ne de sonlandırılabilmiştir. Görev talimatında birkaç defa değişiklik yapılmıştır. BMGK, UNIFIL'de görev yapan barış gücünün sayısını 2006 yılında artırmış, ilk görevlere ilave olarak; düşmanlıkların bitirilmesinin (*cessation of hostilities*) denetimi, Lübnan sivil halkının insani yardıma erişimini ve

yerlerinden edilmiş kişilerin emniyetle geri dönüşlerini kolaylaştırma görevlerini vermiştir (UN DPO, 2024d).

Avrupa kıtasında devam eden tek BM operasyonu olan UNMIK'in, 2008 yılında Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi ve yeni anayasasının yürürlüğe girmesiyle, görev talimatında önemli değişiklikler yapılmış ve odak noktası güvenlik, istikrar ve insan haklarının geliştirilmesine kaymıştır. Çok boyutlu olan KFOR operasyonu Sırbistan-Kosova ilişkilerindeki gerginlik ve Kosova sınırları içinde Arnavut-Sırp etnik grupları arasındaki huzursuzluk nedeniyle sonlandırılmamıştır.

BM tarafından halen Batı Sahra'da icra edilmekte olan MINURSO hariç Afrika kıtasında devam eden dört operasyon (MONUSCO, UNISFA, UNMISS ve MINUSCA) BM Şartı VII'nci bölüm kapsamında başlatılmış çok boyutlu barışı zorlama görevlerdir. BM tarafından Afrika kıtasındaki barış operasyonlarının Afrika Birliği ve diğer Afrika bölgesel teşkilatlarının sorumluluğunda icra edilmesi teşvik edilmektedir.

BM dışında bölgesel teşkilatlar sorumluluğunda yürütülen ve halen devam eden barış operasyonları önemli bir sayıya ulaşmıştır. Halen BM ve diğer bölgesel teşkilatlar tarafından 37 ülkede 63 barış operasyonunun icrasına devam edilmektedir (Cruz ve Lijn, 2024). Bunlardan 11'i BM (Tablo 1), 24'ü AB, 11'i Afrika Birliği ve diğer Afrika bölgesel kuruluşları, sekizi AGİT, üçü NATO, biri Amerikalı Devletler Teşkilatı (*Organization of American States-OAS*) ve beşi de devletlerin özel (*Ad hoc*) koalisyonları²⁹ tarafından icra edilmektedir (Cruz ve Smit, 2024).

Bölgesel kuruluşlar tarafından 2023 yılında Ermenistan (EUMA-AB), Moldovya (EUPM-AB) ve Demokratik Kongo Cumhuriyetinde (SAMIDRC-Güney Afrika Kalkınma Topluluğu/SADC) birer yeni operasyon başlatılmıştır. Orta Afrika Cumhuriyeti (MOUCA-Afrika Birliği) ve Demokratik Kongo Cumhuriyetinde (EACRF- Doğu Afrika Topluluğu/EAC) ise birer operasyon sona erdirilmiştir. 2024 yılının ilk yarısında Azerbaycan'daki Rus-Türk Müşterek İzleme Merkezi (*Russian-Turkish Joint Monitoring Centre-RTJMC*) ile Nijer'deki AB Kapasite İnşa Misiyonu'nun (*EU Capacity Building Mission in Niger-EUCAP Sahel Niger*) faaliyetlerine son verilmiştir (Cruz ve Lijn, 2024).

Afrika'da, 31 Mayıs 2024 itibarıyla icra edilmekte olan 12 barış operasyonundan beşi Afrika Birliği (*African Union-AU*),³⁰ dördü bölgesel ekonomik topluluklar (ECOWAS ve SADC),³¹ biri Hükümetler

²⁹ Özel koalisyonlar tarafından icra edilen operasyon/misiyonlar; Kuzey ve Güney Kore sınırında görev yapan Tarafsız Devletler Denetim Komisyonu (*Neutral Nations Supervisory Commission-NNSC*), Sina Yarımadasındaki Mısır-İsrail sınırında görev yapan Çokuluslu Güç ve Gözlemciler (*Multinational Force and Observers-MFO*), Moldovya'nın Transnistria bölgesinde görev yapan ve Romanya, Rusya ve Transnistria tarafından teşkil edilmiş olan Müşterek Kontrol Komisyonu/Müşterek Barışı Koruma Kuvveti, Bosna-Hersek'te Dayton Barış Antlaşması kapsamında teşkil edilmiş olan Yüksek Temsilci ve Ofisi ile Sahra altı beş ülkenin Accra inisiyatifi kapsamında teşkil ettiği Çokuluslu Müşterek Görev Kuvveti'dir (*Multinational Joint Task Force/Accra Initiative-MNJTFAI*).

³⁰ Halen devam eden Afrika Birliği Operasyonları; ATMIS (Somali), AUMIL (Libya), AU-MVCM (Tigray/Etiyopya), MISAC (Orta Afrika Cumhuriyeti) ve MISAHEL'dir (Mali ve Sahel) (Cruz ve Smit, 2024).

³¹ ECOWAS (*Economic Community of West African States- Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu*) barış operasyonları; ECOMIG (Gambia) ve SSMG'dir (Guinea Bissau). SADC (*Southern African Development Community-Güney Afrika Kalkınma Topluluğu*) barış operasyonları SAMIDRC (DRC) ve SAMIM'dir (Mozambik) (Cruz ve Smit, 2024).

Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD),³² biri ad Gölü Havzası Komisyonu (CBLT),³³ ve biri de Sahra-altı beş devletin özel (*Ad hoc*) koalisyonu olan Accra İnisiyatifi³⁴ sorumluluğunda yürütölmektedir. Afrika'daki bölgesel kuruluşların UA toplum tarafından yeterli ilgi gösterilmeyen krizlere müdahale için alternatif bir seçenek oluşturdukları görölmektedir. Barış güçlerine kuvvet katkısında bulunan ölkeler kriz bölgesine yakın veya komşu oldukları için birliklerinin bölgeye intikalleri daha hızlı ve az maliyetli olabilmekte ve bu operasyonlar sınırı açan güvenlik sorunlarının üstesinden daha kolay gelebilmektedirler. Bu avantajlarına karşılık, Afrika'daki bölgesel barış güçlerinin operasyonel yetenekleri sınırlı olabilmektedir. Sivillerin öncölüğündeki çatışma yönetimi gayretlerine entegrasyonlarının zayıf olduğu ve ölkeler için kurumları güçlendirme ve insan haklarını koruma gibi konularda yetersiz kalabildikleri görölmektedir (Allen, 2023, 9 Ağustos; Cruz ve Lijn, 2024). Afrika'da 1999 ve sonrası dönemde; sivillerin korunması, istikrar sağlama ve hükümetlerin kendi toprakları üzerindeki kontrollerini genişletme görevleri ön plana çıkmıştır. Operasyon başlatılan ölkelerde yaşayan siviller bazen terörist veya isyancı grupların ve bazen de hükümet güçlerinin hedefi olabilmektedirler. Hükümetlerin istikrar ve güvenliği sağlamada zayıf kaldıkları gözlenmektedir. Hükümetlerde ve ordu mensupları arasında sivillerin sıkıntılarına yeterli ilgiyi göstermeyen, iyi yönetim becerisine sahip olmayan ve sık sık yolsuzlukla anılan kişilerin yer aldıkları bilinmektedir.

Bir başka bölgesel teşkilat olarak Avrupa Birliği halen Afrika, Batı Balkanlar ve Doğu Avrupa ile Ortadoğu'da; dokuzu askerî,³⁵ biri sivil/askerî,³⁶ 13'ü sivil ve biri de danışma ve koordinasyon görevi olmak üzere toplam 24 Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) misyon veya operasyonu icra etmektedir. AB askerî barış operasyonlarının temel amacı Avrupa sınırlarına yakın ortak (*partner*) ölkeleri istikrara kavuşturarak Avrupa Birliği'nde güvenliği sağlamaktır. AB sivil misyonları ise görevlendirildikleri bölgelerde; sınır yönetimi, çatışma önleme, organize suçlar ve kaçakçılıkla mücadele ve güvenlik sektörü reformu (yargı sistemi ve hukukun üstünlüğünün izlenmesi) konularında yardımlar sağlamaktadır (EEAS, 2024). AB misyon/operasyonlarının başlatıldığı yerlere bakıldığında, Avrupa kıtasının güvenliğini tehdit etme ihtimali olan kriz bölgelerinin, AB ölkelerine yönelik

³² Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Authority on Development- IGAD) tarafından icra edilen CTSAMVM (Ceasefire and Transitional Security Arrangements Monitoring and Verification Mechanism- Ateşkes ve Geçiş Güvenlik Düzenlemeleri İzleme ve Doğrulama Mekanizması) Güney Sudan'da görev yapmak üzere 2015 yılında başlatılmıştır (Cruz ve Smit, 2023).

³³ ad Gölü Havzası Komisyonu (*Commission du Bassin du Lac Tchad -CBLT*) tarafından icra edilen Çokuluslu Müşterek Görev Kuvveti; Nijer, ad, Kamerun ve Nijerya'da görev yapmak üzere 2015'te başlatılmıştır(Cruz ve Smit, 2023).

³⁴ Accra İnisiyatifi'nin Çokuluslu Müşterek Görev Gücü (*Multinational Joint Task Force/Accra Initiative*); Benin, Burkina Faso, Fil Diş, Gana ve Togo'da görev yapmak üzere 2022'de başlatılmıştır (Cruz ve Smit, 2023).

³⁵ AB askerî misyonlarından dördü askerî operasyon (EUFOR ALTHEA, EUNAVFOR ASPIDES, EUNAVFOR MED IRINI, EUNAVFOR ATALANTA), üçü eğitim misyonu (EUTM MOZAMBIQUE, EUTM RCA, EUTM SOMALIA), biri askerî ortaklık misyonu (EUMPM NIGER) ve biri de askerî yardım misyonudur (EUMAM UKRAINE) (EEAS, 2024).

³⁶ AB sivil/ askerî misyonu, Gine Körfezi'ndeki Batı Afrika ölkelerini destekleyen AB Güvenlik ve Savunma Girişimi'dir (*European Union Security and Defence Initiative in support of West African countries of the Gulf of Guinea-EU SDI GOG*) (EEAS, 2024).

kontrolsüz göçü önleyebilecek sahalarn ve sömürge döneminden miras kalan menfaatlerin korunabilmesi için bazı AB ülkelerinin eski sömürgelerinin ön plana çıktığı görölmektedir.

Bir ortak savunma teşkilatı olan NATO; Kosova Gücü (KFOR) ve Akdeniz’de Deniz Muhafızı Operasyonları (OPERATION SEA GUARDIAN) ile Irak Misyonu’nu (NATO MISSION IRAQ) icra etmektedir. NATO bir kriz önleme ve yönetim organizasyonu olarak çok çeşitli askerî operasyon ve misyon icra etme kapasitesine sahiptir. BM’nin yetkilendirdiği KFOR operasyonu, 1999’dan bu yana, Kosova’da emniyetli ve güvenli bir ortam ve hareket özgürlüğü sağlamak ve düşmanlıkların yeniden alevlenmesini caydırmak amacıyla icra edilmektedir. NATO ayrıca Kasım 2016’da, Akdeniz’de durumsal farkındalık sağlamak, denizcilik alanındaki tüm tehditleri caydırmak ve savunmak, seyrüsefer serbestliğini desteklemek, deniz yollarını güvenli hale getirmek ve deniz ulaştırma hatlarını korumak maksatlarıyla, Deniz Muhafızı Operasyonu’nu başlatmıştır. NATO ilave olarak, Irak güvenlik kurum ve kuvvetlerinin güçlenmesine yardım etmek amacıyla; 2018 yılında, muharip olmayan bir danışma ve kapasite inşaa misyonu başlatmıştır. Operasyonların yanı sıra NATO Afrika Birliğinin ATMIS (*AU Transition Mission in Somalia*) görevine hava ve deniz ulaştırma desteği ve ayrıca Afrika Hazır Bekleme Gücü’ne (*African Standby Force*) kapasite oluşturma ve uzman desteği sağlamaktadır. Bu maksatla Afrika Birliği Karargâhı/Adis Ababa’da bir irtibat ofisi bulundurmaktadır (NATO, 2023).

Bir başka bölgesel güvenlik teşkilatı olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) (*Organization for Security and Co-operation in Europe-OSCE*); Kosova, Bosna ve Hersek, Moldovya, Karadağ, Sırbistan ve Üsküp’te birer misyon icra etmektedir. Ayrıca Arnavutluk’ta AGİT Varlığı (*OSCE Presence*) ve Dağlık Karabağ’da AGİT Dönem Başkanı’nın Kişisel Temsilcisi görev yapmaktadır (Cruz ve Smit, 2024).

BM ile barış operasyonu icra eden bölgesel kuruluşlar kıyaslandığında, hem operasyonların büyüklüğü ve hem de operasyonlarda görev yapan toplam personel sayısı açısından BM hâlâ lider konumundadır. Halen devam eden ve personel sayısı 1000’in üzerinde olan 10 barış operasyonundan altısı BM tarafından icra edilmektedir. İkinci en büyük operasyon olan ATMIS’i (Somali) Afrika Birliği icra etmektedir. NATO ve AB’nin barış operasyonlarının üniformalı personel sayısı 5.000’in altındadır. AGİT misyonlarında sadece siviller görev yapmaktadır. Personel sayısı 1000’in üzerinde olan barış operasyonları Tablo 2’de görölmektedir.

Büyükük açısından yapılan kıyaslama dışında, icra edilen operasyon/misyon sayısı açısından AB’nin BM’yi geçmeye başladığı görölmekle birlikte, bu durumun AB’nin özellikle sivil misyonlarının fazlalığından kaynaklandığı söylenebilir. Sivil misyonlar, personel sayısı açısından sınırlı olan ve daha çok kapasite inşasını ve eğitim sağlamayı gaye edinen görevler olduğu için başlatılması askerî operasyonlara göre daha kolay ve hızlı olabilmektedir. BM ve bölgesel kuruluşların icra ettiği ve halen devam eden tüm operasyonların 24’ü Sahra-altı Afrika bölgesinde, 19’u Avrupa’da, 14’ü Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde, 3’ü Asya’da ve 3’ü de Amerika kıtasında yürütölmektedir (Cruz ve Lijn, 2024). Sahra-altı Afrika’da icra edilen operasyonlarda kriz bölgesindeki istikrarsızlık ve barış gücüne

yönelik tehdit nedeniyle, büyük güçler, ulusal çıkarları açısından çok önemli olmadıkça, birlik katkısı konusunda ilgisiz davranabilmekte ve birliklerini bu bölgelere göndererek risk altına atmak istememektedirler. Bu nedenle bazen BMGK'da operasyon başlatma kararı almak dahi güçleşebilmektedir. Büyük devletlerden sadece Fransa'nın, Afrika'daki eski sömürgelerinde önemli menfaatleri olduğu için, bu bölgelere askerî birlik göndermeye istekli davrandığı görülmektedir (Jett, 2019, ss. 54-55). Fransa'nın ayrıca AB'nin etkili üyelerinden biri olarak, Afrika'daki kriz bölgelerine AB'nin misyon göndermesini veya operasyon başlatmasını da teşvik ettiği izlenmektedir.

Tablo 2: Personel Sayısı 1000'in Üzerindeki Barış Operasyonları (Nisan 2024 itibarıyla).

Sıra No	Operasyon Adı	İcra Eden Kuruluş	Personel Sayısı	Operasyon Tipi	Başlama Yılı
1	MINUSCA	BM	17.719	VII. Bölüm	2014
2	ATMIS	Afrika Birliği	17.711	VII. Bölüm	2022
3	UNMISS	BM	16.309	VII. Bölüm	2011
4	MONUSCO	BM	15.225	VII. Bölüm	2010
5	UNIFIL	BM	9.797	VI. Bölüm	1978
6	KFOR	NATO	4.487	VII. Bölüm	1999
7	UNISFA	BM	3.477	VII. Bölüm	2011
8	SAMIM	SADC (Afrika)	1.900	VI. Bölüm	2021
9	EUFOR ALTHEA	AB	1.669	VII. Bölüm	2004
10	UNDOF	BM	1.178	VI. Bölüm	1974

(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır. SIPRI Map 2024'deki (Cruz ve Smit, 2023) personel sayılarından istifade edilmiştir. Personel sayıları 31 Mart 2024 tarihi itibarıyla günceldir.)

Soğuk Savaş sonrası başlatılan barış operasyonlarının çoğu çok boyutlu operasyondur. Tablo 2'de görüleceği üzere devam eden ilk 10 büyük operasyondan yedisi çok boyutlu VII'nci Bölüm operasyonudur. Bölgesel kuruluşlardan Afrika Birliği'nin büyük operasyonlarına hem NATO hem de AB çeşitli alanlarda destek vermektedir. Örneğin Somali'deki ATMIS operasyonuna NATO deniz ve hava ulaştırma desteği sağlamakta, AB ise doğrudan mali katkı yapmaktadır. AB 2007 yılından bu yana Somali'deki ATMIS operasyonuna 2,87 milyar dolar doğrudan katkı yapmıştır. 2024 yılı içinde 74,4 milyon dolarlık ilave katkı yapmayı da üstlenmiştir (Maalim, 2024).

BM ve bölgesel teşkilatlar tarafından icra edilen ve halen devam eden barış operasyonlarının bazı temel bilgileri Tablo 3'te belirtilmiştir. Tablo 3'ün incelenmesinden şu çıkarımları yapmak mümkündür: (i) Barış gücü görevlerinde barışı zorlamaya doğru belirgin bir kayma görülmektedir. (ii) Barış operasyonlarının AB, NATO ve Afrika Birliği gibi bölgesel teşkilatlar tarafından icra edilmesi eğilimi artmıştır. (iii) Operasyonlar genellikle çok boyutlu hale gelmiştir. Barışı zorlama, insani yardım, barışı koruma veya barış yapma görevlerinden ikisi veya daha fazlası aynı anda icra edilmektedir. (iv) Operasyonlar ayrıca çok fonksiyonlu olmuşlardır. (v) Operasyonların her bir boyutunda birden fazla askerî, polis, sivil ve insani yardım görevi icra edilmektedir. (vi) Barış operasyonlarında icra edilen görev yelpazesi gittikçe genişlemektedir. Çatışan tarafları silahsızlandırma, mültecilerin geri dönmelerine nezaret ve destek sağlama, geçici sivil yönetim, insan haklarını izleme, güvenlik sektör reformu, seçimleri izleme ve daha önceki çatışmaların yeniden topluma entegrasyonu gibi geleneksel olmayan pek çok görev barış gücü görevleri arasına dâhil olmuştur.

Tablo 3: BM ve Bölgesel Teşkilatların Mevcut Barış Misyön ve Operasyonları (Nisan 2024).

Sorumlu Birim	Devam Eden Operasyon Sayısı	Askeri Operasyon Tipi	Görevler	Görev Bölgesi	Toplam Personel Sayısı
BM	11 Barış Operasyonu, 9 Özel Siyasi Misyön	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma) (UNTSO, UNMOGIP, UNFICYP, UNDOF, UNIFIL, MINURSO) <u>VII'nci Bölüm</u> (Barış Zorlama) (UNMIK, MONUSCO, UNISFA, UNMISS, MINUSCA)	<u>Barış Koruma:</u> Ateşkesi izleme (Gözlemci), Tampon Bölge Oluşturma. <u>Barış Zorlama:</u> Sivillerin, insani yardım personelinin ve insan hakları savunucularının korunması, insani yardımın dağıtılmasına yardım, ev sahibi ülke hükümetinin istikrar ve barış sağlama gayretlerini destekleme.	Tüm dünya	62.519 Üniformalı, 7.792 Sivil 1.106 Gönüllü 71.417 Toplam
AB	4 Askeri Operasyon 3 Askeri Eğitim 1 Askeri Yardım 1 Askeri /Sivil 13 Sivil 1 Danışma ve Koord.	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma), (EUNAVFOR OPERATION ASPIDES), <u>VII'nci Bölüm</u> (Barış Zorlama) (EU ALTHEA, EUNAVFOR MED IRINI, EUNAVFOR OPERATION ATALANTA),	<u>Askeri Operasyon Görevleri.</u> Ambargo icrası, gemilerin saldırılardan korunması, refakat, deniz durumsal farkındalığına destek, ev sahibi ülke askerî birliklerinin eğitimi. <u>Sivil Görevler:</u> Sınır yönetimi, çatışma önleme, organize suçlar ve kaçağçılıkla mücadele ve millî güvenlik sektöründe reform yapma.	Batı Balkanlar ve Doğu Orta Doğu ve Afrika	4.375 Üniformalı 1.341 Sivil 5.559 Toplam
NATO	2 Askeri Operasyon, 1 Danışma ve Kapasite İnşa Misyönü	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma), (OPERATION SEA GUARDIAN, NATO MISSION IRAQ), <u>VII'nci Bölüm</u> (Barış Zorlama) (KFOR)	Deniz durumsal farkındalığına destek, denizde terörle mücadeleye destek, deniz güvenliği kapasite inşası, emniyetli ve güvenli bir ortam ve hareket özgürlüğü sağlamak, düşmanlıkların yeniden alevlenmesini caydırmak, güvenlik kuvvetlerinin terörizmle mücadele yeteneğini geliştirmek.	Öncelik Avrupa-Atlantik bölgesi olmak üzere tüm dünya	4.937 Üniformalı
AGİT	6 Misyön 1 AGİT Varlığı 1 Dönem Bşk.lığı Kişisel Temsilcisi	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma)	Gözlemci.	Avrupa kıtası	203 Sivil
Afrika Birliği	5 Misyön	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma) (AU MISSION IN LIBYA, AU-MVCM; MISAC; MISAHHEL), <u>VII'nci Bölüm</u> (Barış Zorlama) (ATMIS)	Yerel güvenlik güçlerinin; güvenlik sağlama kapasitelerini geliştirmek, kapasite inşası, güvenlik sektörü reformu, siyasi uzlaşı kültürünü tesis etmek, klasik barış koruma görevleri, insani yardıma serbest erişim, zaruri hizmetlerinin başlatılması.	Afrika kıtası	17.626 Üniformalı 85 Sivil 17.711 Toplam
Diğer Afrika Birimleri (ECOWAS, SADC, LCBC, IGAD)	ECOWAS 2 Misyön, SADC 2 Misyön, LCBC ve IGAD 1'er Misyön	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma) (ECOMIG, SSMG, SAMIDRF, SAMIM, CTSAMVM, MNJTF)	Demokrasinin yeniden tesisi, istikrar ve güvenliği tesis etmeye yardım, yerel güvenlik güçlerinin güvenlik sağlama kapasitelerini geliştirmek, insani yardıma destek sağlamak, barış ve istikrarın sağlanmasına yardım etmek, ateşkes ve geçiş güvenlik düzenlemeleri izleme ve doğrulama (Gözlemci).	Batı ve Güney Afrika, Çad Gölü Havzası	15.332 Üniformalı 97 Sivil 15.429 Toplam
OAS	1 Misyön	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma) (MAPP/OEA)	Kolombiya'da barış sürecini destekleme.	Amerika kıtası	20 Sivil
ÖZEL (AD HOC) KOALİSYO NLAR	5 Misyön (JCC/JPKF, MFO, MNJTF/Accra Initiative, NNCS, OHR).	<u>VI'nci Bölüm</u> (Barış Koruma) (MFO, JCC/JPKF, NNCS)	Ateşkes anlaşmasının uygulanmasını izleme ve diğer barış koruma görevleri.	Halen görev yaptıkları bölgeler	12.316 Toplam

(Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır. Personel sayıları açısından SIPRI Map 2024'den (Cruz ve Smit, 2023) istifade edilmiştir. Tablo'daki diğer bilgiler konusunda Genel Ağ'daki (Internet) BM sitesinin Barış Koruma Operasyonları (*Peacekeeping Operations*) sayfası (<https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>) ve her bir bölgesel kuruluşun kendi sitelerinin Misyön ve Operasyonlar sayfalarındaki bilgilerden istifade edilmiştir. Personel sayıları 31 Mart 2024 tarihi itibarıyla günceldir.)

5. BARIŞ OPERASYONLARININ PROBLEM SAHALARI

Barış operasyonlarında en üst politik seviyeden en alt taktik seviyeye kadar geniş bir yelpazede problemlerle karşılaşılmaktadır. Bu incelemede, pek çok problem sahasından sadece harekâtın başarısını büyük oranda etkileyenlere ve yaygın olanlara değinilecektir.

En üst politik seviye olan BM Teşkilatı Karargâhında daha operasyon başlatma kararı alınırken problemler başlamaktadır. Soğuk Savaş süresince ABD-SSCB rekabetinin, belli dönemlerde, BMGK'da barış operasyon kararı alma mekanizmasını kilitlediği ve bu yüzden bazen BM Genel Kurulunun devreye girerek barış operasyonuna karar verdiği yukarıda 2.3 ve 3.1'inci maddelerde vurgulanmıştır. Böyle durumlarda BM Genel Kurulu ve BMGK'nin rolleri arasında çatışma da ortaya çıkabilmektedir. 1988'den itibaren Rusya, bir süre, nispeten daha uzlaşmacı bir barışı koruma yaklaşımı izlemiştir (Jett, 2019, ss. 19, 274). Rusya'nın bu yaklaşımı Batı'nın 2011 Libya müdahalesine kadar sürmüştür. Libya'ya insani müdahaleyi öngören ve Rusya'nın çekimser kalarak engellemediği BMGK'nın 1973 sayılı kararı (UNSC Resolution 1973, 2011) sonrası, Batı ülkelerinin, insani amaçlı müdahale maskesi arkasında rejim değişikliği gerçekleştirmeleri ve ülkeyi kaos ve yıkıma sürüklemeleri Rusya'yı rahatsız etmiş ve insani müdahale operasyon kararlarına bir daha onay vermeme tutumuna yöneltmiştir (Medvedev, 2011, 9 Eylül). Nitekim Suriye'deki insani felakete karşı harekete geçmeyi amaçlayan Ekim 2011, şubat 2012, Temmuz 2012 ve Mayıs 2014'teki taslak BMGK kararlarını Rusya veto etmiştir (Reykers ve Smeets, 2015, s. 369).

BM Karargâhı seviyesinde yaşanan ikinci önemli sorun, kötü yönetim ve siyasi mülahazalarla alınan kararlardan kaynaklanmaktadır. Saha desteğinden sorumlu BM eski Genel Sekreter Yardımcısı Banbury, BM'de bürokrasinin kurum hedeflerinin önüne geçmeye başladığını ileri sürerek en önemli sorunun, esnekliğini kaybetmiş ve bürokrasiye boğulmuş bir BM personel sistemi olduğunu, bir elemanı işe almanın bile 213 gün gerektirdiğini ifade etmiştir. İkinci önemli sorunun, pek çok siyasi kararın BM değerleri veya sahadaki gerçekler yerine, siyasi tercihlere dayalı olarak verilmesi olduğunu belirten Banbury, barış operasyonlarının; iyi belirlenmiş hedefler ve çıkış (*exit*) planları olmadan, hükümetleri dışlayarak, dikkatleri daha derin sosyoekonomik sorunlardan uzaklaştırarak ve milyarlarca dolara mal olarak hantal bir şekilde sürdüğünü belirtmiştir. Eski Yardımcı, üçüncü önemli sorunun ise yeterli istışare yapılmadan ve gülnüç siyasi mülahazalarla barış gücüne katılmasına müsaade edilen bazı ülkelerin birliklerinin ciddi insan hakları ihlalleri yapmaları olduğunu belirtmiştir. Banbury, 2014 yılında BM'nin, Orta Afrika Cumhuriyetindeki barış operasyonu sorumluluğunu Afrika Birliği'nden devralırken, adlarının tecavüz ve istismar vakalarına karıştığı bilindiği hâlde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kongo Cumhuriyeti birliklerini barış gücüne aldığını ve sonuçta bu birliklerin ısrarlı bir şekilde korumakla görevli oldukları genç kızlara tecavüz ettiklerini ve tacizde bulduklarını ileri sürmüştür (Banbury, 2016, 20 Mart).

Mensuplarının adı yolsuzluğa karışmış hükümetlerin iş başında olduğu kriz bölgelerinde, mevcut yönetimler ve ordu mensupları ya kabile bağları ya da organize örgütlerin yardımıyla iktidarda uzun

süre kalabilmektedirler. Bu durum krize siyasi çözüm bulmayı zorlaştırmakta ve operasyon sürelerinin uzamasına yol açmaktadır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (DRC) 1997 yılında iktidarı ele geçiren eski devlet başkanlarından Laurent Kabila 2001 yılında ancak bir suikast ile görevden uzaklaşmış, ondan sonra iktidarı ele geçiren oğlu Joseph Kabila ise 2019'a kadar görevi bırakmamıştır. Ülkede Kasım 1999'da başlatılan MONUC operasyonu, Temmuz 2010'da MONUSCO olarak isim değiştirilerek göreve devam etmiş ve ülkedeki BM barış gücü varlığı 25 yıl sürmüştür. DRC'de MONUSCO'nun varlığının daha ne kadar süre devam edeceği ise belirsizdir.

Muhtemel bir barış operasyonunun mali külfetinin karşılanması da politik seviyede 1970'lerden beri yaşanan önemli bir sorun olmuştur. Çin ve Rusya dâhil 10 ülke, 1979'da yaklaşık 403 milyon dolar olarak belirlenen UNEF II'nin maliyetinden kendi paylarına düşen meblağı ödemeyi reddetmişlerdir. 1984 yılında UNDOF ve UNIFIL'de de benzer ödeme sorunları yaşanmış, Rusya dâhil 14 ülke UNIFIL maliyetinden kendilerine düşen payı ödemeyi reddetmişlerdir (Wiseman, 1987, ss. 294-295, 297). Daha yakın dönemde 2018 yılında, ABD'nin BM Daimî Temsilcisi Haley, BM formülüne göre %28 olarak belirlenmesine rağmen ABD'nin operasyon bütçesine katkısının %25'i geçmeyeceğini beyan etmiş ve barışı korumaya ABD katkısının 250 milyon dolar azaltılmasında ısrar etmiştir (Mir, 2019, s. 4: Jett, 2019, s. 291). Barış operasyonları için yeterli kaynak olmamasının, yeni bir operasyon başlatma konusunda önemli ölçüde caydırıcı olacağı veya başlatılma kararı alınsa bile operasyonun çapının küçük tutulmasına sebep olacağı düşünülmektedir.

Barışı operasyonlarından sorumlu BM eski Genel Sekreter Yardımcısı Ladsous (2011-2017), kendi döneminde BM barış operasyonlarında en genel hatları ile dört problem sahasını tespit etmiştir (UN DPO, 2016). Bunlar; barış operasyonu başlatma konusunda ev sahibi ülkenin rızasının sağlanması, harekât bölgesindeki sivillerin korunması, barış gücü personelinin korumakla görevlendirildikleri insanlara bizzat kendilerinin tehdit haline gelmesi (cinsel tacizler, istismar ve şiddet uygulama) ve bölgedeki asimetric ortamdır. Ev sahibi ülkenin rızasının sağlanması konusunda, çatışan taraflardan ülkedeki mevcut yönetimi destekleyen grup daha üstün bir konumdaysa, hükûmet bir BM barış operasyonu başlatılmasına yanaşmamaktadır. Ayrıca devam eden bir barış operasyonunda, operasyon makamları ile ev sahibi ülke yöneticileri fikir ayrılığı yaşayabilmekte ve ev sahibi ülke mevcut barış operasyonunun süresinin uzatılmasını istememektedir. Örneğin; Mali hükûmeti MINUSMA'nın görev süresini uzatmayı kabul etmediği için bu operasyon Haziran 2023'te bitirilmiştir.

Bir başka problem sahası olarak tespit edilen harekât bölgesindeki sivillerin korunması önemli bir sorun olup, öncelikle stratejik ve operatif³⁷ seviyelerde geliştirilen harekât planlarında bu amaca yönelik yeteri kadar kısıtlayıcı tedbirin bulunmasını gerektirmektedir. Özellikle barışı zorlama operasyonlarında hedef seçimi ve angajmanı (*targeting*) yapılırken, civardaki sivil tesis ve nüfusun bundan ne derece zarar

³⁷ Bu çalışmanın amacı kapsamında; "stratejik seviye" olarak BM Teşkilatı, ev sahibi ülke yönetimi ve bu ülkedeki BM Temsilciliği, "operatif seviye" olarak Barış Gücü Komutanlığı ve "taktik seviye" olarak da harekâta katılan ülkelerin sahadaki birlik komutanlıkları düşünülmüştür.

görebileceğinin çok iyi analiz edilmesi ve sivil zayıtı (*civilian casualty*) asgariye indirecek yöntemlerin seçilmesi gerekmektedir. Sivil zayıtın fazlalığı barış gücüne karşı mahalli halkta bir tepki oluşturmakta ve bu durum harekâtın başarısını önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir. NATO'nun Afganistan'daki ISAF harekâtında Taliban unsurlarına yönelik olarak hava araçları ile yapılan saldırılarda civardaki masum sivillerin öldürülmesi, dönemin Hamid Karzai hükümeti ile ISAF makamlarını karşı karşıya getirmiş ve ISAF operasyonu Karzai tarafından kamuoyu önünde açıkça eleştirilmeye başlanmıştır (Zucchini, 2013). Sivillerin korunması kapsamında; kriz bölgesine gelen yardım malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, temel alt yapı tesislerinin faal halde bulundurulabilmesi, çocuk, kadın ve yaşlıların çatışmalardan en az düzeyde etkilenmesi için tedbirler geliştirilmesi hususları önem taşımakta ve bu konuda yerel hükümetlere düşen önemli sorumluluk ve görevler bulunmaktadır. Sivillerin korunması konusundaki bir başka zafiyet alanı da ev sahibi ülke hükümetlerinin bu konudaki duyarsızlığıdır. Bazı Afrika ülkelerindeki hükümetler sivillerin acılarına duyarlılık gösterme konusunda başarısız olmakta ve iyi yönetim tesisinde zorlanmaktadır. 2022 yılında Mali ve Orta Afrika Cumhuriyetinde faaliyet gösteren ve Rus hükümeti ile yakın bağları olan Wagner özel askerî şirketinin adı pek çok insan hakları ihlaline karışmış, aynı zamanda bu ülkelerde icra edilen BM barış operasyonları³⁸ açısından önemli bir sıkıntı kaynağı olmuştur. Wagner grubunun artan orandaki sivil katliamları, hem Mali hem de Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki mevcut hükümetlerden destek görmüş, BM barış gücü ile bu iki ülke hükümetleri arasında artan bir gerilim nedeni olmuş ve BM barış gücü ile ev sahibi ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır (Cruz, 2023, 29 Mayıs). Konunun önemi nedeniyle sivillerin korunması, BM'nin Yeni bir Ortaklık Gündemi başlıklı dokümanında barışı korumacılar için öncelikli bir görev olarak tanımlanmıştır (UN DPKO ve DFS, 2009, ss. 19-20).

Bir diğer problem sahası olarak belirlenen harekât bölgesindeki asimetrik ortam, yani BM barış gücüne yönelik tehdidin yüksek olması, operatif/taktik seviyede, birlikleri "kuvvet korumaya (*force protection*)" yönelik aşırı ve mahalli halkı rahatsız edici düzeyde tedbirler almaya yöneltebilmektedir. Afganistan'da 2010 yılında tanık olunan bir intikalde, operasyona katılan bir ülkenin askerî konvoyu garnizon nizamiyesinden çıktıktan sonra hiç sürat azaltmadan şehir içinde ilerlemiş, yollardaki sivil araçlar ve yayalar korkudan yolu boşaltmaya çalışmışlar, boşaltamayan şahıslar ise zırhlı araçlar tarafından ezilme tehlikesi yaşamışlardır.³⁹ Bu tür uygulamalar nedeniyle mahalli halk arasında barış gücüne karşı tepki oluşmakta, halkın barış operasyonuna destek ve iş birliği seviyesi azalmakta, sonuçta harekâtın başarı ihtimali düşmektedir.

Operatif/taktik seviyede karşılaşılan önemli sorunlardan birisi BM görev talimatının (*UN mandate*) farklı ülkelere farklı şekilde yorumlanmasıdır. BMGK'daki müzakerelerde daimî üyeler arasında uzlaşmayı sağlayabilmek için barış gücü görev talimatları çoğu zaman muğlak ifadelerle yazılabilmektedir. Bu

³⁸ Bunlar; Mali'de MINUSMA ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde MINUSCA'dır.

³⁹ 2009 yılında Kabil'i (ISAF harekâtını) ziyaret eden yazarın kendisi tanık olmuştur.

muğlaklık, sahada görev yapanları, olumlu manada ihtiyatlı davranmaya veya olumsuz anlamda talimatı işine geldiği gibi yorumlamaya yöneltebilmektedir (Jett, 2019, s. 63).

Bir başka problem sahası, operasyon birliklerinin harekât bölgesindeki uygulamaları ve emir komuta ilişkileridir. Çok uluslu güç unsurlarının aynı harekât sahasındaki “devamlı talimatlara (*Standard Operating Procedures-SOP*)” uyma konusunda yeknesaklık göstermemesi sıkıntılara yol açabilmektedir. Benzer problem karşısında A ülkesi birliğinin hareket tarzı ile B ülkesi birliğinin yaptığı uygulama farklı olabilmekte bu da mahalli halk ile barış gücü arasında sürtüşmelere yol açabilmektedir. Afganistan’da UA Güvenlik ve Yardım Gücü (UGYK-ISAF) harekâtı esnasında özellikle ev aramalarında bazı ülkelerin birlikleri kadınlara karşı son derece hassas ve Afgan halkının mahalli geleneklerine saygı gösteren bir şekilde davranırken, diğer bazı ülkelerin birlikleri mahalli gelenekleri dikkate almayan bir tutum izlemişlerdir. Sonuçta ikinci grup ülkelerin birliklerine karşı yerel halkta düşmanlık hisleri gelişmeye başlamıştır. Operasyonel emir ve komuta zinciri içerisinde alınan emirler ile millî kanallardan alınan emirlerin çatışması durumunda da problemler doğmaktadır. Ast birlik komutanları farklı ülkelerden olabildiği için herhangi bir konuda harekete geçerken kendi millî kanallarından aldıkları talimatlara öncelik verebilmektedirler. Şayet millî kanallarından bir talimat almamışlar ise o zaman operasyon komutanının emrini öncelikle yerine getirmektedirler. Bu durum operasyon komutanının otoritesini sarsabilmekte ve harekâtın başarısını olumsuz etkileyebilmektedir.⁴⁰ Emir ve komuta ilişkileri konusundaki en önemli problemlerden birisi de ülkelerin barış gücüne tahsis ettikleri birliklerin kullanımına getirdikleri millî kısıtlamalardır (*national caveats*). Ülkeler bazen birliklerinin kullanımına öyle kısıtlamalar koymaktadırlar ki barış gücü komutanı söz konusu birlikleri adeta hiç kullanamamaktadır. Bir ülkenin barışı zorlama harekâtı icra eden barış gücüne katkıda bulunduğu birliğinin kullanımı için “Sıcak çatışmaya giremez” sınırlaması getirdiği dahi görülmüştür.

Operasyona katılan değişik ülke birliklerinin gösterdiği “birlikte çalışma (*interoperability*)” zafiyeti taktik seviyede ayrı bir problem sahasını teşkil etmektedir. Değişik ülkelerin birlikleri arasındaki eğitim farklılıkları veya teçhizat uyumsuzlukları, söz konusu birliklerin, yan yana aynı görevi ifa etmelerini zorlaştırabilmektedir. Bu zorluk, istihbarat üretme ve paylaşma alanında daha belirgin olarak kendisini göstermektedir. Harekâta katılan büyük ülkelerin geniş, küçük ülkelerin ise kısıtlı istihbarat toplama imkanları bulunabilmektedir. İstihbarat veya bilgi eksikliği küçük ülkelerin birliklerinin operasyonel etkinliğini azaltabilmektedir. Büyük ülkelerin birlikleri, ellerindeki istihbarat bilgilerini, kendi millî sistemlerindeki kısıtlamalar nedeniyle, “diğer ülkelerin birlikleri ile paylaşma (*intelligence release*)” konusunda problemlerle karşılaşabilmektedirler.⁴¹

Barış gücü personelinin sahadaki lojistik desteğinin sağlanması konusu ülkeler için operatif/taktik seviyede bir başka problem sahasını oluşturmaktadır. Ülkeler, birliklerini Barış Gücü Komutanı’nın

⁴⁰ Bu tespitler yazarın, ISAF (Afganistan) harekâtının 2007-2010 icra sürecindeki kendi gözlemlerine dayanmaktadır.

⁴¹ ISAF (Afganistan) Karargâhını 2009 yılında resmi olarak ziyaret eden yazarın kendi gözlemlerine dayanmaktadır.

harekât komutasına⁴² vermektedirler. Barış gücü komutanlığının idari ve lojistik destek sağlama sorumluluğu genellikle bulunmamakta ve lojistik destek millî bir sorumluluk olarak kalmaktadır. Küçük çapta birlik katkısında bulunan ülkelerin operasyon bölgesinde bir lojistik ikmal akış sistemi kurması hem personel hem de mali açıdan ekonomik olmamaktadır. Bu ülkeler, genellikle birliklerini dost başka büyük bir ülke birliğinin emrine vererek onların lojistik desteğinden istifade etme yoluna gitmektedirler. Örneğin; Afganistan’da ISAF harekâtına katılan Arnavutluk ve Azerbaycan takımları söz konusu ülkedeki Türk birliğinin emrine verilerek lojistik sıkıntıları çözümlenebilmiştir.

Son olarak büyük güçler çok önemli menfaatlerinin olmadığı kriz bölgelerine yeterli ilgi göstermemekte ve bu bölgelere birliklerini göndererek risk altına sokmaktan kaçınmaktadırlar. Soğuk Savaş dönemi sonrası, Afrika ülkelerinde yaşanan krizlerde, sadece Fransa’nın, önemli menfaatleri bulunması sebebiyle, eski sömürgesi olan ülkelere askerî birlik göndermeye istekli davrandığı yukarıda 4’üncü maddede belirtilmiştir. Büyük güçlerin yeterli ilgi göstermediği ve birlik katkısında bulunmadığı BM operasyonları güçlü siyasi destekten mahrum kalmakta, bunun bir yansıması olarak çatışan gruplara komşu ülkelerden sağlanan destek önlenememekte ve ülke içindeki güç odaklarının yolsuzluk ve insan hakları ihlalleri yaptırımsız kalabilmektedir. Sonuçta çatışmalar uzun yıllar devam edebilmekte ve buna paralel olarak barış operasyonlarının süreleri de uzamaktadır. Bu nedenle BM operasyonlarının başarısı için büyük güçlerin katkısı ve güçlü siyasi destek sağlamaları büyük önem taşımaktadır.

Barış operasyonlarında karşılaşılan sorunların üstesinden gelmek ve operasyonların başarı şansını artırmak amacıyla, mevcut BM Genel Sekreteri Guterres 2018 yılında “Barışı Koruma İçin Eylem (*Action For Peacekeeping-A4P*)” inisiyatifini başlatmıştır. BM barış gücü gayretlerini iyileştirmek için sekiz öncelik sahası belirlenmiş olup, bu alanlarda çeşitli projeler/inisiyatifler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu öncelik alanları; politika; kadın, barış ve güvenlik; koruma; emniyet ve güvenlik (barış gücünün); etkinlik ve hesap verebilirlik; barışın inşası ve barışın idamesi; ortaklık (AB, Afrika Birliği vs.) ve barışı koruma personelinin davranışları ve barışı koruma operasyonlarıdır (UN DPO, 2018). Söz konusu inisiyatif BM üyesi ülkelerin büyük bölümünün desteğini kazanmıştır.

6. VAKA ANALİZİ: KONGO DEMOKRATİK CUMHURİYETİ’NDE (DRC) BM TEŞKİLATI İSTİKRAR MİSYONU (*MISSION DE L’ORGANISATION DES NATIONS UNIES POUR LA STABILISATION EN RÉPUBLIQUE DÉMOCRATIQUE DU CONGO-MONUSCO*)

DRC’de halen BM istikrar misyonu MONUSCO, BM Şartı’nın VII’nci Bölümü kapsamında görev yapmaktadır. Bu misyon, 1999 yılında göreve başlayan MONUC’un (*Mission de L’Organisation Des Nations Unies En République Démocratique du Congo*), 2010 yılında görev talimatının ve isminin

---

⁴² Harekât Komutası, emrine birlik tahsis edilen bir komutana; ast komutanlara vazife ve görevler verme, birlik unsurlarını konuşlandırma, yeniden görevlendirme yapma ve gerekli gördüğünde tahsis edilen birliklerin harekât ve /veya taktik komutasını ve/veya taktik kontrolünü elinde bulundurma veya ast komutanlara verme yetkisinin tanınmasıdır. Harekât komutasına birlik verilen komutanın bu birliğe idari destek sağlama sorumluluğu yoktur (NSO, 2021, s. 95).

değiştirilerek istikrar misyonuna dönüştürülmüş halidir. DRC’de çok daha önce, 1960-1964 yılları arasında, ONUC (*Opration des Nations Unies au Congo*) BM barış operasyonu da icra edilmiştir. MONUSCO operasyonunun başarı durumunu analiz edebilmek için Kongo’nun hem Belçika sömürgesi olduğu ve hem de bağımsızlığını kazandığı 1960 yılı sonrası geçmişine kısaca bir göz atmak faydalı olacaktır.

DRC’nin yzlm 2.344.858 km² olup, bu topraklar üzerinde 250 farklı etnik gruptan yaklaşık 110 milyon nüfus (Nantulya, 2024, 2 Ocak) yaşamakta ve 214 değişik dil ve lehçe konuşulmaktadır (Muller, 2008, ss. 127-128). Fransızcaya ilave olarak, ülkenin kuzeyinde ve batısında, dört resmi ulusal dil konuşulmaktadır: Luba-Kasai (Tshiluba), Kituba, Lingala, Koongo, Swahili (Kongo versiyonu). Çoğunluğunu Belçikalıların oluşturduğu Avrupalıların nüfusu 20.000 dolayındadır. Doğal kaynaklar açısından çok zengin bir ülkedir. Verimli toprakları, su kaynakları ve tropikal ormanlarına ilave olarak, geniş elmas, altın, bakır, kobalt, tantalum ve uranyum yatakları mevcuttur.

Belçika Kralı II. Leopold’un zel Mlk “zgr Kongo Devleti”

Kongo Nehri ve havzası, 1874-1877 yılları arasında Belçika Kralı II. Leopold’un himayesinde oluşturulan gezginler tarafından keşfedilmiştir. Keşfedilen yerlerde halkın sağlık ve eğitim ihtiyaçlarına hizmet edebilecek “istasyonlar” kurulmuştur. 1884 yılında, istasyon bölgeleri yakınındaki yerli kabile Őefleri ile II. Leopold adına 450 ayrı “istasyon sözleşmesi” imzalanmıştır. Sözleşmeler, diğer konuların yanında, Kongo havzasındaki yerli grupların Belçika’nın koruması altına alınmasını ve bunun karşılığında II. Leopold’e hammadde yataklarının araştırılmasına ve çıkarılmasına izin verilmesini öngörüyordu. Bu temelde II. Leopold tüm Kongo havzasını bağımsız bir devlet olarak yönetme hakkı olduğunu ileri srmştir. Almanya’nın çağırısı üzerine 1884-1885 yıllarında Berlin’de toplanan Batı Afrika Konferansında uzun süren hukuki anlaşmazlıkların ardından, Kongo Nehri Havzası, II. Leopold’un Şahsi egemenliği altında, zgr Kongo Devleti (*Congo Free State*) olarak tanınmıştır. Böylece ilk defa özel mülkiyet altında bir sömürge devleti kurulmuştur.

1885-1908 yılları arasında II. Leopold tarafından çeşitli zel Őirketlere alışma lisansı verilerek Kongo havzasının hammadde kaynakları işletilmeye başlanmıştır. Yerli halk çok kötü Şartlarda, zorla ve işkence altında çalıştırılmıştır. II. Leopold, halkı istediği Şartlarda çalıştırabilmek ve asayişi sağlayabilmek için 1885’te subay ve astsubayları Belikalılardan, er ve erbaşları yerli halktan seçilmiş özel bir “Halk Gücü” (*Force Publique*) oluşturmuştur.⁴³ Bu g zamanla büyüyerek Belçika sömürge ordusuna dnşmştir. Fildişi, kauçuk ve Katanga’daki bakır madenlerinin işletilmesi için bir tekel kurulmuştur. Özellikle kauçuk üretimi için geleneksel aile geçimini sağlayan tarım biçimi yok edilmiş, yerli nüfus günlük gıda ihtiyaçları için Belçika ihracat Őirketlerinden gelen gıda teslimatlarına bağımlı hale getirilmiştir. Belirlenen miktarlarda hasat yapamayan kauçuk çiftçileri çok kötü muamelelere tabi

⁴³ 1930’lardan sonra Halk Gücü’nde siyah Afrikalıların astsubay olması mümkün olabilmıştir. 1965-1997 yıllarında Zaire (DRC’nin belirtilen dönemdeki ismi) Devlet Başkanı olan Joseph Dsir Mobutu daha önce Halk Gücü’nde başavş olarak görev yapmıştır (Kollmer, 2008, s. 42).

tutulmuşlardır. Sosyal yapı Kongo'nun batı ve orta bölgelerinde ciddi olarak bozulmuştur. DRC'da günümüzde yaşanan sorunların kökenindeki nedenlerin birisi o dönemde halkın geleneksel sosyal yapısının bozulmuş olmasıdır. Doğu ve güneydeki maden yataklarında çalışan halkın durumu da pek farklı olmamış, madenlerin çıkarılmasının yıkıcı etkileri olmuştur (Kollmer, 2008, ss. 43-44).

Belçika Kongosu

Sömürge idarecileri ve onların kolluk kuvveti olan Halk Gücü'nün 20'nci yüzyılın başlarındaki bu insanlık dışı muameleleri tarihe "Kongo Zulmü" olarak geçmiştir. Bu zulümler sonucu 1908'e kadar yaklaşık 10 milyona yakın insan kötü muamele ve sakatlama sonucu ölmüş veya öldürülmüştür. Kongo Zulmü Batı kamuoyunun ciddi tepkisine yol açmış, ABD, İngiltere ve hatta Belçika hükümetleri için içine girince II. Leopold kamuoyu baskısına boyun eğmek zorunda kalmış ve 1908'de Kongo'daki haklarını Belçika devletine satmıştır. Özgür Kongo Devleti lağvedilmiş, koloninin ismi Belçika Kongosu olarak değiştirilmiştir (Kollmer, 2008, ss. 39-45; Hochschild, 2024, April 5; Britannica, 2024, April 29).

Kongo'nun doğal kaynaklar açısından zenginliği sömürge döneminin başlamasından sonra Kongo halkı için bir nimet değil adeta lanet olmuştur. Bu zenginlik nedeniyle Kongo, I. Dünya Savaşı başlarken Alman savaş hedefleri arasında yer almıştır (Petter, 2008, p. 33). Ancak savaştan yenik çıkan Almanya 1919 Versailles Antlaşması ile Doğu Afrika'daki mevcut kolonilerini de kaybetmiştir. Bu kolonilerden Ruanda-Urundi'nin geçici yönetimi Belçika'ya verilmiş, 1925'te buradaki BM Manda Bölgesi, Belçika Kongo'sunun idari bir parçası haline gelmiştir. Belçikalılar Kongo'nun güney ve doğusundaki hammadde madenciliğini hızlandırabilmek için Ruanda'dan Kongo'ya göçü teşvik etmişlerdir. Bu bölgeye Ruanda'dan göç ederek gelenler günümüzde Kongo'nun doğusunda yaşanan etnik çatışmaların nedenlerinden birisini teşkil etmeye devam etmektedirler (Kollmer, 2008, s. 44).

Doğal kaynak zengini Katanga eyaleti 1931'de merkezi hükümetten ayrılmak istemiştir (Kollmer, 2008, ss. 46). Katangalılar doğal kaynaklarının zenginliğini ülkenin diğer eyaletleri ile paylaşmamak için ortaya çıkan fırsatlardan istifade ederek, Kongo'dan ayrılma (bağımsızlık ilanı) hedefi ile sık sık ayaklanmışlardır. Bu alışkanlık 1960 yılında Kongo'nun bağımsızlık ilanını takip eden birkaç gün içinde Belçikalıların teşvikiyle tekrar ortaya çıkmıştır.

Kongo Cumhuriyeti

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Kongo'da güçlü bir özgürleşme hareketi ortaya çıkmış ve bu hareket, 30 Haziran 1960'da bağımsızlıkla sonuçlanmış ve Kongo Cumhuriyeti kurulmuştur. Kongo'nun bağımsızlık ilanından hemen sonra 5 Temmuz 1960'da Halk Gücü askerleri Başkent Léopoldville yakınında Belçikalı subaylara karşı isyan etmiştir. Belçika vatandaşlarının hayatlarını korumak gerekçesiyle Belçika hava indirme güçleri isyana müdahale etmiş ve büyük şehirlerin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu isyandan istifade eden Katangalı siyasetçilerden Moïse Tshombe 11 Temmuz 1960'da Katanga'nın bağımsızlığını ilan etmiştir (Lemarchand, Payanzo, Cordell ve Wiese,

2024, 22 Haziran; Strizek, 2008, s. 50). Katanga'daki bu ayrılıkçı eğilimleri önlemek ve kamu düzenini tesis etmek amacıyla (Novosseloff vd., 2019, s. 36) Kongo hükümeti 13 Temmuz 1960'da BM Genel Sekreterine resmi olarak başvurmuş ve BM'den yardım istemiştir (UN Secretary-General, 1960). Bunun üzerine BMGK, 14 Temmuz 1960'ta aldığı 143 sayılı kararla ONUC (*Opération des Nations Unies au Congo*) operasyonunu başlatmıştır (UNSC Resolution 143, 1960). Kongo'da Katanga'nın bağımsızlık ilanı ettiği 11 Temmuz ile BMGK'nın ONUC operasyon kararı arasında 3 günlük, Kongo hükümetinin talebi ile operasyon kararı arasında ise sadece bir günlük zaman aralığı vardır. BMGK'da çok hızlı bir karar alma süreci yaşanmıştır. ONUC operasyonu, kriz bölgesi jeopolitik açıdan veya doğal kaynakların zenginliği nedeniyle büyük güçleri karşı karşıya getirecek kadar önemli olduğunda, BMGK'nın daha kolay barış operasyonu başlatma kararı alabileceği algısına sebep olmuştur (Annan, 1998, s. 173).

Yaklaşık 20.000 BM personelinin katıldığı ONUC operasyonu, yetersiz UA destek veya planlama ve muğlak görev talimatı (*mandate*) nedeniyle arzu edilen başarıyı sağlayamamıştır (Featherston, 1994a, s. 14). Tshombe, Belçika'nın örtülü askerî desteği ve beyaz misyoner bir gücün yardımıyla, Katanga'nın bağımsızlığını üç yıl sürdürmüştür (Britannica, 2024, April 12). 1963 başında BM barış gücü Tshombe birliklerini tamamen yenmiş, Katanga eyaleti Kongo devletine yeniden entegre edilmiş ve Haziran 1964'te ONUC unsurları Kongo'dan tamamen çekilmiştir. ONUC ülkenin bütünlüğünü korumuş ve halkın insani durumunu iyileştirmiş, ancak Kongo'nun iç siyasetini istikrara kavuşturamamıştır. Devam eden bu istikrarsızlık, Mobutu'nun 1965'te iktidara gelmesinin ve ardından gelen otuz yıllık diktatörlüğün yolunu açmıştır (Strizek, 2008, s. 51).

Zaire Cumhuriyeti

1965 yılında bir darbe ile Devlet Başkanlığı ilan eden Genel Kurmay Başkanı Joseph Mobutu (daha sonra Mobutu Sese Seko adını kullanmıştır), 1974 yılında Kongo'nun ismini Zaire olarak değiştirmiştir. 1993-1994 Ruanda krizi Zaire'yi oldukça fazla etkilemiştir. Ruanda nüfusunun beşte dördü Hutu, yedide biri de Tutsi kökenlidir. Ruanda'da 1919 ve öncesi Almanlar, 1920 ve sonrası ise Belçikalılar yönetimlerini Tutsi seçkinlerine dayandırmışlardır (Britannica, 2024, May 27; Hazdra, 2008, s. 65). Bu nedenle Hutular arasında Tutsilere karşı derin bir nefret duygusu büyümüş ve iki etnik grup arasındaki eski ayrılıklar daha da derinleşmiştir (Hazdra, 2008, s. 65). İki grup arasında bağımsızlık sonrası muhtelif zamanlarda meydana gelen çatışmalardan sonra 1990'da yeni bir etnik çatışma çıkmış, Tutsilerin sürgündeki örgütü Ruanda Yurtsever Cephesi'ne (*Rwandan Patriotic Front-RPF*) bağlı unsurlar Uganda sınırından geçerek Ruanda'yı işgal etmeye başlamıştır. Bu çatışmalarda Fransa ve Belçika, Ruanda Devlet Başkanı Habyarimana'ya destek vermiş, Zaire Devlet Başkanı Mobutu da bu ülkelerin birliklerine lojistik ve askerî kolaylıklar sağlamıştır (Lemarchand vd., 2024, June 22). 6 Nisan 1994'te Habyarimana'yı taşıyan uçak, Başkent Kigali üzerinde kimliği tespit edilemeyen kişilerce yerden açılan bir ateşle düşürülmüştür. Ertesi gün de ılımlı bir Hutu olan Başbakan Agathe Uwilingiyimana bir suikast sonucu öldürülmüştür. Aşırılık yanlısı Hutular bir geçici hükümet kurmuş ancak RPF bu hükümeti tanımamış ve saldırılarına devam etmiştir. RPF'nin ülkenin tamamında kontrol

sağlayabileceği belli olunca güneybatı Ruanda'da güvenli bölge oluşturmak maksadıyla, 22 Haziran 1994'te BM'nin onayladığı, Fransa liderliğindeki Turkuaz Operasyonu (*Operation Turquoise*) başlamıştır (Britannica, 2024, May 27). RPF, Fransa'nın Habyarimana hükümetine destek verdiği gerekçesiyle operasyona karşı çıkmıştır. Fransa'nın soykırımı karışmış aşırılık yanlısı Hutuların kaçmalarını/emniyetlerini sağlamak için operasyon başlattığı da ileri sürülmüştür (Hazdra, 2008, s. 69). RPF, 4 Temmuz 1994'te, Başkent Kigali'yi ele geçirmiş ve ülkenin büyük bölümünü işgal etmiştir. Aşırılık yanlısı Hutu liderler ve Habyarimana'nın ölümünden sonra kurulan geçici hükümet üyeleri ülkeden kaçmıştır. Bu kriz esnasında çok büyük bir soykırım yaşanmış, Nisan-Temmuz 1994 arasındaki 100 günde, büyük çoğunluğu Tutsi olan 800.000 sivil öldürülmüştür. Yaklaşık 200.000 Hutu'nun soykırımı iştirak ettiği tahmin edilmektedir (Britannica, 2024, May 27; Tull, 2008, s. 71). RPF'nin Ruanda'da kontrolü ele geçirmesiyle birlikte, aralarında soykırımın faili Hutuların da bulunduğu yaklaşık 1 milyon Ruandalı göçmen, soykırımın intikamına maruz kalacakları korkusuyla Zaire'ye geçmiştir (McGreal, 2008, 16 Mayıs).

Zaire'ye geçen Ruandalı Hutular Kuzey Kivu'daki Goma ve Güney Kivu'daki Bukavu'da mülteci kamplarına yerleştirilmişlerdir. BM Mülteciler Yüksek Komiseri (*The UN High Commissioner for Refugees-UNHCR*) aşırılık yanlısı Hutuları mülteci kamplarının liderleri olarak tanımış ve onlara yiyecek dağıtımının kontrolünü vermiştir. Bu eski askerler bölgede gittikçe sayıları artan kamplar üzerinde önemli kontrol sağlamışlar ve kamplar adeta Ruanda'da yeni kurulan hükümete karşı savaşa devam eden silahlanmış üslere dönüşmüştür (McGreal, 2008, 16 Mayıs). Aşırılık yanlısı Hutu mülteciler Ruanda'ya ve RPF tarafından kurulan yeni Ruanda hükümetine saldırılar düzenlemişlerdir. Zaire Devlet Başkanı Mobutu da bu eski müttefiklerine hoşgörü göstermiş ve destek sağlamıştır (Tull, 2008, s. 71). Mobutu ayrıca ülkesinin doğusunda yaşayan Ruanda kökenli Tutsilere yapılan saldırıları da teşvik etmiştir (Lemarchand vd., 2024, June 22).

Ruanda'nın yeni RPF hükümeti, aşırılık yanlısı mültecilerden ülkesine yönelmiş olan tehdide karşı koymak için Goma ve Bukavu'daki mülteci kamplarını yok etmek amacıyla Zaire'nin doğusunu işgal etmeye karar vermiştir. Aşırılık yanlısı mültecilerin tehdit ettiği Angola, Burundi ve Uganda da Ruanda'nın kararına katılmışlardır. Ruanda ve Uganda girişecekleri operasyonun bağımsız bir devlete dış müdahale izlenimini vermemesi için Zaire içinde yerel bir isyancı hareket olan Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler İttifakı'nın (*Alliance des Forces Démocratiques pour la Liberation du Congo-AFDL*) kurulmasını desteklemişlerdir (Tull, 2008, s. 72). AFDL, müttefiki olan Ruanda, Uganda, Angola ve Burundi kuvvetleri ile koordineli olarak, Ekim 1996'da Zaire'yi işgal etmeye ve ülke doğusundaki mülteci kamplarını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Birinci Kongo Savaşı adı verilen bu işgale Zaire'de yaşayan Tutsi kökenli Ruandalılar da destek vermiştir. AFDL ve müttefikleri Mayıs 1997'de Zaire'nin Başkenti Kinşasa'ya ulaşmış ve tedavi için ülke dışında bulunan Devlet Başkanı Mobutu sürgüne gönderilmiştir.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC)

AFDL lideri Laurent-Desire Kabila yeni Devlet Başkanı olmuş ve Zaire'nin ismini de Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) olarak değiştirmiştir. DRC'nin doğusundaki Kivu bölgesinde, Ağustos 1998'de, bu defa Kabila yonetimine karşı bir isyan başlamıştır. İsyanın ikisi de Tutsi olan, Ruanda yonetimi ile DRC'deki Kabila yonetimi arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklandığı belirtilmektedir (McGreal, 2008, 16 Mayıs). Kendilerini Kongo Demokrasi Topluluğu (*Congolese Rally for Democracy -RCD*) olarak adlandıran isyancılar, birkaç hafta içinde ülkenin geniş bir bölümünde kontrolü ele geçirmiştir. Birinci Kongo Savaşı'nda AFDL ve lideri Kabila ile ittifak kurmuş olan Ruanda ve Uganda bu defa yeni isyan hareketine destek verirken, Angola, Çad, Namibya ve Zimbabve Kabila yonetimine askerî yardım sağlamışlardır. Böylece İkinci Kongo Savaşı başlamıştır. İsyancılar ülkenin doğu bölgelerinde hâkimiyet sağlamışlardır (Tull, 2008, s. 74). BMGK, ateşkes ve yabancı birliklerin geri çekilmesi çağırısı yaparak, devletleri DRC'nin iç işlerine karışmamaları konusunda uyarımıştır. DRC ile bölgenin diğer beş devleti (Angola, Namibya, Ruanda, Uganda ve Zimbabve) arasında Temmuz 1999'da Lusaka Ateşkes Anlaşması imzalanmış ancak taraflar bu anlaşmayı kendi politik ve ekonomik çıkarlarına zarar vermeyecek seviyede uygulamakla yetinmişlerdir.

MONUC Misyonu

BMGK; DRC yonetiminin talebi üzerine, Lusaka ateşkes anlaşmasının uygulanmasını denetlemek maksadıyla, 30 Kasım 1999'da, 1279 sayılı kararı almış ve MONUC (*Mission de l'Organisation des Nations Unies en République démocratique du Congo*) operasyonunu başlatmıştır (UN DPO, 2024e). MONUC, BM Şartı VI'ncı Bölüm kapsamında, sınırlı sayıda (500'e kadar) personelin gözlemci statüsünde görev yaptığı, tek boyutlu ve sivil ağırlıklı bir barışı koruma misyonu olarak başlamıştır. Ancak Misyon mensuplarına yönelik saldırıların ardından BMGK, 24 Şubat 2000'de aldığı 1291 sayılı karar ile görev talimatını değiştirmiş, misyonu VII'nci Bölüm operasyonuna dönüştürmüş, askerî personel sayısını 5.537'e, sivil gözlemci sayısını da 500'e çıkarmıştır. MONUC'a başlangıçta verilen ateşkes anlaşmasının uygulanmasını denetleme ve tüm taraflar ile irtibat sağlayarak devam ettirme vazifelerine yeni görevler ilave edilmiştir. Bunlar arasında; çatışan tarafların kuvvetlerinin angajmanı kesmesine ve geri çekilmesine nezaret etmek; insani yardımı ve başta kadınlar, çocuklar ve terhis edilmiş çocuk askerler olmak üzere insan haklarının izlenmesini kolaylaştırmak; BM tesisleri ve birlikte konuşlandığı Müşterek Askerî Komisyonun (*Joint Military Commission-JMC*) personel, tesis ve teçhizatını korumak; BM personelinin hareket serbestliğini sağlamak ve yakın fiziki şiddet tehdidi altındaki sivilleri korumak için zorlayıcı tedbirler almak görevleri ön plana çıkmıştır (UNSC Resolution 1291, 2000).

Devlet Başkanı Kabila'yı, Ocak 2001'de, korumalarından birisi öldürmüştür. Yerine oğlu Joseph Kabila Devlet Başkanı olmuştur. Baba Kabila'nın öldürülmesi bölgedeki kriz açısından bir dönüm noktası olmuş ve yabancı kuvvetlerin DRC'den çekilmesine yönelik bir dizi anlaşma yapılmıştır. Angola ve Namibya kuvvetleri Haziran 2001'de, Zimbabve güçleri Aralık 2001'de çekilmişlerdir. BM Genel

Sekreteri, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Angola'nın yaptığı arabuluculuk ile DRC ile Uganda arasında 30 Temmuz 2002'de Luanda Anlaşması ve ardından DRC ile Ruanda arasında 6 Eylül 2002'de Pretoria Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar gereği; Aralık 2002 sonuna kadar Ruanda ve Uganda birlikleri de geri çekilmiştir. Ancak bu birlikler boşalttığı bölgelerde “vekil (proxy)” unsurlar bırakmışlar, bu gruplar DRC yönetimine karşı bir nevi vekalet savaşı sürdürmüşlerdir (Novosseloff vd., 2019, s. 45; McGreal, 2008, 16 Mayıs).

Ruanda ve Uganda güçlerinin doğu ve kuzeydoğu DRC'den çekilmesi ile oluşan güç boşluğu, bölgede milis güçlerin çoğalmasına zemin oluşturmuştur. Bu milisler, kazancı yüksek kaynakların bulunduğu stratejik bölgeleri kontrol edebilmek için adeta yarışmışlardır. Doğudaki Kivu bölgesi Kongo'nun tarımsal açıdan en zengin bölgesidir. Bu bölgede bir kişinin toprak sahibi olması, o kişinin toplumun itibarlı kesiminde yer almasını sağlamaktadır. Bu nedenle Kivu bölgesinde fertler ve kabileler toprak sahibi olmak için devamlı mücadele etmektedirler. Bu mücadelenin doğal bir sonucu olarak, bağımsızlık sonrası tüm Kongo savaşları bu bölgeden başlamıştır. Bu bölgede istikrar sağlanmadan ülkede istikrar sağlanamayacağına dair bir görüş de oluşmaya başlamıştır. Kasai eyaleti elmas zengini bir bölgedir (Johnson, 2008, s. 138). Milis güçler, pahalı mineral yataklarını yasa dışı olarak işletmişler, elde ettikleri kazanç ile silah ve eleman temin etmişler ve böylece bölgedeki çatışmalar uzamıştır. Bu yasa dışı kaynak sömürsünün büyük bir bölümü, birim başına getirilerinin yüksek olması, kolay taşınabilmeleri ve işlemlerde peşin para yerine kullanılabilmesi nedeniyle altın ve elmas üzerinde yoğunlaşmıştır. Kıymetli minerallerin; Ituri (Oriental), Güney ve Kuzey Kivu ile Maniema eyaletlerindeki yatakları, zanaatkâr madencilik usulü ile aktif olarak işletilmiştir. Yasa dışı kaynak işletilmesinden elde edilen gelirleri sınır gümrük karakollarında toplanan paralar ile birleştiren siyasi ve askerî aktörler silah temini dâhil askerî faaliyetlerini finanse edebilmişlerdir (UN Secretary-General, 2003, ss. 14-15, Mad. 45-46). Milis güçlerin çoğunluğu Kuzey ve Güney Kivu'daki madencilik gelirlerine odaklanmalarına rağmen Kongo'da gerçek para ve hükümet gelirinin birincil kaynağı Katanga eyaletindeki bakır ve kobalt madenlerinden kazanılmaktadır. Katanga'daki maden gelirleri, seçim kampanyaları veya siyasi pazarlıklar için gereken hızlı nakit akışımın kaynağını oluşturmaktadır. Büyük madencilik imtiyazları, siyasi sadakat karşılığı veya işler zorlaştığında ödeme avansları olarak piyasa değerinin altında satılmaktadır. Bazı silahlı kuvvetler mensupları, siyasi elitler ve diğer uluslararası aktörlerin istifade ettiği para aklama ve mineral kaçakçılığı işini yürüten birçok sınır ötesi suç ağı bulunmaktadır (Novosseloff vd., 2019, ss. 41-42).

Ülkedeki krize çare arayışları kapsamında, 16 Aralık 2002'de, Kabila, çeşitli isyancı gruplar, siyasi partiler ve sivil toplum temsilcilerinin güç paylaşımını yansıtan ve tüm partilerin temsil edildiği bir Millî Birlik Hükümeti kurulmasını ihtiva eden Pretoria Anlaşması (*Global and Inclusive Agreement on Transition in the Democratic Republic of Congo*) imzalanmıştır. Anlaşma; Joseph Kabila'nın Devlet Başkanı olarak kalmaya devam etmesini, ayrıca isyancı hareketlerden RCD (*Congolese Rally for Democracy*) ve MLC'nin (*Movement for the Liberation of the Congo*) liderleri ile bir iktidar ve bir muhalefet temsilcisinin de başkan yardımcısı olmasını öngörmüştür (Toplam dört yardımcı). Millî Birlik

Hükümetinin görevi, bir geçiş dönemini takiben ülkede serbest ve demokratik seçimleri organize etmektir (Inter-Congolese Dialogue, 2002). Pretoria Anlaşmasının ardından, 2 Nisan 2003'te, ülkedeki siyasi iklimin dönüşüm sürecinin belirlenmesine yönelik olarak kabul edilen 36 karar (Resolution) ile yeni yapılan (1 Nisan 2003) Anayasa'ya bağlılığı öngören Sun City Anlaşması (*Inter-Congolese Political Negotiations: the Final Act*) imzalanmıştır (Inter-Congolese Dialogue, 2003).

BMGK, Pretoria anlaşmasının imzalanmasından sonra, 28 Temmuz 2003'te aldığı 1493 sayılı karar ile bir taraftan DRC'ye yasa dışı silah girişlerini önlemek amacıyla ambargo ihdas etmiş, diğer taraftan da MONUC'a, geçiş dönemini desteklemek üzere oluşturulan uluslararası komite (*International Committee in Support of the Transition-CIAT*) vasıtasıyla, DRC kurumlarının ve Millî Birlik ve Geçiş Hükümetinin güvenliğine destek sağlama görevi vermiştir. MONUC bu karar ile çok boyutlu bir BM operasyonu haline gelmiştir. MONUC geçiş sürecini ve yeni Anayasa ve seçimlere ilişkin referandumun organizasyonunu desteklemiştir. Ayrıca eski milislerin silahsızlandırılması, terhis edilmesi ve topluma yeniden entegrasyonu (*Disarmament, Demobilization and Reintegration-DDR*) ve güvenlik sektör reformu (*Security Sector Reform-SSR*) alanında birçok inisiyatif ile Kongo Millî Polisi (*Police Nationale Congolaise-PNC*) ve DRC Silahlı Kuvvetlerinin (*Forces Armées de la République Démocratique du Congo-FARDC*) kurulmasına da yardım etmiştir.

Ituri bölgesinde, Lusaka Anlaşmasına taraf olmayan yeni silahlı grupların ortaya çıkmasından kaynaklanan güvensizlik nedeniyle, BMGK, 30 Mayıs 2003'te aldığı 1484 sayılı karar ile Bunia'da görev yapmak üzere AB tarafından oluşturulan Geçici Acil Uluslararası Gücü'nün (*Interim Emergency Multinational Force-IEMF*) Artemis Operasyonu'nu başlatmasına yetki vermiştir. Bu güç büyük çoğunluğu Fransız askerleri olmak üzere bazı İsveç ve Kanada unsurlarından oluşmaktaydı. Artemis Operasyonu üç ay içinde bölgede istikrarı sağlayabilmiştir. IEMF'in bu başarısı VII'nci Bölüm barış operasyonları açısından önemli bir veri teşkil etmektedir. BM barış gücüne değişik ülkeler birlik katkısında bulunmakta ve barış gücü operasyon prensipleri yanında birtakım millî kısıtlamalar da birliklerin harekât yapma biçimini etkilemektedir. IEMF'in büyük bölümü Fransız birliklerinden oluştuğu için silahlı gruplara karşı durumun gerektirdiği ölçüde sert ve etkili tedbirler alabilmiş ve kısa sürede bölgeyi istikrara kavuşturmuştur.

IEMF, Eylül 2003'te bölge sorumluluğunu MONUC'a devrederken BM barış gücünün mevcudu 10 bini geçmiştir. Kinşasa'da 2003'te yapılan BM karşıtı gösteriler ve Bukavu'da Mayıs-Haziran 2004'te yaşanan siviller yönelik saldırılardan sonra; MONUC birliklerinin mevcudu 15 bini geçmiş, ilk defa Kissangani şehrinde otonom harekât icra etme yetkisine sahip bir Tümen karargâhı kurulmuş ve Kuzey ve Güney Kivu eyaletleri boyunca silahlı grupları silahsızlandırmak amacıyla özel kuvvetler ve taarruz helikopterleri ile harekât icra etmek görevi verilmiştir. BMGK, bu görevlere dayanak oluşturmak üzere; 1 Ekim 2004 tarihli 1565 sayılı kararı ile MONUC'un görev talimatını ve görevlerini değiştirmiş ve DRC'nin tamamını kapsayacak şekilde silah ambargosunu devam ettirmiştir.

2006 seçimleri öncesi, BM Genel Sekreterinin ricası üzerine, MONUC'un yeni görev talimatını desteklemek üzere bir AB gücü (EUFOR RDCongo), caydırıcı kuvvet olarak, altı ay süreyle Kinşasa'da konuşlanmış ve 30 Temmuz 2006'da Kongo'nun bağımsızlığından 46 yıl sonra ülkedeki ilk serbest ve demokratik seçimler başarı ile icra edilmiştir (Novosseloff vd., 2019, s. 46). 29 Ekim 2006'da yapılan ikinci tur seçimlerden sonra Joseph Kabila yeniden Devlet Başkanı ilan edilmiştir.

Başarılı seçimler Kuzey ve Güney Kivu bölgelerindeki çatışmaları sona erdirememiştir. Ancak başta daimî üyelerden ABD ve İngiltere olmak üzere BMGK, bu seçim başarısını DRC'deki MONUC varlığını azaltmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Seçimlerin ardından MONUC, seçilmiş hükümete; hukuk devleti, güvenlik sektör reformu (SSR) ve insan hakları alanlarında destek sağlamaya devam etmiş, ancak görev talimatındaki görev sayısı 50'nin üzerine çıkmıştır (Novosseloff vd., 2019, s. 47). Seçim sonrası dönemde demokratik kurumlar güçlendirilememiş, Kuzey ve Güney Kivu'da güvenlik zafiyeti devam etmiştir.

Birinci ve İkinci Kongo Savaşlarına katılan Tutsi kökenli döneç General Laurent Nkunda, Aralık 2006'da, Halkın Savunulması için Ulusal Kongre (*Congrès National pour la Défense du Peuple-CNDP*) adı altında Kivu eyaletlerinde bir Tutsi isyanı başlatmıştır. Nkunda'nın isyancı unsurları güç kullanarak nüfuzlarını genişletmişler ve Kuzey Kivu eyaletinin başkenti Goma'yı tehdit etmişlerdir. İsyan süresince, ülke içinde muazzam bir yerlerinden edilmiş insan akını yaşanmış, hem Kongo Silahlı Kuvvetleri (FARDC) unsurları hem de milisler tarafından yağma, tecavüz ve öldürme olayları gerçekleştirilmiştir (Cammaert, 2011, s. 104). Kasım 2008'de Kiwanja'da (Kuzey Kivu) MONUC kampı yakınında 100'den fazla sivil katledilmiştir (Novosseloff vd., 2019, s. 78). MONUC, fiziksel şiddet tehdidi altındaki sivilleri korumakta başarısız olduğu gerekçesiyle uluslararası medya tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

MONUC'un karşılaştığı problemlerin temelinde; MONUC misyonunun iç askerî birimi ile MONUC hareket komutasındaki birlikler arasında, görev talimatının kuvvet kullanma konusundaki ortak bir yorumunun sağlanamamış olması, angajman kuralları (*Rules of Engagement-ROE*) konusundaki fikir ayrılıkları ve güçlü bir eyleme geçme konusunda siyasi/ askerî irade eksikliği hususlarının bulunduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan ülkedeki asayişini sağlamaktan birinci derecede sorumlu olan Kongo güvenlik güçlerinin de uluslararası toplumun zorlu barış sürecine yaptığı tüm yatırımlara rağmen henüz ülke çapında güvenliği sağlayabilecek durumda olmadıkları ortaya çıkmıştır. MONUC Tümen Komutanlarından Tümgeneral Cammaert'e göre; "FARDC, disiplinsiz, örgütlenememiş, iyi yönetilmeyen, beslenemeyen veya çok düşük ücretle çalışan bir gruptur. FARDC mensupları ülkedeki insan hakları ihlallerinin en büyük failleridirler. Daha da kötü olan husus bunların işledikleri suçların cezasız kalmasıdır" (Cammaert, 2011, s. 104). Nkunda liderliğinde 2006'da başlayan Tutsi isyanı süresince bölgesel aktörler, ülkenin doğusundaki istikrarsızlığı beslemeye devam etmişler, uzayan isyan nihayet 23 Ocak 2009'da Kongo Hükümeti ile CNDP de dahil olmak üzere çeşitli isyancı gruplar

arasında genel bir anlaşmanın (*Acts of Engagement*) imzalanmasıyla sona ermiştir (Novosseloff vd., 2019, s. 48).

DRC Devlet Başkanı Kabila ile Ruanda Devlet Başkanı Kagame arasında Ocak 2009'da gizli bir anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca ülkedeki güvenlik sektörü reformuna destek sağlayan AB misyonu (EUSEC RDCongo) ve MONUC'un SSR biriminin aksi yöndeki tavsiyelerine rağmen, 3 Mart 2009'da, CNDP ile DRC hükümeti arasında yapılan bir barış anlaşması ile soykırımcı Nkunda'nın liderlik ettiği CNDP, DRC Silahlı Kuvvetlerine (FARDC) entegre edilmiş ve adeta ordu içinde bir ordu yaratılmıştır. Kabila-Kagame Anlaşması, Ruanda'yı Özgürleştirmek için Demokratik Güçler'in (*Forces démocratiques pour la libération du Rwanda-FDLR*) kalan unsurlarına karşı MONUC-DRC-Ruanda müşterek operasyonlarının planlama ve icrasına yol açmıştır. MONUC, bazı unsurlarının çok ağır insan hakları ihlallerine adının karıştığı millî güçlerin açık uçlu askerî operasyonlarına destek sağlama zorunda kalmak gibi, bir barış gücü için hiç arzu edilmeyen, bir durumla karşı karşıya kalmıştır. BMGK, 23 Aralık 2009 tarihli 1906 sayılı kararıyla, barış gücüne bu tür suçlara karışmış DRC birliklerine destek vermemeleri çağrısında bulunmuştur. Ayrıca Misyon, ülkenin doğusunda kısmen hükümet tarafından yaratılmış olan bir güvenlik problemi ile uğraşmak ikilemi ile karşı karşıya kalmıştır. Görev talimatı ile MONUC'un korumakla yükümlü kılındığı mahalli halk için hükümet güçleri ana tehdit durumuna gelmiştir. Ülkenin doğusundaki mahalli nüfus, yasa dışı silahlı gruplar ile disiplini çok zayıf FARDC unsurları arasında sıkışmış ve binlerce insan yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Kırsal bölgelerde silahlı gruplar mantar şeklinde türemiş ve Kuzey ve Güney Kivu ile Ituri'nin geniş bölgelerini kontrolleri altına almışlardır (Novosseloff vd., 2019, ss. 48-49).

Başkan Kabila, seçimlerden sonra, uluslararası toplumla ilişkilerini gittikçe zayıflatmaya başlamıştır. Kabila hükümeti ülkeyi istediği şekilde yönetebilmek ve gücünü artırmak arayışı içerisine girmiştir. Kabila, ülke bağımsızlığının 50'nci yılını kutlarken, yabancı yardıma ihtiyacının olmadığını göstermek istemiş ve MONUC'un kuvvetini azaltma ve muhtemel bir geçiş misyonuna dönüştürme tartışmalarını başlatmıştır.

BM MONUSCO Misyonu

Nihayet BMGK 30 Mayıs 2010 tarihli 1925 sayılı kararıyla, 1 Temmuz 2010 tarihinden itibaren barış gücü mevcudunun 2000 kişi kadar azaltılmasına yetki vermiş ve MONUC'u bir istikrar misyonuna (MONUSCO) dönüştürmüştür (UNSC Resolution 1925, 2010). Sahadaki şartlar bölgede güvenliğin sağlanamadığını yansıtmaya rağmen, MONUSCO ismi ve görev talimatı sanki normalleşmenin çok yakın olduğu izlenimini vermiş ve ülkede güvenliğin sağlanması ve kurumların istikrara kavuşturulması konusunda ağırlık DRC öncülüğündeki bir inisiyative kaymıştır. MONUSCO'daki bu dönüşümle birlikte BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi de değişmiştir. Bu arada ülkede seçim kanunu değiştirilmiş, ne Özel Temsilci ne de uluslararası toplum bu değişiklikleri eleştirmiştir. Bu kanunla girilen 2011 Başkanlık Seçimlerinde büyük yolsuzluklar yaşanmış ve Kabila yeniden Devlet Başkanı seçilmiştir. Ancak sorgulanan seçim sonuçları hem Kabila'nın meşruiyetini zayıflatmış hem de

CNDP'nin yeni bir türevi olan M23 Hareketi'nin⁴⁴ ortaya çıkmasına yol açmış ve ülkenin doğusunda yeni bir istikrarsızlığı tetiklemiştir.

Kuzey Kivu eyaletinde M23 unsurlarının çıkardığı isyan, Ruanda ve Uganda tarafından da desteklenmiş ve süratle büyüyerek tam bir başkaldırı hareketine dönüşmüştür. Kasım 2012'de eyalet başkenti Goma isyancıların kontrolüne geçmiş ve Kuzey Kivu'da eskiden faaliyet gösteren bölgesel unsurlar ve uluslararası aktörler tekrar faaliyete geçmiştir. Şubat 2013'de dönemin BM Genel Sekreteri Moon'un girişimiyle, bölgesel odaklı bir siyasi inisiyatif olan Barış ve Güvenlik İşbirliği Çerçevesi (*Peace and Security Cooperation Framework -PSCF*); bölgedeki bütün devletler, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Büyük Göller Bölgesi Uluslararası Konferansı (*International Conference of the Great Lakes Region-ICGLR*) ve Afrika Birliği (AU) tarafından kabul edilmiştir. Moon ayrıca Büyük Göller bölgesi için özel bir temsilci atamıştır. Bu gayretlerle paralel olarak, MONUSCO'nun görev talimatı değiştirilerek, Misyona içinde SADC'ın bölgesel kuvvetlerinden oluşan Kuvvet Müdahale Tugayı (*Force Intervention Brigade-FIB*) teşkil edilmiştir. FIB'e silahlı grupları etkisiz hale getirmek görevi verilmiştir. Ağustos 2013'te BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi değişmiştir. Yeni Özel Temsilci "istikrar adaları" oluşturarak bölgedeki genel istikrarı sağlama konseptini uygulamaya çalışmış, ancak bölge gerçeklerine aykırı olan bu konsept kendisinin 2015'te görevden ayrılması ile terk edilmiştir. Bununla birlikte M23 Hareketi; Goma bölgesinde taarruzi harekât icra eden FARDC unsurlarına MONUSCO'nun sağladığı etkili destek, kendi iç anlaşmazlıkları ve Ruanda'nın desteğinin azalması⁴⁵ gibi nedenlerden dolayı zayıflamıştır. M23, Kasım 2013'te FIB ve FARDC'ın müşterek icra ettiği ve dokuz gün süren bir seri operasyon sonucu yenilgiye uğratılmıştır.

M23'ün etkisiz hale getirilmesi bölgeye uzun dönemli bir istikrar getirememiş, Kabila yönetimine karşı muhalif protestolar 2014-2016 arasında devam etmiştir. Ocak-Şubat 2015 döneminde, ismi insan hakları ihlallerine karışmış generallerin emir komutası altında, FDLR'ye karşı operasyonlar icra edilmiştir. Aralık 2016'da Kabila'nın ikinci ve son dönem Devlet Başkanlığı süresi sona ermesine rağmen seçimler ertelenmiş ve seçimlere yönelik yeni süreci belirleyen 31 Aralık 2016 Saint-Sylvestre Anlaşması imzalanmıştır. Kabila döneminin son zamanlarında, politik şiddet artmış ve çatışmalar yeni bölgelere yayılmıştır (UN Secretary-General, 2017, s. 2, Article 7). Aralık 2017'de Simuliki'de 15 FIB askerî katledilmiştir. Ülke içinden ve dışından yapılan baskılar sonucu, yasal olarak yeniden seçilme imkânı olmayan Devlet Başkanı Kabila yeniden aday olmayacağını açıklamıştır. 30 Aralık 2018'de yapılan Başkanlık Seçimlerini kazanan Felix Tshisekedi Ocak 2019'da Devlet Başkanı olarak göreve başlamıştır.

⁴⁴ M23 Hareketi adını 23 Mart 2009 tarihli DRC Hükümeti ile CNDP arasında yapılan anlaşmadan almıştır (Novosseloff vd., 2019, s. 50).

⁴⁵ Ruanda'ya M23'e olan desteğini kesmesi için ABD, İngiltere, Almanya, İsveç ve Hollanda gibi MONUSCO'ya destek sağlayan ülkeler ile özellikle Tanzania ve Güney Afrika Cumhuriyeti baskı yapmışlardır (Novosseloff vd., 2019, s. 51).

Tshisekedi'nin Başkanlık döneminin ilk yıllarında çatışma çıkan bölgelerin çoğunda istikrar sağlanmıştır. DRC hükümeti ile BM ilişkileri iyileşmeye başlamış, BMGK, MONUSCO'ya Misyonun nihai kapanması için DRC hükümeti ile bir müşterek strateji üzerinde çalışması talimatı vermiştir. MONUSCO, gelecekteki “kademeli, sorumlu ve sürdürülebilir” bir kuvvet azaltmaya hazırlıklı olabilmek için Kinşasa, Kasai ve Tanganyika'daki geçici görev bölgelerinden çekilmiş ve ülkenin doğusundaki varlığını yeniden pekiştirmiştir. BMGK, 20 Aralık 2021'deki 2612 sayılı kararı ile MONUSCO'nun görev süresini uzatırken, Misyon'un görev talimatında sivillerin korunması, güvenlik sektör reformuna yardım etmek yöntemi dâhil devlet kurumlarına destek sağlanmasını öncelikli görevler haline getirmiş ve sivillerin korunmasının esas sorumluluğunun DRC hükümetinde olduğunu bir kez daha hatırlatmıştır.

Bir taraftan bu gelişmeler olurken Kasım 2021'de M23 Hareketi, Kuzey Kivu eyaletinde, Uganda-Ruanda sınırının hemen batısında, Chanzu ve Runyonyi köylerindeki FARDC askerî mevzilerine yıldırım saldırıları düzenlemiştir. 2013 yılında büyük bir yenilgiye uğramış olan M23 Hareketinin bu tür bir saldırı ile aniden ortaya çıkması, Kuzey Kivu ve Ituri eyaletlerinde faaliyet gösteren Ugandalı Müttefik Demokratik Güçler (*Allied Democratic Forces-ADF*) isyancı grubuna karşı Uganda Silahlı Kuvvetlerinin, DRC topraklarında harekât icra etmeye başladığı ay içerisinde gerçekleşmiştir. Bu durum M23 saldırısının dış bağlantılı bir eylem olduğunu göstermiştir. Uganda, Ekim ve Kasım 2021 aylarında intihar bombalı saldırılarına maruz kalmış ve Devlet Başkanı Museveni bu saldırılardan ADF'yi sorumlu tutmuştur. Mart 2022'de Uganda-Ruanda sınırındaki Rutshuru bölgesinin kilit kesimlerini işgal eden M23 unsurları, Mayıs 2022'de, FARDC'nin Kuzey Kivu'daki en büyük askerî tesisi olan, Rumangabo askerî üssünü ele geçirmiştir. Ardından hem güney hem de kuzey istikametinde saldırılarını genişletmiştir (Mngqibisa vd., 2022, 29 Haziran). DRC hükümeti Kuzey Kivu'da M23 unsurları ile mücadele etmek amacıyla 40 bin kadar Wazalendo (Biz Kiswahili'de gerçek yurtseveriz) isimli bir milis gücü eğittiğini açıklamıştır. FARDC unsurlarının yanında böyle bir milis gücünün oluşturulmasının makul bir gerekçesi de açıklanamamıştır. Hükümetin ayrıca bölgedeki ana maden işletme alanlarını korumak için Romanya gibi Doğu Avrupa ülkelerinden yabancı misyonerler kiraladığı da rapor edilmiştir (Natulya, 2024, 20 Mayıs).

DRC hükümeti, Ruanda'yı M23 Hareketini yeniden teşkilatlandırmak ve silahlandırmakla suçlamıştır. BMGK'nın DRC konusundaki Uzmanlar Grubu da daha önceki raporlarında Ruanda ve Uganda'nın M23'ü desteklediğini ileri sürmüştür. Ayrıca Uganda yönetimi Ruanda'yı, Ruanda yönetimi de Uganda'yı M23'ü desteklemekle suçlamıştır (Natulya, 2024, 20 Mayıs). Aslında 2013'te MONUSCO ve FARDC müşterek operasyonlarında yenilgiye uğratılan M23 unsurlarının iki ana fraksiyon olduğu, birbirine rakip bu unsurlardan bir fraksiyonun Uganda'ya geri çekilirken diğer fraksiyonun Ruanda'ya çekildiği bilinmektedir. Bu gruplar, birbirleri ile husumet içerisinde, DRC topraklarında Uganda ve Ruanda adına vekalet savaşı sürdürmektedirler (Mngqibisa vd., 2022, 29 Haziran).

FARDC'nin kontrol altına alamadığı DRC'nin doğusundaki Kuvi eyaletlerinde üslenen Ruanda, Uganda ve Burundi yönetimlerine muhalif isyancı unsurlar bu ülkelerin topraklarına geçerek mevcut yönetimlere karşı saldırılar düzenlemektedirler. DRC Devlet Başkanı Tshisekedi, 2021 yılının başlarında önce Uganda, ardından Mart 2021'de Ruanda ve daha sonra Temmuz 2021'de Burundi ile müşterek operasyon yapma konusunda anlaşmıştır. Söz konusu ülkelerin askerî unsurları, DRC hükümetinin bilgisi dâhilinde, DRC topraklarına girerek, muhalif isyancı unsurlara operasyonlar düzenlemektedirler. Uganda ve Burundi birliklerinin DRC operasyonları, planlandığı şekilde icra edilmeye başlanmış, ancak DRC-Ruanda anlaşması uygulamaya geçememiştir. Ruandalılar söz konusu anlaşmanın uygulanamamasından dolayı Ugandalıları sorumlu tutmuşlardır. Uganda'nın DRC ile artan askerî ve ekonomik ilişkileri, Ruanda ile arasındaki rekabeti şiddetlendirmiş ve bu durum M23 Hareketinin yeniden sahneye sürülmesine sebep olmuştur. Uganda ve Ruanda, Kuzey Kivu bölgesinde, bir diğerinin etkisini artırmasını ulusal çıkarlarına aykırı görmektedirler. Ruanda ve Uganda'nın güvenlik menfaatlerinin yanı sıra ekonomik ve ticari menfaatleri de DRC üzerinde çatışmaktadır. Uganda, Ruanda ve Burundi üretmedikleri ve fakat Kongo'da üretilen kıymetli mineralleri (altın, elmas, koltan gibi) yıllardır ihraç etmektedirler. Bunun anlamı söz konusu mineraller DRC'den illegal yollarla bu ülkelere geçirilmekte ve dış pazarlara ihraç edilmektedir. UA Adalet Divanı Şubat 2022 ayında Uganda'yı 1998-2003 arasındaki çatışmalardaki rolü nedeniyle DRC'ye 325 milyon dolar ödemeye mahkûm etmiştir (IJC, 2022, ss. 100, 112, 115, 120. Article 292, 305, 318, 339). İşlenen suçlar arasında diğerlerinin yanında altın, elmas, koltan ve kereste yağmacılığının da bulunması dikkat çekicidir. Ruanda BM raporlarında tekraren DRC'den yapılan mineral kaçakçılığından faydalanmakla suçlanmıştır. DRC en fazla koltan üreten ülke olarak bilinmektedir. Ruanda, Uganda ve Burundi ise çok sınırlı koltan yataklarına sahip olmalarına rağmen Ruanda dünyanın dördüncü, Uganda dokuzuncu ve Burundi 11'inci büyük koltan ihracatçıları olmuşlardır. Sonuç olarak çatışma, kıymetli mineral, isyancılar ve bunların yabancı destekçileri arasındaki ilişki on yıllardır Kongoluları meşgul etmiştir (Mngqibisa vd., 2022, 29 Haziran).

Bütün bu sorunlar yumağının merkezinde, DRC Başkanı Tshisekedi, MONUSCO'nun ülkeden tamamen çekilmesi için harekete geçmiştir. DRC'nin doğusunda 120'den fazla silahlı grup faaliyet göstermektedir. Bunlardan M23 grubunun saldırıları genişlemektedir. 7 milyondan fazla insan yerlerinden edilmiştir. Bu insanların %80'den fazlası MONUSCO'nun koruma altına aldığı bölgelerde yaşamaktadır. Sekiz yaşındaki çocuklar dahi Kuzey Kivu'da isyancı gruplar tarafından silahlı altına alınmaktadır. Mahalli halk asker, polis ve istihbarat güçlerini problemin bir parçası olarak görmektedir. Bölgesel aktörler ve istikrarsızlıktan yararlanan yasa dışı madencilik çıkarları güvenliğinin kötüleşmesine daha fazla katkı sağlamaktadırlar. M23'e karşı esas mücadele sorumluluğu DRC Silahlı Kuvvetlerine ait olmasına rağmen, Kongo hükümeti MONUSCO'yu M23'e karşı yeterince etkili mücadele etmemekle suçlamakta ve hedef saptırmaya çalışmaktadır. MONUSCO'nun çekilmesi halinde Kongo Silahlı Kuvvetlerinin vatandaşları koruyacak ölçüde güvenlik sağlama ihtimalinin çok düşük olduğu, hatta mümkün olamayacağı tahmin edilmektedir. Devlet Başkanı Tshisekedi 2022'de EAC'den M23 ile

mücadele etmek için ülkeye kuvvet göndermesini rica etmiş ancak daha bir yıl geçmeden gönderilen kuvvetin geri çekilmesini istemiştir. Ardından 2023'te SADC'den aynı yönde talepte bulunmuştur (Natulya, 2024, 20 Mayıs). Halen 700 kadar SAMIDRC (SADC Mission in the DRC) gücü Kongo'da görev yapmaktadır (Cruz and Smit, 2024). SAMIDRC bölgede konuşlanmasına rağmen, M23 unsurları Kivu eyaletini oluşturan beş bölgeden ikisinin kontrolünü ele geçirmişler ve Şubat 2024'te buralarda kendi mahalli yönetimlerini oluşturmuşlardır (Natulya, 2024, 20 Mayıs). MONUSCO, Nisan 2024 ayında Güney Kivu eyaletindeki kamplarını kapatmıştır. Şimdi sadece Kuzey Kivu'daki MONUSCO kampları faaliyet göstermektedir. Wazalendo milislerince desteklenen FARDC birlikleri ile M23 ve ADF silahlı grupları arasında ağır çatışmaların yaşandığı, 10-20 Haziran 2024 arasında 350 bin kadar sivilin yerlerinden edildiği rapor edilmiştir.

Devlet Başkanı Tshisekedi'nin MONUSCO'nun kapatılması ve onun yerine Afrikalı barış güçlerinin görev alması konusundaki ısrarının objektif bir karar olmadığı, Kongo Silahlı Kuvvetlerinin gittikçe artan istismarcı eylemleri üzerindeki BM kontrolünü azaltmaya yönelik bir gayret olduğu iddia edilmektedir. Bu arada Afrikalı birliklerden oluşan FIB, isyancı ADF ve FDLR unsurlarına karşı mücadelede fazla başarılı olamadığı için "tavsiye ve yardım" misyonuna dönüşmüştür. MONUC'un tamamen kapanması halinde silahlı isyancı gruplar ile mücadele sadece disiplinsiz FARDC unsurlarına kalmış olacaktır (Natulya, 2024, 20 Mayıs).

Değerlendirme

MONUC, İkinci Kongo Savaşı sonunda imzalanan ateşkes anlaşmasının uygulanmasını denetlemek üzere tek boyutlu ve sivil ağırlıklı bir gözlemci misyonu olarak başlatılmıştır. Ancak DRC'deki istikrarsızlık nedeniyle Misyon büyümüş ve çok boyutlu bir barışı zorlama operasyonuna dönüşmüştür. MONUC 2010 yılında MONUSCO'ya dönüşmüş ve DRC ve komşu ülkelerinde meydana gelen gelişmeler sonucu, Ekim 2013'te, 21.485 üniformalı ve 3.994 uluslararası sivil personelin görev yaptığı, BM'nin en büyük barışı zorlama operasyonlarından birisi haline gelmiştir. Ruanda, Uganda ve Angola gibi komşu ülkeler DRC toprakları üzerinde askerî ve ekonomik menfaatlerini gerçekleştirmek üzere mücadele etmektedirler. MONUC Misyonunun başlamasından bu yana 25 yıl, MONUSCO'ya dönüşümün üzerinden de 14 yıl geçmiştir. MONUSCO Güney Kivu'daki kamplarını Nisan 2024'de boşaltmıştır. DRC Devlet Başkanı Tshisekedi, Misyonun tamamen ülkesinden çekilmesinde ısrar etmektedir.

Bölgedeki çatışmaların temelinde yatan nedenleri genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: (i) Belçika koloni döneminde güç yapılarının Belçika idaresi tarafından istismar edilmesi. (ii) 1965-1997 yılları arasında ülkeyi diktatörce yöneten Mobutu'nun yönetim tarzından kaynaklanan yapısal problemler. (iii) Bu problemleri ağırlaştırın 1994 Ruanda soykırımı ve Soğuk Savaşın bitmesi gibi bölgesel ve uluslararası tetikleyici olaylar. (iv) İyi yönetim (*good governance*) eksikliği. (v) Komşu ülkeler ile ülke içindeki anahtar konumdaki elitlerin DRC'nin istikrarsızlığından menfaat sağlamaları. Belçika koloni döneminde izlenen iki politikanın bugünkü çatışmaları etkilemeye devam ettiği

görülmektedir. Birincisi, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Kongo'daki işgücü açığını kapatmak üzere ülkenin doğusundaki tarım alanlarına göç ettirilen Ruandalıların Kongo'daki etnik güç yapılarını etkilemesidir. İkincisi ise Belçikalıların halkın sosyal yapısını bozmalarıdır. Belçikalılar, Kongo halkını kolay yönetebilmek için aşiret/kabile anlayışına dayalı sosyal yapıyı iki yönlü olarak değiştirmişlerdir. Kendilerine tehdit teşkil edebilecek kadar güçlü olan yerel liderlerin etkilerini azaltmışlardır. Yerel nüfusu kontrol etmenin gerekli olduğu durumlarda ise yerel liderlerin güçlerini genişletmişler ve hatta yeniden tanımlamışlardır. Genellikle daha küçük gruplar bir yöneticinin merkezi otoritesine tabi kılınırken, daha büyük aşiretler güç politikaları nedeniyle çeşitli alt gruplara bölünmüştür. Yerel halkın sosyal yapısının bozulmasının sonraki yıllarda isyanları kolaylaştırıcı bir etki yaptığı söylenebilir (Muller, 2008, s. 129).

Mobutu'nun yönetim tarzından kaynaklanan yapısal nedenler olarak; gücün ve kaynakların merkezi kontrolü; uluslararası aktörler, millî siyasi elitler ve mahalli silahlı grupların adının karıştığı devasa yasa dışı maden çıkarma endüstrisi; arazi sahibi olabilmek için yarışan talepler; eşit olmayan vatandaşlık hakları ve DRC genelinde ekonomik kaynakların kontrolü ve bu kaynaklara erişim konusundaki bölgesel mücadele sayılabilir. Bu nedenlerin bir bölümüne yukarıdaki analizde değinilmiştir. Yukarıda değinilmeyen vatandaşlık hakkı 1950'den önce Kivu ve Ituri bölgelerine göç ettirilen Ruandalılar ile Burundililerin elde etmekte zorlandıkları bir konudur. Bu insanlar Kivu ve Itiru bölgelerinde yerli halk gözünde yabancı olarak sayılmışlar ve Kongo'daki uzun geçmişlerine rağmen vatandaşlık haklarından yararlandırılmamışlardır (Novosselof vd., 2019, s. 40). Mağdur konumundaki bu insanlar hükümet aleyhine olan isyan ve başkaldırlara kolaylıkla iştirak edebilmektedirler. Arazi sahipliği konusundaki yarışan talepler daha çok Kivu eyaleti ile ilgilidir. Çok verimli tarım arazilerine sahip Kivu eyaletlerinde toprak sahipliği sadece geçimini sağlama yöntemi değil, aynı zamanda bir kimlik ve itibar unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bölgelerde her etnik grup mensubunun toprak sahibi olmasına müsaade edilmemektedir (Novosselof vd., 2019, s. 42). DRC'nin komşularının DRC toprakları üzerinde çatışan ve yarışan menfaatlerine de yukarıda değinilmiştir. Yukarıda M23'ün 2021 yılında tekrar çatışma sahnesine sürülmesi örneğinde belirtildiği gibi Ruanda ve Uganda DRC topraklarında bir diğerinin faaliyet göstermesinden rahatsızlık duymaktadır.

Çatışmaların altında yatan nedenleri ortadan kaldırmadan, sadece barış operasyonları yoluyla DRC'de kalıcı bir istikrar sağlamanın uzak bir ihtimal olduğu düşünülmektedir. Barış operasyonları geçici bir süre güvenlik ortamının tesisine yardımcı olabilir. Kalıcı istikrar ancak çatışmaların temelinde yatan sorunların siyasi yollarla çözümü ile sağlanabilir. DRC'nin sorunlarını siyasi yöntemlerle çözmekten sorumlu makamları işgal etmiş şahısların büyük bir bölümünün yolsuzluk ve organize suçlara adı karışmış zevattan oluştuğu görülmektedir. Örneğin; eski Devlet Başkanı Kabila'nın yakın ailesi, tarım, madencilik, bankacılık, emlak, telekomünikasyon ve hava yolları da dâhil olmak üzere Kongo ekonomisinin hemen her sektöründeki büyük iktisadi varlıkları kontrol etmektedirler. Bu kontrol, Kabila ailesinin ve onların çevresindeki müttefik elit ağının, işbirliği, zorlama, yolsuzluk ve uluslararası destek gibi çeşitli teknikleri kullanarak devlet aygıtı ve sivil toplum üzerindeki hâkimiyetlerini güçlendirmesine

olanak sağlamaktadır (Novosselof vd. 2019, s. 41). Bu elit ağı ayrıcalıklı konumunu kaybetmek istememekte ve hatta daha da güçlendirmeye çalışmaktadır. MONUSCO'nun başarılı olmasının bu zevatin çıkarlarına zarar verme potansiyeli bulunmaktadır. Ev sahibi yönetimin istek ve gayreti olmadan barış operasyonunun başarı sağlama şansı çok düşüktür. Bu nedenle, DRC'de en öncelikli konunun, siyaset kurumunun temizlenmesi, ülke kaynaklarının siyasi ve askerî elitler ağı, savaş ağaları (*war lords*), organize suç örgütleri ve komşu ülkeler arasında yasa dışı yollarla paylaşılmasına son verilmesi ve bu kaynakların halkın ihtiyaçlarını karşılayacak ve kalkınmayı sağlayacak şekilde yatırıma kanalize edilmesi olduğu değerlendirilmektedir. İkinci öncelikli konunun DRC güvenlik kuvvetlerinin sıkı bir reforma tabi tutularak; halk için bir tehdit ve baskı unsuru, ülke kaynakları için bir sömürü vasıtası ve hukuk devletinin tesisi için bir engel olmaktan çıkarılması olduğu düşünülmektedir. Üçüncü öncelikli konunun ise komşu ülkelerin muhalif gruplarının, DRC'de üslenerek, kendi ülkelerindeki yönetimlere karşı saldırılar düzenlemesinin önüne geçilmesi, bunu bahane eden komşu ülkelerin silahlı kuvvetlerinin DRC topraklarında operasyon yapmasına zemin yaratacak olayların engellenmesi ve böylece komşu ülkelerin DRC'nin iç işlerine karışmasının önlenmesi olduğu kıymetlendirilmektedir. Belirtilen konularda acilen iyileşme sağlanmadıkça BM veya AB ya da Afrika Birliği barış operasyonları ile DRC'de istikrar sağlamaya çalışmak boşuna birer uğraş olacaktır.

Genel hatları ile değerlendirildiğinde; MONUSCO, DRC'nin ülke bütünlüğünün korunmasında önemli bir görev icra etmiştir. İkinci olarak, DRC, MONUSCO sayesinde BM gündeminde kalmış ve uluslararası toplumun devamlı angajmanını sağlamıştır. Üçüncü olarak, Birinci veya İkinci Kongo Savaşına benzer büyük bir savaşın patlamasını önlediği söylenebilir. Son olarak, sivillerin korunması, insani yardım sağlanması, insan haklarına saygı gösterilmesi konularında sivil toplum gayretlerini kuvvetlendiren bir etki sağladığı düşünülebilir. MONUSCO operasyonu hiç başlatılmamış olsaydı bölgedeki sivil katliamlar, mülteci hareketleri, mülteci kamplarına insani yardımların ulaştırılması ve insan hakları ihlalleri gibi konularda tam bir insanlık felaketi yaşanabilirdi. MONUSCO'nun yeterli şartlar oluşmadan sona erdirilmesinin de aynı felakete yol açma ihtimali yüksek görülmektedir. MONUC ve MONUSCO Misyonlarının hatalı tutum veya ikilemleri yukarıda belirtildiğinden burada bir daha tekrarlanmayacaktır. Sadece BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisinin sık sık değişmesinin Misyonun harekât konseptinin de sık sık değişmesine yol açtığı ve bu durumun harekâtın başarısını olumsuz etkilediğini belirtmek faydalı olacaktır.

7. BARIŞ OPERASYONLARININ GELECEKTEKİ MUHTEMEL YERİ

Gelecekte ortaya çıkacak anlaşmazlıklarda bir barış operasyonu icra edilip edilmeyeceğine ilişkin karar aşamasında her şeyden önce BMGK daimî üyelerinin millî menfaatlerinin ve millî güvenlik politikalarının önemli rol oynamaya devam edeceği düşünülmektedir (Jett, 2019, s. 14). Bu düşünce UA İlişkiler Realist Teorisi ile tutarlı bir çıkarsamadır. Beş daimî üyenin herhangi biri çatışma bölgesini kendi ilgi alanı olarak görür ve diğer büyük güçlerin o bölgeye müdahil olmasını istemezse operasyon kararını engelleme yoluna gidebilir. Bu konuda özellikle Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde

çıkabilecek bir çatışmaya kendisi dışındaki ÷lkelerin müdahil olmaması ve bölgedeki güç dengesinin bozulmaması konusunda hassas davranacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan anlaşmazlık bölgesinde önemli menfaatleri bulunmayan daimî üyelerin operasyon kararına ilgisiz kalması da bir başka olasılık olarak gör÷lmektedir. Ancak çatışmaların devam etmesinin veya genişlemesinin, büyük bir kontrolsüz göç hareketine yol açması veya çatışma bölgesinden beslenen terör hareketlerinin bölgesel veya daha da genişleyerek küresel güvenliği tehdit etmesi ya da stratejik hammadde temininin kesintiye uğrama ihtimalinin yüksek olması gibi durumlarda daimî üyelerin daha kolay operasyon kararı alabileceği tahmin edilmektedir. 13 Temmuz 1960'da Kongo Cumhuriyeti'nin talebi üzerine ONUÇ operasyonuna ilişkin kararın BMGK'da 14 Temmuz 1960'da alınabilmiş olması bu konudaki somut örneklerden birisini teşkil etmektedir.

Soğuk Savaş dönemindeki kadar katı olmasa bile ABD, Rusya ve Çin gibi küresel güçler arasındaki rekabetin, stratejik ve jeopolitik öneme sahip bölgelerdeki anlaşmazlıklarda, BMGK'daki karar alma sürecini olumlu veya olumsuz olarak etkilemeye devam etmesi olası gör÷lmektedir (Jett, 2019, s. 293). Bu olasılık da Realist Teori ile uyumlu bir tahmindir. Özellikle büyümesi halinde söz konusu güçleri karşı karşıya getirebilecek çatışma bölgelerinde barış operasyonu başlatma kararı daha kolay verilebilecektir. BMGK'da 2022 yılında, o zaman devam eden barış operasyonlarının görev talimatları yenilenirken, müzakereler çok çetin geçmiş ve görüş ayrılıklarının derin olduğu gör÷lmüştür. Çin ve Rusya, veto etmeseler de MINUSCA ve MINUSMA dâhil birkaç görev talimatının onayında çekimser kalmışlardır. Bu rekabetin; insan hakları, iyi yönetim ve demokratikleşme çabalarına daha az önem verilmesine de yol açabileceği savunulmaktadır (Cruz, 2023, 29 Mayıs).

Batı ÷lkelerinin Libya'ya insani müdahaleyi öngören 1973 (2011) sayılı kararını istismar ederek ÷lke rejim değişikliğine gitmeleri ve ÷lkeyi kaosa sürüklemelerinin ardından, BMGK'da insani müdahale (*humanitarian intervention*) veya koruma sorumluluğu (*responsibility to protect-R2P*) çerçevesinde bir barış operasyonu başlatma kararı için daimî üyeler arasında uzlaşa sağlama ihtimalinin çok zayıf olacağı düşün÷lmektedir.

Kuvvet korumanın (*force protection*) büyük güçler için barış operasyonu başlatma veya operasyona katılım kararını etkileyecek önemli faktörlerden birisi olacağı düşün÷lmektedir. Bu devletlerin, kendi askerlerini, zayıat riski fazla olan barış operasyonlarında görevlendirmekten kaçınacağı, bu tür anlaşmazlıklara müdahale için Afrika Birliği gibi bölgesel güvenlik kuruluşlarının müdahalesini teşvik edebilecekleri değerlendirilmektedir. Yukarıda 6'ncı maddede açıklanan DRC örneğinde gör÷ldüğu gibi Afrika Birliği, EAC ve SADC gibi Afrikalı örgütler 2000'li yıllardan sonra barışı koruma alanında sorumluluk üstlenmektedirler. ABD, Avrupa Birliği gibi ÷lke ve örgütler Afrikalı örgütlerin operasyonlarına finansal katkı ve teçhizat desteği sağlamaktadırlar.

Operasyon maliyetinin karşılanması, geçmişte olduğu gibi gelecekte de karar verme veya operasyon süresini uzatma aşamasında önemli bir faktör olma durumunu koruyacağı değerlendirilmektedir. Özellikle ABD'nin mali katkısının BM barış operasyonları bütçesinin %25'ini geçmeyeceği

konusundaki beyanından sonra, diğer büyük devletler ilave gönüllü katkı yapmadıkları sürece, büyük çapta harcama gerektirecek BM barış operasyonu başlatma kararlarının daha zor alınabileceğini söylemek mümkündür.

Hükümet Dışı Organizasyonlar (HDO) hızlı karar alma yöntemleri, değişik finansman kaynaklarına sahip olmaları, esnek çalışma şekilleri ve silahsız olmaları nedeniyle çatışan taraflarla daha kolay ilişki kurabilmekte ve daha etkili görev yapabilmektedirler (Jett, 2019, ss. 20-21). Gelecekteki barış operasyonlarında HDO'ların çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren ana aktörler arasında yerlerini alacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle insan hakları ihlallerinin tespiti, sivillerin korunması ve insani yardımın mülteci kamplarına ulaştırılması konularında HDO'lara duyulan ihtiyacın gelecekte de artan bir şekilde devam edeceği tahmin edilmektedir.

Bölgesel organizasyonlar, ev sahibi hükümetler ve mahalli toplumlarla ortaklığın önemli bir özellik olarak ortaya çıkacağı düşünülmektedir. AB, NATO ve Afrika Birliği gibi teşkilatların gittikçe artan oranda çatışma yönetiminde etkili olmaya devam edecekleri ve BM'nin de bu örgütlerle kriz bölgelerine müdahalede daha etkili bir işbirliği sürecine girebileceği değerlendirilmektedir. Nitekim DRC'de MONUC ve MONUSCO ile AB Misyonları (IEMF, EUFOR RDCongo, EUSEC RDCongo) sinerji sağlayacak şekilde faaliyetlerini koordine edebilmişlerdir. MONUSCO ile SAMIDRC de operasyonel faaliyetlerle ilgili koordine ve işbirliğinde bulunmaktadır. SADC resmi olarak BM'den SAMIDRC için lojistik ve operasyonel destek talebinde bulunmuş, 13 Mart 2024'te Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, 8 Mayıs 2024'te de DRC yönetimi bu talebi desteklediklerini BMGK Dönem Başkanına birer mektupla bildirmişlerdir (What's In Blue, 2024, 26 Haziran). Diğer taraftan ev sahibi ülke yöneticilerinin tutumlarının barış gücü operasyonlarını ne ölçüde olumsuz etkileyebilecekleri, yukarıda 6'ncı maddede DRC örneğinde açıklandığı üzere, hem Kabila hem de Tshisekedi döneminde çok açık bir şekilde görülmüştür.

Gelecekteki savaşların büyük bir bölümünün sivil çatışmalar şeklinde olacağı tahmin edildiğinden (Kaldor, 2012, s. 162) barış operasyonlarının da ağırlıklı olarak askerî kuvvet kullanımını (Şart'ın VII'nci Bölümü) ihtiva etmesi beklenmektedir. Barış güçlerinin, sivil çatışmaların doğası gereği, polis, jandarma, sivil uzmanlar, insan hakları uzmanları ve siyasi danışman gibi bazı özel yeteneklere olan ihtiyaçlarının gittikçe artacağını söylemek yanlış olmayacaktır (UN DPO, 2016). Yine DRC örneğinde, tek boyutlu bir sivil gözlemci operasyonu olarak başlayan MONUC'un nasıl çok boyutlu bir operasyona evirildiği, asker, polis ve sivil unsurları kapsayan büyük çaplı operasyona nasıl dönüştüğü yukarıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Son olarak, BM barış operasyonlarının durumunun ve ortaya çıkmaya başlayan geleceğin ihtiyaçlarının kapsamlı bir değerlendirmesini yapmak üzere bir önceki BM Genel Sekreteri Ki-Moon tarafından hazırlatılan HIPPO raporunda yer alan şu hususlar hâlâ önem ve güncelliğini korumaktadır: (i) BM barış ve güvenlik gündeminin merkezine kadının yerleştirilmesi. (ii) Krizin tüm sürecine etkin reaksiyon gösterecek, krize özgü (*tailored*) barış operasyonları geliştirme. (iii) Siyasi sürece yardım, sivillerin

korunması, milislerin topluma entegrasyonu, seçimlerin organizasyonuna destek sağlama, insan haklarını koruma ve geliştirme, hukuk devletini yeniden tesise yardım görevlerinin öneminin artması. (iv) Modern teknolojinin etkili kullanımı, bilgi veya istihbarat temini ve sahada gelişen duruma uyum sağlama yeteneği. (v) Sahadaki sivil gözlemci, siyasi ve insan hakları görevlilerindeki artış.

8. SONUÇ

Bu çalışmada BM barış operasyonları değişik boyutları ile gözden geçirilmiştir. Halen devam eden operasyonlardan bazıları BM Teşkilatı kurulduktan birkaç yıl sonra başlamış olmalarına rağmen hala sonlandırılmamışlardır. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra bölgesel kuruluşlar da gittikçe artan sayıda barış operasyonu icra etmeye başlamışlar, söz konusu kuruluşların devam eden operasyonlarının miktarı BM barış operasyonlarının sayısını geçmiştir. Bu durum, barış operasyonlarının, uluslararası ilişkilerde, çatışma yönetiminin önemli bir unsuru olma özelliğini sürdürdüğünü yansıtmaktadır. BM barış operasyonlarının, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında, önemli vasıtalar olmaya devam edeceği düşünölmektedir.

BM'nin kuruluşundan bu yana başlatılan 70'den fazla barış operasyonu arasında görev talimatlarında verilen görevleri başarı ile tamamlayanlar mevcuttur. Ancak söz konusu görevleri yerine getirmekte başarısız olan operasyonlar da bir o kadar fazladır. Operasyonların başarısız olma sebeplerinin bir kısmı BMGK daimi üyesi olan büyük güçlerin tutumlarından, bir diğer kısmı BM Teşkilatının kendi yetersizliklerinden, bir başka kısmı ev sahibi ölkelerin tutumlarından ve geriye kalan bölümü de harekâta katılan birliklerin tutum ve eğitim yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden önemli görölenler yukarıda 5'inci maddede açıklanmıştır. Karşılaşılan problemlerin önemli bir kısmı BM Teşkilatının kontrolü dışında olup, bunların çözümü bir kurum olarak BM'in imkân ve kabiliyetlerini aşmaktadır. Ancak bir kurum olarak BM'nin kendi teşkilat etkinliğini artırmasının da operasyonların başarı şansını artırmak için zorunlu olduğu değerlendirilmektedir.

BMGK'nın beş daimî üyesi dâhil büyük güçler, şimdiye kadar, anlaşmazlıklara çoğunlukla kendi millî menfaatleri penceresinden bakmışlardır. Bu çalışmanın 3'üncü maddesinde incelenen dönemlerden bazılarında daimi üyeler arasında uzlaşa sağlanamadığı için hiç barış operasyonu başlatılmamıştır. Bazı dönemlerde ise bu devletlerin millî çıkarlarını korumak için muğlak görev talimatları ile operasyon başlatılmış veya operasyonlara yeterli birlik ve kaynak tahsisi yapılamamıştır. Büyük güçlerin bu tutumları, UA İlişkiler Realist Teorisi çerçevesinde beklenen bir durum olmasına karşılık, devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne katkı sağlamaktan uzak bir davranış olmuştur. Büyük güçler bu tutumlarını değiştirmedikçe barış operasyonlarının başarı şansını önemli ölçüde artırmak mümkün görölmemektedir.

Büyük güçlerin barış operasyonlarına siyasi destek sağlamaları ve birlik ve teçhizat katkısında bulunmalarının söz konusu operasyonların başarısı için büyük önem taşıdığı kıymetlendirilmektedir. Bu güçlerin sağladığı siyasi destek sayesinde çatışan taraflara diğer devletlerin destek sağlaması

caydırılabilmekte veya isyancı gruplar üzerinde baskı kurulabilmektedir. 2013'te ABD, İngiltere, Almanya, İsveç ve Hollanda gibi MONUSCO'ya destek sağlayan ülkelerin M23 Hareketine yaptığı desteği kesmesi konusunda Ruanda'ya yaptıkları baskı bir hayli etkili olmuştur. Benzer şekilde büyük güçlerin birlik/kaynak katkıları sayesinde bu ülkelerdeki kamuoyu barış operasyonu icra edilen harekât bölgesine ilgi gösterebilmekte ve insani yardım sağlanması, sivil katliamların ve insan hakları ihlallerinin durdurulması konularında kendi politikacıları üzerinde baskı oluşturabilmektedirler. Bu kamuoyu baskısı barış operasyonlarının başarısına olumlu katkı yapmaktadır.

Kronik hale gelmiş krizler ancak siyasi bir çözümle sonlandırılabilirler. BM operasyonları, siyasi olarak çözülememiş kronik krizlerde, büyük devletler için bir kaçış noktası veya sorumluluğu BM'ye aktarma yöntemi olarak kullanılmamalıdır. Krizin sorumluluğunu kurum olarak BM'ye devretmek maalesef sorunların çözümüne önemli bir katkı sağlamamakta, sadece ilgili barış operasyonlarının süresinin uzamasına yol açmaktadır. Bu da hem emek, hem zaman ve hem de kaynak israfına yol açmakta ve ayrıca bir kurum olarak BM'nin güvenilirliğini de aşındırmaktadır. Bu nedenle gereğinden fazla uzamış operasyonları tekraren uzatmak yerine uluslararası toplumun krize siyasi çözüm bulmaya odaklanmasının faydalı olacağı düşünölmektedir.

Barışın tesisi ve korunması, başta büyük devletler olmak üzere, BM'ye üye diğer ülkeler ile ev sahibi ülkelerin iyi niyet ve ortak gayretleri ile mümkün görölmektedir. Büyük güçler millî menfaatlerini ön planda tutarak krizlere müdahale etme tutumlarını terk etmedikçe çatışmaların önlenmesi ve barış operasyonlarının başarıya ulaşması çok zayıf bir ihtimal olarak görölmektedir. Bu nedenle; başta küresel hegemon rolünü sürdürmeye çalışan ABD olmak üzere, büyük güçlerin yapıcı desteği BM barış operasyonlarının başarısı için zaruri görölmektedir.

Son yıllarda başlatılan barış operasyonlarının önemli bir bölümünü VII'nci Bölüm operasyonları oluşturmaktadır. Bu durum genellikle ülke içi krizlere müdahale etme ve barış operasyonu başlatma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. VII'nci Bölüm operasyonlarında ilgili barış gücü adeta çatışan bir taraf konumuna gelebilmektedir. Barış operasyonu genellikle ilgili ülkedeki meşru yönetimin daveti/rızası ile yapıldığı için yönetime muhalif gruplar daha operasyonun başlangıcında barış gücünü bir rakip unsur olarak görebilmektedir. Bu durum barış gücü unsurlarını muhalif grupların hedefi haline getirmektedir. Çatışmalar şiddetlenmekte ve istikrar sağlanamamaktadır. Ayrıca barış operasyonlarının icrasına yönelik prensipler geçmişte barışı koruma operasyonlarının ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda geliştirildiği için barışı zorlama operasyonlarını söz konusu prensiplerle yürütmek çoğu zaman etkinlik sağlayamamaktadır. Bu durum BM VII'nci Bölüm operasyonlarının başarı şansını azaltabilmektedir. Söz konusu operasyonların icrasına ilişkin prensiplerin gözden geçirilmesinin de gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Devletler arasındaki anlaşmazlıklara ve ülke içi çatışmalara ilave olarak yeni ortaya çıkan iklim değişikliği gibi küresel sorunlar da UA barış ve güvenliği tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunların yarattığı güvenlik tehditlerine nasıl karşılık verileceği konusunda ise henüz küresel düzeyde

ortak bir anlayış sağlandığını söylemek güçtür. Bu konunun gelecek yıllarda UA barış ve güvenlik gündemini önemli ölçüde meşgul etmesi kuvvetli bir olasılık olarak görölmektedir.

KAYNAKLAR

- Allen, N. D.F.(2023, 9 Ağustos). African-Led Peace Operations: A Crucial Tool for Peace and Security. *Spotlight*. Africa Center for Strategic Studies. Erişim adresi: <https://africacenter.org/spotlight/african-led-peace-operations-a-crucial-tool-for-peace-and-security/>
- Annan, K. (1998). Challenges of New Peacekeeping. Otunnu, Olara A. ve Doyle, Michael W. (Ed.), *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century* içinde (169-188). Rowman & Littlefield Publishers.
- Badmus, I. A. ve Jenkins, B. (2019). Basic Concepts and Theories in International Peacekeeping: An Analytic Review. *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 8(16), 51-80.
- Banbury, A.. (2016, 20 Mart). I Love the U.N., but it is Failing. Opinion. The New York Times. Erişim adresi: <https://www.nytimes.com/2016/03/20/opinion/sunday/i-love-the-un-but-it-is-failing.html>
- Bellamy, A. J. (2004). The “next stage” in peace operations theory? *International Peacekeeping*, 11(1), 17-38.
- Bellamy, A. J., Williams, P. D. ve Griffin, S. (2010). *Understanding Peacekeeping*, (2. Ed). Polity Press.
- Bothe, M. (2012). Peacekeeping. Simma, B., Khan, D., Nolte, G., Paulus, A. (Ed.), Wessendorf, N. (Assistant Editor). *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume I (3. Ed.) içinde (1171-1200). Oxford University Press.
- Boutros-Ghali, B. (1992). An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping. *International Relations*, 1(3), 201-218.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Britannica, T. Editors of Encyclopedia (2024, April 12). Moise Tshombe. Encyclopedia Britannica. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/biography/Moise-Tshombe>
- Britannica, T. Editors of Encyclopedia. (2024, April 29). Congo Free State. Encyclopedia Britannica. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/place/Congo-Free-State>
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024, May 27). Rwanda genocide of 1994. Encyclopaedia Britannica. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/event/Rwanda-genocide-of-1994>
- Cammaert, P. (2011). MONUC as a Case Study in Multidimensional Peacekeeping in Complex Emergencies. International Peace Institute, 2011/03. Erişim Adresi: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2011/03/pdfs_favoritapaper_favoritacammaert.pdf
- Chetail, V. (2004). Ad-Hocism and the Rules of Collective Security: Is Peacekeeping Still Relevant for Maintaining International Peace and Security? *Refugee Survey Quarterly* 23(4), 77-110.
- Chiari, B. ve Kollmer, D. H. (2008). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo*, unter Mitarbeit von Magnus Pahl (3., überarb. Aufl.), Ferdinand Schöningh.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium*, 10(2), 126-155.

- Cruz, C. P. ve Smit, T. (2024). SIPRI Map of Multilateral Peace Operations, 2024. SIPRI. Erişim adresi: <https://www.sipri.org/publications/2024/other-publications/sipri-map-multilateral-peace-operations-2024>
- Cruz, C. P. ve Smit, T. (2023). SIPRI Map of Multilateral Peace Operations, 2023. SIPRI. Erişim adresi: <https://www.sipri.org/publications/2023/other-publications/sipri-map-multilateral-peace-operations-2023>
- Cruz, C. P. and Lijn, J. (2024, 29 Mayıs). Multilateral Peace Operations in 2023: Developments and Trends. SPRI. Erişim adresi: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2024/multilateral-peace-operations-2023-developments-and-trends>
- Cruz, C. P. (2023, 29 Mayıs). Multilateral Peace Operations in 2022: Developments and Trends. SPRI. Erişim adresi: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2023/multilateral-peace-operations-2022-developments-and-trends>
- Day, A. (2021). The Future of UN Peace Operations in a Changing Conflict Environment. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/future_of_peacekeeping_operations_in_a_changing_conflict_environment.pdf
- Diehl, P. F., Druckman, D. ve Wall, J. (1998). International Peacekeeping and Conflict Resolution: A Taxonomic Analysis with Implications. *The Journal of Conflict Resolution*, 42(1), 33-55.
- Dobbins, J., Machakaire, J., P, Radin, A., Pezard, S., Blake, J. S., Bosco, L., Chandler, N., Langa, W., Nyuykonge, C., Tunda, K.F. (2019). Africa's Role in Nation Building: An Examination of African-Led Peace Operations, RAND Corporation. Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2978.html
- Dorn, W. (2011). The Evolution of Peace and Stability Operations: Overview. Peace and Stability Operations Elective. *Canadian Forces College, Toronto*, 5 April 2011. Erişim adresi: https://www.walterdorn.net/pdf/PeaceOps-Evolution_JCSP37-Elective_Mas_Dorn_5Apr2011_Optimized-ReducedSize_rev10June2011.pdf
- Dorn, W. (2018). Peace Operations: Terms & Definitions. A brief prepared for the House of Commons Standing Committee on National Defence, 11 May 2018, Erişim adresi: <https://walterdorn.net/home/266-peace-operations-terms-definitions>
- Duffield, M. (2001). *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*. Zed Books.
- Ersoy, E. (2009). Realizm. R. Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (2. bs.) içinde (165-196). İletişim Yayınları.
- EU External Action Service (EEAS). (2024). What We Do: Policies and Actions, Missions and Operations. Erişim adresi: https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en#87694
- Featherston, A.B. (1994a). *Towards a Theory of United Nations Peacekeeping*. St. Martin's Press.
- Featherston, A.B. (1994b). Putting the Peace Back into Peacekeeping: Theory Must Inform Practice. *International Peacekeeping*, 1(1), 1994, 3-29.
- Featherston, A.B. (2005). Peacekeeping, Conflict Resolution and Peacebuilding: A Reconsideration of Theoretical Frameworks. Woodhouse, T. ve Ramsbotham, O. (Ed.), *Peacekeeping and Conflict Resolution* içinde (190-218), Frank Cass.

- Frowein, J. A. ve Nico, K. (2002). Introduction to Chapter VII, Articles 39-43. Simma Bruno (Ed.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (2nd ed.) içinde (701-763). Oxford University Press.
- Galtung, J. (1964). An Editorial: What is Peace Research. *Journal of Peace Research*, 1(1), 1–4.
- Galtung, J. (1967). *Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking*. International Peace Research Institute.
- Gray, C. (1996). Host-Nation Consent and United Nations Peacekeeping in Yugoslavia. *Duke Journal of Comparative & International Law*, 7(241). Erişim adresi: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1379&context=djcil>
- Hazdra, P. (2008). Ruanda 1994: Der Hutu-Genozid und seine Auswirkungen auf Äquatorialafrika. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (65-69). Ferdinand Schöningh.
- Higgins, R. (1978). A General Assessment of United Nations Peace-Keeping. Cassese, A. (Ed.), *UN Peace-Keeping: Legal Essays* içinde (1-14). Sijthoff.
- Hochschild, A. (2024, April 5). Leopold II. *Encyclopedia Britannica*. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/biography/Leopold-II-king-of-Belgium>
- Inter-Congolese Dialogue. (2002). Global and Inclusive Agreement on Transition in the Democratic Republic of Congo, Signed in Pretoria (Republic of South Africa) on 16 December 2002. Erişim adresi: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CD_021216_Global%20and%20Inclusive%20Agreement%20on%20Transition%20in%20DRC.pdf
- Inter-Congolese Dialogue. (2003). Inter-Congolese Political Negotiations the Final Act, Signed in Sun City (Republic of South Africa) on 2 April 2003. Erişim adresi: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CD_030402_SunCityAgreement.pdf
- IJC. (1962). Certain expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion of 20 July 1962: I.C.J. Reports 1962.
- IJC. (2022). Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Reparations, Judgment, I.C.J. Reports 2022.
- Jett, D. C. (2019). *Why Peacekeeping Fails* (20th Anniversary Edition, 2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Johnson, D. (2008). Vom Schicksal geeint? Nationale Identität und regionale Vielfalt. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (135-139). Ferdinand Schöningh.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars* (3rd ed.). Polity Press.
- Kenkel, K. M. (2013). Five Generations of Peace Operations: from the “thin blue line” to “painting a country blue”. *Rev. Bras. Polit. Int.* 56(1), 122-43.
- Kollmer, D. H. (2008). Kongo-Freistaat und Belgisch-Kongo: Die belgische Kolonialherrschaft 1885 bis 1960. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (39-47). Ferdinand Schöningh.

- Latif, D. (2000). United Nations' Changing Role in the Post-Cold War Era. *The Turkish Yearbook*, Volume XXX.
- Lawler, P. (2008). Peace Studies. Williams, Paul D. (Ed.), *Security Studies: An Introduction*, (2nd ed.) içinde (80-86). Routledge.
- Lemarchand, R., Payanzo, N., Cordell, D.D. ve Wiese, B.M. (2024, June 22). Democratic Republic of Congo. Encyclopaedia Britannica. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/place/Democratic-Republic-of-the-Congo>
- Lewis, W. H. (1994). Peacekeeping: Whither U.S. Policy? Quinn, D. J. (Ed.), *Peace Support Operations and the U.S. Military* içinde (113-119). National Defense University Press.
- Lijn, J. (2020). Scenarios for the future of peace operations. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/scenarios_for_the_future_of_peace_operations.pdf
- Maalim, M. (2024, 18 Nisan). EU allocates US\$116.9 million to support ATMIS force transition in Somalia. News. SomaliSignal. Erişim adresi: <https://somalisignal.com/eu-allocates-us116-9-million-to-support-atmis-force-transition-in-somalia/#:~:text=The%20EU%20will%20provide%20an,specifically%20designated%20for%20the%20SNA.>
- McCoubrey, H. ve White, N. D. (1996). *The Blue Helmets: Legal Regulation of United Nations Military Operations*. Dartmouth Publishing.
- McGreal, C. (2008, 16 Mayıs). The Roots of War in Eastern Congo. News/World. The Guardian. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2008/may/16/congo>
- Medvedev, D. (2011, 9 September, 06:00). Interview to the Euronews TV Channel (Alexander Shashkov), Yaroslavl. Erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/12623>
- Milante, G., Mueller, H. ve Muggah, R. (2020). Estimating future conflict risks and conflict prevention implications by 2030. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/estimating_future_conflict_risks_and_conflict_prevention_implications_by_2030.pdf
- Mir, W. (2019). Financing UN Peacekeeping: Avoiding another Crisis. *Issue Brief*. International Peace Institute.
- Mngqibisa, K., Gatebuke, C., De Coning, C., Natulya, P., Djinnit, S. (2022, 29 Haziran). Rwanda and DRC at Risk of War as New M23 rebellion Emerges: An Explainer, *Spotlight*, Africa Center for Strategic Studies. Erişim Adresi: <https://africacenter.org/spotlight/rwanda-drc-risk-of-war-new-m23-rebellion-emerges-explainer/>
- Morgenthau, H. J. (1973). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 5. bs. Alfred A. Knoph, Inc.
- Muller, E. (2008).“Stammesstrukturen”? Die Frage der ethnischen Zuordnung. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (127-133.). Ferdinand Schöningh.
- Nantulya, P. (2024, 2 Ocak). Elections in the Democratic Republic of the Congo: A Persistent Crisis of Legitimacy, *Spotlight*, Africa Center for Strategic Studies. Erişim adresi: <https://africacenter.org/spotlight/elections-democratic-republic-congo-drc-crisis-legitimacy/>

- Nantulya, P. (2024, 20 Mayıs). Understanding the Democratic Republic of the Congo's Push for MONUSCO's Departure, *Spotlight*, Africa Center for Strategic Studies. Erişim adresi: <https://africacenter.org/spotlight/understanding-drc-monusco/>
- NATO. (2023). Operations and Missions: Past and present. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm
- NATO Standardization Office (NSO). (2021). AAP-6. NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). Edition 2021. Erişim adresi: <https://www.unap.ro/ro/news/aap6.pdf>
- Novosseloff, A., Abdenur, A. E., Mandrup, T. ve Pangburn A. (2019). Assessing the Effectiveness of the UN Mission in the DRC/MONUC-MONUSCO, Report 2/2019, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI).
- şafak, O. (2016). The Evolution of Peace Operations and the Kosovo Mission. *Uluslararası İlişkiler*, 13(51), 99-114.
- Orakhelashvili, A. (2003). The Legal basis of the United Nations Peace-Keeping Operations. *Virginia Journal of International Law*, 43, 485-524.
- Öncü, M. (2006). Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarının Hukuki Temelleri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(6), 31-57.
- Passmore, T., Karreth, J. ve Tir, J. (2022). Consent in Peacekeeping. Dorussen, H. (Ed.). *Handbook on Peacekeeping and International Relations* içinde (46-59). Elgar.
- Pough, M. (2004). Peacekeeping and Critical Theory. *International Peacekeeping*, 11(1), 39-58.
- Pough, M. (2013). Peace Operations. Williams, Paul D. (Ed.), *Security Studies: An Introduction* (2nd ed.) içinde (393-408). Routledge.
- Quinn, D. J. (1994). *Peace Support Operations and the U.S. Military*. National Defense University Press.
- Petter, W. (2008). Deutscher Einfluss am Kongo. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (29-37). Ferdinand Schöningh.
- Reykers, Y. ve Smeets, N. (2015). Losing Control: A principal-agent analysis of Russia in the United Nations Security Council's decision-making towards the Libya crisis. *East European Politics*, 31(4), 369-387.
- Richmond, O. P. (2001). *Maintaining Order, Making Peace*, Palgrave Macmillan.
- Richmond, O. P. (2001). A Genealogy of Peacemaking: The Creation and Re-Creation of Order. *Alternatives*, 26(3), 2001, 317-48.
- Richmond, O. P. (2015). Dilemmas of a Hybrid Peace: Negative or Positive? *Cooperation and Conflict*, 50(1), 50-68.
- Richmond, O. P. (2016). Peace in International Relations Theory. Richmond, O. P., Pogodda, S. ve Ramovic J. (Ed.) *The Palgrave Handbook of Disciplinary and Regional Approaches to Peace* içinde (57-68). Palgrave Macmillan.
- Rikhye, I.J. (1984). *The Theory and Practice of Peacekeeping*. Palgrave Macmillan.
- Rikhye, I.J. (1974). *The Thin Blue Line: International Peacekeeping and its Future*. Yale University Press.

- Sherry, G L. (1990). *The United Nations Reborn: Conflict Control in the Post-Cold War World*. Council on Foreign Relations Critical Issues series, No.2, 7-10.
- Sorenson, D. S. ve Wood, P.C. (Ed.). (2005). *The Politics of Peacekeeping in the Post-Cold War Era*. Routledge.
- Stedman, S. J.. (2001). *Implementing Peace Agreements in Civil Wars: Lessons and Recommendations for policymakers*. IPA Policy Paper Series on Peace Implementation. International Peace Academy (IPA).
- Strizek, H. (2008). Das autoritäre Regime unter General Joseph Désiré Mobutu: Ein Symbol des Kalten Krieges. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (49-63). Ferdinand Schöningh.
- Tull, D. (2008). Das Kriegsgeschehen im Kongo seit 1994. Chiari, Bernard und Kollmer Dieter H. (Ed.). *Wegweiser zur Geschichte: Demokratische Republik Kongo, unter Mitarbeit von Magnus Pahl Dritte, überarbeitete Auflage*, içinde (71-77). Ferdinand Schöningh.
- UNSC (UN Security Council) Resolution 50. (1948). S/RES/50 (1948). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/111999?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 143. (1960). S/RES/143 (1960). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/112108?v=pdf>
- UNSC Resolution 169. (1961). S/RES/169 (1961). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/112133?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 161. (1961). S/RES/161 (1961). Article 1. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/112132?ln=en>
- UNSC Resolution 836. (1993). S/RES/836. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/166973?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 837. (1993). S/RES/837. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/166972?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 1279. (1999). S/RES/1279. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/384901?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 1291. (2000). S/RES/1291. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/408364?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 1925. (2010). S/RES/1925 (2010). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/683422?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 1973. (2011). S/RES/1973 (2011). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/699777?ln=en&v=pdf>
- UNSC Resolution 2098. (2013). S/RES/2098 (2013). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/747650?ln=en&v=pdf>
- UNSC Statement by the President 26 (1998). S/PRST/1998/26 (31 August 1998). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/259249?ln=en&v=pdf>
- UNSC Official Records. (1960). 15th year: 873rd meeting, S/PV.873 (13/14 July 1960), New York. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/629517?ln=en&v=pdf>

- UN General Assembly Resolution 377 (V). (1950). A/RES/377 (V) (1950). Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/666466?ln=en&v=pdf>
- UN General Assembly Resolution 262 C. (2018). A/RES/72/262 C. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/1634683?ln=en&v=pdf>
- UN Secretary-General. (1960). Letter Dated 13 July 1960 From the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. 13 July 1960. S/4381. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/619883?ln=es&v=pdf>
- UN Secretary-General. (1992). An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peace-making and peace-keeping: Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. A/47/277, S/24111. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/144858?ln=en&v=pdf>
- UN Secretary-General. (2000). Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects. 21 August 2000. A/55/305, S/2000/809. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a_55_305_e_brahimi_report.pdf
- UN Secretary-General. (2003). Letter dated 23 October 2003 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. 23 October 2003. S/2003/1027. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/504884?ln=en&v=pdf>
- UN Secretary-General. (2015). The Future of United Nations Peace Operations: Implementation of the recommendations of the High-level Independent Panel on Peace Operations. A/70/357–S/2015/682. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/802167?ln=en&v=pdf>
- UN Secretary-General. (2017). Special report of the Secretary-General on the strategic review of the United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo. September 29, 2017, S/2017/826. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/1306019?ln=en&v=pdf#files>
- UN Secretary-General. (2023). Our Common Agenda: Policy brief 9: A New Agenda for Peace. A/77/CRP.1/Add.8. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/4015560?ln=en&v=pdf>
- UN DPO. (2016). Statement by the Under-Secretary-General for Peacekeeping Operations Hervé Ladsous to the Fourth Committee 20 October 2016. s. 3-5. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/statement-under-secretary-general-peacekeeping-operations-herve-ladsous-to-fourth-committee-2>
- UN DPO. (2020). List of Peacekeeping Operations 1948 – 2020. s.1. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_peacekeeping_operation_list_3_2.pdf
- UN DPO. (2018). Action for Peacekeeping (A4P). Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p>
- UN DPO. (2024a). Global Peacekeeping Data (as of 31 March 2024). Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/data>
- UN DPO. (2024b). Past Peace Operations. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations>
- UN DPO. (2024c). Peacekeeping Operations. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>
- UN DPO. (2024d). UNIFIL Fact Sheet. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unifil>

- UN DPO. (2024e). MONUC, Background. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/monuc/background.shtml>
- UN DGC. (2024). Peacekeeping Operations Fact Sheet (as of 31 March 2023). Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/peacekeeping_fact_sheet_march_2024_english_revision_2.pdf
- UN DPKO ve DFS. (2008). United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf
- UN DPKO ve DFS. (2009). A New Partnership Agenda: Charting a New Horizon for UN Peacekeeping, New York. 19-20. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/newhorizon_0.pdf
- UN DPI. (1996). Former Yugoslavia – UNPROFOR, Background, Review of UNPROFOR Activities. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unprof_b.htm
- UN DPI. (2008). Under-Secretary-General for Peacekeeping Operations Jean-Marie GUÉHENNO's Address during the UN Tokyo seminar of 5 June 2008. Press ReleasePKO/185. Erişim adresi: <https://www.un.org/press/en/2008/pko185.doc.htm>
- UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo). (2024). Fact Sheet, Promoting security, stability and respect for human rights in Kosovo. Erişim adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik>
- Urguhart, B. (1987). *A Life in Peace and War*. Harper Row.
- What's In Blue. (2024, 26 Haziran). Democratic Republic of the Congo: Vote on a Resolution Renewing the Sanctions Regime. Erişim adresi: <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2024/06/democratic-republic-of-the-congo-vote-on-a-resolution-renewing-the-sanctions-regime.php>
- Wiseman, H. (1987). The United Nations and International Peacekeeping: A Comparative Analysis. UNITAR. *The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security* içinde (264-399). Martinus Nijhoff Publishers.
- Williams, P. D. (2020). The Future of Peace Operations: A Scenario Analysis, 2020-2030. Erişim adresi: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/fopo_scenarios_paul_williams_final.pdf
- Zucchini, D. (2013, 29 Kasım). U.S. Commander in Afghanistan Apologizes for Civilian Death, Injuries. Los Angeles Times. Erişim adresi: <https://www.latimes.com/world/worldnow/la-fg-wn-us-commander-afghanistan-apologizes-civilian-death-20131129-story.html>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Avrupa Birliği'nin Dini Motifli Terör Örgütleriyle Mücadelesinde Arap Baharı'nın Etkileri

The Effects of the Arab Spring in the European Union's Fight Against Religiously Motivated Terrorist Organizations

Doğancan BAY ^{1*}

¹ Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Güvenlik Araştırmaları Programı, 34334, Beşiktaş – İstanbul.

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 10.03.2024
Düzeltilme: 26.06.2024
Kabul: 12.08.2024

Keywords

European Union,
Terrorism,
Arab Spring,
Security Policies,
Defense Policies

Anahtar Kelimeler

Avrupa Birliği,
Terörizm,
Arap Baharı,
Güvenlik Politikaları,
Savunma Politikaları

Özet

Çalışmanın amacı, Arap Baharının Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde olumsuz yönde etkilediğinin gösterilmesidir. Çalışmada Arap Baharı'nın ortaya çıkmasından itibaren Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde yaşadığı sorunları ve geliştirdiği güvenlik ve savunma politikaları incelenmektedir. Bu bağlamda Arap Baharından itibaren AB'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesine yönelik geliştirdiği güvenlik ve savunma politikaları çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışma, Arap Baharının etkisiyle Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesinde karşılaştığı sorunları ve yaşanan terör saldırılarını ele alması bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte Arap Baharından itibaren Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesine yönelik geliştirdiği güvenlik ve savunma politikalarını göstermesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Çalışmada resmi kaynaklar, akademik kaynaklar, haber, kitap ve gazete yazısı gibi bulgulardan yararlanılmıştır. Çalışmada, "Arap Baharı, Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesini nasıl etkilemiştir?", "Arap Baharının etkisiyle Avrupa Birliği'nde hangi dini motifli terör saldırıları meydana gelmiştir?" ve "Arap Baharından itibaren Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesine yönelik oluşturulan güvenlik ve savunma mekanizmaları nelerdir?" sorularına yanıt aranmaktadır.

Abstract

The aim of the study is to show that the Arab Spring has negatively affected the European Union's fight against religiously motivated terrorist organizations. The study examines the problems experienced by the European Union in its fight against religiously motivated terrorist organizations since the emergence of the Arab Spring and the security and defense policies it has developed. In this context, the security and defense policies developed by the EU since the Arab Spring to combat religiously motivated terrorist organizations constitute the scope of the study. The study is important in terms of addressing the problems encountered by the European Union in its fight against religiously motivated terrorism and the terrorist attacks that have taken place under the influence of the Arab Spring. In addition, it is also of particular importance in terms of showing the security and defense policies developed by the European Union since the Arab Spring to combat religiously motivated terrorist organizations. The study utilizes findings such as official sources, academic sources, news, books and newspaper articles. In addition, the study seeks to answer the questions of "How did the Arab Spring affect the European Union's fight against religious-motivated terrorist organizations?", "Which religious-motivated terrorist attacks have occurred in the European Union as a result of the Arab Spring?" and "What are the security and defense mechanisms established by the European Union since the Arab Spring to combat religious-motivated terrorist organizations?"

* Doğancan BAY, dogancanby96@gmail.com

1. GİRİŞ

Terörizm, dini motifli terör örgütlerinden biri olan El Kaide'nin 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesinden itibaren bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp "uluslararası terörizm" adını alarak küresel bir sorun haline gelmiştir. Bununla birlikte 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesiyle "dini motifli terörizm" uluslararası bir tehdit haline gelmiştir. 11 Eylül saldırıları, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikalarını etkilemiştir. Bununla birlikte terörizmle mücadele, Avrupa Birliği'nin öncelikli stratejilerinden biri olmuştur (Tangör, 2012, s. 86). Avrupa Birliği, kendi içerisindeki güvenliğini artırmak amacıyla yeni güvenlik mekanizmaları geliştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte başta terörizm olmak üzere, sınır kontrolü, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, yolsuzluk, euro sahteciliği, silah kaçakçılığı, kara para aklama ve organize suç olmak gibi alanlarda güvenlik politikaları arttırılmıştır (Biscop, 2004, s. 31). 11 Eylül saldırılarının sonrasında Avrupa Birliği, küreselleşen terörizm tehdidine karşı güvenlik ve savunma politikalarını geliştirmek amacıyla yeni kurumlar, kararlar ve programlar oluşturmaya başlamıştır. İlk olarak Avrupa Birliği'nde 21 Eylül 2001 tarihinde Belçika'nın Brüksel kentinde terörizm tehdidine yönelik bir eylem planı hazırlanmıştır. Ardından 15 Aralık 2001 tarihinde terörizm tehdidine yönelik yapılabilecek stratejilerin ve politikaların tartışıldığı Laken Zirvesi yapılmıştır. 6 Mart 2002'de ise Avrupa Birliği üye devletleri arasında terörizme karşı iş birliği içerisinde mücadele etmek amacıyla Eurojust kurulmuştur. 12 Aralık 2003 tarihinde ise Avrupa Birliği Güvenlik Stratejisi'nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Avrupa Birliği, terörizmle mücadeleye yönelik güvenlik ve strateji politikaları geliştirmeye çalışmasına rağmen o dönem birçok terör saldırılarına maruz kalmıştır. Örnek olarak 11 Mart 2004'te İspanya'nın Madrid kentinde ve 7 Temmuz 2005'de ise İngiltere'nin Londra kentinde El Kaide tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları, dini motifli terörizmin Avrupa Birliği'nde önemli bir tehdit olduğunu göstermektedir. Gerçekleşen bu iki önemli terör saldırılarından sonra Avrupa Birliği, dini motifli terörizmle mücadeleye yönelik güvenlik ve savunma politikalarını geliştirme çalışmalarını hızlandırmıştır. Bunun sonucunda 30 Kasım 2005 tarihinde Avrupa Birliği, oluşturduğu Terörizmle Mücadele Eylem Planı'yla aşağıdaki dört maddeyi amaçlamıştır:

1. Önleme,
2. Koruma,
3. Hedef İzleme,
4. Karşılık Verme (European Council, 2005).

Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Eylem Planı, 30 Kasım 2005 tarihinden bu yana hâlâ Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesinde temel olarak ele alınmaktadır. Ardından 12 Şubat 2007 tarihinde Avrupa Birliği içerisinde çocuk istismarı, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı vs. gibi suçları önlemek amacıyla "Suçu Önleme ve Suçla Mücadele" isimli bir program hazırlanmıştır. Bu programda yer alan terörizm için aşağıdaki dört güvenlik stratejisi belirlenmiştir:

1. Suçu Önleme,
2. Kolluk Kuvvetleri,
3. Tanıkları Koruma ve Destek,
4. Mağdurların Korunması (European Council, 2007).

Suçu Önleme ve Suçla Mücadele programının hazırlandığı gün içerisinde bir de Avrupa Birliği'nde üye devletlerin vatandaşlarını, altyapıları, sanayi tesislerini ve önemli idari yerleri terör saldırılarından korumak adına CIPS (Prevention Preparedness and Consequence Management of Terrorism and other Security-related Risks/Terörizm ve Güvenlikle İlgili Diğer Risklerin Önlenmesi, Hazırlığı ve Sonuç Yönetimi Programı) adında bir program hazırlanmıştır. Esas olarak CIPS, faaliyet bakımından Avrupa Birliği üye devletlerindeki kritik altyapıların ve tesislerin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Terörizme yönelik mücadelede güvenlik ve savunma politikaları geliştirilmeye devam ederken 6 Kasım 2007 tarihinde Avrupa Birliği tarafından "Patlayıcıların Güvenliğini Önlemeye Yönelik Eylem Planı" oluşturulmuştur (European Council, 2008). Bu eylem planıyla birlikte Avrupa Birliği içerisinde oluşabilecek bombalı saldırılara karşı güvenlik mekanizmaları gelişmeye başlamıştır. Kısacası 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmin küreselleşmesi, Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesinde güvenlik ve savunma politikaları geliştirmesine neden olmuştur. Bununla birlikte 11 Mart 2004 tarihli Madrid Saldırısı ve 7 Temmuz 2005 tarihli Londra Saldırısı'nın yaşanması, 2000'li yıllarda Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadeleye yönelik yeni eylem planları, kurumları, savunma mekanizmaları, stratejileri ve programları oluşturma süreçlerini ve terörizmle mücadele çalışmalarını hızlandırmıştır.

2010'lu yıllara geldiğimizde ise Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadele çalışmalarında önemli dönüşümler meydana gelmiştir. 2000'li yıllarda Avrupa Birliği, 11 Eylül saldırılarından sonra küreselleşen terörizm tehdidinin Avrupa Birliği'ne yayılmamasına yönelik mücadele verirken 2010'lu yıllara gelindiğinde ise Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesi genişlemiştir. Özellikle sosyal medyanın ve dijitalleşmenin gelişmesiyle birlikte terör örgütlerinin faaliyetlerinin genişlemiştir. Özellikle Arap Baharından meydana gelmesinden itibaren Orta Doğu'daki dini motifli terör örgütlerinin Avrupa Birliği'ne mülteci veya sığınmacı olarak göç etmesi sonucu Avrupa Birliği içerisinde yapılanması, terör saldırıları düzenlemesi ve illegal faaliyetler yürütmesi Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesini daha zor bir hale getirmiştir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın etkinliğini ve önemini güçlendirmek amacıyla çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak araştırma problemi, araştırma soruları, kavramsal çerçevesi, örnekleme ve kapsamı belirlenmiştir. Ardından çalışmada literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasıyla birlikte çalışmada kullanılacak çeşitli resmî kaynaklar, makaleler, gazeteler ve raporlar incelenmiştir. İncelemeden sonra kaynaklar, çalışmanın akışına göre kullanılmıştır. Çalışma, Arap Baharının Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesini, terörizmle mücadelede karşılaştığı sorunları ve yaşanan

terör saldırılarını araştırmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesinde karşılaştığı sorunlara ve yaşanan terör saldırılarına yönelik geliştirdiği güvenlik ve savunma politikalarını, kararlarını ve programlarını incelemektedir. Arap Baharının etkisiyle Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesindeki yaşanan gelişmeler örneklem olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan Arap Baharının etkisiyle Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesinde karşılaştığı sorunlar ve bunlara yönelik oluşturduğu güvenlik ve savunma politikaları çalışmanın sınırlılıkları içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan Arap Baharından itibaren Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesinde yaşadığı sorunların ve bu dönemde gerçekleşen terör saldırılarının Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikalarında yarattığı etkilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler içerisindeki yer alan konular, “güvenlik” ve “terörizm” alanı çerçevesinde incelenmiş olup çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın bölümleri sırasıyla aşağıda belirtilmektedir:

1. Arap Baharının Avrupa Birliği'nin Dini motifli Terör Örgütleriyle Mücadelesinde Getirdiği Sorunlar,
2. Arap Baharı Başladıktan Sonra Avrupa Birliği'nde Yaşanan Büyük aplı Dini motifli Terör Saldırıları,
3. Arap Baharının Etkisiyle Avrupa Birliği'nin Dini motifli Terör Örgütleriyle Mücadeleye Yönelik Oluşturduğu Güvenlik ve Savunma Politikaları.

Çalışmanın ilk bölümünde Arap Baharının Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesine getirdiği sorunlar ele alınmaktadır. Bununla birlikte karşılaşılan sorunların Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesine, güvenlik ve savunma politikalarına olan etkileri analiz edilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Arap Baharı başladıktan sonra Avrupa Birliği'nde gerçekleşen dini motifli terör saldırılarına değinilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Arap Baharından itibaren Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadeleye yönelik oluşturduğu güvenlik ve savunma politikalarına değinilmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesine yönelik oluşturduğu eylem planlarına, kurumlara, zirvelere, düzenlemelere ve programlara yer verilmektedir. Oluşturulan eylem planlarının, kurumların, zirvelerin, düzenlemelerin ve programların Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesine yönelik etkileri analiz edilmektedir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın kavramsal çerçevesini “dini motifli terörizm” kavramı oluşturmaktadır. Terörizm, binlerce yıldan beri var olan bir sorundur. Tarih boyunca sonlandırılmamış konulardan biri olan terörizm, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve dijitalleşmeyle birlikte savaş stratejileri ve taktiklerinde değişime uğramıştır. Bu değişim, terörizmin daha karmaşık ve özölmesi zor hale gelmesine neden olmuştur. Terörizm, özellikle 11 Eylöl 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen terör saldırılarından itibaren uluslararası güvenlik açısından daha önemli bir tehdit haline gelmiştir. Kavramsal açıdan ele alındığında terör kavramının kesinleşmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Bu bakımdan terör kavramının

çok çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Örneğın Avrupa Birliği'ne göre terör, toplumu veya hükümeti ciddi şekilde korkutmak amacıyla yapılan eylemlerdir (European Council, 2023). BM'ye göre ise terör, bir hükümeti, toplumu veya uluslararası bir örgütü herhangi bir eylemde bulunmaya veya yapmaktan kaçınmaya zorlamak amacıyla yapılan ölümcül eylemlerdir (United Nations Digital Library, 2004). NATO'ya göre ise terör, siyasi veya dinî çıkarlar elde etmek amacıyla hükümetleri ve toplumları zorlamak veya korkutmak için kişilere veya mülklere karşı yasa dışı güç veya şiddet kullanma tehdidi olarak tanımlanmaktadır (Iklódy, 2010, s. 4). İngiltere'ye göre terör elektronik sistemlere ciddi şekilde müdahale etmek veya bozmak için tasarlanmış olan eylemlerdir (Department of Emergency and Military Affairs, 2005). Amerika Birleşik Devletleri'ne göre terör bir sivil nüfusu sindirmek, zorlamak veya korkutmak amacıyla bir hükümetin politikasını etkilemek veya toplu imha, suikast veya insan kaçırma yoluyla bir hükümetin politikalarını ve işleyişini etkilemek amacıyla yapılan eylemlerdir (United States Code, 1991). Bu bakımdan incelendiğinde uluslararası örgütler ve devletlerin terör kavramı için belirlediği ortak bir tanım bulunmadığı görülmektedir. Terörizmde fail ile mağdur arasında genellikle bir bağlantı yoktur. Çünkü teröristler, gerekirse her yöntemi kullanarak amacını ve yaptığı eylemi kitlelere, devlete veya belirli kişilere / kurumlara duyurmak ister. Bu bağlamda terör saldırılarında mağdurların kim olduğunun önemi yoktur. Esas önemli olan teröristlerin kitlelere, devlete veya belirli kişilere / kurumlara vermek istediği mesajdır (Cantekin, 2011, s. 85).

“Dini motifli terörizm” ise son zamanlarda uluslararası alanda terörle mücadele açısından önemli konulardan biri haline gelmiştir. Son 30 yıldır gerçekleşen dini motifli terör saldırılardan dolayı uluslararası açıdan “din” ve “terörizm” ilişkisi sıklıkla tartışılmaktadır (Aydınalp, 2023, s. 1). Özellikle 11 Eylül, 2004 Madrid ve 2005 Londra'da yaşanan terör saldırılarından itibaren dini motifli terör, uluslararası alanda oldukça dikkat çekmeye başlamıştır (Berk, 2010, s. 3). Bununla birlikte dini motifli terör, tarihsel açıdan çok eski zamanlara dayanmaktadır. Örnek olarak M. S. 66-73 yıllarında Orta Doğu'da terör saldırıları yapmış olan Sicarii, tarihteki en eski dini motifli terör örgütlerinden biridir. Bu bakımdan dini motifli terörün yakın zamanda ortaya çıkan bir konu olmadığı görülmektedir. Kavramsal açıdan ele aldığımızda dini motifli terör, belirli bir dine bağlı olan kişilerin ve teşkilatların yaptıkları eylemlere ve saldırılara meşrutiyet kazandırmak amacıyla dini kullanmalarıdır. Bu bağlamda esasen terör örgütlerinin yaptıkları saldırılarda ve eylemlerde meşrutiyet kazanmak amacıyla dini kullanmasıdır (Türkoğlu, Aydın, 2015, ss. 164-168). Bruce Hoffman'a göre ise terör örgütlerinin eylemlerini haklı çıkarmak, siyasi görüşlerini gizlemek veya gizlememek, eylemlerine destek oluşturmak ve muhalefeti susturmak amacıyla dinî öğeleri kullanmalarıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde dini motifli terör, terör örgütleri tarafından belli dinî bilgilerin dinin özünden ve bütünlüğünden koparılarak slogan veya gerekçe haline getirip kullanılmasıdır (Hoffman, 2005). Dini motifli terörizm esas olarak ilahi bir güç tarafından onurlandırılmak için terör saldırıları düzenlemeyi emrettiği yönündeki inançtan kaynaklanan bir terör biçimidir. Bu bakımdan gerçekleştirilen dini motifli terör saldırılarının ilahi güç tarafından onurlandırılmakla birlikte affedileceği ve belki de ahirette ödüllendirileceği düşüncesi vardır. Dini motifli terör, dinî argümanları kullanarak kendine alan açan ve bu argümanlar çerçevesinde

meşruluğunu ilan eden terör çeşididir. Kirman'a göre ise dini motifli terörizm inanç, dinsel duygu ve sembollerle saldırganlığı meşrulaştırılmaya çalışan terör eylemleridir (Kirman, 2004, s. 327). Bununla birlikte dini motifli terör örgütleri, herhangi bir dinî bilgiyi veya sembolü o dinin özünden kopararak meşruiyet kaynağı olarak kullanmaktadır. Örneğin IŞİD terör örgütünün gerçekleştirdiği saldırıların din adına yaptığı görülmektedir (Kuyaksil, 2014, ss. 79-87).

4. ARAP BAHARININ AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİN MOTİFLİ TERÖR ÖRGÜTLERİYLE MÜCADELESİNDE GETİRDİĞİ SORUNLAR

Arap Baharı hareketi, Orta Doğu'nun siyasal, askerî ve ekonomik açıdan önemli bir değişim yaşamasına neden olmuş ve uluslararası sistemi de etkilemiştir. Özellikle Arap Baharı ile birlikte uluslararası güvenlik açısından göç ve terör sorununun önemi artmıştır. Arap Baharı, ilk olarak 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlamıştır. Tunus vatandaşı olan seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendini yakıp intihar etmesiyle halk sokaklara dökülmüştür. Halkın sokağa dökülmesiyle birlikte ülke çapında eylemler ve protestolar başlamıştır. Halkın büyük kesiminin protestolarda ve eylemlerde yer almasıyla birlikte dönemin Tunus Devlet Başkanı olan Zeynel Abidin Bin Ali, ülkeyi terk etmek zorunda kalmış olup böylelikle mevcut hükümet devrilmiştir (BBC, 2011). Tunus'ta yaşanan büyük çaplı protestolar sırasıyla Cezayir, Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Cibuli, Fas, Irak, Bahreyn, İran, Libya, Kuveyt ve Batı Sahra'ya yayılmıştır. Tunus'daki büyük halk hareketlenmesinin ardından 28 Aralık 2010'da Cezayir'de büyük çaplı protestolar başlamıştır. Cezayir'deki büyük çaplı protestoların sonucunda 24 Şubat 2011'de ülke içerisinde 19 yıldır sürmekte olan olağanüstü hal sona erdirilmiştir (BBC, 2011). 14 Ocak 2011'de Ürdün'de başlayan halk hareketlenmeleri sonucunda Kral II. Abdullah, başbakan Rifai ve onun kabinesini dağıtma kararı alıp hükümeti yeniden kurmak durumunda kalmıştır (Blomfield, 2011). 17 Ocak 2011'de Sudan'da başlayan küçük çaplı eylemler ve protestoların sonucunda dönemin devlet başkanı olan Bashir, 2015 seçimlerinde başkan adayı olmayacağını açıklamıştır (BBC, 2011). Aynı gün içerisinde Umman devletinde de başlayan halk hareketlenmelerinin sonucunda dönemin Umman Sultanı olan Kabus bin Said, mevcut hükümette yer alan altı bakanın görevinin son verilmesine, ekonomik imtiyazlar vermek ve mecliste yasama yetkisini konseye devretmek durumunda kalmıştır (VOA, 2011). 16 Ocak 2011'de Yemen'de başlayan protestolar sonucunda dönemin devlet başkanı Ali Abdullah Salih, 23 Kasım 2011'de görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır (Muslu, 2012). 25 Ocak 2011'de Mısır'da yaşanan büyük çaplı halk hareketlenmesinin sonucunda Mısır ordusu tarafından mevcut hükümet devrilmiştir. Dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ve başbakanı Ahmed Şefik istifa etmiştir (Telli, 2012, s. 65). 26 Ocak 2011'de Suriye'de başlayan küçük çaplı protestolar, giderek büyük çaplı halk hareketlenmelerine dönüşüp 18 Mart 2011'de iç savaş başlamıştır (Miş, 2012). Suriye İç Savaşı, 2011 yılından bu yana halen devam etmektedir. 28 Ocak 2011'de Cibuti'de yaşanan halk hareketleri hükümet tarafından kısa bir sürede 30 Ocak 2011'de Fas'da başlayan büyük çaplı protestoların sonucunda Başbakan'a kabine atama yetkisi tanınmış olup ayrıca Kral VI. Muhammed tarafından anayasal reformlar getirilmiştir

(Taniş, 2021, ss. 86-87). 10 şubat 2011'de Irak'ta başlayan büyük çaplı protestoların sonucunda dönemin başbakanı Maliki, 15 Ağustos 2014'te istifa etmiştir (Kılınç, 2014). 14 şubat 2011'de Bahreyn'de yaşanan büyük çaplı protestoların sonucunda bazı bakanların görevine son verilmiştir (Trade Arabia, 2011). Bununla birlikte Kral Hamed bin İsa El-Halife tarafından ekonomik imtiyazlar verilmesi kararlaştırılmıştır (Reuters, 2011). 17 şubat 2011'de Libya'da başlayan büyük çaplı protestolar sonucunda 25 Ağustos 2011'de Kaddafi hkmeti devrilmiş olup muhalifler yönetimi ele geçirmiştir (Kuşoğlu, 2012, ss. 108-114).

Arap Baharının başlamasından itibaren Orta Doğu'dan Avrupa Birliği, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yoğun g akımı başlamıştır. Başlayan yoğun göç akımının sonucunda silahlı faaliyetlerde bulunmuş, dini motifli terrrgtleriyle bağlantısı bulunan, illegal işlerde çalışan vs. birçok kişi Avrupa Birliği'ne göç etmiştir. Yoğun g akımı sırasında Avrupa Birliği'ne yerleşen mülteci ve sığınmacıların arasına sızan dini motifli terrrgtu yeleri, Avrupa Birliği'nde çeşitli illegal faaliyetler, örgütlenmeler ve terör eylemleri yapmaya başlamıştır. Orta Doğu'daki terrrgtlerinden biri olan İşİD (Irak-şam İslam Devleti)'in üstlendiği 13 Kasım 2015'de Fransa'nın Paris kentinde, 22 Mart 2016'da Brüksel'de ve 19 Aralık 2016'da Almanya'nın Berlin kentinde yaşanan büyük çaplı terör saldırıları, Avrupa Birliği'nin Orta Doğu'dan gelen teröristler konusunda istihbarat ve güvenlik açığı olduğunu göstermektedir.

Arap Baharıyla birlikte başlayan ve günümüzde Avrupa Birliği'ne yönelik hâlâ devam etmekte olan g akımı, Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesi için de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Avrupa Birliği'nin polis teşkilatı olan Europol'n yıllık olarak hazırladığı TESAT (EU Terrorism Situation ve Trend Report/AB Terörizm Durumu ve Eğilim Raporu) raporlarından 2011 yılındaki raporda Arap dünyasındaki huzursuzluğun büyük bir göçmen akımına yol açması durumunda Müslüman ülkelerden göçmen olarak gelen fakat aslında terrrgtu yesi olan kişilerin terörizm faaliyetlerinin daha yaygınlaşmasına yönelik risk getireceği belirtilmektedir (Europol, 2011). 2012 yılında TESAT raporunda ise Arap Baharı olaylarının bir sonucu olarak Kuzey Afrika lkelerinden Avrupa Birliği'ne mülteci akımından da yararlanmayı başaran küçük çapta terrrgtu üyelerinin tespit edildiği belirtilse de Arap Baharı olaylarının Avrupa Birliği'nde El Kaide bağlantılı dini motifli terör gruplarının faaliyetlerinde gözle görülür bir artışa yol amadığı belirtilmektedir (Europol, 2012). Fakat 2013 yılında yayınlanan TESAT raporunda ise Arap Baharı olaylarının Avrupa Birliği'nin terörizm tehdidi açısından önemli bir noktaya geldiği belirtilmektedir (Europol, 2013). Hatta 2015 yılındaki TESAT raporuna göre Arap Baharının ve bununla birlikte Suriye ve Irak'taki i çatışmaların etkisiyle Avrupa Birliği'nde dini motifli terör saldırılarının arttığı ve terörizmle mücadele açısından daha ciddi tehditler doğurabileceği belirtilmektedir (Europol, 2015).

TESAT raporlarına göre 2006-2009 yıllarında toplam olarak 838 dini motifli terrrgtu yesi tutuklanmıştır. Fakat, Arap Baharının başlamasıyla birlikte TESAT raporlarına göre 2011-2015 yıllarında toplam olarak 1.579 dini motifli terrrgtu yesi tutuklanmıştır. Bununla birlikte TESAT

raporlarına göre 2011 yılından itibaren günümüze kadar toplam olarak 4.908 dini motifli terör rgt yesi tutuklanmıştır. Bu durumda Arap Baharı'nın başlamasından itibaren Avrupa Birliği içerisinde dini motifli terörist yapılanmalarının ve faaliyetlerinin artış gösterdiği grlmektedir. Arap Baharı, 2010'da başlayan kitlesel protestolardan bu yana Avrupa Birliği'nin terörle mücadelesinde ana tema haline gelmiştir. Örneğin Avrupa Birliği Terörle Mücadele Koordinatörü olan Gilles de Kerkchove'nin Eylül 2011'de düzenlediği basın toplantısında Arap Baharı'nın El Kaide'nin yeniden canlanması için büyük bir fırsat sağladığını belirtmiştir. Bununla birlikte mülteciler, düzensiz göçmenler ve üçüncü ülke vatandaşlarının Avrupa Birliği'nin güvenikleştirme çalışmalarını arttırmasına neden olmuştur. Bu bakımdan Arap Baharı, Avrupa Birliği'nin günümüzdeki dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde oldukça önemli bir yere sahiptir (İşleyen, 2017, s. 61).

5. ARAP BAHARI BAşLADIKTAN SONRA AVRUPA BİRLİğİ'DE YAşANAN BÜYÜK ÇAPLI DİN MOTİFLİ TERÖR SALDIRILARI

17 Aralık 2010'da Tunus'da başlayan Arap Baharı, kısa bir sürede birçok Orta Doğu devletine yayılmıştır. Bundan dolayı kimi Orta Doğu devletinde hükümetler yenilenmiş, ekonomik veya siyasi açıdan imtiyazlar tanınmış olup kimi Orta Doğu devletinde ise hareketler bastırılmıştır. Fakat kimi Orta Doğu devletlerinde ise iç savaşlar meydana gelmiştir. Arap Baharı'nın birçok Orta Doğu devletlerine yayılmasıyla birlikte bu devletlerden diğer bölgelere yoğun g akımı başlamıştır. Avrupa Birliği'ne de gelen yoğun g akımında birçok dini motifli terör rgt yesi birliğin sınırları içine dahil olmuştur. Bununla birlikte Avrupa Birliği sınırlarına g etmeyi başaran dini motifli terör rgt yeleri, birliğin sınırları içerisinde birçok terör saldırıları gerçekleştirebilmiştir. Avrupa Birliği içerisinde yaşanan bu dini motifli terör saldırılarından dolayı birçok Avrupa Birliği vatandaşı yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir. TESAT raporuna göre 2011- 2021 yıllarında Avrupa Birliği içerisinde toplam olarak başarıyla tamamlanan, başarısız olan ve engellenen 127 dini motifli terör saldırısı gerçekleşmiştir (European Council, 2022). 2011-2021 yıllarında Avrupa Birliği'nde yaşanan terör saldırılarından dolayı ise 517 kişi hayatını kaybetmiştir (Statista, 2022). En son yayımlanan TESAT raporuna ise 2022 yılında başarıyla tamamlanan, başarısız olan ve engellenen 6 dini motifli terör saldırısı gerçekleşmiş olup 2 kişi hayatını kaybetmiştir. 2011 yılından itibaren AB'deki dini motifli terör saldırılarında toplam 519 kişi hayatını kaybetmiştir (Europol, 2022). Çalışmanın bu bölümünde alt başlık olarak seçilen olaylar, kronolojik olarak sıralanmıştır.

5. 1. İle-de-France Terör Saldırıları

İlk olarak 7 Ocak'ta Saïd Kouachi ve Chérif Kouachi isimli kardeş olan iki saldırgan tarafından Charlie Hebdo gazetesinin genel merkezine terör saldırısı gerçekleştirilmiştir. Bu terör saldırısında 11 kişi yaralanmış olup 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırının arka planında ise saldırganlar, Charlie Hebdo gazetesinin Hz. Muhammed'le ilgili yaptığını karikatürlerden dolayı saldırı düzenlediklerini ve saldırının sonrasında Hz. Muhammed'in intikamını aldıklarını belirtmiştir. Hatta saldırı esnasında görgü tanıkları tarafından silahlı kişilerin arapça olarak "Peygamber Muhammed'in intikamını aldık" ve "Allah

büyüktür" diye bağırdıklarını duyduklarını söyledikleri belirtilmiştir (BBC, 2015). Saldırını gerçekleştiren teröristler, olay yerinden uzaklaşıp kaçımayı başarsa da kısa sürede Fransa'nın emniyet güçleri tarafından yakalanıp etkisiz hale getirilmiştir. Bu sırada 8 Ocak'ta Amedy Coulibaly isimli saldırgan, yaptığı silahlı saldırı sonucunda bir Fransız polis memurunu öldürmüştür. Fransız emniyet güçlerinden kaçarken Porte de Vincennes'te Hypercacher süpermarketine girip orada birçok kişiyi rehin almıştır. Fransız Emniyet güçleriyle çıkan çatışma sonucunda ise saldırgan etkisiz hale getirilmiş ve altı rehine yaralanmıştır. Dört rehine ise saldırgan tarafından öldürülmüştür (Le Parisien, 2015). Fransa'da yaşanan bu silahlı saldırı, Avrupa Birliği içerisinde dini motifli terör saldırılarının ciddi bir risk ve tehdit içerdiğini göstermektedir. Bununla birlikte Fransa'da yaşanan bu terör saldırılarından sonra Avrupa Birliği içerisinde yakın zaman aralıklarıyla ardı ardına dini motifli terör saldırıları gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

5. 2. Paris Terör Saldırıları

13 Kasım 2015 akşamı saat 21.50'de birbirinden ayrı ayrı hareket etmekte olan üç terörist grubu, Paris'teki bir stadyumda, bir konser salonunda ve bir restoran ve barda otomatik tüfekler ve patlayıcılarla planlı olarak terör saldırıları gerçekleştirmiştir. Yaşanan terör saldırısını dini motifli terör örgütlerinden biri olan IşİD üstlenmiştir (Strebel, Steenberg, 2017). Gerçekleşen terör saldırılarında toplam olarak 130 kişi hayatını kaybetmiş ve 495 kişi yaralanmıştır (Eurojust, 2018). Saldırılardan kısa bir süre sonra Fransa, Suriye ve Irak'taki IşİD hedeflerine yönelik hava saldırıları düzenlemiştir. Saldırının ardından Europol'ün yaptığı analizlere göre, dini motifli terör saldırılarının hem küresel alanda hem de Avrupa Birliği'nin güvenliğinde ciddi ölçüde tehdit içerdiğini belirtilmektedir. Europol'e göre yaşanan bu terör saldırılarının artmasını önlemek için zamanında müdahaleleri mümkün kılmak ve herhangi bir terör faaliyetine etkin bir şekilde tepki verme çabalarına ağırlık verileceği belirtilmektedir (Europol, 2015).

5. 3. Brüksel Terör Saldırıları

22 Mart 2016'da Belçika'nın Brüksel kentinde IşİD tarafından eşgüdümlü iki terör saldırısı düzenlenmiştir. Zaventem'deki Brüksel Havalimanı'nda iki intihar bombacısı ve Brüksel'in merkezindeki Maalbeek Metro İstasyonu'ndan ayrılan trende bir intihar bombacısı tarafından bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Brüksel Havalimanı'nda Saat 07.58'da 9 saniyelik arayla art arda iki bomba patlaması meydana gelmiştir. Brüksel Havalimanı'nın etkisi devam ederken saat 09.11'da Maalbeek Metro İstasyonu'ndaki bir trende terör saldırısı gerçekleşmiştir (The Guardian, 2016). Gerçekleşen terör saldırılarında 32 kişi hayatını kaybetmiş ve 340 kişi yaralanmış olup saldırıyı ise IşİD üstlenmiştir (Belçika Temsilciler Meclisi, 2018). Bu saldırı, Belçika'da gerçekleşmiş en kötü terör saldırısı olarak tarihe geçmiştir. Bununla birlikte yaşanan bu terör saldırılarıyla Avrupa'daki ülkeler artık yalnızca kendi güvenlik açıklarıyla ilgilenemeyeceklerini aynı zamanda çevre bölgelerden girebilecek operatörlerin oluşturduğu tehditlere karşı da dikkatli olmaları gerektiğini göstermektedir (International Institute for Counter-Terrorism, 2016).

5. 4. Nice Terör Saldırısı

14 Temmuz akşamı, Fransa'da yaşayan 31 yaşındaki Tunuslu Mohamed Lahouaiej-Bouhlel tarafından Nice'deki Bastille Günü kutlamaları içerisinde Promenade des Anglais'de bir havai fişek gosterisine katılan kalabalığın arasından iki kilometre boyunca bir kamyonla saldırmıştır. Saldırgan, 10'u ocuk olmak üzere 85 kişiyi öldürmüş ve birçoğu kritik olmak üzere 201 kişiyi yaralamıştır. Saldırgan vurulmadan önce polise tabancayla ateş etmiştir. Saldırdan sonra saldırganın cep telefonlarından ve bilgisayar kayıtlarının incelenmesiyle elde edilen kanıtlarda bu saldıryı bir yıldır planlamış olabileceği tespitine varılmıştır. Saldırı yaşandıktan 36 saat sonra saldırganın sorumluluğunu IşİD üstlenmiştir. Europol, yapılan analiz ve değerlendirmelerin sonucunda Nice kentinde gerçekleşen terör saldırsı gibi birçok terör saldırsının Avrupa Birliği vatandaşlarına verebilecekleri zararı bir kez daha gosterdiğini belirtmektedir (Europol, 2017). Ayrıca saldırganın gerçekleştiği günün sabahında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Holland, Tour de France'in 26 Temmuz'da bitmesinden sonra olağanüstü halin kaldırılacağını belirtmiştir. Fakat bu açıklamanın yapıldığı günün akşamında Nice kentinde yaşanan bu terör saldırsından dolayı Fransa'da olağanüstü halin süresi 6 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir (Özar, Yavuz, 2017, ss. 448-449).

5. 5. Berlin Terör Saldırısı

19 Aralık'ta Almanya'nın Berlin kentinde Nice kentinde gerçekleşen terör saldırsına benzeyen bir terör saldırsı gerçekleşmiştir. Berlin'in merkezindeki Noel pazarına teröristler kamyonla girip pazardaki insanların üzerine sürmüştür. Yaşanan bu terör saldırsından dolayı 12 kişi ölmüş ve 56 kişi yaralanmıştır. Yaşanan bu terör saldırsı, hem turistlerin hem de yerel halkın yoğun uğradığı yerlerden biri olan Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi'nin yanında meydana gelmiştir. IşİD, bir gün sonra A'maq News isimli medya kuruluğu aracılığıyla saldırganın sorumluluğunu üstlenmiş ve saldırganı "saldıryı gerçekleştiren asker" olarak nitelendirmiştir (Europol, 2017). Turistlerin sıklıkla uğradığı yerlerden birinde bu terör saldırsı, doğal olarak turistler için de bir korku oluşturmuştur. Saldırgan ise Tunus vatandaşıdır. Yaşanan bu terör saldırsından dört gün sonra, İtalya'nın Milano kenti yakınlarında polisle girdiği çatışmada saldırgan etkisiz hale getirilmiştir (Eurojust, 2018). Almanya'da bu derecede yaşanan terör saldırsı en son 26 Eylül 1980'de Hitler fanatiği olan Gundolf Köhler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan 19 Aralık 2016'da Berlin'de yaşanan bu terör saldırsı, 1980'de Münih'teki Oktoberfest'teki saldırdan bu yana can kaybı açısından en ağırı olmuştur (Hassapis, Katsikides, Markoulis, 2017, s.14). 36 yıl sonra yaşanan bu terör saldırsı, Almanya'yı terörizm tehdidiyle tekrar karşı karşıya getirmiştir. Bu bakımdan Berlin'de yaşanan terör saldırsı, Almanya'nın terörizmle mücadelesinde daha etkin çalışmalar yürütmesine neden olmuştur.

5. 6. Manchester Arena Terör Saldırısı

22 Mayıs 2017 Pazartesi akşamı çoğu gençlerden oluşan 14.000'den fazla kişinin katıldığı Ariana Grande'nin Manchester Arena'daki konserinin sonlarına doğru gelindiğinde terrorist Salman Abedi tarafından el yapımı patlayıcı infilak ettirilmiştir. Yaşanan terör saldırsında Salman Abedi'nin o akşam

patlayıcının patlatılmasından doğrudan sorumlu olmasıyla birlikte sanığın böyle bir olayın hazırlanmasında da yer aldığı tespit edilmiştir. Patlamayı gerçekleştirdiklerinde Salman Abedi 22 yaşında olup Hashem Abedi ise 20 yaşındadır. Ebeveynleri Libya'da doğmuş olmasına rağmen her iki kardeş de Birleşik Krallık'ta doğup büyümüşlerdir. Fakat Arap Baharının ortaya çıkmasından sonra uluslararası alanda bir tehdit haline gelerek Avrupa Birliği içinde de teşkilatlanan IŞİD terör örgütüne katılmışlardır (Courts and Tribunals Judiciary of England and Wales, 2020). Bu durum, IŞİD'in Avrupa Birliği devletlerinde doğmuş ve büyümüş gençleri de etki altına alma politikaları yürüttüğünü göstermektedir. Salman Abedi'yle birlikte kardeşi Hashem Abedi'nin de hazırladığı bu terör saldırısında 22 kişi hayatını kaybetmiş ve 512 kişi yaralanmıştır. Ayrıca bombalı saldırıyı düzenleyen Salman Abedi de hayatını kaybetmiştir. Terör saldırısı gerçekleştirildikten kısa bir süre sonra A'maq News'in yayınladığı bir son dakika haberiyle IŞİD üstlenmiştir. Londra'da yaşanan bu terör saldırısı, 2005 yılında Londra'nın ulaşım sistemine düzenlenen intihar saldırılarından bu yana Birleşik Krallık'taki en ölümcül saldırı olarak görülmektedir (Europol, 2018). Bu bakımdan gerçekleştirilen bu terör saldırısı İngiltere'nin 7 Temmuz 2005'de Londra Metrosu'nda gerçekleştirilen saldırıyla ortaya çıkan terörizm tehdidini bir kez daha hatırlatmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu terör saldırısı, İngiltere'nin terörizmle mücadelesinde daha etkin ve daha fazla çalışmasına neden olmuştur.

5. 7. Londra Köprüsü Terör Saldırısı

3 Haziran 2017'de Londra'nın merkezinde üç saldırgan Londra Köprüsü'nde bir minibüsü yayaların üzerine sürmüş ve araçtan inip bıçaklı saldırı düzenlemiştir. Düzenlenen bu terör saldırısı sonucunda sekiz kişi hayatını kaybetmiş ve 48 kişi yaralanmıştır. Saldırıyı IŞİD, A'maq News tarafından yayınlanan son dakika haberiyle üstlenmiştir (Europol, 2018). Saldırıyı gerçekleştiren kişiler ise Khuram Shazad Butt, Rachid Redouane ve Youssef Zaghba isimli üç kişidir. Khuram Butt, 1990'da Pakistan'da doğmuştur. Fakat ailesi, Pakistan'daki siyasi baskı nedeniyle sığınma talebinde bulunarak 1998'de İngiltere'ye taşınmıştır. 2004 yılında ise kendilerine süresiz oturma izni verilmiş olup ardından Khuram Butt'a 2005'te İngiliz vatandaşlığı verilmiştir. Youssef Zaghba ise Fas'ta doğup büyümüştür. Fakat ailesi boşanmış ve annesi İtalya'ya dönmüştür. Kendisi de annesiyle birlikte İtalya'ya yerleşmiştir. Rachid Redouane ise 2009-2014 yıllarında İngiltere ve İrlanda'ya sürekli girmeye çalışan fakat bu girişimlerinde yakalanıp sınır dışı edilen bir Fas vatandaşıdır. Kasım 2014'te İrlanda'dan vize almış olup ardından 2015'de İrlanda'lı biriyle evlenmiştir (Anderson, 2017). Saldırganların hayatına bakıldığında üçünün de geçmişte göç ettiği görülmektedir. Bu bağlamda saldırganların arkasında Arap Baharı başladıktan sonra yayılan IŞİD'in Avrupa'daki teşkilatlanmasının etkisinin olduğu görülmektedir. Yapılan incelemelerin sonucunda saldırgan Khuram Butt'un saldırı gerçekleşmeden önce aşırılık yanlısı nitelikte paylaşımlar yaptığı, bunlardan bazılarının dini motifli saldırı propagandaları olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan yaşanan bu terör saldırısı artık İngiltere'nin dini motifli teröristlerin saldırılarından kaynaklanan ciddi bir tehditle karşı karşıya olduğunu açıkça ortaya koymuştur. IŞİD'in o dönemlerdeki yükselişi ve onun silahlanma çağrısı gerek İngiltere gerek ise Avrupa Birliği içerisinde

dini motifli terör saldırının artmasına neden olmuştur (Courts and Tribunals Judiciary of England and Wales, 2019).

5. 8. Barcelona Terör Saldırısı

17 Ağustos 2017'de İspanya'nın Barcelona kentinin merkezinde turistlerin yoğun olduğu ve kalabalık bir şehir merkezi caddesi olan La Rambla gezinti yoluna bir minibüs hızla girip insanların üzerine sürmüştür. Yaşanan terör saldırısı sonucunda 15 kişi ölmüş ve 131 kişi yaralanmıştır. Yaklaşık sekiz saat sonra Barcelona'nın 120 km güneyindeki Cambrils şehrinde ise bir araba yayaların üzerine çıkarak bir kişiyi öldürmüş, altı sivil ve bir polis memurunu yaralamıştır. Barcelona'da gerçekleştirilmiş olan saldırı, hemen Almaq News tarafından yayınlanan bir son dakika haberiyle IŞİD tarafından üstlenilmiştir. Ardından kısa bir süre içerisinde her iki saldırı da IŞİD merkezi liderliğinden yapılan açıklamada üstlenilmiştir (Europol, 2018). Barcelona kentinde yaşanan bu terör saldırısı, 2004 yılının Mart ayında Madrid intihar saldırılarından bu yana İspanya'da yaşanmış en ölümcül saldırı olarak görölmektedir (BBC, 2017). Bu bakımdan gerçekleştirilen bu terör saldırısı İspanya'nın, 11 Mart 2004'te Madrid kentinde gerçekleştirilen saldırısını tekrar hatırlatmıştır. Bu bağlamda 2017'de Barcelona'da gerçekleştirilen terör saldırısı, İspanya'da 2004 yılından sonra terörizm tehdidinin varlığını bir kez daha hatırlatmıştır. Bu bağlamda yaşanan bu terör saldırısı, İspanya'nın terörizmle mücadelesinde daha etkin çalışmasına neden olmuştur.

6. ARAP BAHARININ ETKİSİYLE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DİN MOTİFLİ TERÖR ÖRGÜTLERİYLE MÜCADELEYE YÖNELİK OLUŞTURDUĞU GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKALARI

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla birlikte Avrupa Birliği'nde ortak güvenlik ve savunma politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. Maastricht Antlaşması'nda Avrupa Birliği'nin terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suç ve insan ticaretine karşı ortak güvenlik ve savunma politikalarını yürütmek amacıyla Europol, Eurofor ve Eurocorps gibi kurumlar oluşturulmuştur. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve savunma politikaları Eurojust, Eurodac, Avrupa Savunma Ajansı ve Avrupa Terörle Mücadele Koordinatörlüğu gibi kurumların oluşturulmasıyla geliştirilmiştir (Bay, 2021).

Arap Baharı hareketinin yaşandığı devletlerdeki dini motifli terör örgütü üyeleri, mülteci ve sığınmacı adı altında Avrupa Birliği içerisinde girmeyi başarıp teşkilatlanarak faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Bununla birlikte dini motifli terör örgütleri, Avrupa Birliği içerisinde Fransa, Belçika, İspanya, İngiltere ve Almanya'da büyük çaplı terör saldırıları düzenlemişlerdir. Yaşanan büyük çaplı terör saldırılarının sonucunda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Bu durum, Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesini derinden etkilemiştir. Arap Baharından dolayı Orta Doğu'dan Avrupa Birliği'ne göç edip teşkilatlanan ve terör saldırı gerçekleştirilen dini motifli terör örgütü üyeleriyle mücadele için Avrupa Birliği tarafından güvenlik ve savunma politikaları geliştirilmeye çalışmıştır. Bu

bağlamda Avrupa Birliği tarafından dini motifli terör örgütleriyle mücadeleye yönelik yeni savunma mekanizmaları, yeni kurumlar, yeni savunma politikaları, yeni kararlar ve programlar hazırlanmıştır.

6. 1. 26 ve 27 Haziran Avrupa Birliği Komisyonu Kararları

Arap Baharının etkisiyle Avrupa Birliği'ne gelen mülteci ve sığınmacı akınında terör örgütü üyelerinin birliğin içine girmesiyle Avrupa Birliği, terör suçlarını önlemek ve terörle ilgili faaliyetlere katılımın altında yatan nedenlerle mücadele etmek amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Öncelik olarak 26-27 Haziran 2014 tarihlerinde yapılan Avrupa Konseyi toplantısında üye devletler, gelecekteki yıllarda Avrupa Birliği için beş stratejik öncelik üzerinde anlaştılar. Üye devletler, aşağıdaki beş konuda mutabık kalmıştır:

1. Temel haklara tam olarak uyum sağlamak,
2. Vatandaşlara güven vermek için daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik,
3. Mevcut AB yasal araçlarının daha iyi uygulanmasını ve uygulanmasını sağlamak,
4. Daha birleşik bir kurumlar arası ve sektörler arası bir yaklaşım oluşturmak,
5. Güvenliğin tüm iç ve dış boyutlarını bir arada ele almak (European Council, 2014).

Avrupa Komisyonu tarafından 26-27 Haziran kararlarında üye devletlerin teröre karşı mücadelenin iç ve dış yönlerini bütünleştirerek yakın işbirliği içinde çalıştığı etkili bir Avrupa Birliği terörle mücadele politikasına ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte terörizm, radikalleşme, kaçakçılık, siber suçlar ve organize suçları çöktürmenin yöntemleri üzerinde üye devletler arasında iş birliği içerisinde çalışmalar yapılması gerektiğine karar verilmiştir (European Council, 2014).

6. 2. 12 Şubat Avrupa Birliği Komisyonu Kararları

Ocak 2015'te Fransa'da meydana Charlie Hebdo haber merkezinde meydana gelen dini motifli terör saldırısı, Fransa'nın güvenlik düzeyini en üst düzeye çıkarmasına neden olmuştur. Saldırıdan kısa bir süre Fransa Başbakanı Manuel Valls, şüpheli teröristlerin ve terör örgütüne bağlı olduğu tespit edilen kişilerin hareketlerini izlemek amacıyla Avrupa devletleri arasında daha fazla işbirliğinin hayati önem taşıdığını vurgulamıştır (Willsher, 2015). Yaşanan bu dini motifli terör saldırısından sonra Avrupa Birliği üye devlet veya hükümet başkanları, 12 Şubat tarihinde toplanmıştır. Toplantıda Charlie Hebdo saldırısının ardından Avrupa Konseyi üyeleri, terör tehdidine karşı çeşitli önlemler alınmasını istediklerini belirtmiştir. Bu önlemler arasında Yolcu Adı Kayıt sisteminin acilen kabul edilmesiyle birlikte dış sınırlarda terör örgütü üyelerini tespit etmek amacıyla sınır kontrolleri operasyonel yönergeleri, adli ve kolluk kuvvetleriyle birlikte üye devletlerin güvenlik servisleri arasında daha fazla işbirliği yer alması gerektiği belirtilmektedir (Johannesson, 2018, s. 38).

6. 3. Avrupa Güvenlik Gündemi'nin Oluşturulması

Charlie Hebdo saldırısının ardından dini motifli terörizm tehdidinin artmasıyla birlikte 28 Nisan 2015 tarihinde Avrupa Birliği Güvenlik Gündemi oluşturulmuştur. Avrupa Birliği Güvenlik Gündemi'nde birliğin güvenliği için siber saldırı, organize suçlar ve terörle mücadele öncelikli konular olarak belirlenmiştir. Avrupa Güvenlik Gündemi'nde terörle mücadele ve radikalleşmenin önlenmesi amacıyla aşağıdaki stratejilerin uygulanmasına karar verilmiştir:

1. Europol'ün yeteneklerini genişletmek.
2. Europol bünyesinde bir ECTC (European Counter Terrorism Centre/Avrupa Terörle Mücadele Merkezi) kurmak
3. BT şirketleriyle bir Avrupa Birliği forumunun başlatmak
4. Terörizmin finansmanı ile mücadele için önlemleri arttırmak
5. Eğitim, gençlik katılımı ve kültürler arası diyalog için Avrupa Birliği programları aracılığıyla radikalleşmeyi önlenmek.
6. Cezaevlerinde radikalleşmeyi önlemek.
7. Radikalleşmeyi önleme programlarının geliştirmek (European Commission, 2015).

Avrupa Birliği Güvenlik Adımı'nın oluşturulmasıyla birlikte üye devletler, terörizmle mücadele konusunda daha etkin çalışmaya yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Bununla birlikte üye devletler, terörizmle mücadelesinde daha sıkı iş birliği içerisinde ve daha geniş stratejilerle mücadele etmeye başlamıştır.

6. 4. 20 Kasım 2015 Avrupa Birliği Adalet ve İçişleri Konseyi Kararları

13 Kasım 2015 tarihinde Paris'te yaşanan terör saldırılarından sonra Avrupa Birliği içerisinde güvenliğ tehdidi daha fazla artmıştır. Bakanlar, Avrupa Konseyi Üyeleri tarafından 20 Kasım 2015 tarihinde yayınlanan terörle mücadele bildirisinin kapsadığı tüm alanların ve özellikle PNR (Passenger Name Record – Yolcu Adı Kayıt) sistemi, ateşli silahlar, dış sınırların kontrolleri, bilgi paylaşımı, terörün finansmanı, teröre karşı ceza adaleti tepkisi ve şiddet içeren aşırcılık gibi konularla mücadeleye yönelik uygulanmaların hızlandırılmasının önemi belirtilmektedir. (Johannesson, 2018, s. 38). Bununla birlikte terörizmle mücadele konusunda Frontex'in yetkileri genişletilmiştir:

- a) 2015 yılı sonuna kadar terörle mücadeleye katkıda bulunmak,
- b) Yabancı terörist savaşçıların şüpheli seyahatlerinin ve ateşli silah kaçaķlıęının Europol ile işbirliği içinde daha iyi tespit etmek,
- c) Terör örgütleriyle mücadeleyi daha etkin hale getirmek için üye devletlerin dış sınırlardaki kontrolleri sıkılaştırmasına yardımcı olmak.

Bununla birlikte terörle mücadelede başka kararlar da alınmıştır:

1. Terör örgütlerinin finansmanı ile mücadelenin etkinliğini ve verimliliğini artırmak,
2. Terörle mücadelede Europol'ün daha iyi bilgi alışverişi sağlaması için FIU.net ağının yoluyla güçlendirilmesi,
3. Üye devletlerin ulusal makamlarının şüpheli yabancı terörist savaşçılara ilişkin verileri SIS II'ye sistematik olarak girmesini hızlandırmak (European Council, 2015).

20 Kasım 2015 tarihinde Avrupa Birliği Adalet ve İçişleri Konseyi tarafından alınan bu kararlar, Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesini güçlendirme çalışmalarını hızlandırdığını göstermektedir.

6. 5. Yolcu Adı Kayıt Sistemi'nin Oluşturulması

Avrupa Birliği içerisinde yaşanan dini motifli terör saldırılarından dolayı üye devletler arasında terörle mücadeleye yönelik çalışmalar arttırılmıştır. Bununla birlikte Avrupa Birliği içerisinde terörizmle mücadeleye yönelik yeni programlar, kararlar ve savunma mekanizmaları oluşturulmaktadır. Bunlardan biri Avrupa Birliği Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Yolcu Kaydı sistemidir. 27 Nisan 2016 tarihinde yapılan toplantıda üye devletlerin onayıyla Avrupa Birliği içerisinde terörizmle mücadeleyi daha etkin hale getirmeye yardımcı olacağı düşünölen Yolcu Adı Kayıt Sistemi'nin faaliyete geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Yolcu Adı Kayıt sistemi, Avrupa Birliği'nin terörle mücadelesinde aşağdaki belirtilen alanlarda katkı sağlamaktadır:

1. Önceki zamanlarda teröre karışmış olan kişileri tespit etmek,
2. Terör örgütlerinin birlik içerisindeki teşkilatlanmasını ve faaliyetlerini engellemek,
3. Teröristlerin Avrupa Birliği'ne geçişini önlemek (European Council, 2016).

Yolcu Adı Kayıt Sistemi'nin oluşturulmasıyla birlikte hem üye devletlere dışarıdan gelebilecek teröristlerin Avrupa Birliği'ne girişini önlemeye, Avrupa Birliği içerisindeki tespit etmeye, teröristlerin Avrupa Birliği içerisindeki faaliyetlerini engellemeye ve saldırılarını önlemeye yönelik güvenlik çalışmaları güçlendirilmiştir. Bu bakımdan Yolcu Adı Kayı Sistemi, Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesinde önemli katkı sağlamaktadır.

6. 6. Güvenlik Stratejisi'nin Güncellenmesi

Terörizmle mücadele yöntemlerini güçlendirmeye çalışmakta olan Avrupa Birliği, 29 Haziran 2016 tarihinde Güvenlik Stratejisi'ni güncelleme kararı almıştır. İlk olarak 2003 yılında oluşturulan Güvenlik Stratejisi'ndeki belirtilen hususlarda, kararlarda ve stratejilerde düzenlemeler yapılmıştır. Güncellenmiş olan Güvenlik Stratejisi'nde terörle mücadeleye yönelik verilen kararlar şunlardır:

1. Terör örgütlerinin üye devletler içerisindeki faaliyetlerini önlemeye yönelik güvenlik çalışmalarının genişletilmesi,

2. Üye devletlerde terör örgütlerinin tutunmasını engelleyebilecek ve güvenli bir ortam yaratacak şekilde güvenliği yeniden tesis etme çalışmalarına ağırlık verilmesi,
3. Üye devletleri terörizm tehdidine karşı mücadelede deniz, siber güvenlik vs. gibi savunma mekanizmalarının daha etkin hale getirilmesi,
4. Terörle mücadelede işbirliği çalışmalarını arttırmak.
5. Avrupa Birliği 'nin iç güvenliğinin korunmasına yönelik terörizmle mücadeleyle ilgili mevcut zorluklara nasıl daha iyi yanıt verebileceğini belirlemek için Avrupa Birliği'nin mevcut politika ve stratejilerini yeniden gözden geçirmek (European Council, 2016).

6. 7. FIU.NET'in Terörle Mücadelede Kullanılmasına Karar Verilmesi

Avrupa Birliği, kendi sınırları içerisinde yaşanan dini motifli terör saldırılarından sonra terör örgütlerinin faaliyetleri hakkında istihbarat çalışmalarını hızlandırmaya başlamıştır. Bunlardan biri ise FIU.NET (Financial Intelligence Unit / Mali İstihbarat Birimi) isimli bilişim ağı sistemidir. FIU.NET, Avrupa Birliği'nde faaliyet gösteren finansal istihbarat birimlerinin kendi aralarındaki bilgi alışverişini ve iş birliğini sağlamak amacıyla kurulan ortak bilişim ağıdır. 1 Ocak 2016 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından FIU.NET'in terörle mücadele konusunda Europol'e destek vermesine karar verilmiştir. Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesinde FIU.NET, Europol'e terör örgütlerinin finansmanlarını tespit etmek ve finansal alanda terör örgütlerinin faaliyetlerinin takibi konusunda destek sağlamasına karar verilmiştir. Ayrıca Europol'ün teröristlerle ilgili istihbarat ve bilgi alışverişini sağlaması bakımından katkılar sağlamasına karar verilmiştir (European Commision, 2017). 1 Ocak 2016'da Avrupa Birliği Komisyonu tarafından FIU.NET'in terörle mücadelede Europol'e destek vereceğinin kararlaştırılmasından bu yana FIU.NET'in Europol'e terörle mücadele konusunda destek vermesinden bu yana, Europol'ün terörle mücadeleye yönelik mali alandaki istihbaratları ve kapasiteleri önemli ölçüde güçlenmiştir (Europol, 2023).

6. 8. Avrupa Birliği Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'nın Kurulması

Arap Baharı hareketinin başlamasından itibaren Avrupa Birliği'ne gelen yoğun göç akınında terör örgütü üyelerinin de mülteci ve sığınmacıların arasına sızmaya çalıştığının tespit edilmesi, Avrupa Birliği'nin sınırlarında terör örgütü üyelerinin geçişini engelleme çalışmalarını arttırmasına neden olmuştur. Bu bakımdan Avrupa Birliği Komisyonu'nun kararıyla 6 Ekim 2016 tarihinde Avrupa Birliği Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (European Border And Coast Guard Agency) kurulmuştur. Ayrıca 2005 yılından bu yana Avrupa Birliği'nin kurumlarından biri olan Frontex de yeni kurulan Avrupa Birliği Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'na dahil edilmiştir (Campesi, 2018, s. 12). Avrupa Birliği Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı, terörizmle mücadele konusunda da destek vermekte olup yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve terörizm gibi suç faaliyetlerine karıştığından şüphelenilen kişilerin tespit edilmesi ve kişisel verilerini kontrol etmektedir (European Council, 2016). Bu bağlamda oluşturulan bu ajans,

özellikle sınır dışından yaşanan yasadışı göçlerde yakalanan kişilerde terör örgütü üyesi olanları tespit etmek amacıyla Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

6. 9. Giriş – Çıkış Sistemi'nin Geliştirilmesi

Avrupa Birliği Konseyi, birlik sınırının giriş-çıkışlarında terör örgütü üyelerini tespit etmek ve bu konuda önlemler almak amacıyla 20 Kasım 2017'de Giriş – Çıkış Sistemi'nin geliştirilmesine karar vermiştir. Giriş – Çıkış Sistemi'nin temel amacı, birliğin dış sınırlarında giriş – çıkışların kontrolünü güçlendirmektir. Bununla birlikte Avrupa Birliği üyesi olmayan kişilerin birlik içerisinde giriş - çıkış bilgilerini kaydetmektir. Giriş – Çıkış Sistemi, istendiği zaman güvenlik birimlerinin seyahat geçmişi kayıtlarına erişebilmesine imkân sağlayarak terör faaliyetlerinde yer alan kişileri tespit etmek, önlemek ve güvenlik birimlerinin sınır giriş – çıkış verilerinde terörist şüphelisi olan kişilerin tespitini yapmak açısından kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte Giriş-Çıkış Sistemi içerisindeki verilerin, hem Avrupa Birliği'ne üye olmayan vatandaşlar içerisinde terörist şüphelisi kişilerin kendi belgelerini imha etmesi durumunda hem de görevli makamların parmak izi veya yüz görüntüleri kullanılarak sabıkası olup olmadığını tespit etmek gibi durumlarda bir kimlik doğrulama aracı olarak kullanılmasına karar verilmiştir (European Parliament, 2017). Bu bağlamda Giriş – Çıkış Sistemi, geçmişte gerçekleşen fakat diğer güvenlik birimlerinde silinmiş olan giriş-çıkış kayıtlarını arşivliğini yapması bakımından da önem taşımaktadır.

6. 10. Avrupa Savcılığı Ofisi'nin Terörle Mücadele Suçlarına Yönelik Yetkilerinin Güçlendirilmesi

Avrupa Birliği Konseyi, yakalanan terör örgütü üyelerine yönelik hükümlerin ve cezaların genişletilmesine yönelik çalışmalar hazırlamaya başlamıştır. 12 Eylül 2018'de terör suçu işleyenlere Avrupa Savcılığı Ofisi'nin yetkilerinin güçlendirmesine yönelik karar alınmıştır. Bu kararla birlikte Avrupa Savcılığı Ofisi'nin terör suçu işleyenlerin hükümlerine yönelik daha fazla yetkiye sahip olması sağlanmıştır. Bununla birlikte caydırıcı nitelikte hükümlerin verilmesiyle Avrupa Birliği içerisinde terör saldırısı gerçekleştirmeye veya terör örgütlerine dahil olmaya meyilli kişileri korkutabilme gibi katkı da sağlamaktadır. Ayrıca Avrupa Savcılığı Ofisi, terör suçu işleyenlerin mallarına ve finansmanlarına el konulmasına ilişkin ulusal yetkililere talimat verebilme yetkisine sahip olmuştur (European Commission, 2018).

6. 11. Schengen Bilgi Sistemi'nin Geliştirilmesi

Avrupa Birliği Konseyi, 28 Kasım 2018'de Schengen Bilgi Sistemi'nin geliştirilmesi amacıyla yeni kararlar almıştır. Schengen Bilg Sistemi'nin geliştirilmesiyle özellikle terörizmle ilgili faaliyetlerde bulunan kişilerin takibinin yapılmasına ve birlik sınırına geçişleri konusunda daha fazla önlem alınmasına başlanmıştır. Bununla birlikte kişilerin terör örgütü üyesi olup olmadığını tespit etmek amacıyla kimliklerini doğrulamak amacıyla parmak izinin, avuç içi izinin, yüz görüntüsünün ve genetik bilgilerinin de içermesine karar verilmiştir. Bu bağlamda Schengen Bilgi Sistemi'nin geliştirilmesinin

programlar oluşturulmuştur. Bununla birlikte Yolcu Adı Kayıt Sistemi, FIU.Net ve Giriş – Çıkış Sistemi'nin geliştirilmesiyle Avrupa Birliği'nin Arap Baharından sonra dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde dijital alana da ağırlık verdiği görölmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin oluşturduğu bu programlar, kurumlar ve kararlarla dini motifli terör örgütleriyle mücadeleye yönelik güvenlik ve savunma politikalarının kapsamını genişlettiği görölmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği'nin Arap Baharının etkisiyle artış gösteren dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde güvenlik önlemlerini arttırdığını göstermektedir.

7. SONUÇ

Çalışmada elde edilen bulguların ışığında Arap Baharının, Avrupa Birliği'nin dini motifli terörizmle mücadelesini olumsuz etkilediği görölmektedir. Bu sonuca varılmasının sebeplerinden birincisi, Arap Baharının yaşandığı devletlerdeki dini motifli terörizmin Avrupa Birliği'ne mülteci ve sığınmacıların arasına sızıp giriş yapan terör örgütü üyelerinin birlik sınırları içerisinde teşkilatlanması, güçlenmesi ve faaliyetler yürütmeye başlamasıdır. İkinci ise dini motifli terör örgütlerinin Avrupa Birliği içerisinde sırasıyla 2015'de İle-de-France ve Paris'de, 2016'da Brüksel, Nice ve Berlin'de, 2017'de Manchester, Londra ve Barcelona'da büyük çaplı terör saldırıları gerçekleştirmesidir. Gerçekleştirilen bu dini motifli terör saldırıları, Avrupa Birliği'nin güvenliği açısından dini motifli terör tehdidinin kritik bir noktaya geldiğini ortaya koymakta olup ayrıca Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde ciddi açıkları olduğunu göstermiştir. Üçüncüsü ise Arap Baharı başladıktan sonra Avrupa Birliği içerisinde dini motifli terör örgütü üyeleri tarafından gerçekleştirilen büyük çaplı terör saldırılarının Avrupa Birliği içerisinde yaşayan kişilerin güvenlik açısından kendilerini güvensiz hissetmelerine ve terör saldırılarına karşı daha fazla endişe duymalarına neden olmuştur. Dördüncüsü ise Arap Baharıyla birlikte Avrupa Birliği'ne giriş yapıp burada teşkilandıktan sonra büyük çaplı terör saldırıları gerçekleştiren dini motifli terör örgütleriyle mücadele etmek için Avrupa Birliği'nin daha fazla çaba göstermesine ve çalışmalar yürütmesine neden olmuştur.

Bununla birlikte Avrupa Birliği, dini motifli terör örgütleriyle mücadeleye yönelik güvenlik ve savunma politikalarını genişletmek, yeni kurumlar ve programlar oluşturmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu durum, Avrupa Birliği'nin yeni oluşturulan kurumlar, programlar ve politikaları yürütmek için maddi harcamalar yapmasına neden olmuştur. Ayrıca yaşanan terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin aileleri, zarar gören mekanların yenilenmesi, hasar gören alanların onarımı ve yaralanan kişilerin iyileşmesine yönelik de maddi harcamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Arap Baharı'ndan sonra dini motifli terör eylemlerine yönelik aldığı tedbirleri etkili olsa da Avrupa Birliği, maddi açıdan büyük zarara uğramıştır. Bu bağlamda Arap Baharının Avrupa Birliği içerisinde yükselen dini motifli terör tehdidinin Avrupa Birliği'ni maddi açıdan da olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak bu çalışmada Arap Baharının Avrupa Birliği'ni dini motifli terör mücadelesinde gerek maddi ve gerek manevi anlamda olumsuz etkilemiş olup Avrupa Birliği'nin iç ve dış güvenliğinin de zarar görmesine neden olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çalışmanın kullanılabilir alanları Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinin tarihsel süreci, dini motifle terör örgütleriyle mücadelesine yönelik geliştirdiği güvenlik ve savunma politikaları araştırmalarıdır. Bununla birlikte Arap Baharının Avrupa Birliği'ne "dini motifli terörizmle mücadelesi açısından getirdiği etkileri, Avrupa Birliği'nde gerçekleşen dini motifli terör saldırıları ve dini motifli terör örgütlerinin Avrupa Birliği'ne verdiği zararları araştırmak açısından da önemli bir kaynak işlevi taşımaktadır. Çalışmada yapılan çıkarımlar, dini motifli terörizm, güvenlik, savunma ve istihbarat alanlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmada elde edilen çıkarımlar dini motifli terörizmle ilgili çalışmalarda, Arap Baharı ile ilgili çalışmalarda, Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadele ve istihbarat faaliyetlerini araştırma çalışmalarında kullanılabilir öneme sahiptir.

Bununla birlikte çalışmada elde edilen çıkarımlar, gerek Türkiye'de gerek ise uluslararası alanda dini motifli terör örgütleriyle mücadele ve istihbarat çalışmalarında da kullanılabilir öneme sahiptir. Çalışmanın konusuyla ilgili araştırma yapılmasının sebebi, Arap Baharının başlamasından itibaren dini motifli terör örgütlerinin Avrupa Birliği'nde yarattığı tehditleri anlamak, Avrupa Birliği'ne verdiği zararları detaylıca öğrenmek ve Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikalarında getirdiği etkileri analiz etmektir. Bununla birlikte Arap Baharının başlamasıyla birlikte Avrupa Birliği'nin dini motifli terör örgütleriyle mücadelesini ele alan bu çalışma sayesinde Avrupa Birliği dışındaki diğer devletlere, uluslararası veya bölgesel örgütlere dini motifli terör örgütleriyle mücadelesinde nelerin yapılp yapılmaması gerektiğini, güvenlik ve savunma politikalarının nasıl geliştirilmesi gerektiğini daha iyi anlaması imkânı verilmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular dini motifli terör örgütleriyle mücadelede yürütülecek güvenlik ve savunma politikalarında, dini motifli terör örgütlerinin teşkilatlanmasını ve planladıkları terör saldırılarını önlemeye yönelik istihbarat çalışmalarında önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Anderson D. (2017). Attacks in London and Manchester March-June 2017 İndependent Assessment of Mi5 and Police Internal Reviews Unclassified. Erişim adresi: http://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/664682/Attacks_in_London_and_Manchester_Open_Report.pdf
- Aydınalp H. (2023). Prof. Dr. Halil Aydınalp ile Söyleşi: Dini Motifli Terörizm, *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-39.
- Bay D. (2021). *Avrupa Birliği Güvenlik Politikalarında Terörizm ile Mücadelenin Yeri*. (1.Baskı). Kriter Yayıncılık.
- BBC (2011, Ocak 15). Tunisia: President Zine Al-Abidine Ben Ali Forced Out. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12195025>
- BBC (2011, Şubat 21). Sudan's Omar Al-Bashir 'Will Not Seek Re-Election' . Erişim adresi: <https://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12521427>
- BBC (2011, Şubat 24). Algeria Ends 19-Year-Old State Of Emergency. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12573659>

- BBC (2015, Ocak 14). Charlie Hebdo Saldırısı: Üç Günlük Terör. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-30708237>
- BBC (2017, Ağustos 18). Barcelona Attacks: Spain's Long Anti-Terror Experience. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-40973190>
- Belçika Temsilciler Meclisi (2018). Investigation Committee Terrorist Attacks 22 March 2016 Summary Of The Activities And Recommendations. Erişim adresi: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/attentats/Brochure_Terrorists_Attacks.pdf
- Berk O. T. (2020). *Türkiye'de Dini Motifli Terör*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. 3.
- Biscop S. (2004). *The European Security Strategy Implementing a Distinctive Approach to Security*. Royal Institute for International Relations. 3-42. Erişim adresi: https://www.egmontinstitute.be/app/uploads/2004/03/Artikel.ESS_.pdf?type=pdf
- Blomfield A. (2011, Şubat 1). *King Abdullah II of Jordan Sacks Government Amid Street Protests*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/jordan/8296589/King-Abdullah-II-of-Jordan-sacks-government-amid-street-protests.html>
- Campesi G. (2018). European Border and Coast Guard (Frontex): Security, Democracy and Rights at the EU Border Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice. Erişim adresi: https://www.academia.edu/36019689/European_Border_and_Coast_Guard_Frontex_Security_Democracy_and_Rights_at_the_EU_
- Cantekin A. (2011). Terör Olaylarının Özelliklerinin Haber Medyasında Haber Yapılışa Etkileri. *KHO Bilim Dergisi*. 21 (1), 83-101.
- Courts and Tribunal Judiciary of England and Wales (2019). Inquests Arising from The Deaths in The London Bridge and Borough Market Terror Attack Regulation 28 Report on Action to Prevent Future Deaths, Erişim adresi: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2019/11/London-Bridge-Borough-Market-Terror-Attack-2019-0332.pdf>
- Courts and Tribunal Judiciary of England and Wales (2020). *Hashem Abedi*, Erişim adresi: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/08/Hashem-Abedi-Sentencing-Remarks.pdf>
- Department of Emergency and Military Affairs (2023, Temmuz 1). Terrorism Definitions. Erişim adresi: <https://dema.gov/army-national-guard/military-museum/publications/terrorism-definitions>
- Eurojust (2018). Berlin Christmas market terrorist attack of December 2016. Erişim adresi: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2018-06/2016-12_Berlin-terrorist-attack.pdf
- Eurojust (2018). Paris terrorist attacks of 13 November 2015. Erişim adresi: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2018-06/2015-11_Paris-terrorist-attack.pdf
- Eurojust (2019, Eylül 5). Speeding up and Strengthening The Judicial Response to Terrorism. Erişim adresi: <https://www.eurojust.europa.eu/news/launch-judicial-counter-terrorism-register-eurojust>
- European Commission (2017, Haziran 26). Commission Staff Working Document on Improving Cooperation Between EU Financial Intelligence Units. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=45318

- European Commission (2015, Nisan 28). Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of The Regions. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0185>
- European Commission (2018, Eylöl 12). State of The Union 2018: A Reinforced European Public Prosecutor's Office to Fight Cross-Border Terrorism. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_5682
- European Council (2014, Haziran 27). European Council 26/27 June 2014 Conclusions. Erişim adresi: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf
- European Council (2015, 20 Kasım). Conclusions of the Council of the EU and of the Member States meeting within the Council on Counter-Terrorism. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/20/jha-conclusions-counter-terrorism/>
- European Council (2016, Kasım 14). High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, Vice-President of the European Commission, and Head of the European Defence Agency. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/11/14/conclusions-eu-global-strategy-security-defence/>
- European Council (2016, Nisan 27). Directive (Eu) 2016/681 of The European Council of 27 April 2016 on The Use of Passenger Name Record (PNR) Data for The Prevention, Detection, İ Investigation and Prosecution of Terrorist Offences and Serious Crime. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0681veqid=1689580644239>
- European Council (2018, Kasım 28). Regulation (Eu) 2018/1862 of The European Parliament and of The Council of 28 November 2018 on the Establishment, Operation and Use of The Schengen İ Information System. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018R1862>
- European Council (2021, Nisan 29). Regulation 2021/784 of The European Parliament and of The Council of 29 April 2021 on Addressing the Dissemination of Terrorist Content Online. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0784>
- European Council (2022, Ocak 1). Infographic- Terrorism in the EU: facts and figures. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/terrorism-eu-facts-figures/>
- European Council (2023, Ocak 1). The EU's Response to Terrorism. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/#:~:text=EU%20definition%20of%20terrorism,abstain%20from%20performing%20any%20act>
- European Council. (2005, Kasım 30). The European Union Counter Terrorism Strategy. Erişim adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/EN/pdf>
- European Council. (2007, şubat 12). Council Decision of 12 February 2007 establishing for the period 2007 to 2013, as part of General Programme on Security and Safeguarding Liberties, the Specific Programme Prevention of and Fight against Crime. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32007D0125>
- European Council. (2008, Haziran 10). *Enhancing the Security of Explosives*. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=LEGISSUM%3A133289>

- European Parliament (2017, Kasım 8). Regulation of The European Parliament and of The Council Establishing an Entry/Exit System. Erişim adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-47-2017-INIT/en/pdf>
- Europol (2011). TE-SAT 2011: EU Terrorism Situation and Trend Report. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/te-sat-2011-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2012). TE-SAT 2012: EU Terrorism Situation and Trend Report. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/te-sat-2012-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2013). TE-SAT 2013: EU Terrorism Situation and Trend Report. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2015). European Union Terrorism Situation and Trend Report 2015. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>
- Europol (2015). Islamic State Going Global. Erişim adresi: https://www.europol.europa.eu/annual_review/2015/terrorism.html
- Europol (2017). European Union Terrorism Situation and Trend Report 2017. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2018). European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>
- Europol (2022). European Union Terrorism Situation and Trend report 2022. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2022-te-sat>
- Europol (2023). Europol Joins Forces with EU Fius to Fight Terrorist Financing and Money Laundering. Erişim adresi: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-joins-forces-eu-fius-to-fight-terrorist-financing-and-money-laundering>
- Hassapis C., Katsikides S. ve Markoulis S. (2018). *Terror Attacks, Foreign Exchange Markets and Class Dynamics*. Hardy Hanappi (Ed.), *Classes: from National to Global Class Formation* içinde (1-22), IntechOpen.
- Iklódy G. (2010). The New Strategic Concept and the Fight Against Terrorism: Challenges ve Opportunities, *Defence Against Terrorism Review*, 3(2), 3-12.
- International Institute for Counter-Terrorism (2016, Mart 22). The Brussels Attacks – 22/03/2016: What do we know? ve Insights from ICT Experts. Erişim adresi: <https://www.ict.org.il/UserFiles/ICT-Brussels-Attacks-Mar-16.pdf>
- İşleyen B. (2017). The External Dimension of European Union Counter-Terrorism Discourse: Good Governance, the Arab “Spring” and the “Foreign Fighters”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14 (55), 59-74.
- Johannesson E. (2018). European Integration in the field of Counterterrorism can Traditional Integration Theories Explain The Measures Taken to Combat The New Threats Facing Europe, Uppsala Universitet, 38-39.
- Kılınç T. (2014, Ağustos 15). 5 Soru: Irak'ta Başbakanlık Krizi ve Maliki'nin İstifası, *SETA*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/5-soru-irakta-basbakanlik-krizi-ve-malikin-in-istifasi/>
- Kirman, M. A. (2004). Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 315-332.
- Kuşoğlu B. (2012). Libya: Arap Baharı'na NATO “Katkısı”. *Yasama Dergisi*. 22, 99-118.

- Kuyaksil A. (2014). Terör Örgütlerinin İdeoloji Unsuru Olarak Kullandığı Bazı Dinî Kavramlar. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. (1), 79-114.
- Le Parisien (2015, Ocak 9). Epicerie casher de la porte de Vincennes: les otages «vraisemblablement» tués avant l'assaut. Erişim adresi: <https://www.leparisien.fr/faits-divers/prise-d-otage-dans-une-epicerie-casher-porte-de-vincennes-a-paris-09-01-2015-4432557.php>
- Miş N. (2012). *Suriye 2011*, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Erişim adresi: https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/oy2012_257_300.pdf
- Muslu E. (2012). *Yemen 2011*, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Erişim adresi: https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/oy2012_323_358.pdf
- Office of The Law Revision Counsel United States Code (2015, Haziran 2). *Terrorism*. Erişim adresi: <http://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter113B&edition=prelim>
- Özar S. ve Yavuz H. A. (2017, Haziran 12). Avrupa'nın Terörle İmtihani: Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadele Bağlamında Fransa ve Hollanda Tecrübesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (31), 441-468.
- Reuters (2011, Şubat 2011). Bahrain's King Gives out Cash Ahead of Protests. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/bahrain-subsidies-idAFLDE71A24Z20110211>
- Statista (2022, Temmuz 1). Number of Fatalities due to Terrorist Attacks in the European Union from 2010 to 2021. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/1178596/number-of-fatalities-from-terrorism-eu/>
- Strebel M. A. ve Steenbergen M. (2017). The Impact of the November 2015 Terrorist Attacks in Paris on Public Opinion: A Natural Experiment, *Department of Political Science*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/320922352_The_Impact_of_the_November_2015_Terrorist_Attacks_in_Paris_on_Public_Opinion_A_Natural_Experiment
- Tangör B. (2012). Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı Mı? . *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 1 (11), 85-118.
- Taniş K. (2021). *Fas Krallığı: Demokratikleşme Süreci ve Anayasa Yapımı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Karabük, 86-87.
- Telli A. (2012). Mısır Devrimi'nde Sosyal Medyanın Rolü, *Bilge Strateji Dergisi*, (4), 65-91.
- The Guardian (2015, Ocak 21). France Boosts Anti-Terror Measures in wake of Paris Attacks. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/21/france-anti-terror-measures-paris-attacks-manuel-valls>
- The Guardian (2016, Mart 22). Timeline of the Brussels attacks. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2016/mar/22/where-the-brussels-attackers-struck>
- Trade Arabia (2011, Şubat 26). Three Bahrain Ministers Sacked Amid Protests. Erişim adresi: https://www.tradearabia.com/news/MISC_194194.html
- Türkoğlu A. H. ve Aydın M. E. (2015). “*Dinî Motifli Terör*” Kavramı, Atatürk Araştırma Merkezi, 163-172.
- United Nations Digital Library (2004, Ekim 8). Adopted by the Security Council at its 5053rd Meeting, on 8 October 2004. Erişim adresi: <https://digitallibrary.un.org/record/532676?ln=en>
- VOA (2011, Mart 13). Umman Sultanı Kâbus Yasama Gücünü Konseylere Devretti. Erişim adresi: <https://www.voaturkce.com/a/umman-sultan-kabus-yasama-gucunu-konseylere-devretti-117898799/893908.html>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Komuta Kontrol Fonksiyon Alanı Ve Türk Silahlı Kuvvetleri İçin Öneriler

Command And Control Function Space And Recommendations For The Turkish Armed Forces

Mehmet KILIÇ^{1*} ¹ Milli Savunma Üniversitesi, Müşterek Harp Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Araştırmaları Bölümü, 34334 Beşiktaş/İSTANBUL

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 16.07.2024
Düzeltilme: 26.08.2024
Kabul: 27.08.2024

Keywords

Command and Control,
Authoritative Data,
Warfare Technologies,
Concept, Doctrine,
Artificial Intelligence

Anahtar Kelimeler

Komuta Kontrol,
Yetkin Veri,
Harp Teknolojileri,
Konsept, Doktrin,
Yapay Zekâ

Özet

Komuta ve kontrol fonksiyon alanının özü ve Türk Silahlı Kuvvetleri için öneriler bu çalışmada ele alınmaktadır. Düşmandan daha hızlı karar alma ve uygulama yeteneği, gelecekteki muharebe sahası başarısının anahtarındandır. Etkili ve esnek komuta ve kontrol, siber, elektromanyetik ve bilgi alanlarındaki faaliyetleri entegre ederek askerî operasyonları planlamak ve yürütmek için gereklidir. Devrim niteliğindeki teknolojiler ve yeni uygulamalar, donanım, yazılım ve kullanıcı boyutlarında değerlendirildiğinde savaş teorilerini değiştirebilir. Komuta ve kontrolün dört ana işlevi -durumsal farkındalık, planlama, karar verme ve yürütme- çok önemlidir. Yetenek geliştirme için dört ana alan; Öğrenme ve Adaptasyon, Esneklik ve Çeviklik, Yenilik Teşvik ve Özümseme Kapasitesi ve Birlikte alışabilirlik ve Entegrasyon Kapasitesidir. Görev komutası, ağ merkezli harp, müşterek harekât komuta kontrolü ve mozaik harp gibi modern uygulamalar öne çıkmaktadır. Türkiye'de ise Ağ Destekli Yetenek, Tek Asker Sistemleri, Muharebe Yönetim Sistemleri, Mobil Komuta Kontrol Sistemleri, Karar Destek Asistanları, Entegre Komuta Kontrol Sistemleri dahilinde Katmanlı Hava Savunma Mimarisi, Uzay Harekatı Komuta Kontrol Merkezleri ve Deniz Komuta Kontrol Yetenekleri gibi gelişmeler kaydedilmiştir. Teknolojik silahlar savaşları kazanmak için tek başına yeterli olmayabileceğinden, benzersiz ve doğru bir komuta kontrol sisteminin uygun şekilde kurulması çok önemlidir. Böyle bir sistemin geliştirilmesi için önerilen eylemler dokümantasyon, personel ve liderlik ve organizasyon başlıkları altında toplanmıştır. Özetle, gelecekteki savaşlarda çok çeşitli tehditlerle başa çıkabilecek bir komuta ve kontrol sistemi, düşman eylemlerine art arda veya aynı anda hızlı ve etkili bir şekilde karşı koyacak şekilde yapılandırılmalıdır.

Abstract

The essence of the command and control function space and recommendations for the Turkish Armed Forces is discussed in this study. The ability to make and execute decisions faster than the enemy is key to future battlefield success. Effective and flexible command and control is essential to plan and execute military operations, integrating activities in the cyber, electromagnetic and information domains. Revolutionary technologies and new applications can change the theories of warfare when evaluated in terms of hardware, software and user dimensions. The four main functions of command and control - situational awareness, planning, decision-making and execution - are crucial. The four main areas for capability development are learning and adaptability, flexibility and agility, innovation promotion and absorption capacity, and interoperability and integration capacity. Modern applications such as mission command, network-centric warfare, joint operational command and control and mosaic warfare stand out. In Turkey, developments such as Network Enabled Capability, Single Soldier Systems, Battle Management Systems, Mobile Command and Control Systems, Decision Support Assistants, Layered Air Defence Architecture within Integrated Command and Control Systems, Space Operations Command and Control Centres and Naval Command and Control Capabilities have been achieved. Since technological weapons may not be enough to win wars, it is very important to properly establish a unique and accurate command and control system. The actions proposed for the development of such a system are grouped under the headings of documentation, personnel and leadership and organisation. In summary, a command and control system capable of dealing with a wide range of threats in

¹ Mehmet KILIÇ, mehmet.kilic@msu.edu.tr

future wars must be configured to quickly and effectively counter enemy actions, either successively or simultaneously.

---

1. GİRİŞ

Komuta kontrol konusu harbin en önemli fonksiyonu olmasına rağmen Türkiye’de bu konuda yapılmış araştırmaların az olması ve konunun öneminin anlatılması maksadıyla; harbin gelecekteki yapısı, modern komuta kontrol modelleri, Türkiye’de bu alandaki çalışmalar ve savunma sanayiindeki gelişmeler neticesinde ortaya çıkan ürünlerin harbin sevk idaresinde entegrasyonun sağlanamaması halinde harbin kazanılmasına katkı sunup sunamayacağı önemli hale gelmiştir.

Komuta, mevcut kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve verilen görevlerin yerine getirilmesi için askerî kuvvetlerin istihdamının planlanması, organize edilmesi, yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve kontrol edilmesi yetki ve sorumluluğunu içerir. Kontrol ise, komutanın niyetine uygun olarak görevi gerçekleştirmek için kuvvetlerin ve savaş alanı işletim sistemlerinin düzenlenmesidir (Leonhard vd., 2010). Komuta-kontrol (C2)² kavramı bir tanımla başlamalıdır ve C2 birçok başka disipline de temas ettiğinden, kavramın kapsamının ve sınırlamalarının da tanımlanması gerekir. C2’yi, komutanın veya diğer karar vericilerin operasyonları yürütmesi için gerekli olan personel, eğitim, bilgi yönetimi, doktrin, ekipman ve tesislerin düzenlenmesi olarak tanımlayabiliriz. Karar verme ve alınan kararları düşmandan daha hızlı hayata geçirme yeteneği, gelecekteki savaş alanı başarısının anahtarı olabilir. Harp öncesi ve harp esnasında askerî operasyonların planlanması ve yürütülmesi açısından etkili ve esnek komuta-kontrolün gerekliliği artıyor, orduların üstlenmesi beklenen görev türleri ile birlikte karar alma sürecinde göz önünde bulundurulmuş siyasi, hukuki, etik hususlar ve tehditlere ilave olarak C2 yaklaşımlarını etkileyen teknolojiler ve insan faktörleri de değişiyor (Lucas vd., 2024).

Gelişmiş komuta-kontrol sistemleri ve bu sistemler ile yapılacak olan analiz ve tahminler, düşman çok güçlü olsa bile düşmanı yenmek için makul gücün, uygun yere, doğru zamanda konumlandırılmasını sağlayabilir (Hukill vd., 2012). Gelecekteki savaş vizyonu ve C2 sistemlerini anlatan bir makalede, bu şu şekilde ifade edildi: "Ortak farkındalığa ulaşmak için sensörler, karar vericiler ve uygulayıcılar arasında ağ oluşturma yoluyla daha fazla savaş gücü üreten, bilgi üstünlüğünün etkin olduğu operasyonlar konsepti, artan komuta hızı, daha yüksek operasyon temposu, daha fazla ölümcüllük, beka yetenekleri ve kendi kendine senkronizasyon (Alberts vd., 1999). Başka bir yazar ise “1990’larda askerî ilişkilerde ağ merkezli savaşa ilişkin hâkim teoriler, 11 Eylül’den sonra beklenmedik bir şekilde karmaşıklık ve kaos teorisine dönüştü. Kültürel anlayış, ilişkiler kurma, lojistik ve gelecekteki C2 için iyi bir konseptin, bilgisayar destekli hedeflemeye dayalı bir yaklaşımdan vazgeçmesi ve daha gerçekçi ve kapsayıcı bir stratejiyi benimsemesi gerektiğini” ifade etmiştir (Gray, 2002). “Teknolojik

---

² Literatürde; komuta-kontrol tanımı kısaltma C2 olarak ifade edilmektedir. Makalenin devamında komuta-kontrol yerine bu ifade kullanılacaktır.

potansiyelin diyalektiği ile insan beyninin mantığı arasında bir denge bulunması gerekiyor” (Leonhard, 2010:159) ifadesi daha optimal bir tespit olabilir.

ABD Kongresi'nin bir kamu politikası araştırma enstitüsü olan Kongre Araştırma Servisi (Congressional Research Service-CRS), “En temel düzeyde C2, Savunma Bakanlığı'nın operasyonel kararları nasıl aldığı temsil eder.” şeklinde ifade etmektedir (Hoehn ve Campbel, 2022). Başka bir tanımlamaya göre; C2, tanımlanmış bir grup veya organizasyona göre planların tasarlanmasını, uygulanmasını ve izlenmesini kapsayan bir faaliyettir (Colmer, 2019). Komutanların kararları almasını ve sahaya iletmesini sağlayan donanım ve sistemleri de ifade eden komuta-kontrol kavramına, muhabere (communication) (C3), artı bilgisayarlar (computer) (C4) ve istihbarat, gözetleme ve keşif (İGK) gibi terimler de ilave edilmekte, hatta Amerikan Ordusu tarafından C5ISR Merkezi teşkil edilerek, yukarıda belirtilen 4 adet C sembolüne Siber (Cyber) eklenmiştir. C5ISR Merkezi, ABD Ordusu Savaş Yetenekleri Geliştirme Komutanlığı içindeki sekiz bilim ve teknoloji alanından biridir (Devcom, t.y.). Komuta-Kontrol çerçevesine Combat System (savaş sistemleri) eklenerek uzun bir kısaltma oluşturulmuş, C6ISR kavramı da literatürde yerini almıştır (Uppal, 2023).

2. GELECEĞİN HARP ORTAMI

Her zaman değişim halinde olacak olan geleceğin karmaşık harp ortamı, çok boyutlu zorluklar ve fırsatlar ile karşıtların etkileşimi paradoksunu ön plana çıkaracak (Leonhard, 1998). Gelecekteki operasyonlar, bir yanda rutin barışçıl rekabet diğer yanda tam ölçekli, yüksek yoğunluklu savaşa kadar geniş bir çatışma yelpazesi ortaya çıkaracak. Bu kapsamlı çatışma ortamı, insanlı ve insansız platformların da kullanılması ile birlikte konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan, yerli ve yabancı operasyonları, afet yardımından topyekûn savaşa kadar tüm görevleri içerebilecektir. Çeşitli durumlar ve görevler aynı anda gerçekleşebilir. Örneğin, silahlı gruplar arasındaki şiddetli çatışmanın ortasında bir afet yardım operasyonu ortaya çıkabilir veya büyük ölçekli bir konvansiyonel askerî operasyon bir anda insani görevlere dönüşebilir. Geleceğin komutanları, her biri hem ortak hem de farklı komuta zorlukları gerektiren çok çeşitli senaryolarla aynı anda uğraşmak zorunda kalabilir (Leonhard, 1991).

Askerî modernizasyon programlarının tam olarak sonuç vermesi genellikle yıllar alır; bugün yapılan yatırım tercihleri, gelecekteki harp ortamını yansıtacaktır (Cohen, 2020). Gelişen tehditler ve tepkiler artık sanal ve bilişsel alanlar aracılığıyla da meydana geliyor. Askerî faaliyetlerimizin, siber, elektromanyetik ve bilgi faaliyetleri ile bütünleştirilmesi de giderek daha fazla gerekli hale geliyor. Bilgiden yararlanmak, değişen koşullara daha kolay uyum sağlamak suretiyle düşman üzerinde etkiyi artıracaktır. En önemli değişikliklerin bilgi teknolojilerinin, yeni sensörlerin ve yeni silahların hızlı gelişmesinden, yapay zekâ, malzeme ve biyolojik bilimlerdeki gelişmelerden ve otomatik sistemlerin hızlı büyümesinden kaynaklanması muhtemeldir. Birçoğu özel sektör tarafından yönlendirilecek olan dönüştürücü fikir ve teknolojileri tanımak ve bunları hızlı bir şekilde kullanmak için bilgi, beceri ve deneyime erişmek ve bunları geliştirmek birincil zorluk olacaktır (Joint Concept Note, 2017).

Bilgisayarlar, insan müdahalesi olmadan diğer cihazlara daha sık bağlanacak ve bu cihazlarla veri toplayacak ve paylaşacaktır. Mikro ölçekli cihazlarda geniş veri depolama ve bu verilerin işlenmesi mümkün olacaktır. Bunlar bir araya getirildiğinde; insanların büyük hacimli, uçucu, değişken "büyük verilerden" daha fazla analiz yeteneği kazanmalarına yardımcı olacak yeni veri analitiği tekniklerini mümkün kılacak ve bu da mevcut ve gelecekteki çatışmaların karmaşıklığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Couch ve Robins, 2013).

Karmaşık algoritmaların hızı, kapasitesi ve kullanılabilirliği artacak ve karar desteğinde rekabet avantajı sağlanacaktır. Makine öğrenimindeki ilerlemeler, planlama ve strateji geliştirmeye daha yetenekli otomatikleştirilmiş yardımlar sağlayacaktır. Bu teknolojik gelişmeler, komutanlara ve personele daha karmaşık operasyon ortamlarını anlama imkânı sunacak ve bunu sanal ortamda yaşama konusunda yardımcı olacaktır (Joint Concept Note, 2017).

ABD Ulusal İstihbarat Konseyinin analistleri tarafından savaş alanının geleceği hakkında aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır. 2040 yılına gelindiğinde, devrim niteliğindeki bir dizi teknoloji ve yeni kullanımlar, savaşın nasıl yönetildiğinin kuramlarını değiştirebilir iddiasıyla; bu değişiklikler savaşın üç farklı boyutunda değerlendirilmektedir. Bunlar; donanım (silah sistemleri ve yeni teknolojilerin kendisi), yazılım (doktrin, eğitim ve yeni teknolojilerin kullanımı) ve kullanıcılarıdır (silahları kullanan devletler veya devlet dışı aktörler).

2.1. Donanım: Yeni Silah Teknolojileri

Gelecek yirmi-otuz yılda; yeni ve gelişen teknolojiler, savaş alanını dört önemli alanda (Bağlantı, Ölümcüllük, Otonomi ve Sürdürülebilirlik) değiştirebilir ve devrim niteliğinde gelişmelere neden olabilir.

- Bağlantı: Savaşçıların düşmanlarını tespit etme ve bulma, birbirleriyle iletişim kurma ve operasyonları yönlendirme yolları.
- Ölümcüllük: Yeni silahların ve silah sistemlerinin savaş alanlarına verebileceği zarar.
- Otomasyon: Robot teknolojisinin ve yapay zekanın kimin (veya neyin) savaşaacağını ve buna yönelik karar verme yolları.
- Sürdürülebilirlik: Orduların konuşlandırılmış kuvvetlerini tedarik etme ve destekleme yolları.

2.2. Yazılım: Yeni Konseptler ve Doktrinler Geliştirmek

Yeni silahların ve teknolojilerin savaş alanında kullanılma yolları, özellikle askerî atılımların gerçekten devrim niteliğinde mi yoksa sadece günümüz askerî sanatının gelişmiş versiyonları mı olduğunun belirlenmesi de teknolojilerin kendisi kadar önemli olacaktır. Dünya çapındaki orduların bu yeni savaş araçlarının nasıl kullanılacağına ilişkin doktrinini ("yazılım") geliştirmek için çalıştıkları belirtilen kaynakta (USA NIC, 2021) ifade edilmektedir. Aktörlerin önümüzdeki yıllarda yeni silahları ve

teknikleri nasıl kullanabilecekleri konusunda birbirinden farklı ama birbirini dışlamayan en az üç vizyonu vardır.

2.2.1. Hızlı Hücum: Hipersonik silahlar, gelişmiş konvansiyonel füzelerle birlikte; savaşın tarafları, herhangi bir tepki vermeden rakibin askerî ve sivil altyapısına aynı anda saldırabilme yeteneğine kavuşmuştur. Bu tür silahların uzun menzili ve isabet yüksekliği nedeniyle, saldırganın büyük ihtimalle güçlerini önceden kapsamlı bir şekilde konumlandırması gerekmeyecek, bu da rakibe saldırı emarelerinin gizlenmesini sağlayacak ve muhasımın reaksiyon süresini sınırlayacaktır (USA NIC, 2021).

2.2.2. Bölge Savunması: Yeni teknolojiler, taarruzu ve yüksek hazırlık seviyesini gerektiriyormuş gibi görünse de başka yeni teknolojiler özellikle anayurtlarını korumaya odaklanan küçük devletler için savunmaya daha fazla yardım sağlıyor gibi görünüyor. İnsansız sistemler genellikle ana üslerinden uzakta çalışmak veya düşman topraklarında uzun süre kalabilmek için yüksek maliyetli platformlara ihtiyaç duymaktadır. Ancak amaç; bir ülkenin hava sahasını, deniz haklarını veya kendi topraklarını savunmaksa, o zaman çok sayıda küçük ve ucuz insansız sistem de aynı derecede etkili olabilir (USA NIC, 2021).

2.2.3. Dağıtık Savaş: Yüksek hızlı ve son derece isabetli ölümcül silahlar, pahalı, muharebe müessiriyeti yüksek olduğu düşünülen ve hızlı bir şekilde yer değiştirmesi zor olan platformların ve silah sistemlerinin (mobil olmayan komuta-kontrol ve lojistik tesisleri vb.) hayatta kalma yeteneğinin sorgulanmasına yol açacaktır. Potansiyel bir strateji olarak, coğrafi konumun yüksek hassasiyetle tespiti yeteneği, gerçekleşme olasılığı yüksek hareket tarzları üretme yeteneği, anlık iletişim ve uzun menzilli ve hedeften uzak mesafelerde konumlandırılmış silahların birleşimi, dağıtılmış kuvvetlerle operasyonların planlanarak geliştirilmesi ve uygulanmasını zorunlu kılabilir (USA NIC, 2021).

2.3. Kullanıcılar: Yeni Silahların ve Askerî Sanatların Kullanılması

Yeni teknolojilerin seçimi ve savaş konseptlerinin geliştirilmesi, aktörlerin kendilerine özgü tehdit algılarına, güçlü yönlerine ve kırılganlıklarına bağlı olabilecektir. Potansiyel aktörler, büyük ve bölgesel güçler olabileceği gibi isyancı ve terörist gruplar gibi devlet dışı aktörler de olabilir. Bu aktörlerin inisiyatifi ve yeniliği ne ölçüde teşvik ettiği veya değişime ne ölçüde açık oldukları, yeni teknolojilerin ve doktrinlerin tüm potansiyeline yani; teknolojiyi üretme, kullanma ve bunların doktrinel uygulamalarına hâkim olma başarısı belirleyecektir (USA NIC, 2021).³

3. GELECEKTE MODERN ASKERÎ TEKNOLOJİLER

ABD Savunma Bakanlığının 2023 mali yılı bütçesini açıkladığı raporda, araştırma ve geliştirmeye rekor düzeyde 130,1 milyar dolar ayırdığı belirtiliyor ve dünya çapındaki orduların 21. yüzyılda çatışmalara hazırlanma şeklini değiştiren altı (Robotik Teknolojiler, Hipersonik Silah Sistemleri, 3 Boyutlu Baskı

³ Söz konusu çalışmada yapılan analizlerin ABD hükümetinin resmi görüşlerini yansıtmadığı ifade edilmiştir.

Makinaları, Siber Teknoloji, Yönlendirilmiş Enerji Silahları ve Elektronik Harp ve İletişim Karıştırıcıları) teknolojik yeniliğe değiniliyor (Howarth, 2024). Öte yandan başka kaynaklarda askerî teknolojilerde kısa, orta ve uzun vadede meydana gelebilecek gelişmeler sıralanıyor.

3.1. Kısa Vadede: Yerinde İmalat, (teçhizat ve donanım arttıkça ikmali daha akıcı hale gelecek ve sarf malzemeleri 3D yazıcılar ile doğrudan kullanım noktalarında basılabilecektir), Bilgisayarlaşma, Analitik Tahmin ve Büyük Veri ('Büyük Veri' terimi, çok büyük ve karmaşık veri kümelerini ifade eder.), İnsansız Hava Araçları gibi konularda kısa vadede gelişmeler yaşanacağı değerlendirilmektedir (Andas, 2020).

3.2.Orta Vadede: İnsanlı -İnsansız Ekip Çalışmasıyla Otonom Sistemler, Gelişmiş Akıllı Malzemeler, Sentetik Ortamlar ve Karma Gerçeklik (fiziksel ve dijital nesnelerin bir arada var olduğu ve gerçek zamanlı olarak etkileşime girdiği yeni ortamlar ve görselleştirmeler üretmek için gerçek ve sanal dünyaların teknolojiler aracılığıyla kaynaşmasını ifade eder), Sensörler, Hazır-Hızlı Gen Dizilimi Teknolojisi, Sentetik Biyoloji (tasarlanmış biyolojik silahlar ve doğal ekosistemleri yok edebilecek istilacı sentetik organizmalar), Gerçek ve Sahte Uydular, Enerji Üretimi ve Depolama (kuvvetler, kendi enerji üretim ve depolama kapasitelerini mevcut bilgisayar ağlarıyla uyumunu sağlayacak, lojistik yük, iyileştirilmiş akü tasarımı ve verimliliği, dizel yakıt ihtiyaçlarının azaltılması veya ortadan kaldırılmasıyla önemli ölçüde hafifletilebilecek.) konuları da orta vadede gelişebilecek konulardır (Andas, 2020).

3.3 Uzun Vadede; Akıllı Zeka, Kuantum Teknolojileri ve Bilgisayarları, Elektromanyetik Hakimiyet (kendi kuvvetlerinin elektromanyetik spektrum kullanımını koruma ve düşman kullanımını engelleme yeteneğini ifade etmektedir.) konuları uzun vadeli gelişmeler içinde sayılmıştır (Andas, 2020).

4. GELİŞTİRİLMESİ GEREKEN YETENEKLER VE C2 FONKSİYONLARI

Literatürde; geliştirilmesi gereken yetenekler kapsamında dört adet öne çıkan ana alan tanımlanmıştır: Öğrenme ve Adaptasyon, Esneklik ve Çeviklik, Yeniliği Teşvik ve Özümseme Kapasitesi ve Birlikte Çalışabilirlik ve Entegrasyon Kapasitesi (Conlan, 2024).

4.1. Öğrenme ve Adaptasyon: Gelecekteki harp ortamı dinamik ve karmaşık bir alan olmaya devam ettikçe, C2 sistemlerine yönelik gereksinimlerin de benzer hızda değişmesi olasıdır. Bu nedenle, C2 sistemleri kendisinden beklenen hedeflere ulaşması için zaman içinde değişmesi ve uyum sağlaması gerekecektir. Bu, yeni C2 konseptleri ve organizasyonlarının hem tatbikatlarda hem de canlı operasyonlarda test edilmesi, hataların belirlenmesi için mekanizmaların oluşturulması, önceki girişimlerden derslerin belirlenmesi ve konseptte dahil edilmesi anlamına gelecektir. Başarısızlığı önlemek için her düzeyde kültür, zihniyet ve teşvik yapılarında (örneğin kariyer ilerlemesi ve liderlik konularında) değişiklikler yapılması gerekebilir (Black vd., 2024).

4.2. Esneklik ve Çeviklik: C2 konfigürasyonları ve ekiplerinin, hızlı değişen ve dinamik olayların etkilerini hem hafifletmek hem de yanıt vermek için gelecekteki harp ortamında öngörülen karmaşıklığı

eş zamanlı yönetmesi gerekir. Bu, koşullar veya senaryoya dayalı potansiyel yaklaşım ve etki içeren birden fazla C2 sisteminin ve yönteminin kullanılmasını gerekli kılabilir (Dodd ve Markham, 2012). Çeviklik, hız demek olmasa da; rakiplerin karar verme ve etki sürelerinin önünde karar avantajı elde etmek, fırsat olanakları yaratmak ve bunlardan yararlanmak için gerekli bir vasıta olacaktır (Lucas vd., 2022). C2 için çevikliği sağlamak amacıyla; zaman tahditleri veya birlikte çalışabilirlik engelleri en aza indirilerek sistemler arasında uygun zamanda geçiş sağlayabilecek şekilde organize olma yeteneği ve yüksek düzeyde modüler sistemler ve işbirliği mekanizmaları temel bir gereklilik olacaktır (Bjurström vd., 2021).

4.3. Yeniliği Teşvik ve Özümseme: Yeni teknolojinin, araçların, kavramların vb. belirlenmesini, geliştirilmesini ve kuruma entegrasyonunu destekleme engellerini (organizasyon kültürü ve risk alma zihniyeti dahil) aşma ve özümseme yeteneği de yeniliğin desteklenmesi de teknolojik adaptasyon kadar önemlidir (Callegaro, 2017).

4.4. Birlikte Çalışabilirlik ve Entegrasyon Kapasitesi: Etkili C2 sistemlerinin çok çeşitli paydaşlar arasındaki birlikte çalışma ve iş birliğini kolaylaştıracağı düşünülürken (Schneider, 2021) diğer yandan etki alanları arasındaki sorunlar ve teknik birlikte çalışabilirlik zorluklarının etkili iş birliği önünde engeller yaratmaya devam etmesi bekleniyor (Priebe, 2020).

Komuta-Kontrolün; durum farkındalığı, planlama, karar verme ve uygulama olmak üzere 4 ana fonksiyonu bulunmaktadır (Van Creveld, 1985).

Durum Farkındalığı: Bir C2 sistemi, düşman ve dost kuvvetler hakkında doğru ve zamanında bilgi vermenin yanında harp ortamı ile ilgili tüm diğer bilgileri de komutana sağlamalıdır. Bunu yaparken, C2 sistemi, kendisini destekleyen İGK sistemlerine dayanır ve onlarla bütünleşir. Esnek bir C2 sistemi, komutanların kendi bilgi ihtiyaçlarını tanımlamalarına ve bu bilgileri hızlı bir şekilde toplayıp değerlendirmelerine de olanak sağlamalıdır. Gelecekteki diğer kazanılması gereken önemli bir yetenek de bilginin daha derinlemesine ayrıştırılması ve sınıflandırılmasıdır. Bu, bilginin güncelliği, doğruluğuna duyulan güveni ve diğer bilgilerle ne ölçüde uyumlu olduğunu veya çeliştiğini gösterecektir. İstihbarat-keşif ve gözetleme sistemlerinden çok sayıda bilgi akışının sunulması, bilginin görselleştirilmesi ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Bilgi toplayan ve dağıtan herhangi bir C2 sisteminin, düşman saldırısına ve istismarına karşı korumaları olmalıdır. Ancak, farklı güvenlik seviyelerinde bilgi paylaşımı yapılabilmesi de arzu edilen temel bir yetenektir. Komutanın esnek ve güvenli bir şekilde bilgi paylaşmasına olanak tanıyan C2 sistemi, komutanın savaş alanındaki bilgi ve nüfuzunu genişletebilir. Ağ destekli savaşa ilişkin ortaya çıkan kavramlar, ortak durum farkındalığının arzu edilir olduğunu varsaysa da, bazı koşullar altında komutanın, durumun belirli yönlerine ilişkin bilgiyi sınırlamak isteyeceği düşünülebilir. Bu nedenle esnek bir C2 sistemi yalnızca ortak farkındalık ve anlayışı mümkün kılmakla kalmamalı, aynı zamanda belirli bilgileri bölümlere ayırmalıdır (Williams ve Scharre, 2015).

Planlama: Komuta kararlarının temelini harekât planları oluşturur. Planlama, kararın uygulanması için gereken ayrıntılı bilgileri ve talimatları üretir, çok sayıda katılımcıyı kapsayabilir ve aylarca hazırlık süresine yayılabilir veya çok kısa süre içerisinde yalnızca birkaç kişiyi kapsayabilir. C2 sistemi, bilginin manuel olarak araştırılması ve üretilmesi gerekliliğini azaltmalı veya ortadan kaldırmalı, mümkün olan her yerde süreçleri otomatikleştirmeli ve planlamacıların bilginin sonuçlarına odaklanmasını sağlamalıdır (Murray ve Millett, 1996). Harekât planı geliştirme konusunda; halen otomatik araçlar gerektiğince kullanılmamaktadır. Bilgisayarlı planlama araçları, komutanların ve planlamacıların önemli bilgileri geliştirmelerine ve hem düşman hem de dost kuvvetlerdeki kritik yetenekleri ve zayıf noktaları tespit etmelerine yardımcı olarak planlama sürecini kısaltabilir. Desteklenen birimler ve destek birimleri dinamik olarak birbirine bağlanmalı, planlama süreci boyunca bilgi paylaşılmalı, böylece destekleyici işlevler (örneğin, ateş desteği, lojistik unsurlar vb.) doğru zamanda doğru yerlere ulaşmalıdır. Düşman ve dost yeteneklerin otomatik olarak karşılaştırılması ve arazi, mesafeler, zaman çizelgeleri, kuvvet mevcutları ve yakıt tüketimi vb. değerlendirmelerin otomasyonu harekât planını şekillendirmeli ancak kontrol etmemelidir (Wilkinson, 2017). Bilgisayarlar ve dijital ağlar, planlama, savaş oyunları ve prova gibi ayrı ve sıralı faaliyetleri birleştirerek her birinin diğerini tamamlamasına olanak sağlamalıdır. Harp oyunları ve planlarda; planları yürütenler tarafından yapay zekânın önceden tahmin edilemeyen olayları veya hususları belirleyerek revize edilmiş planlara dahil edilebilecek öngörülerinden faydalanılmalıdır. Bu sayede; planları uygulayanlar, harp oyunları ve prova yoluyla onaylamaları sonucunda alınan kararlara daha fazla güven duyacaklardır. Gelecekteki harp ortamı, komutanın birlikte çalışması gereken birçok farklı unsuru içereceğinden, C2 sistemi aynı zamanda hem elektronik hem de basılı plan ve emirleri üretebilecektir (USA DoD Report, 2019).

Karar Verme: Akarı ve diğerlerinin ifadelerinde; karar verme süreci ile ilgili farklı modellerin öne sürüldüğü ve bu modellerin genel olarak analitik ve sezgisel yöntemler üzerine olduğu belirtilmektedir. Muhtemel tüm alternatifleri değerlendirerek en doğru sonuca ulaşmaya analitik veya normal karar verme yöntemi denilmektedir. Her bir alternatifin kuvvetli ve zayıf tarafları, fayda ve mahsurları hesaplanır, hal tarzları mukayese edilir ve eldeki rasyonel veriler ile rakibin yapabileceği tüm hamleler de hesaba katılarak en iyi seçenek karar olarak alınır. Zamanın sınırlı olduğu, verilerin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı belirsiz durumlarda sezgisel yöntemlere başvurulmaktadır (Akarı vd., 2015). Yapay zekâ tabanlı karar destek sistemleri, meseleye etki yapan tüm faktörleri bir araya getirmesi ve verileri bütüncül, gizli değişkenlerin de etkisini dikkate alacak biçimde analiz edebilmesi sayesinde karar alternatifleri bakımından ortaya çıkan anlamlı sonuçları bir araya getirerek karar vericileri destekleyebilir. Yapay zekâ, elde ettiği sonuçları gerçek durum veya geçmiş örneklerle ve hatta verilen diğer sezgisel kararlarla mukayese edebilir. Yapay zekâ, insanların yapabileceğinden çok daha fazla değişkeni hesaba katabilir, analiz sonuçlarını daha süratli ve daha rafine bir şekilde ortaya koyabilir (Şengöz, 2021).

Uygulama: Operasyonların fiili olarak yürütülmesini ifade eder. Savaş alanındaki düşmanın hamleleri ve ortamdaki değişiklikler planlardan sapmaya neden olur (Clausewitz, 1976). Uygulama birçok açıdan

C2'nin durum farkındalığı, planlama ve karar verme fonksiyonlarının entegrasyonudur. Bu fonksiyonlar göz önünde bulundurulduğunda, bunların sırayla gerçekleştiği sonucuna varılabilir: Durum farkındalığı planlamayı, planlama ise karar almayı bilgilendirir. Aslında üçü de aynı anda olur. Uygulama sırasında üç işlevin entegrasyonu yoğunlaşır. Durum farkındalığı, planın ne kadar iyi ilerlediğini ve yeni planlama ve karar almanın gerekli olup olmadığını sürekli olarak ortaya çıkarır. Benzer şekilde, planlama ve karar verme, gelecekteki ihtiyaçları öngörerek sürekli olarak durum farkındalığı varlıklarına (istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi, hedef hasarının değerlendirilmesi, kuvvet yeteneklerinin değerlendirilmesi vb.) odaklanır (Joint Doctrine, 2012).

Komutanlar, özellikle uygulama sırasında, savaş alanının her yerini görmeli ve sahada görülmelidirler. Savaş alanında hareketli olmaları, astları ve üstleri ile yüz yüze görüşebilmeleri ve önemli durumları ilk elden görebilmeleri gerekmektedir. Gelecekteki C2 sistemleri, durum farkındalığı, planlama ve karar verme yeteneği sağlayarak komutanların hareket halindeyken birliğin komuta-kontrolüne olanak vermelidir. Aynı zamanda komutana savaş alanındaki belirleyici noktalarda sanal varlık sağlamalıdır (Joint Concept Note, 2017).

5. MODERN KOMUTA KONTROL UYGULAMALARI

5.1. Görev Komutanlığı ve Ağ Merkezli Savaş Kavramları:

Amerika'da geliştirilen Görev Komutanlığı (Mission Command) kavramı Ordu sözlüğünde "komuta ve kontrol" kavramının yerini almıştır (Linnemann, 2014). Görev Komutanlığının hedefi, operasyonun yürütülmesini merkezi olarak kontrol eden bir karargâha gerek kalmadan taktik birimlerin, komutanın niyetiyle ifade edilen durumlara ulaşmak için karargahlarından bağımsız olarak hareket edebilme yeteneğine sahip olmasıdır (Dempsey, 2012). Görev Komutanlığı kavramında merkezi olmayan dağıtık birlikler, görev tipi emirler, merkezi olmayan uygulama ve inisiyatif sözcükleri temel niteliklerdir diyebiliriz. Görev Komutasının gelişebilmesi için astlara güven gibi unsurlarında gelişmesi gerekir (Linnemann, 2014). Bu kavramla bağlantılı olarak Amerikalı bir Amiral olan Cebrowski tarafından ortaya çıkarılan Ağ Merkezli Savaş (Network Centric Warfare) kavramı, insan ve organizasyon davranışları ile ilgili olup coğrafi olarak dağılmış kuvvetlerin birbirine ağ oluşturmasından elde edilebilecek savaş gücü sayesinde kendi kendine senkronizasyon ve yüksek düzeyde müşterek savaş alanı farkındalığı yaratma yeteneği olarak nitelenebilir (Alberts vd., 2000). Ağ Merkezli Savaş (AMS) teknolojileri, 21. yüzyıldaki savaşlarda komutanların düşman hakkında daha fazla bilgi edinmelerine, daha hızlı planlama yapmalarına, daha hızlı kararlar almalarına ve savaş alanında istenen etkiyi yaratmalarını sağlar. Kesintisiz bir ağa bağlı güç, bilgi paylaşımını geliştirir, bilgi paylaşımı ve iş birliği bilginin kalitesini ve paylaşılan farkındalığı artırır, paylaşılan durumsal farkındalık kendiliğinden uyumu mümkün kılar, tüm bunlarda görev etkinliğinin artmasını sağlar. Bunlar Ağ Merkezli Savaşın ilkeleri olarak sayılabilir (Alberts vd., 2002).

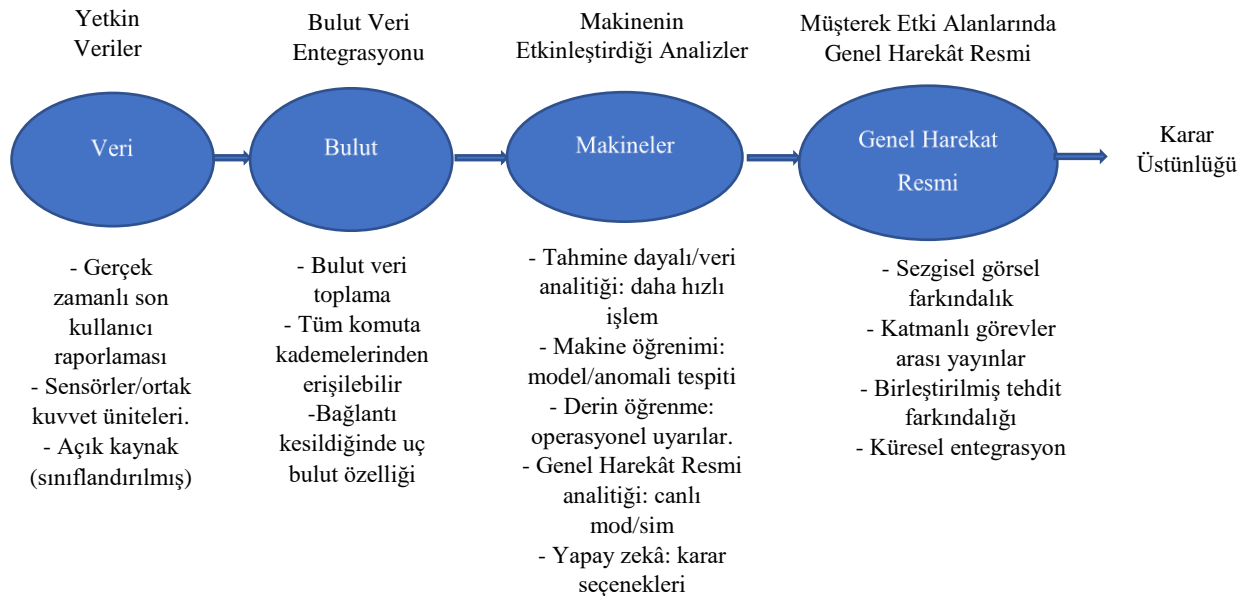
Bazı uzmanlar, bilgi çağında; mevcut komuta ve kontrol ilişkileri, organizasyonları ve sistemleri ile günümüz savaşlarının yürütülemeyeceğini iddia ediyor. Bilgi teknolojileri, bilgi gücünün son noktaya

kadar ulaştırılmasını mümkün kılıyor. “Kati hiyerarşik yapılar yerine esnek yapılara geçiş, başta tugaylar olmak üzere birliklerin daha küçük ve vurucu güç haline gelmesi için bilgiyi, yani durumsal farkındalığı birliklerin uç sınırlarına taşımak güçlü ağlar sayesinde elzem hale gelmektedir.” (Alberts vd., 2003) iddiası vurgulanmaktadır. Diğer yandan, AMS’nin komuta organizasyonlarının sadeleştirilmesi, istihbaratın daha hızlı paylaşılması, gayretin birleştirilmesini sağlamak için dağınık birimlerin birbirine bağlanmasını ve verileri iletmek için kullanılan bilgi sistemleri ve bilgisayarlarla alakalı olmayan birçok organizasyonel değişikliği de gerektirdiği açıktır (Dahl, 2002).

Güçlü iletişim mimarileri, ağlarında var oldukları için değil, dağıtılmış ve merkezi olmayan birlik ve kişileri bir ağa bağladıkları için etki yaratır. Bilgi paylaşımı bilginin kalitesini ve durumsal farkındalığı artırır, durumsal farkındalık ise işbirliğini ve kendi kendine senkronizasyonu mümkün kıldığından sürdürülebilirliği ve komuta hızını artırır. Tüm bunların toplamında görev etkinliği artar. Durumsal farkındalık, kendi kendine senkronizasyon ve komuta hızının doğru uygulamaları; AMS’yi görev komutası için uygulanabilir hale getirir (Linnemann, 2014).

5.2. Müşterek Harekât Alanı Komuta Kontrolü

ABD’li emekli bir general, Müşterek Alan Komuta-Kontrolünü şöyle tanımlamaktadır. “Daha hızlı ve daha güvenilir iletişim sağlamak için yedekli ve esnek bir mimariden veya gereksiz hiyerarşi katmanlarını ortadan kaldırarak entegre sensör ve raporlama verilerini en iyi tetikçiye bağlama yeteneğinden bahsediyoruz.” Bu açıklama faydalı olsa da, Müşterek Alan Komuta-Kontrolünün nihai amacı şöyle tanımlanabilir: “karar üstünlüğü”. Mevcut teknoloji, otuz yıllık tecrübeye sahip bir komutanın bilgi ve bilgeliğini kopyalamanın yanı sıra, bu bilgiyi tek bir aklın sınırlarının ötesinde işleyerek geliştirme potansiyeline sahiptir iddiasında bulunmaktadır. Müşterek Harekât Alanı Komuta Kontrol Sistemini bir şema ile ifade etmek tanımlamayı kolaylaştıracaktır (O’Shaughnessy, 2020).

Şekil 1: Müşterek Harekât Alanı Komuta Kontrol Sistemi Şeması
(O’Shaughnessy, 2020)

Birleşik Müşterek Harekât Alan Komuta-Kontrol Sistemi, saldırı hedeflerini belirlemek için çok sayıda sensörden toplanan bilgileri kullanarak angajman sürelerini kısaltmayı hedefliyor ve yapay zekâ, komutana bu hedeflere saldıracak silahları tavsiye ediyor. Ayrıca birliklerin ihtiyaç duyduğu malzemelerin miktarını, silah arızalarını önceden tahmin edebiliyor ve bakım birimlerine en uygun zamanda bakım yapmalarını ve tedarik birimlerine ihtiyaçların neler olduğunu, ulaştırma birimlerine optimum miktarda malzeme ve ulaştırma planları önerebiliyor (Carberry, 2023).

5.2.1. Yetkin Veriler: Kullanıcılar tarafından daha sonra kullanılmak üzere güvenilir ve doğru veriler yayınlamak için belirlenmiş bir misyon beyanı, data veya ürüne sahip tanınmış veya resmi bir veri kaynağı olarak tanımlanabilir. Yetkin bir veri kaynağı, birden çok farklı veri kaynağının işlevsel birleşimi olabilir. Örnek vermek gerekirse askerî konularda Savunma Bakanlığına ait genelge, talimatlar vb. yetkin kaynak olarak değerlendirilebilir. Ancak bu verilerin güncelliği sorgulanmalıdır.

Sistemlere olan bağımlılık arttıkça başkaları tarafından sağlanan verilere olan bağımlılık da arttı. Bu veriler olduğu gibi kullanılabilir, yayımlanabilir, entegre edilebilir ve manipüle edilebilir. Genellikle bilgi sağlayıcısı tarafından sağlanan veriler, alıcı kuruluşun başarılı çalışması için kritik öneme sahiptir. Gerekli veri kaynaklarını bulmak, bunları önceliklendirmek ve gereksiz veri girişi kaynaklarını kaldırmak, komuta kontrol yapısı içindeki gereksiz verilerin işlenmesinin önüne geçecek, hatalı raporlama ihtimali ortadan kaldıracak ve işlem süresinin azalması sağlanacaktır. Söz konusu verilere bağlı olarak yetkin kaynak, bir sensör, bir komuta-kontrol düğümü veya sosyal medya aracılığıyla gelen açık kaynaklı bir rapor olabilir (Ponzio, 2003).

5.2.2. Bulut Veri Entegrasyonu: Teknolojik olarak gelişmiş dünyamızda, veriler sürekli olarak geliyor, genişliyor ve eyleme geçirilen her girdi ve çıktıyla daha karmaşık hale geliyor. Veri, zamanımızın en kıymetli parasal değeri olan bir olgusu haline gelmiştir. Ancak organizasyon, segmentasyon ve anlayış olmadan veriler esasen işe yaramaz. Verileri değerli kılan, temel eğilimlere, sonuçlara işaret eden ve eldeki bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan raporların çıkarılmasıdır. Verilerin, kullanıcı organizasyon kademelerinde hem dikey hem de yatay olarak açık bir şekilde erişilebilen bulut tabanlı bir mimariye entegre edilmesi gerekir. Daha da önemlisi, bu mimari aynı zamanda, birleşik ve koordineli bir müdahaleyi engelleyen ve kullanıcının kimliğine dayalı olarak erişim sağlayarak birden fazla sınıflandırma seviyesini de barındırabilmelidir (Jiang, 2012).

Uç, bir kişinin bir yazılım hizmetini kullanmaya çalıştığı yerdir. Birinci kademe bir hücrenel sağlayıcı, halka açık bir Wi-Fi ağı veya özel bir kurumsal ağ olabilir. Taktiksel uç, askerî personelin görevleri yerine getirdiği saha ortamıdır. Havadan karaya ve deniz üstünden denizaltına ve kentsel ortamlardan kırsal ortamlara kadar değişebilir. Bu ortamlarda savaşçılar, görevlerini yerine getirmek için ihtiyaç duydukları kaynaklara sahip olduklarından emin olmak için ihtiyaç duydukları her şeyi yanlarında getirmek üzere eğitilirler. Bazı yerel altyapı ve kaynaklar mevcut olsa da; güç, bilgi işlem kaynakları ve

bağlantı gibi kaynakların genellikle taktiksel uçta sınırlı olması nedeniyle bağlantısız, aralıklı ve düşük bant genişliğine sahip ağ ortamlarında da sistemin çalışması sağlanmalıdır (Novakouski, 2021).

5.2.3. Makinelerin Etkinleştirdiği Analizler: Makineler, insan sınırlarının ötesine geçme potansiyeli sunarlar, geleceği tahmin edebilmeyi ve potansiyel eylemlerimizin nasıl sonuçlanacağını da daha iyi anlamamızı sağlarlar. Analiz edilmesi gereken konu, bir bilgisayarın işleyeceği bir göreve dönüştürüldüğünde, istihbarat verisini inceleyen çok sayıda analistler gerekiyorken daha fazla veri analiz edilebilir ve çok daha anlamlı bağlantılar belirlenebilir. Geçmiş verileri birleştirmek ve düşmanın niyetini gösterebilecek önemli kalıpları ve anormallikleri belirlemek için bilgisayar öğrenmesini kullanabiliriz. Örneğin; bir askerî üsse yakın emtia fiyatları dalgalanabilir veya askerî teçhizat için yedek parça siparişleri artabilir. Tüm bunlar, anormal veya ilgili bir faaliyetle tutarlı bir şeyin meydana geldiğini tahmin etmemize yardımcı olacak emareler görevi görebilir.

Varsayımları dahil etmek için makinelerden de yararlanabiliriz. Hem düşman hem de dost eylemlerine yönelik modelleme ve simülasyonları aynı ara yüzde katmanlayarak, makinenin beklenmedik durumlara karşı birden fazla senaryo üretmesini sağlayabiliriz. Bu simülasyonlarda yapay zekanın kullanılması, makineye karar seçeneklerini öğrenme ve geliştirme fırsatı verir. Bu sayede oluşturulan seçenekler, beraberinde gelen risklerin yanı sıra öneriler, çıkarımlar ve sonuç etkileri sağlayarak karar vericiyi avantajlı bir konuma getirir (O'Shaughnessy, 2020).

5.2.4. Genel Harekât Resmi (GHR): Verilerin, harekât açısından yararlı olabilecek metotlar ile görsel olarak tüm etki alanlarını kapsayan bir GHR biçiminde temsil edilmesi gerekir. İdeal olarak GHR, daha fazla personel ve insandan insana farklılık arz eden birden fazla GHR kullanmak yerine, tek bir çerçeve içerisinde çeşitli özelleştirilebilir görselleştirmeler arasında geçiş yapma becerisine sahip olacak şekilde çok işlevli olmalıdır. Kullanıcı odaklı görselleştirme, operatörlerin ilgilendikleri veri kaynaklarını seçmelerini ve görüntüleme biçimini anlama ve karar vermeyi en iyi şekilde sağlayacak şekilde uyarlamayı gerektirir. Dijital çağda, veri açısından bilgisayar tabanlı analizler, karar almayı optimize etmek için gelişmiş, kullanıcı dostu görselleştirmelere ihtiyaç duyar. GHR görselleştirilmesi üretilmesi, karar üstünlüğü sağlamaz. Üstünlüğü sağlamak için gelecekte ne olacağını tahmin etmemiz ve seçeneklerimizi değerlendirmemize olanak tanıyan araçlar kullanmalıyız. Bilgisayarların gerekli olduğu yer burasıdır. Gelişmiş işlem gücü, makine öğrenimi ve yapay zeka teknolojilerinin birlikte kullanılması, karar üstünlüğünü elde etmek için vasıta olabilir (Lingel, 2020).

Gelecekteki çatışmaların ortamını analiz etmek ve kararların saatler, dakikalar veya muhtemelen saniyeler içinde alınmasını gerektirecektir. Çok sayıda sensörden veri toplayıp yapay zekâ algoritmaları kullanarak hedefleri belirlemek için verileri işlemek ardından hedefe saldırmak için hem kinetik hem de kinetik olmayan (örneğin siber veya elektronik silahlar) en uygun silahı önererek komutanların daha iyi kararlar vermesini sağlamayı amaçlanmaktadır. Bazı analistler teknik olgunluğu ve yapılabirliği ile sensörleri atıcılara güvenilir bir şekilde bağlayabilen ve komuta ve kontrolü destekleyebilecek bir ağı kurulumunun bile mümkün olup olmadığı hakkında sorular gündeme getiriyorlar. Ayrıca, karar verme

yetkisinin kimde olacağını da soruyorlar. Bazıları, gerçek zamanlı kararlar almak için ne kadar insana ihtiyaç duyulacağını ve askerî kararlara insan katılımını azaltmanın uygun olup olmadığını sorguluyor. Veri ve bilgilere erişimin, gelecekteki işletim ortamında kritik öneme sahip olacağı düşünüldüğünde liderlerin, rakiplere meydan okumak için çok alanlı bir yaklaşımı benimsemesi gerekecektir. Dolayısıyla, Komuta Kontrol Sistemi konsepti, komutanlara; tüm harekât alanındaki yeteneklerin hızlı ve sürekli entegrasyonunu ve baskın etkisi sağlayacak, eş zamanlı ve/veya sıralı operasyonlara izin verecek bilgiye erişim sağlamalıdır (CRS Report, 2022).

5.3. Mozaik Savaş Stratejisi:

ABD Savunma Bakanlığına bağlı bir devlet kurumu olan Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı (*The Defense Advanced Research Projects Agency - DARPA*) tarafından; tüm ortak silah sistemlerinin bir arada çalışarak kütleli ateş gerçekleştirme olanağını sağlaması, modern harekât alanının karmaşıklığını çözecek ve onu asimetrik bir avantaja dönüştürecek güçlerin birleşimi olması, hem mevcut teknolojik açıdan gelişmiş platformların yer alması, hem de daha gelişmiş yeni platformlar için araştırma ve geliştirme olanağı sunması açısından geliştirilen mozaik savaş stratejisinin ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Ioniță, 2020). Müşterek kuvvetlerin harekâtları için insanlı platformlar yerine insansız ve robotik sistemlerin yoğun şekilde kullanılmasına olanak vermekte ve bu strateji ile rakiplerin karar verme sistemlerinin verimliliğinin önüne geçerek öldürücülük ve karmaşıklığın artırılması amaçlanmaktadır. Bu yeni strateji, askerî konuların organizasyon ve doktrin/kültür bileşenlerini yüksek teknoloji silah sistemleri seviyesine getirmeyi hedefliyor. Ancak, harekât planlama organizasyonu yüksek ihtimalle çok boyutlu ve disiplinler arası hale gelecek, çok boyutlu savaş alanında kuvvet korumaya daha fazla odaklanılacak, bu da farklı platformların ve yeteneklerin erişilebilirlik ve üstünlük özelliklerine bağlı olarak daha etkili ve verimli kullanılmasını gerektirecektir. Kuvvetlerin daha dağınık askerî operasyonlar yürütmesine olanak sağlamak için, bilimsel araştırmacıların, askerî teorisyenlerin ve analistlerin yerini alması ve insansız araçlar ve iletişim ağı yönetimi dahil olmak üzere otonom sistemlerin kullanılması artacaktır (Ioniță, 2021).

Bu yeni savaş türünü, düşman kuvvetlerini yenmek için robotik mobil oluşumların yanında siber ve elektronik etkileri kullanan karmaşık muharebe şekli olarak düşünebiliriz. Başarıya ulaşmak, küçük, ucuz ve esnek insansız sistemlerin mevcut yeteneklerle hızlı ve yaratıcı bir şekilde birleştirilmesini gerektirir. Karşı sistemin çökmesine neden olabilecek bir dizi ikilem ortaya çıkarmak için esnek insansız sistemler ile birlikte insan sezgisiyle, düşmanın takip edemeyeceği ve karşı koyamayacağı bir hızda birleştiren bir insan-bilgisayar ekibinin kullanılması hedeflenmektedir (Jensen ve Paschewit, 2019). Modern savaş alanında; hazırlanan kuvvet yapısının, yeniden organize edilebilen veya düzenlenebilen çoklu ve çeşitli ayrıştırılmış platformları kullanmak üzere eğitilmesi, daha küçük unsurlara bölünebilmesi ve böylece karşı sistemin imhasının sağlanması arzulanmaktadır. Tüm işlevler, verileri aynı anda toplayabilen, yetkinliğini ve önceliğini belirleyebilen, işleyebilen ve paylaşabilen bir sensör düğümleri ağının kurulması sayesinde çok sayıda insanlı veya insansız platformlara dağılmış ve

dağıtılmıştır. Bu nedenle, Mozaik Savaşı için gerekli kuvvetler modüler ve esnektir (Deptula ve Heather, 2019).

Bu yaklaşım, tüm savunma yeteneklerinin birbirinin tamamlayıcılığını ve entegre kuvvetlerin ortak eylemini sağlayarak kullanım verimliliğinin artırılması ve eylem alanları arasında bir sinerji elde etmeyi hedeflemektedir. Keşif/uyarı, karar verme ve eylem/vuruş (duyu-karar-hareket) fonksiyonlarını sağlayan sistemler sistemi içerisinde; tüm silah sistemlerinin birlikte çalışmasını ve eş zamanlı hareket etmesini sağlamak önem arz etmektedir (McCoy, 2018).

5.3.1. Mozaik Savaşta Karar Verme Sistemleri: İnsan tarafından gerçekleştirilen komuta fonksiyonu ile yapay zekâ bilgisayarları tarafından sağlanan kontrol fonksiyonunu, "insan-bilgisayar" ikilisini birleştiren bir yapı söz konusudur. Komutanlar, emirlerini göndermeden önce yapay zekâ sistemlerinden alınan önerileri inceleyip değerlendirecek, bu da onların harekât planlarını gözden geçirmelerine olanak tanıyacaktır. Bu sistemin ana düşüncesi, yapay zekanın, Müşterek Harekât Alanından toplanan birincil verileri ve bilgileri işleme ve bunları eyleme geçirilebilir hareket tarzlarına dönüştürebilmesi ve bu bilgiye ihtiyaç duyan emir-komuta zincirindeki karar vericilere aktarmasıdır (Mazilu, 2020). Mozaik Savaş türünün karar verme sistemi, "Müşterek Harekat Alanı Komuta-Kontrolüdür" (Barnett, 2020) diyebiliriz.

6. TÜRKİYE'DE KOMUTA-KONTROL SİSTEMLERİNE YÖNELİK GELİŞMELER

Neredeyse tamamı Aselsan firması tarafından yürütülen Komuta Kontrol Sistemlerine yönelik birçok proje, ürün ve çalışmalar bulunmaktadır. Aselsan Dergisinde verilen bilgiler çerçevesinde Komuta kontrol açısından önemli olarak değerlendirdiğimiz proje ve çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

6.1. Ağ Destekli Yetenek: Aselsan'ın geliştirdiği ağ destekli yetenek sistemleri karargâhın ihtiyacına yönelik olarak komuta yeri, görevlerin daha rahat bir ortamda yürütülebileceği bir komuta yeri çadırı ile desteklenmektedir. Manevra ihtiyacı yüksek olan birliklerin ihtiyacına uygun olarak, komuta yerleri zırhlı araç yapısında düşünülerek zırhlı araçlar modernize edilmekte ve komuta kontrol yetenekleri kazandırılmaktadır. Ağ destekli yetenek mimarisi içerisinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı envanterindeki TAFICS, TASMUS ve yazılım tabanlı telsizler üzerinden birlikler ve birimler arasında haberleşme imkânı bulunmaktadır. Ağ Destekli Yetenek çözümü sayesinde, hali hazırda kullanımda olan sistemlerin entegrasyonu sağlanmaktadır. Muharebe sahası şartlarında kullanılacak, işlem gücü ve güvenilirliği yüksek, birden fazla kullanıcıya hizmet verebilecek, tekerlekli ve paletli araçların askerî çevre şartlarında kullanıma uygun bilgisayar ve sunucu sistemleri geliştirilmesine devam edilmektedir. (Kabasakaloğlu ve Yurdakul, 2021).

6.2. CENKER Teker Sistemi: CENKER, modern mobil ve giyilebilir teknolojilerin kullanıldığı entegre bir asker sistemidir. CENKER, askerînin hücum yeleği üzerine yerleştirilmiş bir sistem olup en ön safta görev yapan kara gücünün harekât ihtiyaçlarını karşılayacak komuta kontrol, haberleşme, durumsal farkındalık, keşif gözetleme ve dost-düşman takibi gibi ihtiyaçları karşılamaktadır. Yaya kara

gücündeki lider personele (ilave olarak emir-komuta zincirinde yetki tanımlanan tüm askerlere) harita destekli gerçek zamanlı taktik durum ekranları üzerinden dost-düşman konum ve durumlarını izleme, anlık istihbarat bilgilerini paylaşma, sağlık ve mühimmat durumu takibi, 3 boyutlu arazi analizleri, mesajlaşma ve dosya/kroki/taktik çizim paylaşımı vb. birçok yetenek sağlanmaktadır. CENKER; keşif gözetleme ve hedef tespit sistemleri ile keskin nişancı tespit sisteminden elde edilen anlık verilerin paylaşımını yaparak harekât alanında bilgi üstünlüğü ve taktik avantaj sağlamaktadır. CENKER; entegre komuta kontrol / haberleşme sistemleri ve algılayıcılar sayesinde tek eri, Kara Kuvvetleri Komutanlığının Muharebe Yönetim Sistemine dahil etmektedir (Yahşi, 2021).

6.3. Batur Muharebe Yönetim Sistemi: Harekât alanında başlıca hedefler, düşman ve meydana gelen olaylara yönelik bilgilerin doğru bir şekilde toplanması, güvenli bir şekilde paylaşımı, bu bilgiye en hızlı ve kolay erişimin sağlanması ve savunma teknolojilerini etkin bir şekilde kullanmaktır. Bu hedefler doğrultusunda geliştirilmiş ve kullanılmakta olan Komuta Kontrol Bilgi Sistemleri (KKBS), düşman ile yakın temas halinde ve hareketli olarak görev yapacak olan muharip unsurlar tarafından kullanılır ve bu unsurların üst kademeler ile bilgi alışverişini sağlar. Bu sistemler kullanım amaçları ve sağladıkları fonksiyonlar göz önünde bulundurularak Muharebe Yönetim Sistemleri olarak adlandırılmaktadır. Milli olarak geliştirilmiş olan BATUR Muharebe Yönetim Sisteminin sunduğu başlıca fonksiyonların Taktik Durum Farkındalığı, Harekât Planlaması, Emir ve Tatbik Krokilerinin Hazırlanması, Lojistik Durum Takibi, Askerî Rapor ve Mesajlaşma, İntikal Planlaması ve Takibi ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanımı olduğu yazar tarafından ifade edilmektedir (Kabasakaloğlu, 2021).

6.4. Mobil Komuta Kontrol Sistemleri: Günümüz muharebe sahasında düşmana en yakın olan unsurların komuta kontrol zincirine dahil edilmesi gündeme gelmiştir. Mobil komuta kontrol sistemlerine girdi sağlayan destekleyici sistemlerden (Elektro optikler, silah üzeri elektro optikler, termal/gündüz dürbünler, göz önü monoküler dürbünler, lazer mesafe ölçerler), İnsansız Araçlar (İnsansız hava araçları, insansız kara araçları) ve Sensörler (Küresel Navigasyon Uydu Sistemi-KNUS) temelli ve KNUS temelli olmayan ortamlarda da çalışan konumlama sistemleri, yönelim sensörleri, Akustik tabanlı atış yönü tespit sistemleri, sağlık sensörleri, ortam meteoroloji sensörleri, keskin nişancı sistemleri) elde edilen veriler haberleşme cihazları üzerinden ilgili yerlerle paylaşılır ve komuta kontrolün devamlılığı sağlanır. Destekleyici unsurların ürettiği bilginin niceliği ve niteliğine göre elde edilen bilgi, farklı istihbarat unsurlarına girdi olmaktadır. Girdiyi alan unsurlar, bilgiye istinaden ilgili karar destek mekanizmalarını işleterek bütüncül harp etkinliğini artırmaya yönelik aksiyon alır ve görevlerini güncel bilgiye göre şekillendirirler. Mobil komuta kontrol sistemlerinin kullanılması sayesinde stratejik ve operatif seviyedeki komuta kontrol kademeleri de destekleyen sistemlerin de katkısıyla sahadaki cari durum mobil unsurlar üzerinden sürekli gözlemlenebilecektir. Böylelikle, muharebe sahasındaki mobil unsurlara yönelik lojistik, istihkam ve ateş desteği gibi ihtiyaçlar daha erken öngörülebilecektir.

Bu alanda Aselsan tarafından geliştirilen Mobil Komuta Kontrol yazılımının, gerçek zamanlı mesajlaşma ve sesli/görüntülü arama kabiliyeti ile askerî personelin ticari uygulamalara muhtaç olmadan birbirleriyle iletişim kurmalarına imkân tanıdığı iddia edilmektedir. Kullanıcıyı yormaması için sesli komut kabiliyeti eklenen mobil komuta kontrol sisteminde, kullanıcı giyilebilir bilgisayar sayesinde herhangi bir fiziksel etkileşimde bulunmasına gerek olmadan hem muharebe sahasındaki durumsal farkındalık verilerini üretebilmekte, hem de komuta kontrol sisteminden kopmadan görev icra edebilmektedir. “Mobil unsurların çoğu zaman çevrimdışı ortamlarda görev yapacağı düşünülerek birçok kabiliyetin internet bağlantısı olmaksızın çalışması sağlanmıştır. Askerî ve sivil birçok harita formatının desteklendiği harita kabiliyetinin getirdiği fayda neticesinde, çevrimdışı ortamlarda mesafe hesaplama, çevre bilgilerine ulaşma, bildirilen dost ve düşman bilgilerinin harita üzerinde gösterilmesi gibi yetenekler sisteme eklenmiştir. Üç boyutlu harita desteği bulunan sistemde, raster haritaların üç boyutlu gösterimi sağlanabilmektedir. Askerî personelin bulunduğu yere göre yapılan görünürlük analizi ile bulunduğumuz bölgeden nereler ile göz temasımızın olabileceği görsel olarak harita üzerinde işaretlenmektedir.” ve “bu bileşen üst komuta ile de irtibatlandırılarak mobil unsurların komuta kontrol zincirine dahil edilmesi sağlanmaktadır.” (Doğan ve Aktaş, 2021) ifadeleriyle Aselsan’ın 2021 yılındaki komuta kontrol alanındaki çalışmalarını ortaya koymuştur.

6.5. Yapay Zekalı Komutan Asistanı: Aselsan dergisinde; Aselsan ile Savunma Sanayii Bakanlığı (SSB) arasında 30 Aralık 2019 tarihinde Hareket Tarzı Geliştiren Yapay Zekalı Komutan Asistanı (HAMLE) Projesi Sözleşmesi imzalandığı belirtilmiştir. HAMLE, Askerî Karar Verme Süreci’ne uygun, harita tabanlı bir altyapıya sahip olup; Kolordu, Tugay ve Tabur seviyesindeki birlikler için taktik seviyede, farklı oyun modları ile pekiştirici öğrenme ve yapay zekâ yöntemlerini kullanarak hareket tarzı öneren bir harp oyunlaması olduğu ifade edilmiştir. Hareket tarzı belirleme ve değerlendirme asistanı olarak kullanılacak şekilde tasarlanan komutan asistanının, vazifenin alınması sonrasında, karargâh tarafından vazifenin tahlili ve ana fikrin oluşturulması neticesinde sisteme girilen bilgilere uygun olarak hareket tarzı öneren, farklı hareket tarzlarının etki analizlerini yaparak sonuçlarını üreten ve raporlayan bir sistem olduğu, sistemin ürettiği bilgilerin, karargâh durum muhakemesi kapsamında en uygun hareket tarzını belirlemesine destek olduğu belirtilmektedir (Üstündağ ve Yurdakul, 2021).

Kullanıcıların oynadığı, yapay zekânın kullanıcıya hareket tarzı önerdiği veya tamamen yapay zekânın oynadığı 3 farklı oyuncu moduna sahip olduğu, bu sayede kullanıcıların kendi tecrübe ve hareket tarzlarını sisteme aktarabilmelerine imkân sağladığı, harekât koşulları ve kullanıcı personelin ihtiyacına göre farklı şekillerde kullanıma imkân verdiği iddia edilmektedir. Sistemle ilgili olarak; harekât şartlarına uygun olarak muharebe sahası ve istihbarat bilgilerinin en etkin şekilde kullanılması, askerî karar verme sürecini sayısal ortama taşıyarak baskı ve stres faktörlerinin etkisinin azaltılması, vazife tahlili sürelerinin kısaltılması, bu sayede komutanın daha hızlı ve etkin karar alması hedeflendiği belirtilmektedir (Üstündağ ve Yurdakul, 2021).

6.6. Katmanlı Hava Savunma Mimarisi İçerisinde Entegre Komuta Kontrol Sistemleri: Hava savunma sistemleri etkili menzil ve irtifalarına göre çok katmanlı bir yapı göstermekte ve oldukça çeşitlenmektedir. Bu katmanlı yapıda hava sahası, hava savunma sistemleri menzillerine göre uzun, orta ve kısa olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. Hava savunma sistemleri, genellikle bu üç katmanın her birinde görev yapmak üzere tasarlanmaktadır. Hava Savunma Komuta Kontrol sistemleri Stratejik, Operatif ve Taktik seviyede görev yaparlar. Sensörler ve silahlar genellikle taktik seviyede görev almaktadırlar. Komuta kontrol merkezleri ise 3 seviyede de yer alarak her seviyede ilgili seviyenin görev tanımı ve sahasına uygun olarak, komuta kontrol faaliyetlerini gerçekleştirirler. Hava savunmasının başarısı için farklı katmanlarda görev yapan hava savunma sistemlerinin birlikte çalışabilirliği ve entegrasyonu önem arz etmektedir. Bu birlikte çalışabilirlik ve entegrasyon ancak entegre komuta kontrol sistemleri ile sağlanabilir. Akangöl tarafından, Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığına, Hâkim Hava Komuta Kontrol Sistemi ile envanterinde bulunan tüm silah sistemleri, radarlar ve uçaklar ile entegre bir komuta kontrol yapısı sunulduğu ifade edilmektedir (Akangöl, 2021).

6.7. Uzay Harekât Komuta Kontrol Merkezi: Aselsan araştırmacıları tarafından, yakın uzay durumsal farkındalığı alanında ülkelerin kendilerine ait milli bir sisteminin olması gerektiği, ve bu sistemler aracılığıyla uzay durum resmini oluşturabilmesinin oldukça kritik olduğu ve farkındalığın kazanılması için gerekli olan öncelikli araçların ise yüksek teknolojiye radar, teleskop vb. sensörler, bu sensörlerden gelen veri akışının sağlanmasının gerekliliği ve bu verilerin anlamlandırılıp füzyonla birleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Ülkemizde de yakın uzay durumsal farkındalık konusunun milli bir çözümlerle sağlanabilmesi için Aselsan'da "Yakud" projesi başlatılmıştır. Bu proje ile birlikte Aselsan'ın Hava Savunma Komuta Kontrol tasarımı, radar, haberleşme, simülasyon, mekanik tasarım, algoritma tasarımı gibi yeteneklerinin uzay alanında da uygulanması ve çeşitli veri kaynaklarından, gözlemlerinden, teleskoplardan ve diğer çeşitli sensörlerden alınacak veriler birleştirilerek uzay hava resmi oluşturulması hedeflendiği belirtilmektedir (Şimşek ve Türksev, 2021).

6.8. Deniz Komuta Kontrol Yetenekleri: Vatoz, Aselsan tarafından geliştirilmiş, her türlü su üstü, su altı ve sabit platformda görev yönetimi işlevlerini icra edebilecek, sahip olduğu altyapı sayesinde kolaylıkla ölçeklendirilebilen, mimarisi sayesinde yeni silah ve sensörlerin kolay bir şekilde entegre edilebildiği, uluslararası sembololoji standartlarına uygun olarak geliştirilmiş bir Komuta Kontrol Sistemidir. Vatoz bileşenleri arasında; kaynak yönetimi, sistem yönetimi, veri tabanı yönetimi, kullanıcı yönetimi, bildirim yönetimi, harp yönetimi, çevre yönetimi, seyir yönetimi, gözetleme, durumsal farkındalık, taktik birlikte çalışabilirlik bulunmaktadır (SST Deniz Sistemleri Program Direktörlüğü, 2021).

7. KOMUTA KONTROL FONKSİYON ALANINDA KAPASİTEYİ ARTIRMA

Bu bölümde kaleme alınan hususlar, komuta-kontrol konusundaki dokümanların incelenmesi ve askerî bilgi-tecrübelerimin sentezi olarak ortaya çıkmış düşüncelerdir. Türkiye'de özellikle son yirmi yılda savunma sanayisinde meydana gelen teknolojik gelişmeler büyük bir hızla devam etmektedir. Bu

gelişmeler savunma teknolojileri ile ilgilenen uzmanlar tarafından çok iyi bilindiğinden bu konuda detaya girmeyeceğiz. Ama kısaca bahsetmek gerekirse; insansız hava ve kara araçları, insanlı hava araçları, hava savunma platformları, hafif ve ağır silahlar, muharebe elektronik ve bilgi sistemleri (MEBS), siber güvenlik, gözetleme ve keşif vasıtaları mühimmat, radar, ağ destekli yetenek ve komuta kontrol sistemleri gibi birçok alanı sayabiliriz. Bu gelişmeler, Türk Silahlı Kuvvetlerinin gücünü artırmakta uluslararası arenada güçlü bir ordu imajını desteklemektedir. Ancak komuta kontrol sistemini özgün ve doğru kuramamız halinde tüm bu teknolojik gelişmeler, muhtemel bir harbi kazanmanızda yeterli olmayabilir. Her ülkenin bu konudaki konsept ve doktrinleri, ekonomik düzey ve askerî kültür farklılıkları, bilişim alt yapısı, personel eğitim düzeyleri vb. hususlar komuta kontrol sisteminin özgün olarak teşkil edilmesine tesir eder. Komuta kontrol kademelerinde stratejik seviyelerde bulunan karar vericilerin fikir berraklığı da komuta kontrol sisteminin doğru ve özgün teşkil edilmesinde belirleyici olacağı düşünülmelidir. Komuta kontrol sisteminin özgün ve doğru kurgulanması için yapılması gerektiği düşünülen konular aşağıda sıralanmıştır.

7.1. Dokümantasyon:

Komuta kontrol sisteminin doğru kurgulanabilmesi için evvela yetkin veri olarak tanımladığımız konsept, doktrin, talimname vb. dokümanların, mevcut harp ortamının analizi yapılarak ve gelecekteki harp ortamı tahayyül edilerek güncel tutulması, yetkin verilerin bulut ortamına aktarılması, gerektiğinde dokümanların yeniden oluşturulması sağlanmalıdır. Bu dokümanlar yaşayan canlı bir organizma olarak görülmelidir. Özellikle; mevcut veya yakın gelecekte teknoloji, bilim, sosyoloji, eğitim vb. alanlarda meydana gelebilecek gelişmelerden ziyade uzak gelecekteki gelişmeler üzerinde akademik çalışmalar ve fikir tahayyülleri yapılarak konseptlerin oluşturulması önem arz etmektedir. Zira çağımızdaki gelişmeler baş döndürücü bir şekilde çok hızlı olmakta, dokümanlar üzerindeki çalışmalar hızlı ve doğru bir şekilde yürütülmemesi halinde hazırlanmış dokümanların güncelliği çok hızlı bir şekilde kaybolmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinde de doküman güncellemeleri yapılmaya çalışılıyor olsa da arzulanan hız ve esaslarda yapılamıyor olması yetkin veri oluşturma konusundaki çalışmaları akamete uğratabilir. Bu doküman güncellemelerinin en kısa sürede yapılabilmesi amacıyla; sadece bu konuya odaklı, konusunda uzman ve tecrübeli muvazzaf/emekli personelden müteşekkil bir birim teşkil edilerek tüm dokümanların uzak geleceğin gereklerine uygun olarak hızlı bir şekilde güncellenmesi ve bu verilerin bulut ortamına taşınması sağlanmalıdır. Ve bu dokümanların her zaman güncel bulundurulması sağlanarak birliklerinde güncellenen dokümanların uygulaması konusunda denetlenmesi ve hazırlanan dokümanların geri beslemesi yapılmalıdır.

7.2. Personel ve Liderlik:

Komuta Kontrol sisteminin en önemli parametrelerinden birinin personel, lider ve bunların eğitim ve öğretileri olduğunu söyleyebiliriz. Sistem içinde yer alan personel ve liderlerin, gerçekçi, sorgulayan, araştırmacı ve yaratıcı düşünceye sahip, teknolojik gelişmelere açık, hesaplı riskleri göze alabilen, kararlı nitelikte olmaları gerekir. Bu özelliklerin yanında; bir mühendisin matematiksel problemini çözerken

sahip olduğu kabiliyete ulaşmaları ve liderlerin karşısına çıkan problemleri analitik yöntemleri kullanarak çözmesi beklenebilir. Hatta subayların mühendis, astsubayların ise teknik becerileri yüksek teknisyen niteliklerinde olması düşünülebilir. Personele okullardaki eğitimlerinin dışında kıtalarda; inisiyatif geliştirici, kendiliğinden iş görme ve yetkilerini kullanabilme özelliği kazandırılmalı ve liderlik konularında yeni yönetim usulleri geliştirilmelidir. Personelin müteakip meslek yaşantısı dönemlerinde birleşik ve müşterek hareketin gerektirdiği bilgi seviyesine ulaşması sağlanmalı ve koordinasyon becerisi geliştirilmelidir. Personel ve liderin komuta kontrol sisteminin karar ve uygulama boyutunda kilit rol aldığı düşünüldüğünde yukarıda saydığımız yetenek ve becerilerin bunlara kazandırılmasının ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Zira gelecekte birçok silah sistemi ve platformların insansız sistemler ve/veya otonom sistemler olacağı, hatta savaşan askerlerin bile robot olabileceği düşünülmektedir. Ancak komuta kontrol sisteminde teknoloji ve yapay zekâ kullanılsa bile karar noktalarında ve makine tarafından yapılan analizlerin değerlendirilmesinde kaliteli ve uzman personelin önemi her zaman devam edecektir. Bu nedenle komuta kontrol sistemi içinde yer alan personelin niteliklerinin önemi daha çok artacaktır. Silahlı kuvvetler personel sisteminin, ihtiyaçlara cevap verebilecek gelecekteki komuta kontrol sistemine en uygun personeli temin etmek, yetiştirmek ve TSK'da görevine devam etmesini sağlamak esas hedefi olmalıdır.

7.3. Organizasyon:

Müşterek harekatta; tüm kuvvet unsurlarının, düşmanın ağırlık merkezlerine karşı müşterek ve eş zamanlı olarak kullanıldığında hedef üzerindeki etkileri, söz konusu unsurların müstakil olarak aynı hedefe yönelik kullanıldıklarında elde edecekleri etkilerin matematiksel toplamından fazladır. Bu fark müşterek hareketin yarattığı katma değerdir ve kuvvet çarpanı etkisidir. Müşterek harekât komutanlar için bir opsiyon değil, artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'nin son yıllarda yaptığı hareketlere baktığımızda en az bir kuvvetin diğer kuvvete katkı sağladığını ve/veya iştirak ettiğini gözlemleyebiliyoruz. Teröristle mücadele hareketlerinde hava kuvvetleri unsurlarının kullanılması neredeyse kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Konvansiyonel harbin yapısı, stratejik ve operatif seviyede değerlendirildiğinde; hava kuvvetlerinin sorumluluğundaki hava savunmasının diğer kuvvetlerle koordinasyonunun elzem olduğu bir gerçektir. Askerî bir harekât olarak planladığınız ve icra ettiğiniz bir operasyon beklenen/beklenmeyen bir şekilde insani yardım faaliyetlerine, toplumsal olaylara müdahale, afet yardım vb. hareketlere dönüşebilir. Teröristle mücadele harekâtında gördüğümüz gibi diğer kuvvetlerle müşterek hareketin yanında özellikle lojistik konularda devletin diğer kurumlarının da hareketin içerisinde yer alması gerekebilmektedir. Örnek vermek gerekirse bir bölgeye harekât icra ettiğinizde o bölgede yol, elektrik, sağlık hizmetleri, iâşe ve ibate hizmetleri, harekâta özel teçhizat vb. ihtiyaçlar ortaya çıkabilmektedir. Belirtilen faaliyetlerin önemli bir kısmının lojistik faaliyetler olduğu ve hareketinizin çeşidi ne olursa olsun icra edilen hareketin lojistik fonksiyonu doğru planlanmadığı ve icra edilmediği zaman hareketin başarısını akamete uğratacağı gerçeği literatürde yerini almıştır. Devletin gerekli diğer kurumlarının da komuta kontrol sistemine dahil

edilmesi ile; komutanın, özellikle lojistik konulardaki seçeneklerinin ve harekâtı destekleme imkanının artabileceği değerlendirilmelidir.

ABD savunma bakanlığının geliştirmiş olduğu Müşterek Harekât Alanı Komuta Kontrolü tüm kuvvetleri kapsayıcı komuta kontrolü tanımladığını önceki bölümlerde belirtmiştik. Ancak bu modelin bir adım daha ileri götürülerek devletin gerekli diğer kurumlarının da komuta kontrol sistemine dahil edilerek Bütünleşik Müşterek Harekât Alanı Komuta Kontrolü organizasyonu tesis edilebilir. Harbin gelecekteki ve günümüz muharebe sahalarındaki karmaşıklığı düşünüldüğünde diğer devlet kurumları ve müşterekliğin oluşturacağı sinerjinin bu karmaşıklığa bütünleşik, etkili, çevik ve verimli çözümler ortaya koyabileceği düşünülmeli ve harp oyunlarında simülasyonu yapılarak değerlendirmesi yapılmalıdır. Ancak, bu sistemin başarılı olabilmesi için ağ destekli yeteneklerin geliştirilerek bütünleşik ve müşterek hareketin gerekliliklerini karşılayabilecek kabiliyetlerin kazandırılması önem arz etmektedir. Ağ destekli yetenek, gelişmiş muharebe yönetim sistemleri ve mobil komuta kontrol sistemleri ile desteklenerek uçtaki tek er veya tek bir silah platformuna kadar uzanan yapı tesis edilmesi ile işlevini yerine getirebilecektir. Dolayısıyla Silahlı Kuvvetler, bütünleşik ve müşterek kuvvet oluşturmayı, ilgili komutanlıkları teşkil etmeyi düşünmeli ve uygulamaya geçmelidir.

Yapay zekâ hayatımızın her alanında olduğu gibi askerî alanda da çok kısa zamanda yer alabilecek bir olgudur. Yapay zekâ çoğunlukla otomasyon ile karıştırılmaktadır. Fakat bunun ayrımının doğru yapılması, özellikle askerî alandaki karar destek mekanizmalarının kurgulanmasında ve organizasyon şemasının oluşturulmasında hata yapılmamasını sağlayacaktır. Örnek vermek gerekirse Ateş Destek Otomasyonu ateşlerin doğrulukla ve daha hızlı icra edilmesini sağlayan bir sistem iken yapay zekâ ateş destek vasıtalarının etkili ve verimli kullanılmasını sağlar. Hedef niteliklerine uygun silahı, mühimmatı ve uygun atım sayısını belirleyerek maliyet/etkin bir ateş planlaması yapmanıza yardımcı olur. Bu konu ile ilgili detaya müteakip çalışmalarında yer vereceğim. Ancak, yapay zekâ üzerinde ciddiyle çalışma yapılması gereken bir teknolojik gelişmedir ve bu teknolojiye gerekli önemi vermeyen ve hazırlıklı olmayan silahlı kuvvetler geleceğin muharebelerinde yenilgiye hazır olması gerekir. Zira; karar hızı, çevikliği ve üstünlüğünü ele geçiren ordular muharebeyi daha baştan kazanmış duruma gelebilirler. Yapay zekanın kullanılması komutanın karar verme görevini devretmesi değildir. Komutanı yanlış yönlendirmesi, karar yeteneklerinin zayıflaması veya yetkin verinin yetersizliği vb. kaygılarla konuya ihtiyatlı yaklaşılsa da yapay zekâyı kullanmadan vereceğiniz kararlarda rakiplerinizden çok geride olacağınız muhakkaktır. Yapay zekâ, komutana ve karargâha düşman imkân kabiliyetlerinin değerlendirilmesinde, düşman ağırlık merkezinin doğru tespit edilmesinde, vazifenin tahlilinde, hareket tarzları üretilmesi ve seçiminde; kısaca askerî karar verme sürecinde komutan asistanı olarak kullanılacak bir teknolojidir. Bu durum karargâhın koordinasyonunu kolaylaştıracak, yönetim ve kontrol işlevlerinin eş güdümlü hareket etmesini, bu sayede hızlı ve verimli çalışmasını sağlayacak ve buralarda çalışan personel sayısını azaltabilecektir. Yapay zekâ aynı zamanda çok az zaman ve maliyetle her türlü harp oyununun simülasyonunu olanaklı hale getirecektir.

Gelişen silah ve harp sistemleri, düşmanı çok uzak mesafelerden etki altına alma imkân ve kabiliyetini kazandırmıştır. Bu kabiliyet, komuta kontrol merkezlerinin güvenliğini tehdit etmiş, büyük ve sabit komuta merkezlerinin hasımın kolay etki altına alabileceği bir hedef haline dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca birliklerin bekasının sağlanması için daha küçük ve dağıtık bir yapıda birliklerin konuşlanma ve manevrası tercih edilebilir. Bu nedenlerle büyük ve sabit komuta kontrol merkezlerinin mobil komuta kontrol merkezlerine dönüştürülmesi hız kazanmış, bu maksatla taşınabilir konteynırlar, komuta kontrolü destekleyen seyyar muhabere sistemleri ve kablolu ağlar geliştirilmiştir. Bu ve buna benzer mobil sistemler komuta kontrolü mobil hale getirirse de geleceğin muharebelerinde daha fazla mobiliteye ihtiyaç olacağı aşikardır. Taktik sahada operatif ve stratejik seviyedeki komutanlar, elde taşınabilen bilgisayar vasıtasıyla harekât alanının görüntülerine, genel harekât resmine, doğru karar alabilmek için gerekli tüm verilere ulaşabilmelidir. Böylece her seviyedeki komutana, istenilen yer ve zamanda en uygun sevk ve idarenin yapılabileceği ortamda bulunma imkânı sağlanmış olacaktır. Bunun sağlanabilmesi için muharebe sahasının tamamını her türlü ortamda uzun menzilli gözetlemeye ve tespit edilen hedeflere hassas tevcihe imkân verecek gözetleme platformları, İHA, İKA, elektro optik sensörler vb. sistemlere sahip olunmalıdır. Mobil komuta kontrol bilgisayarlarına ağırlıklı olarak kablosuz ağ gerektiğinden, güvenlik sorunları ortaya çıkabilir. Günümüzde kablosuz ağların güvenliği konusunda üretilmiş teknolojilerden azami istifade edilebilir. Komutana, hem kablolu hem de kablosuz olarak hybrid ağ desteği sağlanarak muharebe sahasının her alanına mobil bilgisayarlar ile ulaşabilmek ve bu bilgisayarlar üzerinden komuta etme ve denetleme yeteneği sağlanmalıdır.

8. SONUÇ

Komuta kontrol sistemini, silah sistemleri, muharebe, bilgisayar, istihbarat, gözetleme, hedef tespiti ve teşhisi ve keşif fonksiyonlarından ayırt etmek mümkün değildir. Özetlemek gerekirse; zor hava ve arazi şartlarında; bu zor şartları avantaja dönüştüren, harekât alanının bütünü (harekât alanı kavramı artık muharebenin kapsadığı alan değil uzaydan ulaşabildiğiniz ve etki altına alabildiğiniz her nokta harekât alanı kavramı içerisinde değerlendirilebilir.) kapsayacak şekilde 24 saat süresince izlenebilen ve yüksek doğrulukla algılama yapabilen, uydu destekli gözetleme ve keşif imkanı sunabilen, kesintisiz, gerçek zamanlı genel hareket resmini sayısal haritalar üzerinde askerî sembolojiyi kullanarak süratle oluşturabilen, her kademedeki komutana ihtiyacına göre bilgi sağlayan ve yapay zekaya dayalı karar desteği veren, elektronik harp ve siber taarruzlara dayanıklı, beka kabiliyetli, milli ve NATO çapında birlikte çalışabilirliği olan, beş boyutlu (genişlik, derinlik, yükseklik, zaman ve bilgi) hareket ortamında bütünleşik/birleşik/müşterek hareketi destekleyebilen, yüksek mobiliteye sahip çevik bir komuta kontrol sistemi tesis edilmelidir. Geleceğin muharebelerinde kullanılacak komuta kontrol sistemi, düşmanın hareket tarzları ile hızlı bir şekilde art arda veya aynı anda başa çıkmak için en uygun konfigürasyonları yaratarak onları uygulayabilecek şekilde yapılandırılmalıdır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Akangöl, M. (2021). “Katmanlı Hava Savunma Mimarisi İçerisinde Entegre Komuta Kontrol Sistemleri”, *Aselsan Dergi*, 109, 68-69 Erişim adresi: https://wwwcdn.aselsan.com/api/file/22021_4611.pdf
- Akarı, S., Topçu, O., Kılıç, Y. ve Dalkıran, E. (2015), “Komuta Kontrolde Karar Verme”, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 623.
- Alberts, D. S. (2002), “Information Age Transformation: Getting to a 21st Century Military”, USA DoD Command and Control Research Program, Erişim adresi: http://www.dodccrp.org/files/Alberts_IAT.pdf
- Alberts, D. S. ve Hayes, R. E. (2003). “Power to the Edge: Command, Control in the Information Age”, Information Age Transformation Series, Erişim adresi: http://www.dodccrp.org/files/Alberts_Power.pdf
- Alberts, D. S., Garstka, J. J. ve Stein, F. P. (2000) *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority, USA DoD C4ISR Cooperative Research Program*, 2nd Edition (Revised) CCRP publication series., Second Printing.
- Andas, H. (7 April 2020), “Emerging Technology Trends for Defence and Security”, Norwegian Defence Research Establishment (FFI)., Erişim adresi: <https://www.ffi.no/en/publications-archive/emerging-technology-trends-for-defence-and-security>
- Anonim (2017). “Think About its Future?”, USA National Defense University - Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, Norfolk, VA 23511-1702
- Anonim (2019). “Summary of the 2018 Department of Defense Artificial Intelligence Strategy: Harnessing AI to Advance Our Security and Prosperity”. Erişim adresi: <https://media.defense.gov/2019/Feb/12/2002088963/-1/-1/1/SUMMARY-OF-DOD-AI-STRATEGY.PDF> , Washington, DC: USA Department of Defense.
- Barnett, J. (2020). “For military AI to reach the battlefield, there are more than just software challenges”, “FedScoop” Erişim adresi: <https://www.fedscoop.com/military-ai-hardware-in-battle>.
- Black, J., Lucas, R., Kennedy, J., Hughes, M. ve Fine Harper (January 2024), “Command and Control in the Future Concept Paper 1: Grappling with Complexity”, Rand Europe, Research Report prepared for the Development Concepts and Doctrine Center (DCDC), Santa Monica, Calif., Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2476-1.html
- Callegaro, A. (13 March 2017). “Why Innovation and Technology Aren’t the Same”. UN Refugee Agency Innovation Service, <https://www.unhcr.org/innovation/innovation-technology-arent-the-same>.
- Carberry, S. (2023). “Joint All-Domain Command, Control A Journey, Not a Destination”, Erişim adresi: <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2023/7/10/joint-all-domain-command-control-a-journey-not-a-destination>.
- Clausewitz, K., (1976). *On War*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey
- Cohen, R. S., Chandler, N., Efron, S., Frederick, B., Han, E., Klein, K., Morgan, F. E., Rhoades, A. L., Shatz, H. J. ve Shokh, Y. (2020). “The Future of Warfare in 2030”, RAND Corporation, Santa Monica, Calif, Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z1.html
- Colmer, A. (5- 6 March 2019). “Agile Command ve Control”, .Australian Government DoD Science and Technology Emerging Disruptive Technology Assessment Symposium, Noetic Group, Perth, Australia.

- Congressional Research Service Report (January, 2022). “Joint All-Domain Command and Control (JADC2)”, Erişim Adresi: <https://crsreports.congress.gov>
- Conlan, E., Lucas, R., Harrison, S., Black, J., Fawkes, B., Martin, B., Alan ve Keedwell, E. (2024). “Command and Control in the Future: Concept Paper 3 – Command and Control as a Capability”. RAND Corporation. Santa Monica, Calif. Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2476-3.html.
- Couch, N. ve Robins, B. (September 2013). “Big Data for Defence and Security”, UK Royal United Services Institute (RUSI), RUSI Occasional Paper.
- Dahl, E. J. (Spring 2002). “Network Centric Warfare and the Death of Operational Art,” The faculty of the Joint Military Operations Department, United States Naval War College, *Defence Studies*, 2 (1), doi: 10.1080/14702430208405009
- Dempsey, M. (2012). *Capstone Concept for Joint Operations: Joint Force 2020*, Washington D.C.: Government Printing Office.
- Deptula, D. A. ve Heather, P. (2019). “Mosaic Warfare”, Erişim adresi: <https://www.airforcemag.com/article/mosaic-warfare/>
- Devcom. (t.y.). Erişim adresi: <https://c5isrcenter.devcom.army.mil/>
- Dodd, L., ve Geoff, M. (2012). “C2 Agility, Different Models of Change and Reasoning with Time. 17th ICCRTS: ‘Operationalising C2 Agility’”, Erişim adresi: http://dodccrp.org/events/17th_icrts_2012/post_conference/papers/014.pdf.
- Doğan, Ö. ve Aktaş, İ. (2021). “Mobil Komuta Kontrol Sistemleri”, *Aselsan Dergi*, 109, 52-55
- Gray, C. (2002). *Strategy for Chaos: Revolutions in Military Affairs and the Evidence of History*, Frank Cass Publishers, London.
- Hoehn, J. R., Campbel, C. (14 November 2022). “Defense Primer: What Is Command and Control?”, Congressional Research Service, Erişim adresi: <https://crsreports.congress.gov>.
- Howarth, J. (24 January 2024). “6 Military Technology Trends to Watch (2024-2027)”, Erişim adresi: <https://explodingtopics.com/blog/military-technology-trends>.
- Hukill, J., Carter, L., Johnson, S., Lizzol, J., Redman, E. ve Yannakogeorgos, P., (01 July 2012). “Air Force Command and Control: The Need for Increased Adaptability”, Maxwell AFB, AL: Air University Press. Erişim adresi: <https://www.airuniversity.af.edu/AUPress/Display/Article/3028839/air-force-command-and-control-the-need-for-increased-adaptability/>
- Ionita, C. (2020). “The “Mosaic” Warfare: A New American Strategy For The Future”, Romania National Defence University Centre For Defence and Security Strategic Studies, Strategic Impact No. 2/2020.
- Ionita, C. (2021). *Multi-Domain Operations Versus The Mosaic Warfare*, LAP Lambert Academic Publishing, Chisinau, Republic of Moldova.
- Jensen, B. ve Paschkewitz, J. (2019). “Mosaic Warfare: Small and Scalable are Beautiful”, Erişim adresi: <https://warontherocks.com/2019/12/mosaic-warfare-small-and-scalable-are-beautiful/>.
- Jiang, N. ve Xu, L., De Vrieze, Paul T., Tian, F. (2012). “A Cloud Based Data Integration Framework”, Conference Paper in IFIP Advances, *Information and Communication Technology*, doi: 10.1007/978-3-642-32775-9_18

- Joint Concept Note (JCN) 2/17 (2017). “Future of Command and Control”, The Development, UK MoD Concepts and Doctrine Centre, Shrivenham, Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a81c7a040f0b62305b90c42/concepts_uk_futur_e_c2_jcn_2_17.pdf
- Joint Doctrine Publication 5 (2012). “Command and Control”, Ministry of Defence of the Netherlands, Erişim adresi: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2012/03/16/joint-doctrine-publication-5-command-and-control-en>.
- Kabasakaloğlu, İ. M. (2021). “Muharebe Ortamında Sayısal Bilgi Paylaşımı”, *Aselsan Dergi*, 109, 45-47
- Kabasakaloğlu, İ. M. ve Yurdakul, C. T. Y. (2021). “Kara Harekatı Yönetiminde Ağ Destekli Çözümler”, *Aselsan Dergi*, 109, 27-28
- Leonhard, R. R. (1991). *The Art of Maneuver: Maneuver Warfare Theory and AirLand Battle*, Presidio Press, Novato, CA.
- Leonhard, R. R., Buchanan, Thomas H., H., James L., N., John M., ve Galpi, T. J. (2010). “A Concept for Command and Control”, *Johns Hopkins APL Technical Digest*, 29(2)
- Lingel, S., Hagen, J., Hastings, E., Lee, M., Sargent, M., Walsh, M., Zhang, L. A ve Blancett, D. (2020). “Joint All-Domain Command and Control for Modern Warfare”, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation. Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4408z1.html
- Linnemann, R. A. (2014). “Network Centric Warfare and Joint Force 2020”, Joint Military Operations Department Naval War College, Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA609272.pdf>.
- Lucas, R., Conlan, E., Black, J., Kendall, P., Kendall, J., Coulson, S., Carlyon, P., ve Jeffries, L. (January 2024). “Command and Control in the Future: Concept Paper 4”, Rand Europe, Research Report prepared for the Development Concepts and Doctrine Center (DCDC), Santa Monica, Calif., Cambridge, UK. Erişim adresi: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2476-4.html
- Lucas, R., Wilkinson, B., Black, J., Fusaro, P. ve Stockwell, S. (2022). “Future Command and Control”, RAND Corporation Santa Monica, Calif. Erişim adresi: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA2400/RRA2476-1/RAND_RRA2476-1.pdf
- Mazilu, O. (2020). “Un proiect al forțelor aeriene ar putea schimba radical războaiele”, Erişim adresi: <https://playtech.ro/2020/un-proiect-al-fortelor-aeriene-ar-putea-schimba-radical-razboarele/>.
- McCoy, K. (2018). “Competition, Conflict, and Mental Models of War: What You Need to Know about Multi-Domain Battle”, Erişim adresi: <https://mwi.westpoint.edu/competition-conflict-mental-models-war-need-know-multi-domain-battle>.
- Murray, W. R. ve Millett, A. R. (1996). *Military Innovation In The Interwar Period*, Cambridge University Press
- Novakouski, M. ve Lewis, G. (2024). “Operating at the Edge”, Carnegie Mellon University Software Engineering Institute, Erişim adresi: <https://insights.sei.cmu.edu/blog/operating-at-the-edge>.

- O'Shaughnessy, T. J. (2020). "Decision Superiority Through Joint All-Domain Command and Control", Erişim adresi: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-99/jfq-99_7480_OShaughnessy.pdf?ver=QtDC2cUSMh2klWRIM6tsFw%3D%3D
- Ponzio, F. J. (2003). "Authoritative Data Source (ADS) Framework, Symbolic Systems", Erişim adresi: <http://mitiq.mit.edu/ICIQ/Documents/IQ%20Conference%202004/Papers/AuthoritativeDataSourceFramework.pdf>.
- Priebe, M., Douglas, C. L., McClintock, B., Spirtas, M., Schwindt, K., Lee, C., Rhoades, A. L., Eaton, D., Hodgson, Q. E. ve Rooney, B. (2020). "Multiple Dilemmas: Challenges and Options for All-Domain Command and Control." RAND Corporation, Erişim adresi: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA300/RRA381-1/RAND_RRA381-1.pdf
- Schneider, F., Mathiassen, K., Bunker, P., Glówka, J., Tiderko, A., B., M., Kozik, R., Röning, J.J. ve De Cubber, G. (June 2021). "Capability Concept Demonstrator for Interoperability within Unmanned Ground Systems and C2" NATO Science And Technology Organization Technical Report , Erişim adresi: <https://www.sto.nato.int/publications/STO%2520Technical%2520Reports/STO-TR-IST-149/%24%24TR-IST-149-ALL.pdf?ved=2ahUKEwj7IHQp6aIAxU6SvEDHSID0IIQFnoECBMQAQveusg=AOvVawOrxLjQMybTihaj78gRW-QI>
- SST Deniz Sistemleri Program Direktörlüğü (2021). "VATOZ Deniz Komuta Kontrol Yetenekleri", *Aselsan Dergi*, 109, 112
- Şengöz, M. (2021). "Yapay Zekâ Tabanlı Sistemlerden Üretilen Teknolojilerin Askerî Harekâtın Sevk ve İdaresinde Kullanılmasına Yönelik Bir Değerlendirme." *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(4), 2159-2174,
- Şimşek, M. ve Türksev, M. C. (2021). "YAKUD Yakın Uzay Durumsal Farkındalık: Uzay Harekât Komuta Kontrol Merkezi", *Aselsan Dergi*, 109, 105
- Uppal, R. (15 January 2023). "Militaries moving from C4ISR and C5ISR to C6ISR", Erişim adresi: <https://idstch.com/technology/electronics/militaries-moving-from-c4isr-and-c5isr-to-c6isr>.
- USA National Intelligence Council (NIC) (April 2021). "The Future of the Battlefield", Erişim adresi: <https://www.dni.gov/files/images/globalTrends/GT2040/NIC-2021-02493--Future-of-the-Battlefield--Un sourced--14May21.pdf>
- Üstündağ, İ. ve Yurdakul, C. T. (2021). "Hamle Hareket Tarzı Geliştiren Yapay Zekâlı Komutan Asistanı", *Aselsan Dergi*, 109, 57
- Van Creveld, M. (1985). *Command in War*, Harvard University Press, Cambridge

Wilkinson, J. R. (2017). “Want to Play a Game? How Should DIA use the Intelligence Simulation Center to Think About its Future?”, USA National Defense University - Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, Norfolk, Erişim adresi: https://www.hsdl.org/c/view%3Fdocid%3D805210veved=2ahUKEwj4uLFqKaIAxV9SvEDHSvdAwgQFnoECBcQAQveusg=AOvVaw3Rx8qt30-H_xMjms-eU0os

Williams A. P. ve Scharre P. D. (2015). “Autonomous Systems: Issues for Defence Policymakers” NATO, Capability Engineering and Innovation Division, Headquarters Supreme Allied Commander Transformation Norfolk USA, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/282338125_Autonomous_Systems_Issues_for_Defence_Policymakers/citation/download.

Yahşi, Z. (2021), “Kara Görev Kuvvetlerinin Yeni yesi: CENKER Tek Er Sistemi”, *Aselsan Dergi*, 109, 42.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Yom Kippur Savaşı'nın İstihbarat Başarısızlığı Olarak İncelenmesi

Examining the Yom Kippur War as An Intelligence Failure

Yasin HELVACI ¹

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü, İstihbarat Çalışmaları Ana Bilim Dalı, 06100 Çankaya/ANKARA

Özet

Yom Kippur Savaşı, Arap-İsrail çatışmasının önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Geçmiş savaşlarda İsrail orduları, müşterek Arap kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır. Mısır açısından bu durum, ekonomik ve siyasi sorunlar doğurmuştur. Bu sorunların çözülmesi için sınırlı politik hedefler belirlenmiştir. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Mısır'ın bu sınırlı politik hedeflerini gerçekleştirmek için İsrail ile savaş yapma kararı almıştır. Bu savaş, Mısır için çatışmanın çözümü için bir adım olarak belirlenmiştir. İsrail için bu savaş sürpriz olmuş ve askerî istihbarat örgütü AMAN kötü bir performans sergilemiştir. Bunda Mısır'ın uyguladığı aldatma faaliyetleri, teşkilatın organizasyonel yapısı ve AMAN başkanı Eli Zeira'nın karakteristik özellikleri etkili olmuştur. Bu çalışmada, Yom Kippur Savaşı bir istihbarat başarısızlığı açısından ele alınmış ve onun nedenleri ortaya konmuştur. Ayrıca, tarihteki önemi de incelenmiştir. Savaşın ilerleyen safhasında İsrail orduları inisiyatifi ele geçirecek Arap ordularını mağlup etmiştir. Ancak, bu savaş Mısır açısından sınırlı hedeflere ulaşılmasından dolayı stratejik bir başarı sağlamıştır. Nitekim, Mısır, hem Amerika Birleşik Devletleri'ni krize dâhil etmiş hem de İsrail'i diplomasi masasına oturtarak çözüm müzakerelerinin başlamasına neden olmuştur. Bu müzakereler sonunda Camp David Anlaşması yapılarak iki ülke arasındaki savaş hâli sona erdirilmiştir.

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 26.01.2024
Düzeltilme: 04.05.2024
Kabul: 04.09.2024

Keywords

AMAN,
Intelligence failure,
Arab-Israeli conflict,
Eli Zeira,
Deception

Anahtar Kelimeler

AMAN,
İstihbarat başarısızlığı,
Arap-İsrail çatışması,
Eli Zeira,
Aldatma

Abstract

The Yom Kippur War constitutes a significant phase of the Arab-Israeli conflict. In past wars, Israeli armies have defeated joint Arab forces. For Egypt, this situation created economic and political problems. Limited political objectives have been set to solve these problems. Egyptian president Anwar Sadat decided a war with Israel in order to achieve such limited political goals. This war determined as a step to resolve the clash for the Egypt. This war emerged as a surprise for Israel and military intelligence service AMAN showed a poor performance. The deceptive activities implemented by Egypt, the organizational structure of the intelligence service and the characteristic features of AMAN director Eli Zeira were effective in this. In this study, the Yom Kippur War is discussed from the perspective of an intelligence failure and its reasons are revealed. Moreover, its importance in history was also examined. In the later stages of the war, Israeli armies took the initiative and defeated the Arab armies. However, this war was a strategic success for Egypt since limited goals were achieved. As a matter of fact, Egypt both involved the United States in the crisis and brought Israel to the diplomatic table, causing the start of resolution negotiations. At the end of these negotiations, the Camp David Agreement was concluded and the state of war between the two countries ended..

* Yasin HELVACI, ysnhelvacı@gmail.com

1. GİRİŞ

Arap-İsrail krizi 1948, 1956, 1967 ve 1973'te dört büyük savaşa neden olmuştur. Bu çatışmalar İsrail'in askerî kazanımları ile sonuçlanmıştır. Özellikle son savaştan sonra İsrail, Arap devletlerinden büyük topraklar kazanmıştır. Bu meyanda Mısır'dan Gazze şeridi ile Sina bölgesi, Suriye'den Golan Tepeleri, Ürdün'den de Doğu Kudüs ve Batı Şeria İsrail'in eline geçmiştir. Mısır ile olan sürekli harp hâli, Mısır'ı iktisadi ve siyasi krizle baş başa bırakmıştır. Öte yandan İsrail'in her bakımdan üstün gelmesi, Mısır ile diplomatik düzlemde buluşmamasına ve krizi çözüme kavuşturmak için uğraşmamasına neden olmuştur. Öte yandan büyük devletler de birbiri ile yumuşama döneminde olduğundan burada meydana gelecek statüko değişikliğine karşı çıkmıştır. Bütün bu şartlar içinde Mısır'da Cemal Abdülnasır sonrası iktidara gelen Enver Sedat, Mısır'ın krizini çözebilmek için sınırlı harp stratejisini benimsemiştir. Bununla Sedat, sınırlı hedeflere ulaşmayı düşünmüştür. Bu hedeflerin temelinde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'ni Arap-İsrail krizine müdahale ederek krizin çözümüne katkı sağlamaları amaçlanmıştır. Mısır Silahlı Kuvvetleri gerçekleştirdiği başarılı aldatma faaliyetleri ile İsrail istihbaratını körleştirmiş ve harbin tahmin edilmesini zorlaştırmıştır.

Öte yandan İsrail askerî istihbaratı AMAN, büyük bir yanılgıya düşerek düşmanın kapasite ve niyetlerini anlamakta başarısız olmuştur. Bununla birlikte harp öncesinde önemli stratejik, operatif ve taktik zaafiyetler gözlemlenmiştir. Askerî istihbaratın başındaki Eli Zeira'nın kişilik özellikleri de başarısızlıktaki başat faktörlerden biridir. Mısır Silahlı Kuvvetleri, İsrail istihbaratını başarılı şekilde aldatmış ve baskın şeklinde yapılan taaruz ile İsrail savunması bertaraf edilmiştir. Mısır sınırlı savaş konseptiyle, stratejik hedeflerini gerçekleştirmiştir. İsrail istihbaratı, harbin olacağını tahmin edememiş ve değerlendirmede sorunlar yaşamıştır. Bu da harbin baskın şeklinde başlamasına ve İsrail birliklerinin büyük zayıflık vermesine neden olmuştur. Bu çalışmada Yom Kippur Savaşı'nın askerî tarihi, aldatma faaliyetleri ve istihbarî başarısızlıklar ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada, Mısır'ın aldatma faaliyetlerinin nasıl ve ne boyutta gerçekleştiği, İsrail'in istihbarat başarısızlığı yaşamadığı nedenler ortaya konmuştur.

1. YOM KİPPUR SAVAŞI (1973)

Yom Kippur Savaşı, Arap-İsrail çatışmalarında dördüncü büyük sıcak teması ifade etmektedir. Mısır devlet başkanı Enver Sedat'ın sınırlı savaş stratejisi, eldeki imkânlar doğrultusunda politik ve diplomatik hedefleri gerçekleştirmek için tercih edilmiştir. Mısır-İsrail arasında devam eden sürekli harp hâli, nihayete ererek savaş sonrasında çözüm adımlarının atılmasını sağlamıştır (McGregor, 2006). Savaş, baskın şeklinde başlamış ve ilk günlerde Mısır kuvvetleri önemli kazanımlar elde etmiştir. Daha sonra İsrail güvenlik kuvvetleri, ilk şoku atlattı karşı taaruzla geçerek Arap kuvvetlerini mağlup etmiştir ve bu açıdan taktik kazanım elde etmiştir (Mansfield, 2012).

1.1. Tarihsel Arka Plan

İsrail, 1967 yılı Altı Gün Savaşı'nda Arap kuvvetlerini bozguna uğratmıştır. Savaş sonrasında önemli toprak kazanımları olmuştur. Mısır'dan Gazze şeridi ve Sina Yarımadası, Suriye'den stratejik önemi haiz Golan Tepeleri, Ürdün'den de Doğu Kudüs ve Batı Şeria alınmıştır. İşgal altında tutulan topraklar krizi çözümsüz hâle getirmiştir. Bunun için BM Genel Kurulu, 242 numaralı kararını yayınlamıştır. Buna göre, İsrail'in son çatışmada işgal ettiği topraklardan çekilmesi bildirilmiştir. Ayrıca bu kararda, savaşın sona erdirilmesi ve tarafların birbirinin egemenlik haklarına saygı göstermesi, tanımlanan sınırlar içinde barış içinde yaşaması istenmiştir. Bu süreçte taraflar arasındaki diplomasi trafiği Birleşmiş Milletler'in temsilcileri aracılığıyla olmuştur. Mısır, işgal ettiği topraklarından çekildiği takdirde İsrail ile barışa sıcak bakmaktaydı. Ancak durum böyle olmamıştır (Arı, 2012).

Cemal Abdülnasır'ın vefatından sonra Enver Sedat iktidara gelmiştir. Nasır sonrası ortada olan sorunlar yumağı Sedat'ın işini zorlaştırmaktaydı. Zira Mısır ve İsrail arasındaki çatışma durumu ülkeyi iktisadi ve diplomatik olarak zor durumda bırakmıştır. Sürekli savaş hâli, askerî giderleri arttırmakta ve savunma harcamaları da her yıl milyonlarca dolara mal olmaktadır. Ayrıca, yabancı yatırımcı gelmemesi, turizm ve Süveyş Kanalı'ndan elde edilen gelirlerden mahrumiyet, Mısır'ı iktisadi bir bunalıma sokmuştur (Cleveland ve Bunton, 2009).

Öte yandan, İsrail'in elde ettiği askerî kazanımlar, özgüven kazanmasına sebep olmuştur. Her bakımdan yenilmiş ve toprakları işgal edilmiş Mısır ise diplomatik düzlemde İsrail tarafından muhatap alınmamaya başlanmıştır. Ayrıca, büyük güçler de nispeten bir detant (yumuşama) dönemine girmiş ve Arap-İsrail çatışmasına dâhil olup mevcut ilişkilere zarar vermek istememişlerdir (Gawyrch, 1996). Bu şartlar altında Sedat, diplomatik çıkmazdan kurtulmak ve politik-diplomatik çözüme ulaşmak için bir plan üzerinde durmuştur. Krize büyük güçlerin dâhil olmasını sağlamak ve İsrail'i yeniden diplomasi masasına oturmasını sağlamak için sınırlı harp stratejisini benimsemiştir (Gawyrch, 1996).

Sedat özellikle ABD'yi krize dâhil etmek istemiş ve bu anlamda Amerikan yanlısı bir tutum benimsemiştir. Bundan dolayı ülkedeki Sovyet askerî heyetini ülke dışına çıkarmıştır. Burada Sedat'ın temel amaçlarından biri ABD'nin dikkatini çekerek kendisi ile ilişki kurmaya ne kadar istekli olduğunu göstermektir ve Arap-İsrail krizinde yanında olmasını sağlamaktır. Ancak ilişkilerin henüz çok iyi seviyeye gelmemesi bu çabayı boşa çıkarmıştır (Cleveland ve Bunton, 2009; Gawyrch, 1996). Öte yandan muhtemel harbin Sovyetler tarafından engellenmemesi için bağımlılığını ortadan kaldırmak istemiştir (Black ve Morris, 1992). Ayrıca, iç politikada sorunlarla uğraştığından, Sovyet mevcudiyetinden rahatsız olan halkın memnuniyetini kazanarak toplumdaki imajını tesis etmek istemiştir. (Mansfield, 2012) Enver Sedat, eldeki imkânlar ve kaynaklar doğrultusunda topyekûn bir savaştan ziyade yukarıda da bahsettiğimiz sınırlı hedeflere odaklanan sınırlı bir savaş stratejisini uygun görmüştür (Meek, 2016).

İsrail'in gücü askerî üstünlüğüne dayanmaktadır (Bean ve Girard, 2001). Diğer bir deyişle İsrail'in askerî ve teknolojik üstünlüğü, İsrail güvenlik teorisinin kaynağını oluşturmuştur. Bu üstünlük Arap

kuvvetleri karşısında nispeten bir özgüven sağlamıştır. Sedat da İsrail'in askerî gücünün güvenlik doktrinin temelinde olduğunu düşünmüştür. Mısır, stratejik hedeflerini İsrail'e olabildiğince zayıf verdirmek ve İsrail'in askerî üstünlüğüne meydan okumak olarak belirlemiştir. İsrail'in askerî üstünlüğüne zarar verilmesi ile Mısır devlet başkanı Sedat, Orta Doğu'daki açmazın çözüleceğini düşünmüştür. Uzun vadede İsrail'in düşüncesinde ve agresif tutumunda değişikliklere sebep olabileceği düşünülmüştür (Meital, 2013).

Nihayetinde 24 Ekim 1972'de Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi toplantısında Sedat, mevcut durumun hilafına bir savaş başlatmayı teklif etmiştir. Ancak konseydeki birçok komutan buna karşı çıkmıştır. Sedat bunun üzerine kendisine karşı olan komutanları görevden almıştır. Bunlar arasında Savaş Bakanı Hasan Abdülkadir ve Genelkurmay Başkanı Muhammed Ahmed Sadık da vardır. Savaş bakanlığına General Ahmed İsmail Ali getirilirken, Genelkurmay Başkanlığı'na da Korgeneral Saad el-Şazli getirilmiştir (Meital, 2013). Harekât çeşitli problemleri barındırmaktaydı. En önemli sorunlardan bir tanesi İsrail hava üstünlüğünün aşılmasıydı. İsrail'in hava gücüne karşı Mısır tarafından, satıhtan havaya (SAM) füzeler kullanılarak kanalın 15 km doğusuna kadar bir hava savunma şemsiyesi tesis edilmiştir. Bu alanın ötesinde bir hava koruması olmadığından, Mısır Silahlı Kuvvetleri, Süveyş'in doğusuna planlanan harekâtın, bu 15 km.lik derinlikte icra edilmesini amaçlamıştır. Savaş planlamasına göre Mısır Silahlı Kuvvetleri, Süveyş Kanalı'nın doğusuna harekât düzenleyecektir ve burada İsrail'e ait müstahkem mevkiîleri ele geçirerek köprübaşları kuracaktır (Kılıçoğlu, 2022).

Öte yandan, Mısır Devlet Başkanı Sedat, İsrail'i iki cepheli bir savaşa zorlamak için Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile 23 Nisan 1973'te bir araya gelerek müşterek harekât konusunda anlaşmıştır. Suriye Silahlı Kuvvetleri de İsrail'e Golan mevkiisinden taaruz edecektir (Bar-Joseph ve McDermott, 2017). Savaş, 6 Ekim 1973 günü baskın şeklinde başlamış ve İsrail Savunma Kuvvetleri harbin ilk günü büyük zayıf vermiştir. Mısır Silahlı Kuvvetleri, belirlenen hedeflere ilerlemiş ve müstahkem mevkiîleri ortadan kaldırarak köprübaşları tutmuştur. Ancak savaşın ilerleyen safhalarında durum tersine dönmüştür. İsrail Savunma Kuvvetleri, inisiyatifi ele geçirerek karşı taaruzlarına başlamıştır. 15 Ekim'de General Ariel Şaron'un kuvvetleri Sina Cephesi'nde kanalın batısına geçerek burada bir köprü başı kurmuştur. Böylece İsrail kuvvetlerine Kahire'nin yolu açılmış ve Mısır 3. Ordusu kuşatılmıştır (Mansfield, 2012). Golan mevkiisinde de İsrail karşı taaruzları, Suriye'yi eski topraklarına geri itmiştir.

Savaşın kızıştığı bir zamanda, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) üyeleri Kuveyt'teki 17 Ekim toplantısında petrol üretimini azaltma kararı almıştır. Yüzde 5'lik bir azaltma ile uluslararası toplumun İsrail'e verdiği desteğin kesilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, 4-5 Kasım'da yüzde 25 daha petrol üretiminin azaltılması kararı çıkarılmıştır. Ayrıca petrol fiyatlarına yapılan zamlarla petrol fiyatları yükselmiş ve bu durum dünyada petrol krizine neden olmuştur (Arı, 2012). Bununla beraber Yom Kippur Savaşı, büyük güçlerin vekalet savaşına dönmüştür. Amerika Birleşik Devletleri, askerî araç-gereç ve acil yardım desteğini İsrail'e sağlamıştır. Sovyetler Birliği de Mısır ve Suriye'ye silah ve malzeme sevkiyatı gerçekleştirmiştir (Cleveland ve Bunton, 2009). ABD ve Sovyetler Birliği, krize

müdahale ederek tarafların savaşa son vermesi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin toplanması çağrısında bulunmuşlardır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Ekim günü 338 numaralı kararını duyurmuştur ve taraflara ateşkes çağrısında bulunmuştur. Ancak ateşkes bir türlü tesis edilememiştir (Mansfield, 2012). İsrail'in 338 numaralı kararın hilafına askerî hareketlilikte bulunması, Sovyetler Birliği Politbürosunda askerî ve siyasi tedbirlerin sertleştirilmesi hususunda tartışmalara neden olmuştur. Sovyetler Birliği, askerî varlığını hissettirme kararı almıştır (Primakov, 2009). Karşılıklı gerginlik, tarafların geri adım atmasıyla nihayete ermiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 25 Ekim'de bir kez daha toplanmış ve 340 numaralı kararını ilan etmiştir. 27 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Kahire'ye İsrail'in müzakerelere hazır olduğunu ve ateşkes görüşmelerine istekli olduğunu bildirmiştir. Sedat buna pozitif tepki vererek Mısır'ı temsil etmesi için müzakerelere General Abdülgani el Jamasi'yi gönderme kararı almıştır (Meital, 2013). Enver Sedat, sınırlı harp konseptiyle sınırlı politik hedeflerine ulaşmıştır. Çünkü krize büyük devletleri çekerek sorunun çözülmesi için müzakerelerin başlamasını sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, bundan sonra krize doğrudan dâhil olarak Arap-İsrail meselesinin çözülmesi için öncülük etmiştir (Hourani, 2012). Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri geliştiren Sedat, yüzünü Moskova'dan çevirmeye başlamıştır. Bölgedeki dengeler Amerika lehine dönmüştür ve Sovyetler Birliği bölgedeki eski sadık müttefiki Mısır'ı kaybetmiştir (Mansfield, 2012). Ayrıca, İsrail ile başlayan müzakere sürecinde Mısır birtakım kazanımlar elde etmiştir. Sina anlaşmaları ile İsrail buradaki işgal bölgelerini terk etmeyi taahhüt etmiştir. Buradaki yerleşim yerleri yeniden kurulmuş ve petrol sahaları canlandırılmıştır (Mansfield, 2012). Bu da Mısır için faydalı bir gelişme olmuştur. Öte yandan devam eden müzakere süreci nihayetinde Camp David Anlaşması'yla sonuçlanmış ve iki ülke arasında bir barış tesis edilmiştir (Hourani, 2012).

1.2. Savaş Hazırlıkları ve Harekât Planları

Mısır ve Suriye, İsrail'e karşı askerî harekât için planlamalara başlamıştır. Müslümanların Mekkelilerle yaptığı Bedir Savaşı'ndan mülhem bu harekâta Bedir Operasyonu adı verilmiştir. (McGregor, 2006). Operasyon çerçevesinde Mısır Silahlı Kuvvetleri için iki aşamalı bir harekât öngörülmüştür. Plan çerçevesinde, beş piyade tümeni ile kanal geçişi icra edilecek ve beş ayrı noktada 10 km derinlikte köprübaşları tutulacaktır. Helikopterlerle hava indirme birlikleri, düşman gerilerine indirilerek burada geçiş yollarını tutacaklardır. Piyade taaruzunun takibinde, ikinci aşamada iki zırhlı tümen ve bağımsız iki zırhlı tugay kanal geçişini icra edecek ve tutulan köprübaşları istikametinde geçitlere ilerleyebildiği kadar ilerleyecektir. Öte yandan donanma unsurları ve hava indirme birliklerinden mürekkep bir müşterek görev gücü, Sina'nın güneyindeki Şarm el Şeyh'i ele geçireceklerdir (Black ve Morris, 1992).

Mısır, İsrail'in hava üstünlüğünü kırmak için Sovyetler Birliği'nden temin ettiği SAM (satıhtan havaya füze) ve ZSU 23-4s hava savunma sistemlerini kullanmıştır. Öte yandan Sagger ve RPG-7 tanksavar roketleri kullanılarak İsrail'in zırhlı birlik üstünlüğüne karşı denge sağlanmaya çalışılmıştır (Gawyrch, 1996). Kanalın öte yakasında kanal boyunca uzanan uzun kum rampalarının aşılması için yeni bir plan

hazırlanmıştır. Zira buralarda buldozerlerin kullanılması çok vakit kaybına sebep olacaktır. Bu tahkimatları aşmak için su pompalarının kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu sayede daha hızlı kanal geçişi icra edilmesi amaçlanmıştır (Gawyrch, 1996). Öte yandan kuzey cephesinde Suriye Silahlı Kuvvetleri de Mısır ile koordineli olarak İsrail savunma mevzilerine taaruz edecek ve buradaki topraklarını geri alacaktır (Killioğlu, 2022). İsrail, Sina cephesinde uzun beton bloklarla oluşturulmuş Bar Lev tahkimatına sahipti. Bu tahkimat, amfibi harekâta karşı engel oluşturmak için tasarlanmıştır. Burada ayrıca kanal boyunca kumdan yatay ve dikey eksenli savunma rampaları oluşturulmuştur (Gawyrch, 1996).

Öte yandan İsrail burada üç aşamalı bir yol sistemi geliştirmiştir. Bu yollar kuzey-güney istikametinde İsrail'in savunma planlamasına göre tasarlanmıştır. İlk hatta kanal boyunca ilerleyen Lexicon Yolu bulunmaktadır. Sınır devriyesi için kullanılmaktadır ve buradaki tahkimatlar birbirine bağlıdır. Bu yolun 10-12 km doğusunda Topçu Yolu başlamaktadır. Bu kısımda topçu ve hava savunma birlikleri ile beraber tank ve lojistik üsleri bulunmaktadır. Kanaldan 30 km içeride Lateral Yolu başlamaktadır ve İsrail'in karşı taaruzu yapacak ihtiyatları buradan cepheye sürülecektir (Gawyrch, 1996).

İsrail, nüfusu az olduğundan çok sayıda asker bulunan bir ordu beslemesi mümkün değildir. Dolayısıyla ordusunun temeli, kriz zamanlarında askere çağrılacak yedek askerlerden oluşan bir yedek sistemine dayanmaktadır. Bununla beraber, ülkenin savaş hâlinde oluşu, sürekli asker bulundurmaya gerektiriyordu. Bunun için de elindeki düzenli birlikleri, tehdit bölgesinin durumuna göre kullanmaktadır. Sina bölgesinin stratejik derinliği genişti dolayısıyla burada düzenli birlikler konuşlandırılmıştır. Golan Tepeleri'nde ise stratejik derinlik yoktu ve İsrail için hayati tehdit arz etmektedir. Bölgede ayrıca Sina'nın aksine sivil yerleşimler de çoktur. Savunma planlamasına göre saldırı hâlinde 36 saat içinde burada muvazzaf personel ve birlikler konuşlandırılacaktır (Bar-Joseph ve McDermott, 2017). Bu şartlarda taaruzlara karşı yedeklerin hemen silah altına alınabilmesi için tam zamanlı ve yüksek kaliteli istihbarat elzemdir. Dolayısıyla, büyük çaplı bir istihbarat ağı kurulmuştur. AMAN da birliklerin hazır konuma geçmesi için uyarıları yapacak, askerî istihbarattan sorumlu birimdir (Bar-Joseph ve McDermott, 2017). Mısır Silahlı Kuvvetleri, uyguladığı aldatma stratejileri ile İsrail istihbaratını körleştirmiştir. İsrail askerî istihbarat örgütü AMAN savaşta başarısız olmuştur. Bunu bir sonraki kısımda ele alacağız.

Mısır, hazırlıklarını tamamladıktan sonra harekâtın başlangıç günü olarak 6 Ekim'i belirlemiştir. Ekim ayının seçilmesinde çeşitli parametreler etkili olmuştur. Nitekim bu ay içerisinde birçok İsrail dinî ve millî günü bulunmaktadır. Öte yandan Knesset seçimleri de bu ayın sonunda yapılacaktır. Bu da İsrail'in iç gündemle uğraşacağı, tehdit farkındalığının azaldığı bir zaman olarak düşünülmüştür. Ekim ayında geceler uzun olduğundan harekât için hava koşullarının müsait olacağı düşünülmüştür. Harekât günü ise İsrail'de tatil ve oruç günüdür. Dolayısıyla personelin uyusuk ve nispeten tehditlere karşı direncinin azaldığı bir zamandır. Bununla beraber bu ay, Ramazan ayına denk gelmiştir. Mısırlı askerlerin oruçlu

olduğunu düşünen İsraililer bu ayda herhangi bir saldırı olabileceğini ummamıştır. Ayrıca 6 Ekim günü kanaldaki gelgit farklılığı da kanal geçişi için uygundur (Awad, 1986).

Mısır ve Suriye askerî makamları, harekât planını büyük bir gizlilikle yürütmüştür. Mısır'ın kolordu ve tümen komutanları ile Genelkurmay'daki subaylar 1 Ekim'de toplanan Mısır Silahlı Kuvvetleri Yüksek Konseyi'nde harekâtın yapılacağını öğrenmişlerdir. Tugay ve tabur komutanlarının ise bu haberden 5 Ekim'de harekâtın başlamasından bir gün önce haberleri olmuştur. Mısır ve Suriyeli subayların çoğunluğunun ise harekâttan bir iki saat önce haberi olmuştur (Black ve Morris, 1992). Mısır ve Suriye'nin müşterek taaruzları, 6 Ekim 1973 günü saat 14.00'te baskın şeklinde cereyan etmiştir. İsrail Savunma Kuvvetleri baskın şeklinde gelişen taaruz karşısında etkisiz kalmışlardır. Öte yandan İsrail istihbaratı da taaruzun önceden öngörülmesi ve Arapların durumu hususlarında yanılığa düşerek büyük bir istihbarat başarısızlığı göstermişlerdir.

2. İSTİHBARAT BAŞARISIZLIĞI OLARAK YOM KİPPUR SAVAŞI

İstihbarat örgütleri, uluslararası politikadaki belirsizlikleri gidererek sürpriz faktörünü ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. İstihbaratın herhangi bir aşamasında meydana gelen bir hata, istihbarat başarısızlığına neden olabilir. Tarihte birçok istihbarat başarısızlığıyla karşılaşmıştır. Eric Dahl (2013) kitabında Lowenthal ile birlikte Shulsky ve Gary Schmitt'in görüşlerine yer vererek istihbarat başarısızlıklarının nedenlerini değerlendirmiş ve yorumlamıştır. Ona göre Lowenthal, istihbarat çarkının herhangi bir aşamasında meydana gelen bir hatanın, istihbaratın yanlış şekilde oluşturulmasına neden olduğunu söyleyerek sorunun istihbarat örgütleri kısmını ele almıştır. Öte yandan Shulsky ve Schmitt ise politik karar alıcıların bu istihbaratı iyi şekilde kullanamaması üzerine durmuştur. Dahl ise bu görüşleri harmanlayarak başarısızlığın temelini ihtiyaç duyulan istihbaratın üretilmemesi veya oluşturulan istihbaratın kullanılmaması olarak görmüştür (Dahl, 2013). Yom Kippur Savaşı'nda politik karar alıcıların tutumundan çok, istihbarat teşkilatının işleyişi etkili olmuştur. Ülkedeki istihbarat değerlendirmesi ve tahmininden sorumlu olan askerî istihbarat teşkilatı AMAN, stratejik, operatif ve taktik düzeyde başarısız olarak saldırının öngörülememesinden sorumlu tutulmuştur. Savaş sonrasında kurulan Agranat Komisyonu'nda sorumlu görevliler tahkikata maruz kalmış ve başarısızlıktan dolayı hesap vermişlerdir.

2.1. İstihbarat Başarısızlığının Nedenleri

İsrail istihbaratı, savaş öncesinde düşman hakkında yeterli istihbari bilgiyi temin edebilmiştir. Ancak, Mısır'ın aldatma faaliyetleri, istihbarat teşkilatının organizasyonel yapısı ve değerlendirme hataları, teşkilat başkanının kişilik özellikleri gibi etmenler başarısızlıkta başat rol oynamıştır. Mevcut bilgi ve verilerin kalitesi, düşmanın niyet ve maksadı hakkında doğrudan kanıtlar bulunmaması ve göstergelerin belirsizliği düşmanın kapasitesi ve niyetlerine ilişkin doğru tahminleri zorlaştırmıştır (Chorev, 1996). Öte yandan İsrail istihbaratı, kendi güvenlik konseptine bağlı olarak Mısır ve Suriye'nin askerî kapasitesini hafife almıştır. Güvenlik konseptinin vaz ettiği üzere Mısır, İsrail'e derinlikte bir hava

taaruzu düzenleme kabiliyetine erişmedikçe İsrail'e karşı savaşa giremeyecek ve Suriye ile birleşmeden, tek başına büyük çaplı bir harekât icra edemeyecektir. Ayrıca, İsrail olası savaş ihtimaline karşı da istihbarat topluluğunun erken uyarılarına güvenmektedir. Değerlendirmelere göre Mısır, 1975'e kadar savaşı göze alamayacaktır (Meek, 2016). Bu değerlendirmelere bağlılık İsrail'in başarısızlığındaki en büyük nedenlerden birisidir. Bu güvenlik konsepti, üretildiği zamana uygun bir çalışmadır ve rakibi iyi değerlendirmektedir. Ancak bölgedeki askerî ve siyasi gelişmelere göre yeniden değerlendirmeye tabi tutulmamıştır (Shlaim, 1976). Mısırlıların kendi uçaksavar füzelerinin bakımının yetersiz olduğu ve yedek parça sıkıntısı çekildiğine yönelik yaydığı dedikodular da İsrail'in böyle bir değerlendirme yapmasında etkili olmuştur. Ancak, diğer yandan Mısır, eksikliklerini giderirken bu durumu gizlemeyi çok iyi başarmıştır (Handel, 1977). Arapların kullandığı silah sistemleri ve onları efektif biçimde harekât bölgesinde kullanmaları, İsrail'in Araplar hakkında geri kalmış teknolojiye sahip olduklarına dair tahminlerini boşa çıkartmıştır (Chorev, 1996). İsrail istihbarat başarısızlığına etki eden faktörlerden birisi de AMAN'ın istihbarat tahminlerinde tekel oluşturmasıdır. MOSSAD'ın yaptığı uyarılar kulak arkası edilmiştir. Savaşın sonrasındaki istihbarat teşkilatlanmasında değişiklik yapılmıştır (Bar-Joseph ve Levy, 2009). 1967 yılında yaşanan savaş sonrasında kurulan İsrail'in kendine yeten ve her türlü başarıya ulaşabilen imajı sarsılmıştır (Liebman, 1993).

2.2. Mısır'ın Aldatma Faaliyetleri

Mısır, savaş öncesinde İsrail istihbaratını körleştirmek ve onu zaafiyete sürüklemek için çok fazla aldatma faaliyeti icra etmiştir. Mısır, askerî aldatma stratejisi, İsrail kuvvetlerini taaruzun zamanını, yerini, boyutlarını tahmin edememesi için hazırlanmıştır (Awad, 1986, s.20) Arapların aldatma stratejisi, İsrail'in istihbarat başarısızlığına neden olan önemli bir sebeptir. Barton Whaley (aktaran Shlaim, 1976) aldatmanın baskın etkisi için kilit nokta olduğunu düşünmektedir. Kasten yayılan sahte sinyaller, belirsizliği beslemekte ve sürprize neden olmaktadır. Araplar, harekât planlarının ve ordusunun niyet ve kapasitesinin düşman tarafından anlaşılmasını için yanıltıcı bilgiler yaymıştır (Shlaim, 1976). 1970'ten itibaren Mısır ordusu "Tahrir 41" aldatma planı çerçevesinde kanal geçişi tatbikatleri yapmaya başlamıştır. Ardı arkası kesilmeyen tatbikatlar İsrail istihbaratını yanıltmak için yapılmıştır. İsrail istihbaratı bu hareketleri, savaş hazırlığı olarak değerlendirmemiştir (Spinder, 2016). Bu tatbikatları zamanla gerçek bir taaruzla dönüşmüştür. Aldatma planı çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Yanıltıcı seferberlik ilanı ve bazı komutanların umreye gideceği duyurusu ile de desteklenmiştir. Bu sırada askerî hazırlıklar devam etmiştir. 4 Ekim'de 20 000 askerinin terhis edildiği ilan edilmiştir. Mısır, özel kuvvetleri kanal boyunca konuşlanmaya başlamıştır. Özel kuvvetlerin, kanalda balık tutan balıkçılar gibi görünmesi planlanmıştır. Devlet erkani savaş olmayacakmış gibi normal diplomatik ve politik işlerine devam etmiştir. Al Ahram gazetesi, Mısır Savunma Bakanı İsmail Ali'nin 8 Ekim'de Kahire'de Romanyalı mevkîdaşı ile görüşeceğini yazmıştır. Öte yandan Şam Radyosu, Esad'ın 4 Ekim'de 10 günlük doğu vilayetleri gezisine çıkacağını duyurmuştur (Black ve Morris, 1992). Lübnan ve Suriye medyasının 2 Ekim'de Suriye ordusunun İsrail'in ön alıcı taaruzuna karşı koymak için teyakkuza geçtiğini duyurması AMAN'ın Suriye birliklerinin konuşlanmasının savunma amaçlı olduğu yönündeki

inancını güçlendirmiştir. (Black ve Morris, 1992). Herhangi bir İsrail saldırısına karşı savunma hazırlıkları da devam ediyordu. Birlikler eğitim bahanesiyle ülke içinde farklı yerlere konuşlandırılmıştır. Kara Kuvvetlerinin büyüklük ve konumlarındaki sürekli değişikliklerle birlikte donanmanın da konumunda farklılıklar yapılmıştır. Bu hazırlıklar, Mısır ordusunun gerçek konumunun İsrail güvenlik makamları tarafından fark edilmemesi için yapılmıştır. Ayrıca birliklerin küçük parçalar hâlinde hareket ettirilerek, iç bölgelerden cephe bölgesine kaydırılması 4 aya kadar sürmüştür. Asıl saldırı ise savaştan 3 hafta önce başlayan manevra ile gerçekleştirilmiştir (Awad, 1986). Birliklerin gerektiğinde hızlı seferber olmaları ve muharebeye hazır hâle gelmeleri planlanmıştır. Ayrıca operasyonun başlamasından önce 20 000 askerin terhisi aldatma planının bir parçasıydı. Nitekim İsrail istihbaratı da bu hazırlıkları gözlemlemiştir. Mısır ayrıca istihbarat teşkilatlarını körleştirmek için yanlış bilgiler yaymaktaydı. Bu bilgiler,

Mısır'ın saldırısı konusunda istihbarat teşkilatlarını yanlış tahminlere yönlendirmiştir (Awad, 1986). Örneğin Dr. Kissinger'ın Eylül 1973'te barış girişimleri memnuniyetle karşılanmıştı ya da Süveyş'teki Sovyet araç-gereçlerinin bakımsız bırakıldığını ve bozulduğunu belirten haberler bir Lübnan gazetesinde yayınlanmıştır. Bunun gibi birçok yanıltıcı haber, bilgi ve içerik aldatma planına dâhildir (Shlaim, 1976).

Ayrıca başkan Sedat, konuşmalarında sürekli asılsız ve yerine getirilmemiş tehditler savurmuştur. Mütemediyen savaşın şu veya bu gün çıkacağını söylemiştir. Bu da düşmanda bir tür şuursuzluk yaratmıştır. Zira asılsız tehditler, Sedat'ın sözlerini dikkate değmez kılmıştır (Shlaim, 1976). Bütün bu aldatma stratejileri, başarılı olmuş ve İsrail'in baskın şeklinde gelişen taaruzu tahmin edememesine sebep olmuştur.

2.3. İsrail İstihbaratının Yanılgıları

İsrail istihbaratının sergilediği stratejik, operatif ve taktik düzeyde başarısızlıklar ve düştüğü yanılgılar bu kısımda incelenmiştir. İsrail Savunma Kuvvetleri, kriz zamanlarında askere çağrılan yedek askerlerden oluşan bir sisteme dayandığından tehlike anında yedeklerin çağırılması gerekmektedir. Bunun için de aktif ve yüksek düzeyde istihbarat değerlendirmesi şarttır. Ülkedeki başlıca istihbarat değerlendiricisi askerî istihbarat teşkilatı AMAN'dır. AMAN'ın başarısızlığında çeşitli etmenler rol oynamıştır. Sürpriz saldırıya dair bir işaretle karşılaşıldığında güçlü devletlerdeki istihbarat analistleri ve yetkililer bu bilgileri ciddiye almaktan kaçınma eğilimi gösterirler. İsraili yetkililer de kendi güçlerinin caydırıcı olduğunu düşünerek başarısız olabileceklerine inanmak istememişlerdir. Çünkü kendi kapasitelerinin Mısır'dan üstün olduğuna inanmışlardır (Wirtz, 2017).

İsrail askerî doktrini, savaşın yaklaşması durumunda bir önleyici taaruz başlatabileceğini öngörür. Bunun için de İsrail istihbaratının muhtemel bir saldırıyı 24-48 saat arasında bildirebileceği düşünülmüştür. Ancak Yom Kippur Savaşı'nda bu gerçekleşmemiştir (Handel, 1977). Bu şekilde gerçekleşen taktik bir zaafiyet, ihtiyat askerlerinin belirlenen saatlerde silah altına alınamamasına sebep olmuştur. Bu da sahadaki savunan kuvvetleri zor durumda bırakmıştır. Zira, Arap kuvvetleri savaşın ilk

günlerinde İsrail kuvvetlerine büyük zayıf vermiştir (Awad, 1986). Öte yandan Mısır'ın elindeki hava savunma silahları ve tanksavar silahlarının da etkileri hesaplanamamıştır. Bu silahlar savaşın ilk günlerinde taktik üstünlük sağlamıştır. İsrail hava üstünlüğü bertaraf edilmiş ve zırhlı birlikleri büyük zayıf vermiştir. Operatif düzeyde bir yanılı ise Mısır'ın kanala yakın bölgelerde yaptığı tatbikatların sıradan tatbikatlar olarak değerlendirilmesidir. Buradaki birliklerin konuşlandırılması yıpratma savaşının bir parçası olarak görülmüştür. Öte yandan operatif düzeyde İsrail askerî istihbaratının kaçırdığı şey Mısır'ın piyade taaruzu ile zırhlı birliklerin ilerlemesi arasındaki operasyonel duraklamadır. Mısır'ın tüm kuvveti ile bir anda Mitla ve Gidi geçitlerine ilerleyeceği düşüncesi İsrail'in 8 Ekim'de gereksiz kayıplar vermesine neden olmuştur (Black ve Morris, 1992).

Stratejik istihbarat başarısızlığının nedenlerinden biri rakibin imkân ve kabiliyetini küçümsemek veya yaklaşan tehditleri abartmaktır. İsrail istihbaratı, stratejik istihbarat üretme hususunda da büyük zaafiyet göstermiştir rakibin kapasitesini hafife almıştır (Kahana, 2005). Diğer yandan Sherman Kent'in tanımladığı cari ve spekülative unsurlar ile ilgili olarak hatalar yapılmıştır. Cari rapor unsuru, düşman ülkesinde meydana gelen güncel gelişmelerin takip edilmesini ifade etmektedir (Kent, 2003). Genel olarak ekonomi, coğrafya, silahlı kuvvetler, moral ve motivasyon gibi konu başlıklarında meydana gelen değişikliklerin izlenmesi gerekmektedir (Kent, 2003). Yom Kippur meselesinde de İsrail istihbaratı Mısır Silahlı Kuvvetleri'ndeki değişiklikleri takip edememiştir ve bununla ilgili cari raporlar eksik kalmıştır. Nitekim, AMAN, Arap kuvvetleri hakkında yanlış bir resim çizmiştir. Ayrıca, Arapların elindeki son tanksavar silahlarını ve Sagger füzelerinin varlığından haberdar değildir. Bunların potansiyel etkilerini doğru tahmin edememiştir ve bunlar hakkında sahadaki İsrail güvenlik birimlerine bilgi sağlayamamıştır (Black ve Morris, 1992).

Diğer taraftan stratejik istihbaratın diğer bir konusu da spekülative değerlendirici unsurdur. Bu da düşmanın gelecekteki hareketleri hakkında, elde edilen bilgilerle yapılan spekülative tahminleri ifade etmektedir (Kent, 2003). Burada istihbaratçıların yapması gereken, düşmanın imkân ve kabiliyetinden yola çıkarak ilerleyen zamanlarda nasıl ve ne düzeyde hareketler sergileyeceğini tahmin etmeye çalışmaktır (Kent, 2003). İsrail istihbaratının, savaş öncesinde Mısır ve Suriye konusundaki spekülative tahminleri savaşın olmayacağı şeklinde olmuştur. Çünkü, düşmanın böyle bir güçten yoksun olduğu tahmin edilmiştir. Mısır'ın ve Suriye'nin büyük silahları aldığını farkındaydı ancak Arap ordularının bunları kullanabilecek kapasiteye sahip olmadığını düşünmüştür. Ayrıca hazırlık ve eğitim süresi de yanlış hesaplanmıştır. Zira 1975-76 yılından önce Arapların gerekli altyapıyı tesis edemeyecekleri tahmin edilmiştir (Handel, 1977). İsrail istihbarat topluluğunun sahip olduğu sorunlar, istihbarat başarısızlığının neden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

2.4. İsrail İstihbarat Topluluğu'nun Sorunları

Bu kısımda İsrail istihbaratındaki yapısal ve örgütsel sorunlarla birlikte karar alma mekanizmasındaki kişilerin tutum ve davranışları ele alınmıştır. İlk olarak İsrail istihbaratının Yom Kippur Savaşı'nda zaafiyet göstermesinden en çok sorumlu tutulan kurum AMAN ve onun başkanı Eliyahu Zeira olmuştur.

AMAN'ın Araştırma Departmanı, 1974'e kadar istihbarat toplama ve analizinde tam bir tekel oluşturmuştur. Yom Kippur'da alınan başarısızlık teşkilatın görev paylaşımının yeniden yapılanmasına sebep olmuştur. Ancak, istihbarat topluluğunda yeni bir görev paylaşımı yapılsa da AMAN başlıca istihbarat değerlendirmesinden sorumlu olarak kalmıştır (Bar-Joseph, 2010). Asıl problem eldeki bilgi eksikliğinden değil, bilginin yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanmıştır. Çünkü 1967 savaşıdan sonra elde edilen topraklar İsrail istihbaratı için avantaj sağlamıştır. Zira, kuzeyde Golan Tepeleri ve diğer birçok hakim arazi unsuru İsrail'in elindeydi. Buralar sayesinde hem görüntü istihbaratı hem de sinyal istihbaratı kabiliyetini artırmıştır. Ayrıca güneyde de Mısır'a karşı birçok noktaya sinyal istihbaratı istasyonları kurulmuştur ve kanal ile Kahire bölgeleri izlenebilir olmuştur (Bar-Joseph ve McDermott, 2017). Umm Hashiba istasyonu ile aşağı Mısır bölgesini izleme imkânına kavuşmuştur. 1970'lerin başlarında Süveyş kanalındaki bir üssün yakınlarında Mısır istihbarata karşı koyma birimleri İsrail'e ait içi boş bir telefon direği keşfetmiştir. Bu telefon direğinde pille çalışan bir verici vardır ve İsrail hat boyunca bu sistemle aramaları dinlemiştir (Black ve Morris, 1992). Düşmanın hazırlıkları ve hareketleri hususunda son ana kadar bilgi toplanabilmiştir çünkü bunun için yeterli teknik imkân ve kabiliyetler vardır. Ancak düşmanın niyet ve maksadı konusunda doğru bir tahmin yapılamamıştır (Shlaim, 1976).

1 Ekim'deki bir raporda, Süveyş Kanalı boyunca gerçekleşen yığıntıdan bahsedilmiştir. 3 Ekim'deki daha detaylı başka bir raporda, Mısır Silahlı Kuvvetlerinin hareketliliğinin bir tatbikat olmadığına dair önemli bulgular saptandığından bahsedilmiştir (Shlaim, 1976). 5 Ekim'de Mısır taaruz hazırlıklarının uzun bir listesi rapor edilmiştir. Ancak, konuşlanma açık bir taaruz sinyali verse de İsrail Savunma Kuvvetleri'nde Mısır tarafından bir taaruz olabileceğine dair düşünce oluşmamış ve savaş ihtimali düşük görünmüştür (Shlaim, 1976).

AMAN'ın sinyal istihbaratı Mısır Yüksek Komutanlığından verilen bir emri yakalamıştır. Birliklerden oruçlarını bozmaları ve Süveyş Körfezi'ndeki petrol sahalarının yaydığı ışığı söndürmeleri emredilmiştir (Black ve Morris, 1992). Öte yandan, AMAN Araştırma Departmanı, İsrail uçaklarının kanalın batısında çektiği hava fotoğraflarını analiz etmiştir. Bu uzun zaman sonra elde edilen önemli bir istihbarattır. Zira İsrail Savunma Kuvvetleri, keşif faaliyetlerini tehlikeli olması ve tansiyonu arttırdığı düşüncesiyle bırakmıştır. Hava fotoğrafları, Mısır'ın topçu yığınağının arttığını göstermektedir. Kanal boyunca toprak rampalara tanklar konuşlanmıştır ve benzeri görülmemiş şekilde kanal geçişinde kullanılan seyyar yüzücü köprü kurma araçları görülmektedir (Black ve Morris, 1992).

İsrail istihbaratının doğru değerlendirme yapamamasındaki diğer en büyük neden, elde edilen istihbarat bilgisini bilinçli şekilde, kendi aklındaki herhangi bir savaş olmayacağına yönelik inançlarına uyduran AMAN direktörünün eylemleridir. Nitekim Zeira, savaşın olmayacağı ihtimaline çok inanmıştı. Gelen istihbarat raporlarını dinlememiştir ve kendi düşüncelerini dayatmıştır. Örneğin AMAN'ın Sovyet çalışanlarının Suriye ve Mısır'ı terketmeleri hakkındaki topladığı yüksek seviyeli uyarıları İsrail Genelkurmay Başkanı David Elazar'a bahsetmemiştir. (Bar-Joseph ve Levy, 2009). AMAN'ın,

Zeira'nın başkanlığı döneminde, yazılı ve sözlü değerlendirmeleri anlaşılabilirlikten uzaklaşmaya başlamıştır. Ayrıca yapılan tahminler de herkes tarafından kabul edilmek durumunda kalmıştır. Muhafız seslere izin verilmemiştir. Üst rütbeli subaylar bile zaman zaman karşıt görüşlerini gizlemek zorunda kalmıştır (Bar-Joseph ve McDermott, 2017).

Bar Joseph (2017), Zeira'nın narsistik ve paranoid eğilimleri olduğunu ve bundan dolayı doğru tahmin yapamadığını, hata ve başarısızlıklarından ders çıkarmayan bir kişilik olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Zeira'nın sorununu yüksek bilişsel kapanma şeklinde açıklamıştır. Zira, bu durum sorunlardan kaçınma, bazı genel kabullerden ayrılmama ve mevcut görüşü yeni düşüncelerle desteklememe gibi sorunlar yaratmaktadır (Bar-Joseph ve McDermott, 2017). Zeira'nın tutumu bu şekilde olmuştur. Yapılan uyarıları gözardı ederek sıkı sıkıya bağlandığı Arapların herhangi bir saldırı yapmayacağı fikrinden ayrılamamıştır. 1 Ekim'de AMAN'da görevli genç bir teğmen olan Siman Tov, Mısır ordusunun muhtemel taaruzu hakkında bir rapor sunmuştur. Buna göre yapılan tatbikatlar asıl saldırıyı gizlemek içindir. Üstü olan Güney Komutanlığı İstihbarat Şefi Yarbay David Gedaliah herhangi bir tepki göstermemiştir. İkinci bir raporu 3 Ekim'de sunmuştur. Bu daha detaylı bir analizdir. Yine Gedaliah bu rapora önem vermemiş ve genel karargâha göndermemiştir. Öte yandan diğer bir uyarı ise AMAN Toplama Departmanı komutanı Tuğgeneral Yoel Ben Porat'tan gelmiştir. 2 Ekim'de Zeira'ya yedeklerin çağrılmasını söylemiş ancak Zeira bunu reddetmiştir (Black ve Morris, 1992).

Kişilik bozuklukları, verimsiz komuta iklimi ve hatta aptallık yüksek uyarıların varlığına rağmen istihbaratı görmezden gelmeye neden olabilmektedir. Yom Kippur vakasında Eli Zeira'nın düştüğü durumlardan biri de budur. Çünkü Zeira kendisini Mısır'ın hava hakimiyetini tesis etmeden saldıramayacağı gerçeğine öylesine inandırmıştı ki Mısırlı subay ve devlet görevlilerini dinleyebilecekleri telefon ağına gizlice sızmak için oluşturulan sistemin kurulmasına gerek duymamıştır. Daha düşman tarafından tespit edilme riskinin alınma zamanının gelmediğini düşünmekle birlikte bu sistemin hiçbir şeyi tespit edemediğini düşünüyordu. Agranat Komisyonu'nda neden telefon dinlemelerinin saldırıyı haber vermediği sorulduğunda Zeira'nın bu dinleme sistemini hiçbir zaman aktifleştirmedeği ortaya çıkmıştır (Wirtz, 2024).

Zeira'nın istihbarat kaynaklarından en önemlisi Eşref Mervan'dır. İsrail güvenlik konseptini Mervan'dan elde ettiği bilgilerle düzenlemiştir. Mervan'ın verdiği yanlış bilgiler de İsrail'in durumsal farkındalığını azaltmıştır (Bar-Joseph ve Levy, 2009). Eşref Mervan, Mısır Eski Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın damadıdır. Kendisi hakkında çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Mısır'dan elde ettiği gizli plan ve raporları İsrail istihbaratına aktarmıştır. Mervan'ın yanlış uyarıları da aldatmanın önemli parçası olmuştur. Bu yüzden onun dublaj ajanı olabileceği sürekli düşünülen bir konu olmuştur (Bregman, 2013, ss. 204-205). Konuyla ilgili tartışmalar kesin sonuca ulaşmasa da İsrail istihbaratının yanlısı, tek kaynağa bu kadar güvenmesidir. Kaynak ne kadar önemli olsa da onu süper kaynağa dönüştürmek eninde sonunda bir zaafiyet yaratabilir (Bregman, 2013, s. 208). İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan,

güvenlik konseptinin oluşturulmasında elde edilen güvenilir ve kesin bilgilerin rolüne değinirken bu bilgilerin oluşturulmasında da Mervan'dan bahsetmiştir (Black ve Morris, 1992).

5 Ekim saat 2.30'da Mossad şefi Zvi Zamir'e önemli bir kaynaktan kablolu mesaj gelmiştir. Bu mesajda "turp" yazmaktadır. Bu savaşın yakında olduğu anlamında kullanılmış bir şifredir. Zamir, Zeira ile görüştüktan sonra mesaj kaynağı ile görüşmek ve teyit için Londra'ya gitmiştir. Burada görüşme gerçekleşmiştir. Daha sonra 6 Ekim saat 3.45'te Zeira'yı aramış ve Mısır ve Suriye'nin gün batımında taaruzla başlamak niyetinde olduğunu söylemiştir (Black ve Morris, 1992). Zamir'in burada görüştüğü kişi Eşref Mervan'dan başkası değildir. Kendisi harekâtın akşam 18.00'de olacağını söylemiştir. Buradaki dört saatlik sapma kendisi hakkında spekülasyonların nedenlerinden birisidir (Bregman, 2013).

Yukarıda anlatılan bütün faktörler, İsrail'in Yom Kippur saldırılarında istihbarat başarısızlığı yaşamasına neden olmuştur. Savaş sonrası Şimon Agranat başkanlığında kurulan bir komisyonda, bu başarısızlıktan sorumlu kişiler dinlenmiştir (Kılıoğlu, 2022). Ayrıca burada, istihbarat topluluğunun yapısında da reformlar yapılması kararlaştırılmıştır. AMAN'ın istihbarat değerlendirmesindeki tekeline kıracak adımlar atılması önerilmiştir. AMAN içinde yeniden teşkilatlanma başlamıştır ve yeni birimler kurulmuştur. Personel yetersizliği giderilmiştir. Stratejik istihbarat toplamakla görevli yeni coğrafi birimler oluşturulmuştur. Ayrıca bağımsız bir teftiş kısmı oluşturulmuştur. İstihbarat değerlendirmesi için çoğulcu bir teşkilatlanma benimsenmiştir ve Dışişleri içindeki Araştırma Bürosu genişletilmiştir. MOSSAD içinde de bir Araştırma Departmanı kurulmuştur. Böylece istihbarat üretiminin çeşitlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca, başbakana istihbarat konusunda danışmanlık yapması için müsteşarlık makamı da kurulmuştur (Black ve Morris, 1992).

3. SONUÇ

Yom Kippur Savaşı askerî tarihte önemli baskın şeklinde cereyan eden taaruzlardan birisi olarak yerini almıştır. Bu saldırının neden baskın şeklinde olduğunu anlamak ve istihbarat başarısızlıklarını ortaya koymak, ileride gerçekleşebilecek benzer olaylara karşı tavrı almak için bir çerçeve sunmaktadır. Yom Kippur Savaşı, Soğuk Savaş sürecinde, meydana gelen sıcak temaslardan birisidir. Bu savaş, dünya siyasetini meşgul etmiş, büyük güçleri karşı karşıya getirmiştir. Ayrıca, Arap-İsrail çatışmasında da bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Hem Mısır hem de İsrail bakımından çeşitli sonuçları olmuştur.

Baskın etkisinin oluşturulması için, Mısır askerî makamları başarılı bir aldatma stratejisi izlemiştir. Sürekli olarak yayılan asılsız bilgiler, düşmanın tehdide olan farkındalığını bozmuştur. Kanal bölgesinde yapılan sahte manevra ve tatbikatlar da buna katkı sağlamıştır. İsrail, Mısır'ın gerçekleştirdiği aldatmaları yanlış değerlendirmiş ve saldırıyı öngörememiştir.

Bunda İsrail askerî istihbaratı AMAN'ın hataları etkili rol oynamıştır. Zira Mısır'ın faaliyetlerini izlemesine ve yeterli istihbarat toplmasına rağmen hasmın kapasitesini hafife almıştır. Stratejik, operatif ve taktik düzeyde istihbarat hataları yapılmıştır. Bu başarısızlığın en büyük müsebbibi AMAN başkanı

Eli Zeira olmuştur. Kendisi otoriter ve farklı görüşlere kapalı bir kişiliktir. Sahadan gelen uyarıları dinlememiş ve kendi mevcut bilgisine bağlı kalmıştır. Dolayısıyla da düşük savaş ihtimali söylemi ile karar alıcıları oyalamıştır. Yom Kippur Savaşı'yla birlikte İsrail istihbaratı ve ordusunun özgüveni yıkılmıştır.

Savaş, Mısır açısından stratejik bir zafer olarak yer edinmiştir. Mısır'ın gündemini meşgul eden ve iktisadi yönden zor durumda bırakan uzun süreli savaşlar sona ermiştir. Diğer tarafta İsrail için taktik bir zafer olsa da kendi güvenlik zaafiyetlerinin ortaya çıktığı bir savaş olmuştur. Bundan sonra ülkede istihbarat birimleri için reform süreci başlatılmıştır. Savaş sonrasında iki ülke arasında barış müzakereleri süreci başlamıştır.

KAYNAKLAR

- Arı, T. (2012). *Geçmişten günümüze Orta Doğu: Siyaset, savaş ve diplomasi* (5. Baskı Ekim 2012.). İstanbul: Mkm yayıncılık.
- Awad A., T. (1986). *The Ramadan War 1973* (Research Report No: AU-AWC-86-208) (s. 53). Alabama: US Air Force. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA177773.pdf>
- Bar-Joseph, U. (2010). Military Intelligence as the National Intelligence Estimator: The Case of Israel. *Armed Forces ve Society*, 36(3), 505-525.
- Bar-Joseph, U. ve Levy, J. S. (2009). Conscious Action and Intelligence Failure. *Political Science Quarterly*, 124(3), 461-488.
- Bar-Joseph, U. ve McDermott, R. (2017). *Intelligence success and failure: The human factor*. New York, NY: Oxford University Press.
- Bean, J. W. ve Girard, C. S. (2001). *Anwar Al-Sadat's Grand Strategy in the Yom Kippur War*: Fort Belvoir, VA: Defense Technical Information Center. doi:10.21236/ADA442407
- Black, I. ve Morris, B. (1992). *Israel's secret wars: A history of Israel's intelligence services*. New York: Grove Weidenfeld Press.
- Bregman, A. (2013). Ashraf Marwan and Israel's Intelligence Failure. A. Siniver (Ed.), *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy* içinde (ss.195-208). Oxford University Press.

- Chorev, M. (1996). *Surprise Attack The Case of the Yom Kippur War* (Executive Research Project No: 19961001013) (s. 28). Fort McNair, Washington: National Defense University. Erişim adresi: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA314675.pdf>
- Cleveland, W. L. ve Bunton, M. P. (2009). *A history of the modern Middle East* (4th ed.). Boulder, CO: Westview Press.
- Dahl, E. J. (2013). *Intelligence and surprise attack: Failure and success from Pearl Harbor to 9/11 and beyond* (1. publ.). Washington, DC: Georgetown Univ. Press.
- Gawyrch W., G. (1996). *The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory*. Fort Leavenworth, Kansas: Combat Studies Institute.
- Handel, M. I. (1977). The Yom Kippur War and the Inevitability of Surprise. *International Studies Quarterly*, 21(3), 461. doi:10.2307/2600234
- Hourani, A. H. (2012). *Arap halkları tarihi: A history of the Arab peoples* (Y. Alogan, Çev.). (9. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahana, E. (2005). Analyzing Israel's Intelligence Failures. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 18(2), 262-279. doi:10.1080/08850600590882146
- Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat*. (Y. Özbek ve N. Şüküroğlu-Arıca, Çev.). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Kıllıoğlu, M. E. (2022). 1973 Ramazan / Yom Kippur Savaşı ve Orta Doğu. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 129-151. doi:10.52792/tws.1114113
- Liebman, C. S. (1993). The Myth of Defeat: The Memory of the Yom Kippur War in Israeli Society. *Middle Eastern Studies*, 29(3), 399-418.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu tarihi* (Ü. H. Yolsal Çev.). (1.baskı.). İstanbul: Say Yayınları.
- McGregor, A. J. (2006). *A military history of modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War*. Westport, Conn: Praeger Security International.
- Meek, S. R. (2016). *Illusion Of Defeat: Egyptian Strategic Thinking And The 1973 Yom Kippur War*.

- Meital, Y. (2013). The October War ve Egypt's Multiple Crossings. A. Siniver (Ed.), *The Yom Kippur War: Politics, Legacy, Diplomacy* içinde (ss.49-66). Oxford University Press.
- Primakov, E. M. ve Tezcan, O. (2009). *Rusların gözüyle Ortadoğu*. İstanbul: Timaş.
- Shlaim, A. (1976). Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War. *World Politics*, 28(3), 348-380. doi:10.2307/2009975
- Spinder, S. (2016). The Intelligence Failure of the Yom Kippur War of 1973. *Armstrong Undergraduate Journal of History*, 6(1). doi:10.20429/aujh.2016.060104
- Wirtz, J. J. (2017). *Understanding intelligence failure: Warning, response and deterrence*. London: Routledge.
- Wirtz, J. J. (2024). Are Intelligence Failures Still Inevitable? *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 37(1), 307-330. doi:10.1080/08850607.2023.2214328

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Sibel KAVUNCU, ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları (Astana Yayınları, 2022)

Hakan DUMLU^{1*}

¹ Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Beykent Üniversitesi Araştırma Görevlisi

Makale Bilgisi

Kitap İncelemesi
Başvuru: 12.02.2024
Düzeltilme: 29.04.2024
Kabul: 15.05.2024

Ankara: Astana Yayınları, 2022, 132 sayfa,
ISBN: 978-625-8045-36-9

Doç. Dr. Sibel Kavuncu'nun *ABD-Rusya İlişkilerinde Nükleer Silahsızlanma Adımları* başlıklı kitabı, Astana Yayınları tarafından 2022'nin Mart ayında basılmıştır. Dört ana bölümü olan kitap, toplamda 132 sayfadan oluşmaktadır. Bu bakımdan okuyucunun, incelenen konuya ilişkin temel bilgileri edinmesi amaçlanmıştır. Yazar, bu kitapta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Rusya Federasyonu (RF) tarafından sürdürülen nükleer silahsızlanma çabalarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan girişimleri tarihsel bir perspektifle değerlendirmeyi hedeflemiştir. Böylece ABD ile RF arasındaki ilişkilerle nükleer silahsızlanma sürecinin karşılıklı etkileşimini göstererek akademik yazına katkı sağlamıştır. Nitekim kitap, bu özgün yanı sayesinde alandaki benzer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kavuncu, ABD ile RF arasındaki ilişkilerde nükleer silahsızlanma adımlarını, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan günümüze değin devam eden süreçteki değişimlere bakarak incelemiştir. Kitabın başlığı ve içeriği örtüşmektedir. Yalın bir dil kullanmayı tercih eden yazar, konuya yabancı olan bir okuyucunun bile kolaylıkla anlayabileceği bir yapıt meydana getirmiştir. Nitekim ihtiyaç duyulan kavramları, açık bir biçimde izah etmiştir. Öte yandan kitabın başından sonuna, oldukça uzun cümleler kurarak anlatımı bulandırmıştır. Üstelik birçok kez tekrara düşmüş, aynı açıklamaları muhtelif sayfalarda yinelemiştir. Bu bakımdan özensiz bir eser meydana getirmiştir.

Yazar, tarihsel bir perspektif belirlediği için çalışmasını birincil kaynaklara dayandırmıştır. Öncelikle nükleer silahları, uluslararası güvenlik tehdidi olarak tanımlamış; buna karşılık nükleer silahsızlanmaya ilişkin yaklaşımlardan bahsetmiştir (Kavuncu, 2022, s. 13-28). Ardından bu sorunun çözümü için ortaya çıkan ilk teşebbüsleri tespit etmiştir (Kavuncu, 2022, s. 29-42). Daha sonra bu temelde, ABD-RF ilişkilerini Soğuk Savaş ve sonrasındaki yıllar olmak üzere iki döneme ayırarak nükleer silahsızlanma adımlarını incelemiştir (Kavuncu, 2022, s. 43-108).

*Hakan DUMLU, hakandumlu@beykent.edu.tr

ABD'deki Manhattan Projesi kapsamında yürütölen çalışmalar neticesinde atom bombası icat edilmiştir. Böylece nükleer silahlar, İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD tarafından Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombalarıyla ilk defa 1945'te kullanılmıştır. Ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de atom bombası geliştirmek için çalışmalara başlamıştır. Nihayet 1949'da SSCB, kendi atom bombasını patlatarak ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nükleer silahlanma hususunda sağladığı üstünlüğü sona erdirmiştir (Kavuncu, 2022, s. 36).

Böylece ikinci vuruş kapasitesinden kaynaklanan çekince, iki süper güç arasında bir nükleer denge oluşmasını sağlamıştır. Zira ne ABD'nin ne de SSCB'nin birinci vuruş kapasitesi, birbirlerinin ikinci vuruş kapasitesini engelleyebilecek düzeye erişmiştir. Buna rağmen iki taraf da nükleer silahlanma yarışına kıyasıya devam etmiştir. Sonuçta nükleer silahlar, Soğuk Savaş'ın seyrini tayin eden askerî rekabetin odak noktası olmuştur (Kavuncu, 2022, s. 37).

ABD ile SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışı, özellikle Soğuk Savaş döneminde, bu silahların kullanılma olasılıkları sebebiyle uluslararası toplumu kaygılandıran en ciddi güvenlik tehdidi hâline gelmiştir. Üstelik nükleer silahlanmanın yarattığı tehdit, günümüzde de devam etmektedir. Bu yüzden kitapta, küresel ölçekte bir tehdit olarak algılanan nükleer silahlanmaya karşı atılan adımlar, tarihsel süreç içinde irdelenmektedir.

Söz konusu süreç, dünyanın iki büyük nükleer gücü, ABD ve RF arasındaki ilişkiler kapsamında ele alınmaktadır. Zira uluslararası sistemin iki kutuplu olduğu Soğuk Savaş döneminde, Batı ve Doğu bloklarının önderleri olan bu iki süper güç arasında ortaya çıkan dehşet dengesi, nükleer silahsızlanmanın hayatî gerekliliğini göstermiştir. Nitekim yazar, "silahların azaltılması veya ortadan kaldırılması eylemi" olarak tanımlanan silahsızlanma ile kolektif güvenlik arasındaki doğrusal ilişkiyi işaret etmiştir (Kavuncu, 2022, s. 30-31).

Bu bağlamda kitapta, ABD ve RF'nin nükleer silahsızlanma amacıyla yürüttükleri müzakereler ve vardıkları anlaşmalar birer dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Ancak adı geçen ölkelerin müttefiklerinin attığı nükleer silahsızlanma adımları, iki kutuplu uluslararası sistemdeki ittifaklar bağlamında değerlendirilmemiştir. Oysa ABD ve o dönemki SSCB bu ittifakları kuran, sürdüren ve yönlendiren başat aktörlerdir. Bu sebeple müttefiklerinin teşebbüsleri de bu iki süper güç arasındaki ilişkiyi şüphesiz şekillendirmiştir.

Öte yandan nükleer silahsızlanma abaları, ABD-SSCB diplomatik ilişkilerine dayandırılarak çoğunlukla devletler düzeyinde değerlendirilmiştir. Hâlbuki özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan Post-Westphalia düzeni sayesinde uluslararası sistemdeki varlığını tahkim eden devlet dışı aktörler, kamunun dış politikaya etki ve katkısını ciddi biçimde artırmıştır. Aynı zamanda

küreselleşmeyle beraber yaygınlaşan gelişkin iletişim ve ulaşım olanakları da kamuoyunun bir baskı unsuru olarak dikkate alınmasını gerektirmiştir.

Bu hâl ve şartlarda nükleer silahlar meselesine ilişkin Amerikan ve Sovyet/Rus kamuoylarının tepki ve isteklerine kitapta yeterince yer verilmeyişi, bariz bir eksiklik olmuştur. Her ne kadar Birleşmiş Milletlerin (BM) çabalarına ve yer yer Amerikan kamuoyunun Senato katında yarattığı baskıya değinilmişse de özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra sivil toplum örgütlerinin ABD ve RF'yi ciddi adımlar atmaya zorlayacak bir kamuoyu oluşturma çabalarının ne denli etkili olduğu aydınlatılmaya muhtaç bırakılmıştır.

Nükleer silahsızlanma için atılan adımlar, bu kitapta kronolojik olarak tasnif edilmiştir. Böylece ABD ve RF'nin meseleye yönelik belirledikleri tutum, fikir ve kararların da tespit edilmesi amaçlanmıştır. Nitekim müzakereler ve anlaşmalar göstermektedir ki küresel bir tehdide karşı iki süper güç iş birliği yapmaya mecbur olmuştur. Ancak bu iş birliği, süreklilik arz etmemiş; uluslararası hâl ve şartlara göre zaman zaman sekteye uğramıştır. Yine de asgarî düzeyde bir mutabakat sağlandığı görülmüştür.

Yazarın meseleyi ele alırken tercih ettiği tarihsel perspektif, söz konusu iki süper güç arasındaki iş birliğinin devamlılığına mani olan etkenlerin anlaşılmasını sağlamıştır. Söz gelimi ABD ile SSCB'yi nükleer savaşın eşiğine getiren 1962'deki Küba Füze Krizi'nin ardından nükleer silahsızlanma amacıyla ciddi bir müzakere süreci başlatılmış, bu süreç Soğuk Savaş'taki yumuşama (détente) dönemini beslemiştir (Kavuncu, 2022, s. 39-42). Ancak SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgal etmesiyle Soğuk Savaş'ın sert koşulları yeniden gün yüzüne çıkarak nükleer silahların küresel bir tehdit olabileceğini bir kere daha hatırlatmıştır (Kavuncu, 2022, s. 61-63).

ABD ile RF arasındaki iş birliğine mani olan benzer bir olgu da sonraki yıllarda meydana gelmiştir. Varşova Paktı'nın dağılması ve SSCB'nin de çökmesiyle Soğuk Savaş sona ermiştir. Ancak buna rağmen nükleer silahlar, uluslararası güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit olmaya devam etmiştir. Çünkü bir yandan Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu nükleer silahların akıbeti, bu tehdit algısını dönüştürmüştür. Öyle ki iki kutuplu uluslararası sisteme hükmeden süper güçler arasında meydana gelecek bir nükleer savaş ihtimalinden ziyade dünyanın dört bir yanına dağılmış nükleer silahlardan kaynaklanan daha geniş kapsamlı bir tehdit belirmiştir (Kavuncu, 2022, s. 18).

Diğer yandan ise SSCB'nin ardılı ve doğal vârisi olan RF ile Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde yegâne süper güç olarak varlık gösteren ABD, caydırıcılık ilkesi uyarınca nükleer silahlanma yarışına devam etmiştir. Üstelik bu yarış, artık teknolojik yeniliklerin nükleer silah üretimine uyarlanmasıyla daha da kızışmıştır (Kavuncu, 2022, s. 22). Ancak aralarında meydana gelen bu tür bir yarışa rağmen ABD ve RF, nükleer silahsızlanma amacıyla müzakereler de yürütmüştür. Bu bakımdan sağladıkları anlaşmalar da bir çelişki yaratmıştır (Kavuncu, 2022, s. 25).

Uluslararası güvenliği tehdit edecek denli büyük nükleer güçlere sahip olan iki devletin Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki yıllar boyunca nükleer silahsızlanma amacıyla sarf ettikleri çabalar, zaman zaman sekteye uğrasa dahi günümüze değin devam etmiştir. ABD ve SSCB arasında ortaya çıkan dehşet dengesi karşılıklı bir yıkım yaratacağından ötürü çeşitli anlaşmazlık ve kesintilere rağmen nükleer silahsızlanma adımları atılmıştır. Bu bağlamda 1962'deki Küba Füze Krizi'nin ardından başlatılan müzakereler, süreç boyunca görev almış devlet adamlarının gösterdiği dirayet sayesinde somut kazanımlar doğurmuştur.

Nükleer silahsızlanma adımlarını ve bunların somut birer kazanımı olan antlaşmaları tarihî bir perspektifle ele alan yazar, bu bakımdan neden-sonuç ilişkisi bağlamında meselenin özünü verebilmiştir. Ancak ABD ve RF tarafından atılan nükleer silahsızlanma adımları, bu devletlerin müttefikleri tarafından atılan adımlar göz ardı edildiği için iki boyuttan ibaret kalmıştır. Ayrıca meseleye ilişkin kamuoyunun tepki ve istekleri de yeterince yansıtılmadığından devlet odaklı bir bakış açısıyla mesele tek katmanlı olarak yorumlanmıştır. Oysaki devlet dışı aktörlerin dış politikadaki payı, özellikle Soğuk Savaş'ın ardından ciddi biçimde artmıştır.

Sonuç itibarıyla nükleer silahsızlanma meselesinin ABD-RF ilişkileri bağlamında ele alındığı bu çalışma, alana yönelik temel bilgi ve olguları içermesi bakımından literatüre yabancı araştırmacılar tarafından tercih edilebilecektir. Yine de RF'nin 2022'de Ukrayna'yı topyekûn işgal amacıyla başlattığı savaştan önce yazıldığı için bu kitap, nükleer silahsızlanmaya yönelik ABD ve RF'nin güncel tutumları hususunda eksik kalmaktadır.

İntihal Taraması

Dergimizin yayın ilkeleri gereğince başvuru sırasında DergiPark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>) üzerinden makaleye ilişkin benzerlik (intihal) raporu gönderilmesi gerekmektedir. Dergimize yüklenen makalelerin iThenticate programıyla benzerlik oranı belirlenmektedir. iThenticate ile ulusal ve uluslararası veri tabanından karşılaştırma yaparak bir Benzerlik raporu oluşturulur. Bu raporda tırnak içinde yazılan metinler hesaba katılmadan yazılı metin içeriğinin var olan metinlerle aynı veya çok yakın benzerlik gösterdiği yüzde oranla verilmektedir. Yüklenecek raporun taşınması gereken özellikler aşağıdaki gibidir:

- Makalenin değerlendirmeye alınabilmesi için rapordaki benzerlik oranının %15'i aşmaması gerekmektedir.
- Benzerlik raporu, iThenticate programındaki filtreleme seçenekleri aşağıdaki şekilde ayarlanarak alınmalıdır:
- Kaynakça hariç (Bibliography excluded)
- Alıntılar hariç (Quotes excluded)
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words)
- Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez.
- Rapor ".pdf" uzantılı olarak kaydedilmelidir.

iThenticate Programının Kullanımı iThenticate tarafından yayınlanmış olan "iThenticate Quick Start Guide" aşağıdaki erişim adresinde yer almaktadır: https://www.ithenticate.com/hs-fs/hub/92785/file-1384442410-pdf/iTh_documentation/ithenticate_qs_guide.pdf Benzerlik oranı % 15'den fazla olan makaleler reddedilir. Bu gibi durumlarda yazar/lar'dan makalenin tekrar revize edilerek yüklenmesi istenir. Yukarıda söz edilen kuralları Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisine makale yükleyen bütün yazarlar kabul etmiş sayılır.

Yazım Kuralları

1. Genel İlkeler

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü tarafından hazırlanan Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisi, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır. Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisinin amacı, Savunma Yönetimi, Güvenlik Araştırmaları, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, Deniz Hukuku ve Güvenliği, İstihbarat Çalışmaları, Askerî Eğitim Yönetimi, Askerî Tarih bilimleri alanlarındaki bilimsel gelişmeleri takip etmek ve bu alanlardaki bilimsel araştırma ve uygulamalara yer vererek alana katkı sağlamaktır. Ayrıca araştırmacılar ve uygulamacılar arasındaki etkileşimi kurup destekleyerek savunma ve güvenlik bilimlerinin gelişmesine hizmet etmektedir. Dergi; Savunma Yönetimi, Güvenlik Araştırmaları, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm, Deniz Hukuku ve Güvenliği, İstihbarat Çalışmaları, Askerî Eğitim Yönetimi, Askerî Tarih bilimleri alanlarındaki nitelikli araştırmaları Türkçe ve İngilizce olarak yayımlamaktadır. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler makale sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ile Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Dergiye gönderilen makalelerin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması ve herhangi bir yerde yayımlanması için değerlendirme sürecine girmemiş olması gerekir. Başka bir yerde yayımlanması amacıyla başvuru yapıldığının, aynısının ya da benzerinin başka bir dergide yayımlanmış olduğunun tespiti halinde makale değerlendirme sürecinden çıkarılır. Dergiye gönderilen çalışmalar Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Genel Kurulunun 10 Kasım 2016 tarihli ve 2016.23.497 sayılı Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Yayın Etiği Yönergesi, Millî Savunma Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Esasları çerçevesinde ve COPE (Committee on Publication Ethics) (<https://publicationethics.org/resources/resources-and-furtherreading/international-standards-editors-and-authors>) standartlarında hazırlanmalıdır. Dergiye gönderilen etik kurul izni gerektiren araştırmalar (anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırma; insan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanıldığı araştırmalar; insanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar; hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gereğince retrospektif çalışmalar) için etik kurul onayı alınmış olmalıdır. Bu izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makalenin ilk sayfasında dipnot verilerek belirtilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir. Fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulması ve uyulduğunun makalede belirtilmesi gerekmektedir. Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğraf ve benzerinin kullanımı için sahiplerinden izin alınmalı ve makalede belirtilmelidir.

Dergiye başvuru, değerlendirme, yayın süreci ve bilgilendirmeler DergiPark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>) üzerinden yapılır. Başvuruda sisteme yüklenecek makale, derginin Makale Yayım İlkeleri ve Yazım Kuralları'nda (Yazar Rehberi) belirtilen ilkelere, şekil şartlarına, atıf usullerine ve yazıldığı dilin yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmiş ve telif hakkı devri formu doldurularak tüm yazarlar tarafından imzalanmış olmalıdır. Derginin intihal politikası gereğince IThenticate programından alınmış benzerlik

raporu da başvuru aşamasında sisteme yüklenmelidir. Dergiye başvuru ücretsizdir. Başvuru, değerlendirme, yayın aşamalarında veya sonrasında herhangi bir ücret alınmaz. Yazar ve hakemlerle iletişim DergiPark üzerinden gerçekleştirildiğinden yazarlar ve hakemler iletişim adresi olarak belirttikleri e-posta adresini kontrol etmelidirler. Yazarlar birden fazla makale için başvuru yapabilirler. Yazarın birden fazla makalesinin kabul alması durumunda, bir ciltte yazara ait yalnızca bir makale yayımlanabilir. Yazarın kabul almış diğer makalesinin basımı ancak bir sonraki ciltte yapılabilir. Dergiye gönderilen makaleler ilk değerlendirme aşamasında, DergiPark üzerinden gönderilmesi gerekli bilgilerin, makale dosyasının, telif hakkı devri formunun ve benzerlik raporunun bulunup bulunmadığı ve Derginin Makale Yayım İlkeleri ve Yazım Kuralları'na uygun olup olmadığı kontrol edilerek uygun bulunmayan başvurular reddedilir. Uygun bulunan başvurular ise ön değerlendirme aşamasında, editörler ve yayın kurulu tarafından kapsamı, dergi politikası, yazım kuralları, alana özgün katkısı, bilimsel anlatımı, yönünden incelenir. Çalışmalar, ön değerlendirme ölçütlerini karşılamaları halinde iki hakeme gönderilir. İki hakemin birbirine zıt görüş bildirmesi halinde üçüncü bir hakeme başvurulabilir. Hakemlerin ve yazarın kimlikleri bu süreçte çift taraflı kör hakemlik politikası gereğince gizli tutulur. Hakemler için verilen değerlendirme süresi, hakemin değerlendirmeyi kabul ettiği tarihten itibaren 30 gündür. Hakem değerlendirmesi tamamlanan makalelerin yazarlarına hakem raporları sistem üzerinden e-posta ile gönderilir. Düzeltme istenmesi halinde hakem raporlarının yazara gönderildiği tarihten itibaren 15 gün içinde düzeltilmiş makale ve düzeltme raporunun sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Hakem raporları doğrultusunda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına, editörler ve yayın kurulu karar verir. Basımı uygun görülen makaleler dizgi aşamasına alınır, basımı uygun görülmeyen makaleler ise reddedilir. Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisinde yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup hiçbir kurum ve kuruluş ile Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsünün resmi görüşü niteliğini taşımaz. Dergideki makalelerin bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Çalışmanın içinde olabilecek hatalı, eksik atıflardan veya çarpıtmalardan yazar sorumludur. Yayımlanan her araştırmaya ait verilerin 5 yıl süre ile yazar tarafından saklanması zorunludur. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez. Derginin açık erişim politikası gereğince makalelerin tam metinleri dâhil olmak üzere dergi içeriği tüm kullanıcılara ücretsiz olarak sunulmaktadır. Yayımlanmış eserlerden kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir. Dergiye değerlendirilmek üzere makale gönderen yazarlar derginin “Makale Yayım İlkeleri ve Yazım Kuralları”nı ve belirtilen telif koşullarını kabul etmiş sayılırlar. Söz konusu kural ve ilkelere uymayan makalelerin sorumlulukları yazar(lar)a aittir. Dergi Yayın Komisyonu'nun ilgili kural ve ilkelere uymayan makaleleri “değerlendirme sürecinde veya sonrasında” “reddetme” hakkı bulunmaktadır.

2. Makalelerin Gönderilmesi

Makaleler, “MS Word” formatında kayıtlı olmalı ve DergiPark (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>) üzerinden gönderilmelidir. E postaya makale dosyası ile birlikte tefif hakkı devri formu ve benzerlik raporu da eklenmelidir. Editör kurulunca belirlenen benzerlik oranı üst sınırı yüzde 15’dir. Benzerlik raporu, “iThenticate: Plagiarism Detection Software” kullanılarak alınmış ve “.pdf” olarak kaydedilmiş olmalıdır. Rapor kaydedilmeden önce programdaki filtreleme seçenekleri şu şekilde ayarlanmalıdır: -Kaynakça hariç (Bibliography excluded) -Alıntılar hariç (Quotes excluded) -5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) -Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez. Yazar bilgileri eksiksiz olarak girilmeli, birden fazla yazar olması durumunda yazar sıralamasına dikkat edilerek tüm yazarlar eklenmeli ve iletişim yazarı belirtilmelidir. Etik ilkeler gereğince, makale başvurusu sonrasında yazar ekleme, çıkarma ve/veya yazar sıralaması değişikliği yapılamaz. Yazar bilgilerine uluslararası geçerliliği bulunan <https://orcid.org/> adresinden alınacak ORCID (Open Researcher and Contributor ID) numarası da girilmelidir. Makale eposta yoluya gönderilirken epostaya “Editöre Not” şeklinde aşağıdaki bilgiler yazılmalıdır (varsa yazarların editöre iletmek istedikleri notlar da bu alana yazılabilir): Makalenin yazar sıralamasına dikkat ederek, yazar adı ve soyadı (soyadı büyük harflerle), unvanı, adresi (üniversite, fakülte, bölüm adı bulunmalıdır), ORCID numarası, e posta adresi; varsa teşekkür notu; makale daha önce bildiri, tez vb. olarak herhangi bir yerde sunulmuşsa ya da proje/araştırma desteğinden yararlanılarak hazırlanmışsa bu durumu açıklayan Türkçe ve İngilizce not; makalenin türü (araştırma makalesi, derleme, olgu sunumu vb.); “UAK Doçentlik Sınavına Başvuru Şartları” “temel alan” tablolarından makalenin konu alanına uygun “bilim alanı” ve “kodu”. Basım formatı ise kabul edilen makalelerin dergi **makale şablonuna** göre düzenlenecektir. Değerlendirilmek üzere gönderilen makale dosyası hakemlerle paylaşılan değerlendirme sürümü olduğundan kör hakemlik politikası gereğince bu dosyada yazar isimlerine yer verilmemeli, ayrıca dosya özelliklerine girilerek yazar bilgileri silinmelidir.

3. Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

Aşağıda sıralanan ayarlar makale şablonunda ayarlıdır.

Makaleler, MS Word programında “Times New Roman” karakteriyle “11 Punto”, 1,5 satır aralıklı ve iki yana yaslanmış olarak yazılır. Sayfa yapısı A4 olmalı; sağ “2,5 cm”, sol “2,5 cm”, üst “2,5 cm” ve alt kenarlardan “2 cm” boşluk bırakılmalıdır. Paragraf başlarındaki girinti “0 cm” ve paragraf aralarındaki boşluk önce “0 nk” sonra “6 nk” olmalıdır.

Savunma ve Güvenlik Araştırmaları Dergisine gönderilen yayınlar Türkçe veya İngilizce olarak hazırlanabilir. Türkçe makalelerin yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzunun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Dergiye gönderilen çalışmalar, 5.000-9.000 kelime alt-üst sınırları arasında olacak şekilde hazırlanmalıdır.

Makalenin genel kurgusu sırasıyla şöyledir: Makalenin yazıldığı dildeki başlığı, İngilizce başlığı, yazarların adı-soyadı ve orcid bilgileri, yazarların ilişkili olduğu kurumları, makalenin özeti, abstract, makale bilgileri, anahtar kelimeleri, keywords, tam metin, teşekkür, kaynakça (references) ve –varsa ekler.

Makalenin Türkçe Başlığı “Times New Roman” karakteriyle “16 Punto”, “kalın” ve her sözcüğü büyük harfle başlayacak şekilde yazılmalıdır. Makalenin İngilizce Başlığı “Times New Roman” karakteriyle “14 Punto”, “italik” ve her sözcüğü büyük harfle başlayacak şekilde yazılmalıdır “Özet”, “Abstract”, “Anahtar Kelimeler” (Keywords) başlıkları kalın olmak üzere bu başlıklar ve öz metni “Times New Roman” karakteriyle “9 Punto” ve italik yazılmalıdır. Özet ve Abstract 200-250 kelimedenden oluşmalıdır. Özette çalışmanın amacı ve kapsamı, özgün yönü ve incelediği alana getirdiği katkı, yöntemi ve başlıca vurguları, değerlendirmeler ve öneriler kısaca belirtilmelidir. Anahtar kelimeler en az dört, en çok altı tane olmalıdır. Anahtar kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalı, anahtar kelimelere numara verilmemelidir.

E posta ile gönderilecek ve değerlendirilmek üzere hakemlere sunulacak makale dosyasında kör hakemlik politikası gereğince yazar kimliğine ilişkin ifadelerin bulunmaması gerekmektedir. Dolayısıyla sisteme yüklenen makale dosyasının ilk sayfasında yalnızca, makalenin yazıldığı dildeki başlığı, özü ve anahtar kelimeleri, ikinci dildeki (makale Türkçe ise İngilizce, makale İngilizce ise Türkçe) başlığı, özü ve anahtar kelimeleri yer almalıdır.

Makalenin ana metni özet ve abstract sayfasından sonra “GİRİŞ”(INTRODUCTION) başlığı ile başlamalıdır. Metindeki ana başlıklar, sola dayalı, büyük harfle ve koyu olarak yazılmalıdır. İkinci düzey başlıklar sola dayalı, koyu ve kelimelerin sadece ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Üçüncü düzey başlıkları da sola dayalı ve koyu ancak sadece ilk kelimelerinin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Başlıklar Word şablonunda gösterildiği gibi numaralandırılmalıdır.

Makalede, Etik Kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasının gerekip gerekmediği belirtilmeli, izin alınması gerektiriyorsa alınmış olan izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makalenin ilk sayfasında dipnot verilerek belirtilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmelidir. Fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulması ve uyulduğunun makalede belirtilmesi gerekmektedir. Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğraf ve benzerinin kullanımı için sahiplerinden izin alınmalı ve makalede belirtilmelidir.

Tablo ve şekil başlıkları numaralandırılarak paragraf girintisiyle tablo ve şekillerin üzerinde “Times New Roman” karakteriyle “11 Punto” yazılmalıdır. Tablo, Şekil, Grafik kelimeleri ve numaraları koyu yazılmalıdır. Tablo ve şekil adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalı, koyu yazılmamalıdır Örneğin; Tablo 1: Tablo Başlığı. Tablo içi yazım karakteri “Times New Roman ve 8 Punto” olmalıdır.

Kaynak Gösterimi ve Metin İçi Atıflar

Dergide metin içinde kaynak gösterme, APA (6. sürüm) atıf yöntemine uygun olarak parantez içinde yazar soy ismi ve yayın yılı şeklinde yapılır.

Doğrudan alıntılarda sayfa numarası kullanılması gereklidir. Sayfa numaraları yayın yılından sonra virgül kullanılarak Türkçe yazılmış makalelerde s. ve ss. İngilizce yazılmış makalelerde p. ve pp. kısaltması kullanılarak yazılır. Örneğin; (Saaty, 1999, p.90). Kaynak gösterilen çalışma iki yazarlıysa iki yazarın soy isimleri gösterilir. Örneğin; (Arslan & Yener, 2016, s. 22).

Metinde dipnot uygulaması ilgili sayfanın altında, metnin bütünlüğünü bozmayacak şekilde yalnızca açıklama amacıyla kullanılmalıdır ve “Times New Roman 10 Punto” karakteriyle verilmelidir.

Kaynak, şekil ve tablonun altında ise paragraf girintisiyle başlanarak “Times New Roman 10 Punto” ile kaynakçada olduğu gibi yazılmalı ve sayfa numarası belirtilmelidir.

Metin içi atıflarda ve kaynakçada kullanılan kısaltmalar, referans verilen kaynağın dili gözetilmeksizin, makalenin yazım diline uygun yazılmalıdır. Örneğin; Türkçe makalede “ve”, “vd.”, “Der./Ed.”, İngilizce makalede “and”, “et al.”, “Ed./Eds.” gibi.

Makalede ek verilmesi halinde her bir ek ayrı sayfada olacak şekilde kaynakçadan sonra verilmeli, “EK” başlığı büyük harflerle, koyu ve sola dayalı olarak yazılmalı, ayrıca numaralandırılmalıdır. Ek başlığındaki her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Örneğin; EK 1: Ek Başlığı.

Metin içerisinde atıf yapılan her kaynak kaynakçada yer almalı, kaynakçada yer alan her kaynağa da metin içerisinde mutlaka gönderme yapılmış olmalıdır. Atıftaki yazar adı ve tarih bilgisi kaynakçadaki yazar adı ve tarih bilgisi ile birebir aynı olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, makalenin sonunda ayrı bir sayfada “Kaynakça” (References) başlığı altında alfabetik olarak soy isim sırasıyla gösterilmelidir. Her kaynak paragraf girintisiyle başlanarak yazılmalıdır.

Metin İçi Atıflar

Dergide metin içinde kaynak gösterme, APA (6.sürüm) atıf yöntemine uygun olarak parantez içinde yazar soy ismi ve basım/yayın yılı şeklinde yapılır. **Doğrudan alıntılarda** sayfa numarası/numaraları yayın yılından sonra virgül kullanılarak Türkçe yazılmış makalelerde s. ve ss.; İngilizce yazılmış makalelerde p. ve pp. kısaltması kullanılarak yazılır:

[Metin içi atıf: (Özlu, 2023), Doğrudan atıflarda (Dalby, 1991, s. 263) veya (Saaty, 1999, p. 90)]

Kaynak gösterilen çalışma iki yazarlıysa iki yazarın soy isimleri gösterilir:

[Metin içi atıf: (Arslan ve Yener, 2016)]

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalara gönderme yapılırken sadece metin içindeki ilk göndermede tüm yazarların soyadları verilir. Diğer göndermeler için ilk yazarın soyadının yanına vd. ifadesi eklenmelidir. İngilizce yazılan makalelerde üç, dört ya da beş yazarlı yayınlara gönderme yapılırken ve diğerleri yerine et al. ifadesi kullanılmalıdır.

Örnek

İlk atıf

[Metin içi atıf: (Uçak, Kurbanoğlu, Şencan ve Doğan, 2011)]

İkinci ve sonraki atıflar

[Metin içi atıf: (Uçak vd., 2011)]

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalara gönderme yapılırken sadece ilk yazarın soyadı belirtilir ve ardından “vd.” ifadesi yazılır.

[Metin içi atıf: (Dougherty vd., 2010)]

Metin içinde aynı konuya birden fazla kaynak gösterilmişse ya da yer verilmişse, yazarların soy isimleri alfabetik sıralamayla aralarına noktalı virgül işareti konularak gösterilmelidir:

[Metin içi atıf: (Ahmet, 2009; Can ve Yılmaz, 2001; Uysal vd., 2006)]

Aynı yazarın aynı yıla ait farklı çalışmaları, yayın yılı sonuna konulacak “a, b, c, ...” harfleriyle gösterilmelidir.

Çalışmaya ait yayın yılı yok veya belirtilmemiş ise Türkçe yazılmış makalelerde “t.y-a, ty-b, ...”; İngilizce yazılmış makalelerde “n.d-a, n.d-b, ...” olarak gösterilmelidir.

[Metin içi atıf: (Yılmaz, 2008a, 2008b) veya (Arat, t.y-a, t.y-b)]

Yazarı Olmayan Yayınlar ve Kurum Yayınları

Yazar olarak bir grup/tüzel kişi (dernekler, şirketler, devlet kurumları ve diğer çalışma grupları gibi) ifade ediliyorsa bu gruba ilişkin ad bilgisi metin içindeki atıfta oldukça açık ve anlaşılır biçimde verilmelidir. Grup adı bazı durumlarda kısaltılabilir. Eğer grup adı uzunsa, kısaltma herkesçe anlaşılır oluyorsa veya ada yönelik zaten bilinen bir kısaltma var ise ilk kullanımda hem açık hali hem kısaltma hali kullanılıp, sonraki kullanımlarda ise sadece kısaltma kullanılabilir. Eğer grup adı kısa ise veya kısaltması herkesçe anlaşılır olmuyorsa tüm atıflarda adın açık hali yazılır.

İlk kullanım;

[Metin içi atıf: (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2013)]

İkinci ve sonraki kullanımlar;

[Metin içi atıf: (TÜBİTAK, 2013)]

Atıf cümle içerisinde yapılıyorsa

İlk kullanım:

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK, 2013)

İkinci ve sonraki kullanımlar:

TÜBİTAK (2013)

Eğer bir çalışmanın yazarı belli değilse metin içerisinde gönderme yapılırken yazar alanında

geçen ilk birkaç kelime (genelde başlıktan) ve yıl kullanılır. Metin içi göndermelerde makale başlığı, bölüm başlığı ya da bir web sayfasının adı çift tırnak içinde; dergi, kitap, broşür ya da rapor başlığı ise italik olarak yazılır.

Web Sayfası, Makale Başlığı, Bölüm Başlığı

Künye

Hacettepe Üniversitesi Bilgi Okuryazarlığı Programı. (2010). Erişim adresi: <http://hubo.hacettepe.edu.tr/>

[Metin içi atıf: (“Hacettepe Üniversitesi Bilgi”, 2010)]

Dergi, kitap, broşür ya da rapor başlığı

Künye

Kütüphaneciliğimiz üzerine görüşler 1987. (1987). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

[Metin içi atıf: (Kütüphaneciliğimiz üzerine, 1987)]

Yasa Tasarıları, Bakanlar Kurulu ve Anayasa Mahkemesi Kararları

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) sunulmak üzere hazırlanan veya sunulan yasa tasarıları, henüz tasarı halinde olduklarından, hazırlayan kişi ya da kurum adıyla; Bakanlar Kurulu ve Anayasa Mahkemesi Kararları da ilgili kurumun adıyla birlikte verilir. Buradaki kurum adları yazar adı gibi işlem görür ve dipnotlarda aşağıdaki örneklerde olduğu gibi gösterilir.

[Metin içi atıf: (Başbakanlık, “Millî Eğitim Temel Kanun Tasarısı” (1/754, D: 3 T: 4, No: 125, Sayı: 71– 1532/22153; Tarih 4 Aralık 1972), 3.)]

Yasalar ve Anayasa

Yasa ya da Anayasa’nın kaynak gösterilmesi durumunda sırasıyla yasanın adı, numarası, tarihi ve gerekli ise ilgili maddesi belirtilir. Ancak, gerek görüldüğünde yasanın ilk yayınlandığı yer olan “Resmî Gazete” ya da daha sonradan söz konusu yasa ile ilgili olarak yayınlanan kitaplar kaynak tanıtıcı bilgiler arasında verilir.

[Metin içi atıf: (“Millî Eğitim Temel Kanunu (1739 S.K.)”, Resmî Gazete, 14574 (Haziran 1973), 5-9)]

[Metin içi atıf: (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Md. 11.)]

Meclis Tutanakları

TBMM’deki konuşmalar, Anayasa gereği, Tutanak Dergisi’nde tam olarak yayınlanır. Kaynak gösteriminde Tutanak Dergisi esas alınır. Tanıtıcı bilgiler olarak, konuşmayı yapanın adı, konuşulan konu, metin içinde; dergiyi tanıtıcı bilgiler ise dipnot ve kaynakçada verilir.

[Metin içi atıf: (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Toplantı 2, c. 12 Mayıs 1998), 12)]

[Metin içi atıf: (Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima Senesi 1, c. 4, 16 Mayıs-11 Haziran 1325 [1909], 51)]

Resmî Gazete:

Resmî Gazete'den yapılan alıntılar yukarıda açıklanan *Yazarı Belli Olmayan Çalışmalar* gibi gösterilir.

[Metin içi atıf: (Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler, Resmi Gazete, 14 Haziran 2017)]

Başka Bir Araştırma Aracılığıyla Kaynak Gösterme

İkincil kaynaklar ancak orijinal kaynağın baskıdan kaldırıldığı, orijinal kaynağa bilinen kaynaklardan erişilemediği ve birincil kaynağın orijinal dilinin Türkçe ya da İngilizce olmadığı gibi istisnai durumlarda kullanılabilir. Eğer ikincil kaynak kullanıldıysa, bu kaynağın künye bilgisinin kaynakçada verilmesi gerekmektedir. İkincil kaynağa yapılacak göndermeler aşağıdaki örnekte gösterildiği biçimde olmalıdır. Bu örnekte ikincil kaynak (Şencan, 2010)'dur.

[Metin içi atıf: Doğan'ın çalışmasında (aktaran Şencan, 2010)]

Klasik Eserler

Yayın yılı tam olarak bilinmeyen klasik eserler için yayın yılı kısmında çev. kısaltması ile birlikte çeviri yılı ya da sür. kısaltması ile birlikte kullanılan sürümün (versiyonun) yılı verilir.

[Metin içi atıf: (Aristotle, çev. 1931)]

Klasik eserin orijinal tarihi biliniyorsa o da gönderme içinde kullanılır.

[Metin içi atıf: (Balzac, 1836, çev. 1941)]

Kişisel İletişim

Özel mektuplar, günlükler, e-postalar, arşivlenmeyen tartışma listeleri mesajları gibi elektronik iletişime; kişisel röportajlara; telefon görüşmeleri gibi kişisel iletişime gönderme yapılır ancak başkaları tarafından elde edilebilir olmadıkları için kaynakçada yer verilmez. Kişisel iletişime yapılan metin içi göndermeler aşağıdaki örnekten de görüleceği gibi yapı olarak biraz daha farklıdır.

Örnek

[Metin içi atıf: (J. Smith, kişisel iletişim, 18 Nisan 2014)]

Arşiv Dokümanları Ve Koleksiyonlar

Arşiv kaynakları bir yazarın kişisel mülkiyetinde olan, kurumsal bir koleksiyonun parçası olan ya da Cumhuriyet Arşivi, Osmanlı Arşivi, Türk Kızılayı Arşivi, Atatürk Kitaplığı gibi bir arşivde depolanan mektupları, yayımlanmamış metinleri, az sayıda basılmış broşürleri ve el ilanlarını, kurumsal ya da tüzel yazarlı dokümanları, kupürleri ve diğer dokümanları, aynı zamanda fotoğraf ve ekipman gibi metin dışı materyalleri içermektedir. Arşiv kaynaklarına metin içi atıf yaparken arşiv kaynağının fon, klasör adı dahil tam künyesi belge numarası ile verilmelidir.

İlk kullanım;

[Metin içi atıf: (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.-HUS, 132/45, leff 3. 3 R 1310 (25/10/1892)]

İkinci ve sonraki kullanımlar;

[Metin içi atıf: (BOA, Y.A.-HUS, 132/45, leff 3. 3 R 1310 (25/10/1892)]

Doğrudan Alıntı:

Bir kaynaktan doğrudan alınan kelime sayısı kırk kelimenin altında ise alıntı yapılacak ifadeler tırnak içerisine alınarak ve yazar soyadı, yıl, sayfa numarası verilerek metin içerisinde yazılmaktadır. Örnek;

“Türkiye savunma sanayii, ... “ (Özlu, 2023, s. 72).

Bir kaynaktan doğrudan alınan kelime sayısı kırk kelimenin üzerinde ise bu alıntıya ayrı bir blokta yer verilmektedir. Alıntı yapılacak cümle satır başında ve girinti olarak yazılır; tırnak içine alınmaz. Yeni satır başına geçilerek sayfanın sol kenarından yeni paragraf girintisi oluşturulur; sağ kenardan 1 cm. içeriye girinti yapılır. Paragraf sonunda ilgili kaynağı atıf yaparken parantez içerisinde yazar(lar) soy isim bilgisi, yıl, sayfa numarası bilgileri verilir, parantez kapatılarak nokta konulur. Yazı boyutu 10 puntoya düşürülmeli, alıntı yapılan metin tek satır aralığı ile yazılmalıdır Örnek:

Hava savunma yapısının amacı düşmanın, hava sahasını kullanarak gerçekleştirdiğı her türlü hava aracını (uçak, füze, İHA) önlemek olduğı kadar kuvvetlerin hava savunmasını gerçekleştirmektir. Hava savunma yapısı, çeşitli tehditleri karşılamak üzere kuvvetleri ve yetenekleri düzenleyecek şekilde esnek, düşmandan daha hızlı tepki vermek ve birden fazla bölgede hava tehdidini caydırma, savunma ve imha etme yetenekleri birleştirmek için çevik, birden fazla sistemin tek bir sistem olarak çalışmasını sağlamak ve sınırlı kaynaklarla yetenekleri optimize etmek için bütünleşik özellikte olmalıdır. Yapı; düşmanın, ülkenin bir bölgesinde veya hava sahasının tamamında (Gürsü, 2023, s. 375).

Kaynakça

Kaynakça hazırlarken veya metin içi göndermelerde kullanılacak kısaltmalar şu şekildedir:

Basım:	bs.
Gözden geçirilmiş basım:	Göz. geç. bs.
Editör(ler):	Ed.
Yayına hazırlayan(lar):	Yay. haz.
Çeviren(ler):	Çev.
Tarih yok:	t.y.
Sayfa(lar):	s

APA’da kaynakça, kaynakların ilk yazarlarının soyadına göre alfabetik olmaktadır. Alfabetik sıralama yalnızca soyadın ilk harfine göre yapılmaz, aynı ilk harfe sahip künyelerin de kendi içerisinde harfe göre alfabetik olmaları gerekir.

Aynı yazara ait tek yazarlı yayınlar için yayın yılına göre geçmişten güncele doğru sıralama yapılır.

Aynı ilk yazarın yer aldığı kaynaklardan tek yazarlı olan eser, yayın tarihi daha güncel olsa bile üst sırada yer alır.

Örnek

Alleyne, R. L. (2001).

Alleyne, R. L. ve Evans, A. J. (1999).

Aynı yazar sırasına sahip kaynaklar yayın yılına göre geçmişten güncele doğru sıralanır.

Örnek

Cabading, J. R. ve Wright, K. (2000).

Cabading, J. R. ve Wright, K. (2001).

Yazarı, yazar sayısı birden fazla ise yazarları ve bu yazarların sırası ile yayın yılı aynı olan çalışmalar başlıklarına göre alfabetik olarak sıralanırlar. Metin içi atıf yaparken bu kaynakların ayırımının yapılabilmesi için tarihin yanına küçük harfler (a, b, c, ...) eklenir.

Örnek

Baheti, J. R. (2001a). Control...

Baheti, J. R. (2001b). Roles of...

Bir çalışmanın yazarı kuruluş, kurum, dernek gibi bir grup olabilir ya da çalışmanın herhangi bir yazarı olmayabilir. Bu tür çalışmalar için yazar kısmına kuruluş/kurum/dernek adı yazılır. Kuruluş/kurum/dernek adının kısaltması değil açık adı kullanılmalıdır.

Örnek

Türk Kütüphaneciler Derneği. (2014).

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2010).

Yazarı olmayan bir esere kaynakçada yer verirken, başlık yazar konumunda yayın tarihinden önce yer alır. Başlıktan sonra nokta konur.

Örnek 1

Kütüphaneler yanarsa insanlık yanar!. (2015). Türk Kütüphaneciler Derneği. Erişim adresi:
<http://www.kutuphaneci.org.tr/haber/kutuphaneler-yanarsa-insanlik-yanar>

Örnek 2

First Lady visits youth court. (2006, Kasım/Aralık). OJJDP News @ a Glance. Erişim adresi:
https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/news_at_glance/216684/sf_2.html

Kitap:

Yıldız, G. (2021). *Osmanlı Devletinde askeri istihbarat (1864-1914)* (2.basım). Yeditepe

Editörlü Kitap:

Oğultürk, M. C. ve Şahin, G. (Ed.). (2020). *Jeopolitik düşünce büyük güçler ve Türkiye*. Yeditepe.

Baska Dilde Yazılmış Kitap:

O'Tuathail, G. (1996). *Critical geopolitics*. Routledge.

Ceviri Kitap:

Collins, Alan. (Ed.). (2017). *Çağdaş güvenlik çalışmaları* (N. Uslu, Çev.), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi. (Orijinal eserin yayım tarihi 2013)

Kitap Bölümü:

Muecke, M. A. (1994). On the evaluation of ethnographies. J. M. Morse (Ed.), *Critical issues in qualitative research* içinde (ss. 187–209). Sage.

Makale:

Altundaş, A., Kurtay, K. G., ve Erol, S. (2022). Sınır güvenliği ve müdahale görevi yapan İHA'ların ÇKKV yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 42, 155–185.

E-Makale:

Mearsheimer, J. J. (1994). The false promise of international institutions. *International Security*, 19(3), 5–49. doi:10.2307/2539078

Tez:

Çullu, F. (2022). *Uluslararası çatışma hukukuna göre önleyici meşru müdafaa doktrininin gelişimi ve örnek olay incelemesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Milli Savunma Üniversitesi.

Sempozyum ve kongre bildirileri:

Fistek, A., Jester, E., & Sonnenberg, K. (2017, 12–15 Temmuz). *Everybody's got a little music in them: Using music therapy to connect, engage, and motivate* [Konferans oturumu]. Autism Society National Conference

İnternet Kaynakları:

Canlı, Z. (2022, 9 Kasım). Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı 37. yaşını kutladı. Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskanligi-savunma-sanayii-baskanligi-37-yasinikutladi/2733500>

Tarih bilgisi yoksa tarih kısmına parantez içerisinde tarih yok anlamındaki t.y. kısaltması yazılır.

Boddy, J., Neumann, T., Jennings, S., Morrow, V., Alderson, P., Rees, R., & Gibson, W. (t.y.). Ethics principles. The Research Ethics Guidebook: A Resource for Social Scientists. Erişim adresi: <http://www.ethicsguidebook.ac.uk/EthicsPrinciples>

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. (2015, Ocak). *Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni*, 18616. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616>

Raporlar:

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (1995). *Yıllık Rapor*. Erişim Adresi: www.tcmb.gov.tr

National Cancer Institute. (2018). *Facing forward: Life after cancer treatment* (NIH Publication No.18-2424).

U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health. Erişim Adresi: <https://www.cancer.gov/publications/patient-education/life-aftertreatment.Pdf>

Arşiv Dokümanları Ve Koleksiyonlar:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.-HUS, 132/45, leff 3. 3 R 1310 (25/10/1892)

Meclis Tutanakları:

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Toplantı 2, c. 12 Mayıs 1998, 12

Gazete Yazısı:

Hubbard, B ve Samaan, M. (2015, 25 Haziran). ISIS attacks two towns in northern Syria. *The New York Times*, s. A6.

Çevrimiçi Gazete Yazısı:

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/>

Ansiklopedi Maddesi:

Ansiklopedi maddelerinin gösterilmesinde de yukarıdaki gösterimlere benzer sıra izlenir. Ancak burada maddenin ismi tırnak içerisinde verilir, cilt bilgisi eklenir fakat editör bilgisi yer almaz.

Aktepe, M. M. (1973). “Nevşehirli İbrahim Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 3. bs. (İstanbul: MEB, 1973), 234-242.

Yazma Eserler:

Yazma eserler için kaynakça bilgileri, yazar ve eser adından sonra bulunduğu kütüphanenin adı ve yazmanın numarası ile birlikte verilir.

Şakir (t.y.). *Divan-ı Şakir*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi-TY1238, y. 75.

Resmî Gazete:

Resmî Gazete’de yayımlanan kanun, yönetmelik, kanun hükmünde kararname gibi resmi belgeler için genel atıf formatı aşağıdaki gibidir:

Başlık. (Yıl, Gün Ay). Resmî Gazete (Sayı: xxx). Erişim adresi: <http://xxxx>

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2016, 20 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 29690).
Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420-16.htm>